

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา
เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ”

โดย ชุติมา เวทการ และคณะ

เมษายน 2545

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา
เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ”

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. นางชุติมา	เวทการ	สถาบันราชภัฏลำปาง
2. นายยอดยิ่ง	รักสตัย	สถาบันราชภัฏลำปาง
3. นายไพฑูรย์	เวทการ	สถาบันราชภัฏลำปาง
4. นายวิชัย	เดียวตระกูล	โรงเรียนบ้านไหล่หิน
5. นางสุดา	แผ่นคำ	โรงเรียนบ้านไหล่หิน
6. นายมงคล	แผ่นคำ	โรงเรียนบ้านไหล่หิน

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการระบบการศึกษากับชุมชน

บทสรุปย่อสำหรับผู้บริหาร

(EXECUTIVE SUMMARY)

.....

ชื่อโครงการ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์
 โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน

ชื่อนักวิจัย นางชุติมา เวทการ และคณะ

สถานที่ทำงาน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏลำปาง

 ต. ชมพู อ. เมือง จ. ลำปาง 52100 โทร. (054) 217050 , 217051 ต่อ 230

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย 2 ปี (กุมภาพันธ์ 2543 – มกราคม 2545)

ความเป็นมาและความสำคัญ

โรงเรียนบ้านไหล่หินเป็นสถานศึกษาที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของชุมชนแทนบ้านและวัดที่เคยมาในอดีต จากการที่โรงเรียนต้องจัดการเรียนการสอนตามที่ส่วนกลางกำหนดจึงทำให้การเรียนรู้ของนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ขาดการเรียนรู้ร่วมกัน นักเรียนจึงมีความผูกพันกับวัดและชุมชนน้อยลง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านไหล่หินในอนาคตได้ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงพลังชุมชนในการร่วมมือกันจัดการศึกษาให้ตรงตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริงและสอดคล้องกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยอาศัยกระบวนการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัดและชุมชนในการพัฒนาหลักสูตร ทั้งนี้เพราะการที่นักเรียนได้มีโอกาสการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับงานศิลปกรรมที่วัดไหล่หิน รวมทั้งการร่วมกิจกรรมประเพณีต่างๆที่เกี่ยวข้องนั้น ช่วยทำให้นักเรียนเกิดความรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองได้ การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาจึงมิได้มุ่งหวังแต่เพียงเพื่อให้เกิดผลงานของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของงานศิลปกรรมของท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามและการทำงานร่วมกับชุมชน ทำให้เกิดความรักและผูกพัน มีจิตสำนึกของความเป็นชุมชนเดียวกัน สามารถสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนี้ได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา
2. ศึกษาแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินโดยผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยใช้เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) เป็นการวิจัยร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการร่วมกันคิดและตัดสินใจในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา โดยศึกษาเหตุของปัญหา แนวทางแก้ไข กำหนดวิธีแก้ไข วางแผนปฏิบัติการ ดำเนินการและประเมินผลร่วมกัน ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสนทนาวางอย่างไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม การเสวนา ประชาพิจารณ์ การสัมภาษณ์และการสังเกต จากแหล่งข้อมูลบุคคล สถานที่และเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ตามประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ มีการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัย / ข้อค้นพบ

โครงการนี้มีกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 8 กิจกรรม คือ การร่างหลักสูตร การจัดทำแผนการสอน การจัดทำเอกสารเสริมหลักสูตร การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) การทดลองใช้หลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตร จากการศึกษางานร่วมกันของโรงเรียนชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรนี้พบว่าปัจจัยสำคัญคือ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาและทัศนคติที่ดีต่อกันที่ส่งผลต่อการทำงานร่วมกัน ทำให้โรงเรียนและชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันในเรื่องของการจัดทำหลักสูตรและมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น

ในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินให้นักเรียนนั้นประกอบด้วย 3 ส่วน คือการมีความรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือมีอารมณ์ร่วมในเหตุการณ์ สถานที่ และได้ลงมือปฏิบัติงานจริงซึ่งสามารถดำเนินการได้ 3 แนวทาง คือ

1. การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัดและโรงเรียน ในการสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนในชุมชน เนื่องจากจิตสำนึกเป็นกระบวนการสั่งสม ที่ต้องอาศัยความต่อเนื่อง ด้วยการปลูกฝังจากครอบครัว โรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา วัดและชุมชน

2. การสร้างจิตสำนึกโดยผ่านการจัดการเรียนการสอน โดยหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดให้นักเรียนเรียนรู้ศิลปะในวัดไผ่หล่ม ซึ่งทุกเนื้อหาจะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ ตามหลักการบูรณาการการสอนศิลปะคือ ประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียภาพ ศิลปวิจารณ์และศิลปปฏิบัติ ซึ่งจะต้องเรียนในสถานการณ์จริง สามารถเลือกเนื้อหาและกิจกรรมที่นักเรียนสนใจได้ ประการสำคัญคือต้องให้นักเรียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีกับชุมชนและมีบทบาทในฐานะผู้มีส่วนร่วมในงานนั้น เพื่อให้เห็นคุณค่าตนเอง เกิดความรู้สึกร่วมกับวัดและชุมชน รวมทั้งเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่วัดไผ่หล่มด้วย

3. การใช้สื่อกระตุ้นนักเรียนให้สนใจโบราณวัตถุสถานที่วัดไผ่หล่มได้แก่ หนังสือพิมพ์โรงเรียน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ส่วนกลาง รายการโทรทัศน์ วิทยุทัศน์ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นิทรรศการ ฯลฯ

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นครั้งนี้ สามารถนำเสนอได้ดังตารางต่อไปนี้

ปัจจัย	ผลกระทบ	สภาพที่เอื้อ	สภาพที่เป็นอุปสรรค
ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม		- นโยบายจากส่วนกลางเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น - นโยบายด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของ อบต. ที่เน้นปัญหาเด็กและเยาวชน	- โครงการด้านวัฒนธรรมของ อบต. ไม่สอดคล้องกับหลักการเหตุผลที่ตั้งไว้ คือ ปัญหาเด็กและเยาวชน
ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน		- ชุมชนให้ความช่วยเหลือทางการเงิน วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ เสมอ - ชุมชนมีวัดไหล่หินเป็นศูนย์รวมจิตใจ - ชุมชนมีความเชื่อและศรัทธาในศาสนา - วัดไหล่หินเป็นแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญ - มีวิสัยทัศน์ร่วมกันที่จะอนุรักษ์วัดไหล่หิน - มีผู้รู้และช่างที่ทำงานศิลปะพื้นบ้าน - ความเป็นท้องถิ่นนิยม - ความเป็นเครือญาติกัน - ผู้นำกระตือรือร้นจัดสำนักชุมชนอยู่เสมอ - ผู้ปกครองให้ความสำคัญกับลูกมาก - การสื่อสารภายในชุมชนที่ดี - ชาวบ้านเชื่อถือครู	- ขาดผู้นำที่เป็นผู้ประสานความร่วมมือกลุ่มต่างๆ เกี่ยวกับงานอนุรักษ์ศิลป-วัฒนธรรม - กิจกรรมประเพณีต่างๆ ไม่นั่นกลุ่มเป้าหมายที่นักเรียนและเยาวชน
ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน		- มีประวัติความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน - ผู้บริหารเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ - มีการประชาสัมพันธ์ รร. เสมอ - ให้เกียรติชาวบ้านในฐานะเป็นผู้มีอุปการะคุณต่อโรงเรียน - ครูวิชาการเป็นที่ยอมรับในกลุ่มครู - ครูเป็นเครือญาติกับครูและชาวบ้าน - ครูส่วนมากเป็นครูในพื้นที่ - ครูสามัคคีกัน - ครูร่วมงานบุญของชาวบ้านเป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศพทุกคน - ประสานงานชุมชนและบุคคลภายนอกดี	- ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างแท้จริง - ขาดการบริหารงานที่เป็นเครือข่าย - ภาระงานครูมาก - ครูยังศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นได้ไม่มากพอ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีผู้นำที่จะทำให้ทุกฝ่ายมองเห็นองค์รวมของการพัฒนานักเรียนและเยาวชนในชุมชนให้มีสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน จะต้องมีการรวมกลุ่มผู้นำในชุมชนที่จะร่วมกันดำเนินการพัฒนางานด้านนี้ให้เป็นระบบมากขึ้น
2. ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดจากเดิมที่โรงเรียนเป็นศูนย์กลางสู่การใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการศึกษาและต้องขยายแนวคิดนี้ให้ครูและชุมชนได้รับรู้และเข้าใจ
3. โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันที่จะประสานโรงเรียนกับชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน
4. ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องทำให้ครูเกิดวิสัยทัศน์ร่วมกันในเรื่องของการจัดการศึกษาตามแนวการปฏิรูป โดยการจัดอบรมให้ความรู้ การจัดทำหลักสูตรร่วมกับชุมชน การศึกษาดูงาน ฯลฯ
5. ผู้บริหารจะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ครูในการนำหลักสูตรไปใช้ด้วยการให้ความรู้แก่ครูด้วยวิธีการต่างๆ เมื่อครูมีความรู้เป็นเบื้องต้นแล้วก็สามารถจัดการเรียนการสอน ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้เหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไปได้
6. ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ครูเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน นำนักเรียนไปเรียนในแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน ศึกษาเรื่องราวของชุมชน ศึกษาชีวิตและวิธีการทำงานและการถ่ายทอดความรู้ของช่าง เพื่อครูจะได้เข้าใจวิถีชีวิตชุมชนสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม
7. ครูควรให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนที่ **เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึกเป็นสำคัญ**
8. ครูควรนำบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สื่อวิดีโอ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นสื่อการสอนและควรให้โอกาสนักเรียนได้จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่เรื่องราวของวัดไหล่หิน
9. โรงเรียนควรกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่นักเรียนด้วยการประสานความร่วมมือไปยังกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

10. *อบต.* ในฐานะเป็นองค์กรของท้องถิ่นควรได้กำหนดแผนการพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเน้นที่ “ *เด็กและเยาวชน* ” เป็นสำคัญ ฉะนั้นกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่จัดขึ้นจะต้องสนับสนุนให้คนกลุ่มนี้ได้มีส่วนร่วม

11. ควรจัดหรือฟื้นฟูกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมกับเด็กและเยาวชน ได้มีโอกาสแสดงความสามารถของกลุ่มในกิจกรรมประเพณีและควรฟื้นฟูงานศิลปะพื้นบ้านให้เยาวชนได้เรียนรู้กัน

12. วัดควรเข้าไปมีส่วนร่วมกับโรงเรียนที่จะผสมผสานความรู้ทางด้านธรรมะและการดำรงชีวิตให้แก่นักเรียนและเป็นตัวกลางที่จะนำเอาพลังของศรัทธาชาวบ้านมาเป็นกำลังในการสนับสนุนการเรียนการสอนของโรงเรียน

13. สถาบันราชภัฏควรกำหนดเป็นภาระกิจหลักให้อาจารย์ได้ศึกษาวิจัยและจัดการเรียนการสอนในแต่ละสาขาให้มีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากขึ้น องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาท้องถิ่นจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สถาบันราชภัฏได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

14. อาจารย์สถาบันราชภัฏควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เข้าไปศึกษาและมีส่วนร่วมในงานพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ตามสาขาที่เรียน เพื่อเรียนรู้สภาพจริงของชุมชนที่จะเป็นพื้นฐานความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไป

ชุดิมา เวทการ : การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์
โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน (Local Art-Education Curriculum Development to Build the
Conscience for the Conservation of the Ancient Relics and Architecture at Wat Laihin)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการ
พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา 2) ศึกษาแนวทางในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน
ที่วัดไหล่หิน โดยผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา

วิธีการศึกษาใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR)
ศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านไหล่หิน ต.ไหล่หิน อ. เกาะคา จ. ลำปาง ด้วยความร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน
บ้านไหล่หิน โดยมีกิจกรรมในการวิจัยครั้งนี้ 8 กิจกรรม คือ การร่างหลักสูตร การจัดทำแผนการสอน การ
จัดทำเอกสารเสริมหลักสูตร การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) การทดลองใช้หลักสูตร การจัด
กิจกรรมเสริมหลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตร

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
วิชาศิลปศึกษามีปัจจัยสนับสนุนคือคนในชุมชนวิสัยทัศน์ร่วมกันในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานวัดไหล่หิน
นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์อันเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเชื่อและความศรัทธาใน
ศาสนาและมีทัศนคติที่ดีต่อกัน การทำงานร่วมกันนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น

แนวทางในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินประกอบด้วย 3 ส่วน คือ
การมีความรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน การมีส่วนร่วมหรือมีอารมณ์ร่วมใน
เหตุการณ์และการลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัด ซึ่งสามารถดำเนินการได้ 3 แนวทาง คือ

1. การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัดและโรงเรียน ในการสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนในชุมชน เนื่องจาก
จิตสำนึกเป็นกระบวนการสั่งสมที่จะต้องอย่างต่อเนื่องจากครอบครัว โรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียน
มัธยมศึกษา วัดและชุมชน

2. การสร้างจิตสำนึกโดยผ่านการจัดการเรียนการสอน โดยหลักสูตรเป็นตัวกำหนดให้นักเรียนเรียนรู้
ศิลปะในวัดไหล่หิน ซึ่งทุกเนื้อหาจะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ ตามหลักการบูรณาการการสอน
ศิลปะแบบ คือ ประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียภาพ ศิลปวิจารณ์และศิลปปฏิบัติ ซึ่งจะต้องเรียนในสถานการณ์จริง
โดยที่นักเรียนสามารถเลือกเนื้อหาและกิจกรรมที่นักเรียนสนใจได้ ประการสำคัญคือจะต้องให้นักเรียนมีโอกาส
เข้าร่วมกับกิจกรรมประเพณีกับชุมชนและมีบทบาทในฐานะผู้มีส่วนร่วมในงานนั้น เพื่อให้เห็นคุณค่าตนเอง
เกิดความรู้สึกร่วมกับวัดและชุมชน รวมทั้งเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินด้วย

2. การใช้สื่อกระตุ้นนักเรียนให้สนใจโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ได้แก่ หนังสือพิมพ์โรงเรียน
หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ส่วนกลาง รายการโทรทัศน์ วิทยุทัศน์ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน
นิทรรศการ ฯลฯ

Chtutima Wetakarn. Local Art–Education Curriculum Development to Build the Conscience for the Conservation of the Ancient Relics and Architecture at Wat Laihin

Abstract

This research are 1) to study the process of the purposes of cooperation between community and school in the development of local Art-Education curriculum. 2) to study the process to create the conscience of conservation for ancient religious relics and Architecture at Wat Laihin through the process of local Art-Education curriculum development.

This study utilized the Participation Action Research (PAR) technique to study the site at Laihin village, Sub-district Laihin, Koh Kha District, Lampang Province., with the cooperation between the community and the Ban Laihin school. There were three main activities in this study : writing curriculum, studying knowledge of Wat Laihin and training how to create lessons by using computer (CAI=Computer-Assisted Instruction)

The finding of this research show that the process of cooperation between the community and the school in the development of the curriculum has three positive supporting factors. The first factor shows the people in the community agree that there is a need to conserve this site, the second factor is that the relationship among the kins helps create good cooperation between the teachers and the villagers. The last factor shows that cooperative working and learning help the team to have better relationship and attitude.

The process for building conservation conscience for Wat Laihin relic and architecture consist of three parts; the knowledge about the ancient relics and architecture that relates to the way of life of this community, physical and emotional participation in the events and the activities participated at the temple. There are three ways to accomplish this.

1. Build up conscience by take part in the curriculum development. The curriculum requires that the students learn the art at Wat Laihin. Every topic uses art appreciation process according to the integrate art teaching method of four cores, art history, aesthetic, art criticism and art practice. These require the study in real situation. Students can select the contents and activities that interest them.

2. The creation of conscious by taking part of the festive activities at Wat Laihin must come through a continuous and accumulated process with family, primary school, secondary school, temple and community. It is important that students participate in the festive activities with the community and they are encouraged to take part as a participant of that festival so they realize their own value and have the feeling of love and relationship with the sample and the community. They also appreciate the ancient relics and architecture at Wat Laihin as well.

3. The use of media to stimulate the students interest in the ancient relics and architecture at Wat Laihin, include. Printed matted, announcements through village public relations system, school newspaper, local newspaper, national newspaper radio programs, television programs, video, Computer-Assisted-Instruction, internet, exhibitions etc.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือจากพระและศรัทธาวัดไหล่หิน ตลอดจนชาวบ้านไหล่หินและบุคลากรของหน่วยงานต่างๆ ในตำบลไหล่หินที่ได้กรุณาให้ข้อมูลและร่วมกิจกรรมการวิจัย ผู้วิจัยขอกราบนมัสการและขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้

กราบนมัสการพระอธิการทอง อนามโย เจ้าอาวาสวัดไหล่หิน พระชัยพร อตตสาโร และสามเณรทุกรูปที่ได้ร่วมงานวิจัย ในด้านการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับวัดไหล่หิน การเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน และอำนวยความสะดวกในด้านสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และให้อาหารและน้ำดื่มตลอดระยะเวลาทดลองใช้หลักสูตรที่วัดไหล่หิน

ขอบคุณอาจารย์วิชัย เดียวตระกูล อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านไหล่หิน อาจารย์มงคล แผ่นคำ อาจารย์สุดา แผ่นคำ ในฐานะนักวิจัย และครูโรงเรียนบ้านไหล่หินทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์สถานที่และช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมต่างๆ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร.อมรวิชัย นาคทรัพย์ และทีมประสานงาน สกว. ที่ได้ให้ความรู้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับงานวิจัย ตลอดจนให้กำลังใจจนกระทั่งงานวิจัยนี้สำเร็จ

ขอขอบพระคุณทีมงานวิจัยทุกท่าน คณะกรรมการร่างหลักสูตร กลุ่มศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้เรื่องวัดไหล่หินและโบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน กลุ่มผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน คณะกรรมการจัดทำแผนการสอน คณะอาจารย์จากโรงเรียนบ้านเข้าซ้อน โรงเรียนบ้านมะกอก-นาบัว โรงเรียนบ้านทุ่งขาม และโรงเรียนไหล่หินวิทยา อบต.ไหล่หิน พ่อกำนันศรีวรรณ ตาวิ อจิตกำนันตำบลไหล่หิน กำนันละเอียด บุญเรือง กำนันตำบลไหล่หิน พ่อคำ สมณา พ่อน้อยเมืองแก้ว ครูขยัน พ่อแสน อุดตโม แม่คำแบ่ง จำปา แม่ปี่ ดวงแก้ว แม่บัวจัน ดวงไชย และคุณไพรินทร์ ศรีวรรณ ที่ได้กรุณาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน รวมทั้งนักเรียนโรงเรียนบ้านไหล่หิน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทุกคน ที่ได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือตลอดมาจนสิ้นสุดโครงการ

ผลงานการวิจัยนี้เป็นผลของความร่วมมือของนักวิจัยจากสถาบันราชภัฏลำปาง โรงเรียนบ้านไหล่หิน วัดไหล่หิน อบต.ไหล่หิน และชาวบ้าน ด้วยความปรารถนาร่วมกันที่จะอนุรักษ์ “วัดไหล่หิน” ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนแห่งนี้ต่อไป

ชุติมา เวทการ

30 เมษายน 2545

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปย่อสำหรับผู้บริหาร	(1)
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	(7)
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	(8)
กิตติกรรมประกาศ	(9)
สารบัญ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
คำถามหลักของการวิจัย	8
กรอบความคิดในการวิจัย	8
แนวทางการดำเนินการวิจัย	9
แผนการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	10
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	12
แนวคิดเรื่องบทบาทการศึกษาในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน	12
- แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน	13
- แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนกับมุมมองทางการศึกษา	14
- การตอบสนองของระบบการศึกษาและสถานศึกษาต่อวิถีชีวิตชุมชน	16
- แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทโรงเรียนในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน	17
- แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน	18
- แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	20
- การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้	22
- แนวคิดเกี่ยวกับการจัดศึกษาตามวิถีชีวิตชุมชน	25
- การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน	27

	หน้า
บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน	29
การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น	32
แนวคิด ทฤษฎีทางศิลปศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ	35
แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก	39
การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน	45
การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน	47
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	48
บทสรุป	54
บทที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา	57
การร่างหลักสูตร	58
การจัดทำแผนการสอน	62
การการจัดทำเอกสารเสริมหลักสูตร	64
การผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน	68
การทดลองใช้หลักสูตร	73
กิจกรรมเสริมหลักสูตร	73
การประชาสัมพันธ์หลักสูตร	75
การประเมินผลหลักสูตร	79
บทสรุป	88
บทที่ 4 หลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาของโรงเรียนบ้านไหล่หิน	89
ที่มาของหลักสูตร	89
การกำหนดจุดประสงค์	90
เนื้อหา	93
กิจกรรมการเรียนรู้	95
คาบเวลา	97
การประเมินผล	98
บทสรุป	98

	หน้า
บทที่ 5 กระบวนการชุมชน “บ้าน วัด โรงเรียน”	50
กับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น	
การรวมกลุ่ม	99
ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการร่วมมือ	100
รูปแบบการทำงานร่วมกัน	107
ปัญหาการทำงานร่วมกันของโรงเรียนและชุมชนที่กระทบต่อการพัฒนา	
หลักสูตรท้องถิ่น	109
บทสรุป	111
บทที่ 6 การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน	112
การอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ในอดีต	112
การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินในปัจจุบัน	114
แนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน	118
บทสรุป	124
บทที่ 7 ผลกระทบของโครงการต่อชุมชน	126
ผลกระทบต่อชุมชนและโรงเรียน	126
ผลกระทบต่อนักวิจัยและสถาบันราชภัฏ	130
บทสรุป	131
บทที่ 8 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	132
สรุปผลการวิจัย	132
การอภิปรายผล	138
ข้อเสนอแนะ	143
บรรณานุกรม	147
ภาคผนวก	154
ภาคผนวกที่ 1 : ภาพกิจกรรมการวิจัย	
ภาคผนวกที่ 2 : หลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา	
ภาคผนวกที่ 3 : แผนการสอนวิชาศิลปศึกษา	

- ภาคผนวกที่ 4 : เอกสารเรื่อง “องค์ความรู้เรื่องวัดไหล่หิน ”
- ภาคผนวกที่ 5 : เอกสารเรื่อง “โบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน ”
- ภาคผนวกที่ 6 : ตัวอย่างผลงานบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน
- ภาคผนวกที่ 7 : หลักฐานการวิจัย / เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

โบราณวัตถุสถานเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างและความหลากหลายของวัฒนธรรมชุมชน ส่วนมากสร้างขึ้นเพื่อเป็นสมบัติของชุมชนหรือของท้องถิ่นในเวลานั้นและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นความสำคัญของโบราณวัตถุสถานจึงเป็นเรื่องของ **หน้าที่ความสำคัญ (Function)** ของโบราณวัตถุสถานนั้นๆ ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องให้อนุรักษ์และพัฒนาโบราณวัตถุสถานเหล่านี้ให้มีความหมายต่อไป (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม , 2535 : 9–22) ปัจจุบันงานด้านการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐที่เข้าไปจัดการโดยให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม จึงละเอียดที่จะพิจารณาถึงหน้าที่ความสำคัญที่มีต่อชุมชนหรือสังคมท้องถิ่น โบราณวัตถุสถานจำนวนมากได้เสียหายและถูกทำลายไปในระยะเวลาที่ผ่านมา เนื่องจากรัฐบาลขาดงบประมาณไม่สามารถจัดการดูแลรักษาได้อย่างทั่วถึงและไม่มีการกระจายอำนาจให้คนในท้องถิ่นได้ดูแลอย่างแท้จริงตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตราที่ 46 ที่กล่าวไว้ว่า “ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ” ดังนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การรักษาดูแลทางด้านกายภาพเท่านั้น หากหมายถึงการให้ชุมชนชนได้ตระหนักถึงความสำคัญในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นของตน มีความรักและหวงแหน ช่วยกันรักษาและอนุรักษ์ ทำให้เกิดสำนึกของความเป็นชุมชนเดียวกัน

ในการศึกษาเพื่อประเมินสถานการณ์ชุมชนบ้านไหล่หินในการวิจัยเรื่อง “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5–6 จากผลการศึกษาโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ต. ไหล่หิน อ. เกาะคา จ. ลำปาง ” ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2541– พฤษภาคม พ.ศ. 2542 พบว่าชุมชนแห่งนี้มีศาสนสถานที่สำคัญคือ “ วัดไหล่หิน ” เป็นโบราณสถานวัดไหล่หินสร้างขึ้นตามรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบล้านนา มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านไหล่หิน ชุมชนยังคงอาศัยวัดแห่งนี้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน

ในอดีตวัดไหล่หินนอกจากจะเป็น สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้วยังเป็นสถานที่ให้การศึกษา อบรมสั่งสอนขัดเกลาจิตใจแก่บุตรหลานและคนในชุมชน เป็นสถานที่เก็บคัมภีร์โบราณที่ผู้คนในและนอกชุมชนเข้ามาศึกษาและคัดลอกกัน ภายหลังเมื่อมีการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนขึ้น ในระยะแรกๆ ชุมชนยังคงใช้วัดไหล่หินเป็นโรงเรียนอยู่ พระและครูทำหน้าที่เป็นผู้สอนหนังสือ ต่อมาในปี พ.ศ. 2485 ชุมชนได้ช่วยกันจัดสร้างโรงเรียนบ้านไหล่หินขึ้นบนพื้นที่ของวัดไหล่หิน จัดสอนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 หลังจากจบการศึกษาเด็กชายส่วนมากมักจะไปบวชเรียนที่วัดไหล่หิน เพื่อเรียนรู้ทางพระธรรมวินัยและเรียนรู้วิชาพื้นฐานงานอาชีพ ได้แก่ งานศิลปะและงานช่างต่างๆ โดยเรียนด้วยการปฏิบัติงานในสถานการณ์จริง ส่วนมากเป็นงานเกี่ยวกับการจัดทำเครื่องบูชาในพิธีกรรมต่างๆ จึงเป็นเหตุทำให้ผู้คนรุ่นนั้นมีความผูกพันกับวัดไหล่หินแห่งนี้ ต่อมาเมื่อโรงเรียนในหมู่บ้านได้ขยายการศึกษาระดับสูงขึ้นและคนในหมู่บ้านนิยมที่จะให้ลูกหลานเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษากันมากขึ้น จึงทำให้ผู้ไปบวชเรียนน้อยลง เด็กจึงมีโอกาสร่วมกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนน้อยลงเช่นกัน ในปัจจุบันพบว่านักเรียนในหมู่บ้านไหล่หินหลังเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วจะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษากันทุกคน ดังนั้นบทบาทและโอกาสที่วัดและชุมชนจะทำหน้าสร้างความรักผูกพันให้มีต่อมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีมาแต่เดิมนั้นจึงไม่สามารถทำได้เช่นแต่ก่อน ทำให้ผู้อาวุโสในชุมชนเป็นห่วงว่าสิ่งดั้งเดิมต่าง ๆ ของชุมชนจะสูญหายไปถ้าหากลูกหลานไม่ให้ความสนใจ

ในปัจจุบันการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในชุมชนบ้านไหล่หินไม่สามารถทำหน้าที่แทนวัดและชุมชนดังที่มีมาแต่เดิมได้ เนื่องจากโรงเรียนได้ยึดหลักสูตรแม่บทเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน ครูไม่สามารถสอนเรื่องราวของท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง การนำความรู้ท้องถิ่นมาสอนทำได้เพียงแต่การศึกษาทางด้านรูปแบบแต่ไม่สามารถเข้าถึงจิตวิญญาณของงานนั้นๆ ได้ โอกาสที่นักเรียนเข้าไปเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนเช่นในอดีตมีน้อย นักเรียนจึงไม่มีความผูกพันกับชุมชนและวัดไหล่หินมากเท่าที่ควร

วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรที่มีส่วนช่วยสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของงานศิลปะในท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงการเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานในชุมชน ทำให้ชุมชนมีสำนึกถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ส่งผลต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานของชุมชนเอาไว้ได้ ซึ่งผลจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าการจัดการเรียนการสอนวิชานี้ยังไม่มีเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับศิลปกรรมในท้องถิ่น เนื่องด้วยโรงเรียนไม่มีครูศิลปะมาโดยเฉพาะดังนั้นจึงแก้ปัญหาโดยให้นักเรียนเรียนจากแบบเรียนสำเร็จรูป ซึ่งเป็นแบบเรียนที่เน้นการเรียนรู้เทคนิคศิลปะที่หลากหลายมากกว่าการ

สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าศิลปะ แต่ เมื่อได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนแล้วพบว่าชุมชนมีช่างที่ทำงานทางด้านศิลปะที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้คุณค่าศิลปะบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน สามารถปฏิบัติงานและมีความเข้าใจในคุณค่างานศิลปะทางด้านความงามและคุณค่าที่มีต่อสังคมเป็นอย่างดี

จากผลการวิจัย “การประเมินสถานการณ์ชุมชนบ้านไหล่หิน” ในระยะที่ 1 (2542) ที่พบว่า 1) วัดไหล่หินเป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมสกุลช่างท้องถิ่น เป็นวัดของชุมชนบ้านไหล่หินที่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน 2) ชุมชนบ้านไหล่หินวัด และโรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีมาเป็นเวลาช้านาน 3) ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีคุณสมบัติการเป็นผู้นำ และมีแนวคิด บทบาทในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานเคยทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน 4) ชุมชนบ้านไหล่หินมีภูมิปัญญาในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานของชุมชนด้วยการสร้างความผูกพันกับวัดผ่านพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ 5) กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดวิธีการตกแต่งเครื่องสักการะแบบพื้นบ้านในพิธีกรรมต่างๆ ช่วยสนับสนุนการเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน และ 6) มีทรัพยากรในชุมชนที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าโบราณวัตถุสถาน และมีปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาเป็นอย่างมาก และเมื่อศึกษาถึงสถานะพื้นฐานและกระบวนการชุมชนบ้านไหล่หินที่จะเอื้อต่อการร่วมมือกันในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปะพบว่าชุมชนบ้านไหล่หินมีความผูกพันกันแบบเครือญาติ วัด โรงเรียนและชุมชนยังคงมีการพึ่งพา ให้ความช่วยเหลือกันในงานอาชีพ งานการกุศล และร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆ ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชน แต่ได้ให้การสนับสนุนในด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน ครู นักเรียนและผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีต่อกัน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ครูส่วนมากเป็นครูในชุมชน มีญาติพี่น้องอยู่ในชุมชนมาก จึงมีความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ในส่วนของผู้นำชุมชนนั้นเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีทักษะการสื่อสารที่ดี เห็นคุณค่าการศึกษาและให้การสนับสนุนการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน และมีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ได้แก่ งานบุญต่างๆ งานวันกตัญญู วันเด็ก หนังสือพิมพ์โรงเรียน ฯลฯ (ชุดิมา เวทการ และคณะ, 2542 : 120 – 123)

พิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตและศาสนายังมีการถือปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปในชุมชน โดยมีวัดไหล่หินเป็นสถานที่ประกอบพิธี แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อศาสนาบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆของชุมชน ซึ่งรวมทั้งความเชื่อเรื่องจิตวัดในการล่วงละเมิดหรือทำลายโบราณวัตถุสถานในวัด จึงเป็นผลทำให้คนในชุมชนได้ให้การดูแลรักษาโบราณวัตถุสถานให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของการเรียนรู้ทางศิลป กรรมที่สำคัญ คือ โบราณวัตถุสถานที่ วัดไหล่หิน ซึ่งจะสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาได้เป็นอย่างดี เช่น พิพิธภัณฑสถาน ชุมโขง โบสถ์ วิหาร กุฏิโบราณ ภาพเขียน ภาพพิมพ์ งานปั้น งานแกะสลัก ฯลฯ รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน เครื่องใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานของวัดและที่ชาวบ้านยังคงทำกันอยู่ในปัจจุบัน ในส่วนของโรงเรียนพบว่าโรงเรียนมีสถานที่และครุภัณฑ์สนับสนุนการเรียนการสอนพอสมควร แต่ยังขาดวัสดุอุปกรณ์ประเภทบทเรียนสำเร็จรูปที่ใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์สนับสนุนการผลิตสื่อคอมพิวเตอร์

การใช้สื่อต่างๆ กระตุ้นให้ชุมชนสนใจที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินนั้น ชุมชนได้ใช้สื่อต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ ฯลฯ ส่วนสื่อภายนอก ได้แก่ รายการโทรทัศน์เอกสารสิ่งพิมพ์ รวมทั้งการที่มีบุคคลสำคัญหรือผู้สนใจมาศึกษาและเยี่ยมชมวัดไหล่หิน ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยให้คนในชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่มากยิ่งขึ้น

ศักยภาพของชุมชนบ้านไหล่หินในด้านต่างๆที่กล่าวไปแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการจัดการศึกษาให้นักเรียน โดยบ้าน วัดและโรงเรียนจะช่วยกันประสานแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ตามแบบดั้งเดิมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันในรูปแบบของ “หลักสูตรท้องถิ่น”

ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน” (ระยะที่ 2) นี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินและกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่าง ชุมชนกับโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่โรงเรียนบ้านไหล่หิน ทั้งนี้เนื่องจากในหลักสูตรแม่บทวิชาศิลปศึกษาได้กำหนดไว้ว่า “**เพื่อให้ให้นักเรียนได้เห็นคุณค่า ความงามของท้องถิ่น**” ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาชุมชนบ้านไหล่หินที่พบว่ามีโบราณวัตถุสถานที่ที่มีคุณค่าความงามและคุณค่าต่อวิถีชีวิตชุมชนและยังมีแหล่งศิลปกรรมที่สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา นอกจากนี้ยังได้กำหนดระดับชั้นที่ทำการศึกษเป็นชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 นั้น ก็เพราะว่านักเรียนมีระดับอายุที่สามารถศึกษาค้นคว้าและร่วมทำกิจกรรมนอกสถานที่กับชุมชนได้ (เลิศ อำนันทะ, 2537 : 310)

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้คอมพิวเตอร์ ช่วยสอนเป็นสื่อและกิจกรรมในการเรียนรู้ของนักเรียนด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากผลการศึกษาค้นคว้าในระยะที่ 1 พบว่านักเรียนมีความสนใจในสื่อคอมพิวเตอร์มากที่สุดและประกอบกับสื่อคอมพิวเตอร์มีคุณสมบัติในการเก็บ รวบรวม บันทึกข้อมูลและเหตุการณ์ได้มากโดยใช้เวลาศึกษาน้อยตลอดจนสามารถนำเสนอข้อมูลได้น่าสนใจในลักษณะมัลติมีเดีย นอกจากนี้ยังสามารถนำเสนอข้อมูลด้านศิลปศึกษาของชุมชนที่มีอยู่จำนวนมากจัดทำในรูปแบบคอมพิวเตอร์ช่วยสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำเสนอข้อมูลและเหตุการณ์ของชุมชน ตลอดจนเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเองตามหลักการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล นักเรียนสามารถควบคุมบทเรียนได้ด้วยตนเอง ทราบผลการเรียนได้ทันทีและทำให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน

จากผลจากการศึกษาการประเมินสถานการณ์ชุมชนในระยะที่ 1 สามารถนำมาเป็นแนวปฏิบัติในการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาในระยะที่ 2 ได้ ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรนอกจากผู้นำชุมชน พระ ครู ศิลปะ ครูสอนคอมพิวเตอร์แล้ว ควรมีตัวแทนของกลุ่มต่างๆในชุมชนที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนรวมทั้งกลุ่มนักเรียนบ้านไหล่หินและกลุ่มนักเรียนโรงเรียนไหล่หินวิทยาและควรประสานงานกับกลุ่มโรงเรียนแม่ยาวและโรงเรียนไหล่หินวิทยาเพื่อขยายผลสู่การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของท้องถิ่นต่อไป

2. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีจุดเน้นอยู่ที่การร่วมมือกันของโรงเรียน วัดและชุมชนที่จะช่วยกันสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นเพื่อให้เด็กนักเรียนเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินโดยมีเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานวัตถุที่วัดไหล่หิน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามความสนใจและเหมาะสมกับเพศและวัยของนักเรียน ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานประเพณีต่างๆ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนนั้นจะต้องยึดหลักการการเรียนรู้ตามกระบวนการเรียนรู้แบบพื้นที่ประกอบด้วย 1) การศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดไหล่หิน คติความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องและคุณค่าของวัดที่มีต่อชุมชน 2) การได้มีโอกาสชื่นชมความงามของโบราณวัตถุสถานและงานตกแต่งเครื่องสักการะ 3) การพูดคุยวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความงาม 4) การลงมือปฏิบัติงานด้วยการสัมผัสกับสถานที่และสถานการณ์จริง ดังนั้นสิ่งที่สำคัญก็คือนักเรียนควรมีโอกาสศึกษาค้นคว้าหาความรู้และการปฏิบัติงานร่วมกันกับชุมชนในประเพณีสำคัญต่างๆผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตชุมชนไปพร้อมกับการเรียนรู้คุณค่าของโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน

3. การเรียนรู้เกี่ยวกับงานศิลปะต่างๆ เรื่องของชุมชนนั้นไม่สามารถกระทำได้ภายในชั่วโมงเรียนได้ทั้งหมด ดังนั้นควรนำข้อมูลด้านศิลปะของชุมชนมาจัดทำในรูปแบบของคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในลักษณะมัลติมีเดียซึ่งเป็นสื่อที่นักเรียนสนใจมากที่สุด ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นักเรียนเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ และศักยภาพของแต่ละบุคคล ทำให้นักเรียนมีทัศนคติต่อการเรียน ส่วนในการผลิตสื่อประเภทนี้นั้นจะต้องอาศัยการร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนเพื่อให้เกิดการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

4. วัสดุอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ที่ยังขาดแคลนอยู่นั้นควรขอความช่วยเหลือจากชุมชนหรือแหล่งเงินทุนอื่นๆ และในการดำเนินงานผลิตบทเรียนช่วยสอนต้องขอความร่วมมือในลักษณะอื่นอีก ได้แก่ การให้คำปรึกษาหารือในกลุ่มคนที่สนใจทางด้านคอมพิวเตอร์ในด้านเทคนิคและวิธีการผลิตสื่อ ส่วนในด้านเนื้อหาสาระของบทเรียนควรศึกษารวบรวมมาจากผู้รู้ในชุมชนหลาย ๆ ฝ่าย เช่น ผู้รู้ ผู้อาวุโส พระ ช่าง กำนัน ฯลฯ และนำข้อมูลด้านภาพ เสียงของผู้ให้ข้อมูลปรากฏในบทเรียนด้วยเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาบทเรียนทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจทั้งผู้ให้ร่วมการพัฒนาบทเรียนและนักเรียน ส่วนผู้เชี่ยวชาญด้านอื่นๆ เช่น ผู้ที่มีความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีพื้นเมือง การจ้อย การแต่งคำว ฯลฯ นั้น ควรมีส่วนร่วมด้วยการนำเอาบทควาเสียงจ้อยและเสียงดนตรีพื้นเมืองมาบันทึกลงในบทเรียนและอาจจะมีคำบรรยายด้วยอักษรพื้นเมืองประกอบในบทเรียน เป็นลักษณะของการบูรณาการศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ให้นักเรียนได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน

5. ควรให้ความรู้และอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ครูศิลปะ ครูสอนคอมพิวเตอร์และบุคคลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ “ กระบวนการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ ” “ การออกแบบบทเรียนช่วยสอน ” และ “ การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ” เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งจากพื้นความรู้เดิมของครูประกอบกับความรู้ใหม่ที่ได้รับจะทำให้ครูสามารถทำแผนการสอนผลิตบทเรียน และพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพดีได้

6. ควรมีการประชาสัมพันธ์การพัฒนาหลักสูตรให้ชาวบ้านทราบเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันมีส่วนร่วมและส่งเสริมให้ชุมชนเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน โดยต้องจัดทำอย่างต่อเนื่อง ด้วยสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ การสื่อสารด้วยพุดคุย การสื่อสารในที่ชุมชนของชาวบ้านที่วัดและในหมู่บ้าน หนังสือพิมพ์ของโรงเรียน ป้ายนิเทศ หอกระจายข่าว สื่อพื้นบ้าน ฯลฯ และควรประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์และวิทยุภายนอกชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนสนใจเรื่องการจัดการศึกษาและการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ของชุมชน นอกจากนี้ควรมีการจัดสนทนา

ประชาพิจารณ์ เกี่ยวกับหลักสูตรหรือการ ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบอื่นๆ เช่น การจัด นิทรรศการ การนำนักเรียนเข้าร่วมงานกับชาวบ้านในการจัดเตรียมเครื่องสักการะในพิธีสำคัญของชุมชน การร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่วัด การจัดแข่งขันการตอบปัญหาความรู้เกี่ยวกับการวัด ไหล่หินและทักษะการตกแต่งเครื่องสักการะแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

7. การกระตุ้นที่ได้ผลอีกแบบหนึ่งคือการกระตุ้นจากภายนอก ได้แก่ การที่มีบุคคล สำคัญ นักศึกษา และผู้สนใจภายนอกมาศึกษาและเยี่ยมชมโบราณสถาน การที่บุคคลในชุมชนได้ รับเชิญเป็นวิทยากรไปถ่ายทอดศิลปะพื้นบ้านให้แก่สถานศึกษานอกชุมชน การนำผลงานศิลปะ พื้นบ้านไปจัดแสดงในงานวัฒนธรรมของจังหวัด เป็นต้น ดังนั้นในการพัฒนาหลักสูตรจึงควร จัดให้มีจัดให้มีการที่ช่วยกระตุ้นความสนใจเหล่านี้ด้วย

8. การเผยแพร่ความรู้เรื่องราวของวัดไหล่หินเป็นการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนที่ได้ผล มากอีกวิธีหนึ่ง คือการที่วัดไหล่หินได้มีการตีพิมพ์หนังสือประวัติไหล่หินหลายครั้งด้วยเงินบริจาค ของผู้มีจิตศรัทธา นักเรียนส่วนมากได้รับความรู้เกี่ยวกับวัดไหล่หินจากหนังสือเล่มนี้ ดังนั้นจึง ควรส่งเสริมให้พระ ครู และผู้รู้ของชุมชนได้ค้นคว้าและรวบรวมความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับวัดไหล่หิน นี้เพิ่มขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้และการสร้างความตระหนักในคุณค่าของโบราณวัตถุ สถานแห่งนี้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงอาศัยหลักการและแนวคิดข้างต้นนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาให้สอดคล้องกับพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชนนี้ โดยอาศัย ศักยภาพของวัด โรงเรียนและชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การทำงาน ร่วมกัน อันจะส่งผลให้เกิดพลังชุมชนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และยัง สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนทางด้านศิลปะให้เรียนรู้ความงามไปพร้อมกับการเรียนรู้ จริยธรรม คุณธรรมและการดำรงชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความสำนึกร่วมกัน ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนแห่งนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

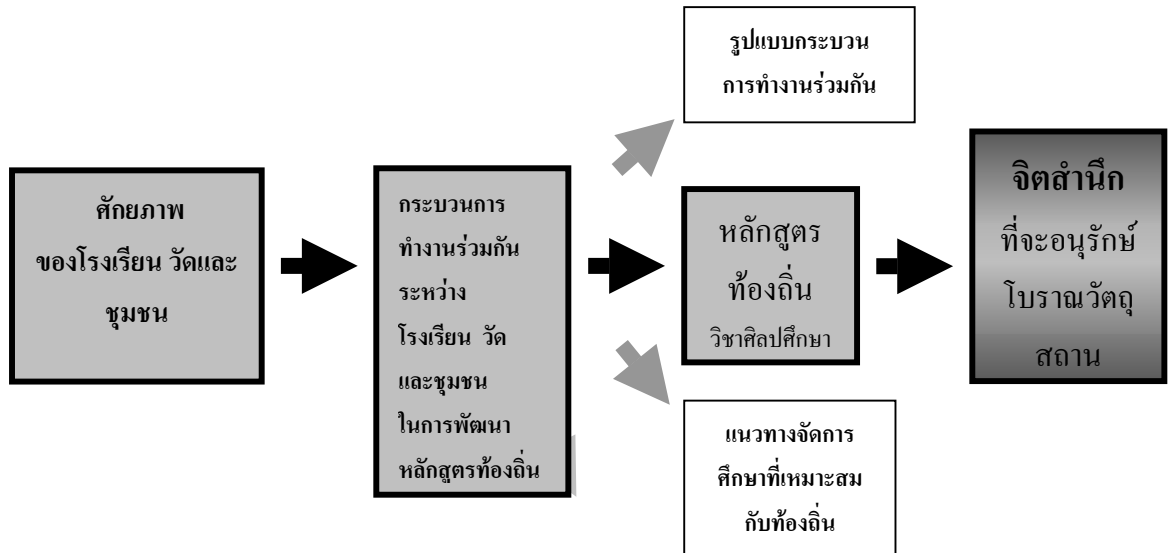
- 1) ศึกษาแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน ที่วัดไหล่หิน โดยผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา

คำถามหลักของการวิจัย

- 1) บ้าน วัด โรงเรียน จะมีแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานของชุมชน โดยผ่านกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาได้อย่างไร
- 2) กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมและสื่อต่างๆ ที่ช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานใดบ้าง ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชา ศิลปศึกษาได้
- 3) การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน วัด และชุมชน ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษามีกระบวนการอย่างไร
- 4) เงื่อนไขและปัจจัยอะไรที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการทำงานร่วมกัน ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ในการสร้างจิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน

กรอบความคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษานี้ มีความมุ่งหมายที่จะให้โรงเรียนได้มีบทบาทในการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนและเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานของชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัยการร่วมมือของชุมชน ได้แก่ บ้าน วัดและโรงเรียน โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ สภาพพื้นฐาน กระบวนการชุมชนและพลังของชุมชน ศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ นี่จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบการทำงานร่วมกัน ซึ่งต้องเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นครั้งนี้ ผลจากการทำงานร่วมกันคาดว่าจะได้องค์ความรู้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน วัดและชุมชนในการจัดการศึกษาให้ชุมชนและชุมชนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แนวทางการดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

- 1) ศึกษาชุมชนบ้านไหล่หิน ต. ไหล่หิน อ. เกาะคา จ. ลำปาง
- 2) พัฒนาหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
ที่โรงเรียนบ้านไหล่หิน ต. ไหล่หิน อ. เกาะคา จ. ลำปาง
- 3) ศึกษาโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ต. ไหล่หิน อ. เกาะคา จ. ลำปาง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยใช้เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) เป็นการวิจัยร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการร่วมกันคิดและตัดสินใจในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา โดยศึกษาเหตุของปัญหา แนวทางแก้ไข กำหนดวิธีแก้ไข วางแผนปฏิบัติการ ดำเนินการและประเมินผล

วิธีการเก็บข้อมูล / แหล่งข้อมูล

ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม การเสวนา ประชาพิจารณ์ การสัมภาษณ์และการสังเกต จากแหล่งข้อมูลบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ตามประเด็นคำถามที่ตั้งไว้

การประมวลผลและการสังเคราะห์

ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและประมวลผลข้อมูล มีการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

แผนการดำเนินงาน / ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. **ขั้นเตรียมการ** จัดประชุมคณะวิจัยเพื่อวางแผนการวิจัยเรื่อง “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ” (ระยะที่ 2) โดยศึกษาผลการศึกษาศักยภาพของชุมชนจากการวิจัยระยะที่ 1
2. **เก็บข้อมูลการวิจัย** จากการร่วมกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่ได้กำหนดขั้นตอนการพัฒนาไว้ดังนี้
 - 1) สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วยการจัดประชุมปรึกษาหารือและจัดเสวนาเพื่อทราบความต้องการและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของชุมชน
 - 2) จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร
 - 3) ศึกษาข้อมูลชุมชนที่สัมพันธ์กับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา
 - 4) คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและทีมวิจัยร่วมกันวางแผนการจัดทำร่างหลักสูตร
 - 5) นักวิจัยและคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรดำเนินการร่างหลักสูตร
 - 6) ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับข่าวสารการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่องๆ ด้วยสื่อต่าง ๆ อย่างทั้งในและนอกชุมชน
 - 7) นำเสนอหลักสูตรฉบับร่างต่อชุมชน เพื่อพิจารณาแก้ไขและให้ข้อคิดเห็นแล้วนำไปปรับปรุง
 - 8) คณะกรรมการจัดทำแผนการสอนจัดทำแผนการสอนและนำไปทดลองสอนแล้วนำมาปรับปรุง
 - 9) คณะกรรมการจัดทำบทเรียนเสริมหลักสูตรจัดทำบทเรียนเรื่อง “ วัดไหล่หิน ” และ “ โบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน ”
 - 9) คณะกรรมการจัดทำบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน จัดทำเอกสารเสริมหลักสูตรเรื่อง “ โบราณสถานวัดไหล่หิน ” และ “ โบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน ”
 - 10) ทดลองใช้หลักสูตรด้วยความร่วมมือกันระหว่างครูและวิทยากรชาวบ้าน

11) นักวิจัย คณะกรรมการพัฒนา หลักสูตร คณะกรรมการร่างหลักสูตรร่วมกัน

ประเมินผลหลักสูตรและกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับชุมชน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล คณะทำงานช่วยกันรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน

4. สรุปผลและรายงานการวิจัย

แผนการดำเนินงาน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2543 – มกราคม 2545

กิจกรรม	เดือนที่																							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
กิจกรรมการพัฒนา ฯ																								
1. ร่างหลักสูตร	•	•	•	•	•	•																		
2. จัดทำแผนการสอน							•	•	•	•	•	•												
3. จัดทำเอกสารเสริม 1							•	•	•	•	•	•												
4. จัดทำเอกสารเสริม 2													•	•	•	•	•	•						
5. จัดทำบทเรียน CAI			•	•					•	•					•	•								
6. ทดลองใช้หลักสูตร																	•	•	•	•				
7. กิจกรรมเสริม								•				•					•	•		•				
8. ประชาสัมพันธ์	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
9. ประเมินผลหลักสูตร													•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
กิจกรรมการวิจัย																								
1. การวางแผนงานวิจัย	•						•						•						•					
2. การเก็บข้อมูลวิจัย	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
3. การวิเคราะห์ข้อมูล	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
4. ประเมินผลการวิจัย																			•	•	•	•	•	•
5. สรุปและรายงานผล						•						•						•					•	•

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา
เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ”

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. นางชุติมา	เวทการ	สถาบันราชภัฏลำปาง
2. นายยอดยิ่ง	รักสตัย	สถาบันราชภัฏลำปาง
3. นายไพฑูรย์	เวทการ	สถาบันราชภัฏลำปาง
4. นายวิชัย	เดียวตระกูล	โรงเรียนบ้านไหล่หิน
5. นางสุดา	แผ่นคำ	โรงเรียนบ้านไหล่หิน
6. นายมงคล	แผ่นคำ	โรงเรียนบ้านไหล่หิน

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการระบบการศึกษากับชุมชน

บทสรุปย่อสำหรับผู้บริหาร

(EXECUTIVE SUMMARY)

.....

ชื่อโครงการ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์
 โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน

ชื่อนักวิจัย นางชุติมา เวทการ และคณะ

สถานที่ทำงาน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏลำปาง

 ต. ชมพู อ. เมือง จ. ลำปาง 52100 โทร. (054) 217050 , 217051 ต่อ 230

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย 2 ปี (กุมภาพันธ์ 2543 – มกราคม 2545)

ความเป็นมาและความสำคัญ

โรงเรียนบ้านไหล่หินเป็นสถานศึกษาที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของชุมชนแทนบ้านและวัดที่เคยมาในอดีต จากการที่โรงเรียนต้องจัดการเรียนการสอนตามที่ส่วนกลางกำหนดจึงทำให้การเรียนรู้ของนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ขาดการเรียนรู้ร่วมกัน นักเรียนจึงมีความผูกพันกับวัดและชุมชนน้อยลง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านไหล่หินในอนาคตได้ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงพลังชุมชนในการร่วมมือกันจัดการศึกษาให้ตรงตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริงและสอดคล้องกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยอาศัยกระบวนการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัดและชุมชนในการพัฒนาหลักสูตร ทั้งนี้เพราะการที่นักเรียนได้มีโอกาสการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับงานศิลปกรรมที่วัดไหล่หิน รวมทั้งการร่วมกิจกรรมประเพณีต่างๆที่เกี่ยวข้องนั้น ช่วยทำให้นักเรียนเกิดความรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองได้ การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาจึงมิได้มุ่งหวังแต่เพียงเพื่อให้เกิดผลงานของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของงานศิลปกรรมของท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามและการทำงานร่วมกับชุมชน ทำให้เกิดความรักและผูกพัน มีจิตสำนึกของความเป็นชุมชนเดียวกัน สามารถสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนี้ได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา
2. ศึกษาแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินโดยผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยใช้เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) เป็นการวิจัยร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการร่วมกันคิดและตัดสินใจในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา โดยศึกษาเหตุของปัญหา แนวทางแก้ไข กำหนดวิธีแก้ไข วางแผนปฏิบัติการ ดำเนินการและประเมินผลร่วมกัน ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสนทนาวางอย่างไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม การเสวนา ประชาพิจารณ์ การสัมภาษณ์และการสังเกต จากแหล่งข้อมูลบุคคล สถานที่และเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ตามประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ มีการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัย / ข้อค้นพบ

โครงการนี้มีกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 8 กิจกรรม คือ การร่างหลักสูตร การจัดทำแผนการสอน การจัดทำเอกสารเสริมหลักสูตร การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) การทดลองใช้หลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตร จากการศึกษางานร่วมกันของโรงเรียนชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรนี้พบว่าปัจจัยสำคัญคือ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาและทัศนคติที่ดีต่อกันที่ส่งผลต่อการทำงานร่วมกัน ทำให้โรงเรียนและชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันในเรื่องของการจัดทำหลักสูตรและมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น

ในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินให้นักเรียนนั้นประกอบด้วย 3 ส่วน คือการมีความรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือมีอารมณ์ร่วมในเหตุการณ์ สถานที่ และได้ลงมือปฏิบัติงานจริงซึ่งสามารถดำเนินการได้ 3 แนวทาง คือ

1. การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัดและโรงเรียน ในการสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนในชุมชน เนื่องจากจิตสำนึกเป็นกระบวนการสั่งสม ที่ต้องอาศัยความต่อเนื่อง ด้วยการปลูกฝังจากครอบครัว โรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา วัดและชุมชน

2. การสร้างจิตสำนึกโดยผ่านการจัดการเรียนการสอน โดยหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดให้นักเรียนเรียนรู้ศิลปะในวัดไผ่หล่ม ซึ่งทุกเนื้อหาจะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ ตามหลักการบูรณาการการสอนศิลปะคือ ประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียภาพ ศิลปวิจารณ์และศิลปปฏิบัติ ซึ่งจะต้องเรียนในสถานการณ์จริง สามารถเลือกเนื้อหาและกิจกรรมที่นักเรียนสนใจได้ ประการสำคัญคือต้องให้นักเรียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีกับชุมชนและมีบทบาทในฐานะผู้มีส่วนร่วมในงานนั้น เพื่อให้เห็นคุณค่าตนเอง เกิดความรู้สึกร่วมกับวัดและชุมชน รวมทั้งเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่วัดไผ่หล่มด้วย

3. การใช้สื่อกระตุ้นนักเรียนให้สนใจโบราณวัตถุสถานที่วัดไผ่หล่มได้แก่ หนังสือพิมพ์โรงเรียน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ส่วนกลาง รายการโทรทัศน์ วิทยุทัศน์ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นิทรรศการ ฯลฯ

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นครั้งนี้ สามารถนำเสนอได้ดังตารางต่อไปนี้

ปัจจัย	ผลกระทบ	สภาพที่เจอ	สภาพที่เป็นอุปสรรค
ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม		- นโยบายจากส่วนกลางเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น - นโยบายด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของ อบต. ที่เน้นปัญหาเด็กและเยาวชน	- โครงการด้านวัฒนธรรมของ อบต. ไม่สอดคล้องกับหลักการเหตุผลที่ตั้งไว้ คือ ปัญหาเด็กและเยาวชน
ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน		- ชุมชนให้ความช่วยเหลือทางการเงิน วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ เสมอ - ชุมชนมีวัด ไหล่หินเป็นศูนย์รวมจิตใจ - ชุมชนมีความเชื่อและศรัทธาในศาสนา - วัด ไหล่หินเป็นแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญ - มีวิสัยทัศน์ร่วมกันที่จะอนุรักษ์วัด ไหล่หิน - มีผู้รู้และช่างที่ทำงานศิลปะพื้นบ้าน - ความเป็นท้องถิ่นนิยม - ความเป็นเครือญาติกัน - ผู้นำกระตุ้นจิตสำนึกชุมชนอยู่เสมอ - ผู้ปกครองให้ความสำคัญกับลูกมาก - การสื่อสารภายในชุมชนที่ดี - ชาวบ้านเชื่อถือครู	- ขาดผู้นำที่เป็นผู้ประสานความร่วมมือกลุ่มต่างๆ เกี่ยวกับงานอนุรักษ์ศิลป-วัฒนธรรม - กิจกรรมประเพณีต่างๆ ไม่นั่นกลุ่มเป้าหมายที่นักเรียนและเยาวชน
ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน		- มีประวัติความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน - ผู้บริหารเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ - มีการประชาสัมพันธ์ รร. เสมอ - ให้เกียรติชาวบ้านในฐานะเป็นผู้มีอุปการะคุณต่อโรงเรียน - ครูวิชาการเป็นที่ยอมรับในกลุ่มครู - ครูเป็นเครือญาติกับครูและชาวบ้าน - ครูส่วนมากเป็นครูในพื้นที่ - ครูสามัคคีกัน - ครูร่วมงานบุญของชาวบ้านเป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศพทุกคน - ประสานงานชุมชนและบุคคลภายนอกดี	- ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างแท้จริง - ขาดการบริหารงานที่เป็นเครือข่าย - ภาระงานครูมาก - ครูยังศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นได้ไม่มากพอ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีผู้นำที่จะทำให้ทุกฝ่ายมองเห็นองค์รวมของการพัฒนานักเรียนและเยาวชนในชุมชนให้มีสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน จะต้องมีการรวมกลุ่มผู้นำในชุมชนที่จะร่วมกันดำเนินการพัฒนางานด้านนี้ให้เป็นระบบมากขึ้น
2. ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดจากเดิมที่โรงเรียนเป็นศูนย์กลางสู่การใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการศึกษาและต้องขยายแนวคิดนี้ให้ครูและชุมชนได้รับรู้และเข้าใจ
3. โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันที่จะประสานโรงเรียนกับชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน
4. ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องทำให้ครูเกิดวิสัยทัศน์ร่วมกันในเรื่องของการจัดการศึกษาตามแนวการปฏิรูป โดยการจัดอบรมให้ความรู้ การจัดทำหลักสูตรร่วมกับชุมชน การศึกษาดูงาน ฯลฯ
5. ผู้บริหารจะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ครูในการนำหลักสูตรไปใช้ด้วยการให้ความรู้แก่ครูด้วยวิธีการต่างๆ เมื่อครูมีความรู้เป็นเบื้องต้นแล้วก็สามารถจัดการเรียนการสอน ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้เหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไปได้
6. ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ครูเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน นำนักเรียนไปเรียนในแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน ศึกษาเรื่องราวของชุมชน ศึกษาชีวิตและวิธีการทำงานและการถ่ายทอดความรู้ของช่าง เพื่อครูจะได้เข้าใจวิถีชีวิตชุมชนสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม
7. ครูควรให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนที่ **เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึกเป็นสำคัญ**
8. ครูควรนำบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สื่อวิดีโอ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นสื่อการสอนและควรให้โอกาสนักเรียนได้จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่เรื่องราวของวัดไหล่หิน
9. โรงเรียนควรกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่นักเรียนด้วยการประสานความร่วมมือไปยังกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

10. *อบต.* ในฐานะเป็นองค์กรของท้องถิ่นควรได้กำหนดแผนการพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเน้นที่ “ *เด็กและเยาวชน* ” เป็นสำคัญ ฉะนั้นกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่จัดขึ้นจะต้องสนับสนุนให้คนกลุ่มนี้ได้มีส่วนร่วม

11. ควรจัดหรือฟื้นฟูกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมกับเด็กและเยาวชน ได้มีโอกาสแสดงความสามารถของกลุ่มในกิจกรรมประเพณีและควรฟื้นฟูงานศิลปะพื้นบ้านให้เยาวชนได้เรียนรู้กัน

12. วัดควรเข้าไปมีส่วนร่วมกับโรงเรียนที่จะผสมผสานความรู้ทางด้านธรรมะและการดำรงชีวิตให้แก่นักเรียนและเป็นตัวกลางที่จะนำเอาพลังของศรัทธาชาวบ้านมาเป็นกำลังในการสนับสนุนการเรียนการสอนของโรงเรียน

13. สถาบันราชภัฏควรกำหนดเป็นภารกิจหลักให้อาจารย์ได้ศึกษาวิจัยและจัดการเรียนการสอนในแต่ละสาขาให้มีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากขึ้น องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาท้องถิ่นจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สถาบันราชภัฏได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

14. อาจารย์สถาบันราชภัฏควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เข้าไปศึกษาและมีส่วนร่วมในงานพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ตามสาขาที่เรียน เพื่อเรียนรู้สภาพจริงของชุมชนที่จะเป็นพื้นฐานความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไป

ชุดิมา เวทการ : การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์
โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน (Local Art-Education Curriculum Development to Build the
Conscience for the Conservation of the Ancient Relics and Architecture at Wat Laihin)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการ
พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา 2) ศึกษาแนวทางในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน
ที่วัดไหล่หิน โดยผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา

วิธีการศึกษาใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR)
ศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านไหล่หิน ต.ไหล่หิน อ. เกาะคา จ. ลำปาง ด้วยความร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน
บ้านไหล่หิน โดยมีกิจกรรมในการวิจัยครั้งนี้ 8 กิจกรรม คือ การร่างหลักสูตร การจัดทำแผนการสอน การ
จัดทำเอกสารเสริมหลักสูตร การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) การทดลองใช้หลักสูตร การจัด
กิจกรรมเสริมหลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตร

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
วิชาศิลปศึกษามีปัจจัยสนับสนุนคือคนในชุมชนวิสัยทัศน์ร่วมกันในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานวัดไหล่หิน
นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์อันเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเชื่อและความศรัทธาใน
ศาสนาและมีทัศนคติที่ดีต่อกัน การทำงานร่วมกันนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น

แนวทางในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินประกอบด้วย 3 ส่วน คือ
การมีความรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน การมีส่วนร่วมหรือมีอารมณ์ร่วมใน
เหตุการณ์และการลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัด ซึ่งสามารถดำเนินการได้ 3 แนวทาง คือ

1. การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัดและโรงเรียน ในการสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนในชุมชน เนื่องจาก
จิตสำนึกเป็นกระบวนการสั่งสมที่จะต้องอย่างต่อเนื่องจากครอบครัว โรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียน
มัธยมศึกษา วัดและชุมชน

2. การสร้างจิตสำนึกโดยผ่านการจัดการเรียนการสอน โดยหลักสูตรเป็นตัวกำหนดให้นักเรียนเรียนรู้
ศิลปะในวัดไหล่หิน ซึ่งทุกเนื้อหาจะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ ตามหลักการบูรณาการการสอน
ศิลปะแบบ คือ ประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียภาพ ศิลปวิจารณ์และศิลปปฏิบัติ ซึ่งจะต้องเรียนในสถานการณ์จริง
โดยที่นักเรียนสามารถเลือกเนื้อหาและกิจกรรมที่นักเรียนสนใจได้ ประการสำคัญคือจะต้องให้นักเรียนมีโอกาส
เข้าร่วมกับกิจกรรมประเพณีกับชุมชนและมีบทบาทในฐานะผู้มีส่วนร่วมในงานนั้น เพื่อให้เห็นคุณค่าตนเอง
เกิดความรู้สึกร่วมกับวัดและชุมชน รวมทั้งเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินด้วย

2. การใช้สื่อกระตุ้นนักเรียนให้สนใจโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ได้แก่ หนังสือพิมพ์โรงเรียน
หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ส่วนกลาง รายการโทรทัศน์ วิทยุทัศน์ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน
นิทรรศการ ฯลฯ

Chtutima Wetakarn. Local Art–Education Curriculum Development to Build the Conscience for the Conservation of the Ancient Relics and Architecture at Wat Laihin

Abstract

This research are 1) to study the process of the purposes of cooperation between community and school in the development of local Art-Education curriculum. 2) to study the process to create the conscience of conservation for ancient religious relics and Architecture at Wat Laihin through the process of local Art-Education curriculum development.

This study utilized the Participation Action Research (PAR) technique to study the site at Laihin village, Sub-district Laihin, Koh Kha District, Lampang Province., with the cooperation between the community and the Ban Laihin school. There were three main activities in this study : writing curriculum, studying knowledge of Wat Laihin and training how to create lessons by using computer (CAI=Computer-Assisted Instruction)

The finding of this research show that the process of cooperation between the community and the school in the development of the curriculum has three positive supporting factors. The first factor shows the people in the community agree that there is a need to conserve this site, the second factor is that the relationship among the kins helps create good cooperation between the teachers and the villagers. The last factor shows that cooperative working and learning help the team to have better relationship and attitude.

The process for building conservation conscience for Wat Laihin relic and architecture consist of three parts; the knowledge about the ancient relics and architecture that relates to the way of life of this community, physical and emotional participation in the events and the activities participated at the temple. There are three ways to accomplish this.

1. Build up conscience by take part in the curriculum development. The curriculum requires that the students learn the art at Wat Laihin. Every topic uses art appreciation process according to the integrate art teaching method of four cores, art history, aesthetic, art criticism and art practice. These require the study in real situation. Students can select the contents and activities that interest them.

2. The creation of conscious by taking part of the festive activities at Wat Laihin must come through a continuous and accumulated process with family, primary school, secondary school, temple and community. It is important that students participate in the festive activities with the community and they are encouraged to take part as a participant of that festival so they realize their own value and have the feeling of love and relationship with the sample and the community. They also appreciate the ancient relics and architecture at Wat Laihin as well.

3. The use of media to stimulate the students interest in the ancient relics and architecture at Wat Laihin, include. Printed matted, announcements through village public relations system, school newspaper, local newspaper, national newspaper radio programs, television programs, video, Computer-Assisted-Instruction, internet, exhibitions etc.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือจากพระและศรัทธาวัดไหล่หิน ตลอดจนชาวบ้านไหล่หินและบุคลากรของหน่วยงานต่างๆ ในตำบลไหล่หินที่ได้กรุณาให้ข้อมูลและร่วมกิจกรรมการวิจัย ผู้วิจัยขอกราบนมัสการและขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้

กราบนมัสการพระอธิการทอง อนามโย เจ้าอาวาสวัดไหล่หิน พระชัยพร อตตสาโร และสามเณรทุกรูปที่ได้ร่วมงานวิจัย ในด้านการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับวัดไหล่หิน การเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน และอำนวยความสะดวกในด้านสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และให้อาหารและน้ำดื่มตลอดระยะเวลาทดลองใช้หลักสูตรที่วัดไหล่หิน

ขอบคุณอาจารย์วิชัย เดียวตระกูล อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านไหล่หิน อาจารย์มงคล แผ่นคำ อาจารย์สุดา แผ่นคำ ในฐานะนักวิจัย และครูโรงเรียนบ้านไหล่หินทุกท่านที่ได้ให้อาหารและสถานที่และช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมต่างๆ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร.อมรวิชัย นาคทรพรพ และทีมประสานงาน สกว. ที่ได้ให้ความรู้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับงานวิจัย ตลอดจนให้กำลังใจจนกระทั่งงานวิจัยนี้สำเร็จ

ขอขอบพระคุณทีมงานวิจัยทุกท่าน คณะกรรมการร่างหลักสูตร กลุ่มศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้เรื่องวัดไหล่หินและโบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑสถานวัดไหล่หิน กลุ่มผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน คณะกรรมการจัดทำแผนการสอน คณะอาจารย์จากโรงเรียนบ้านเข้าซ้อน โรงเรียนบ้านมะกอก-นาบัว โรงเรียนบ้านทุ่งขาม และโรงเรียนไหล่หินวิทยา อบต.ไหล่หิน พ่อกำนันศรีวรรณ ตาวิ อจิตกำนันตำบลไหล่หิน กำนันละเอียด บุญเรือง กำนันตำบลไหล่หิน พ่อคำ สมณา พ่อน้อยเมืองแก้ว ครูขยัน พ่อแสน อุดตโม แม่คำแบ่ง จำปา แม่ปี่ ดวงแก้ว แม่บัวจัน ดวงไชย และคุณไพรินทร์ ศรีวรรณ ที่ได้กรุณาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน รวมทั้งนักเรียนโรงเรียนบ้านไหล่หิน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทุกคน ที่ได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือตลอดมาจนสิ้นสุดโครงการ

ผลงานการวิจัยนี้เป็นผลของความร่วมมือของนักวิจัยจากสถาบันราชภัฏลำปาง โรงเรียนบ้านไหล่หิน วัดไหล่หิน อบต.ไหล่หิน และชาวบ้าน ด้วยความปรารถนาร่วมกันที่จะอนุรักษ์ “วัดไหล่หิน” ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนแห่งนี้ต่อไป

ชุดิมา เวทการ

30 เมษายน 2545

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปย่อสำหรับผู้บริหาร	(1)
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	(7)
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	(8)
กิตติกรรมประกาศ	(9)
สารบัญ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
คำถามหลักของการวิจัย	8
กรอบความคิดในการวิจัย	8
แนวทางการดำเนินการวิจัย	9
แผนการดำเนินงาน/ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	10
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	12
แนวคิดเรื่องบทบาทการศึกษาในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน	12
- แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน	13
- แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนกับมุมมองทางการศึกษา	14
- การตอบสนองของระบบการศึกษาและสถานศึกษาต่อวิถีชีวิตชุมชน	16
- แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทโรงเรียนในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน	17
- แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน	18
- แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	20
- การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้	22
- แนวคิดเกี่ยวกับการจัดศึกษาตามวิถีชีวิตชุมชน	25
- การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน	27

	หน้า
บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน	29
การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น	32
แนวคิด ทฤษฎีทางศิลปศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ	35
แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก	39
การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน	45
การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน	47
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	48
บทสรุป	54
บทที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา	57
การร่างหลักสูตร	58
การจัดทำแผนการสอน	62
การการจัดทำเอกสารเสริมหลักสูตร	64
การผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน	68
การทดลองใช้หลักสูตร	73
กิจกรรมเสริมหลักสูตร	73
การประชาสัมพันธ์หลักสูตร	75
การประเมินผลหลักสูตร	79
บทสรุป	88
บทที่ 4 หลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาของโรงเรียนบ้านไหล่หิน	89
ที่มาของหลักสูตร	89
การกำหนดจุดประสงค์	90
เนื้อหา	93
กิจกรรมการเรียนรู้	95
คาบเวลา	97
การประเมินผล	98
บทสรุป	98

	หน้า
บทที่ 5 กระบวนการชุมชน “บ้าน วัด โรงเรียน”	50
กับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น	
การรวมกลุ่ม	99
ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการร่วมมือ	100
รูปแบบการทำงานร่วมกัน	107
ปัญหาการทำงานร่วมกันของโรงเรียนและชุมชนที่กระทบต่อการพัฒนา	
หลักสูตรท้องถิ่น	109
บทสรุป	111
บทที่ 6 การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน	112
การอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ในอดีต	112
การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินในปัจจุบัน	114
แนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน	118
บทสรุป	124
บทที่ 7 ผลกระทบของโครงการต่อชุมชน	126
ผลกระทบต่อชุมชนและโรงเรียน	126
ผลกระทบต่อนักวิจัยและสถาบันราชภัฏ	130
บทสรุป	131
บทที่ 8 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	132
สรุปผลการวิจัย	132
การอภิปรายผล	138
ข้อเสนอแนะ	143
บรรณานุกรม	147
ภาคผนวก	154

ภาคผนวกที่ 1 : แผนการสอนวิชาศิลปศึกษา

ภาคผนวกที่ 2 : เอกสารเรื่อง “องค์ความรู้เรื่องวัดไหล่หิน”

ภาคผนวกที่ 3 : เอกสารเรื่อง “โบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน”

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดเรื่องบทบาทการศึกษาในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน
 - แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน
 - แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทโรงเรียนในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน
 - แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
 - แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ การใช้สื่อส่งเสริมการเรียนรู้
 - แนวคิดเกี่ยวกับการจัดศึกษาตามวิถีชีวิตชุมชน
 - การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน
2. บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึก
 - ความหมายของจิตสำนึก
 - วิธีการศึกษาจิตสำนึก
 - แนวการศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึก
 - กระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก
4. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน
5. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
6. แนวคิด ทฤษฎีทางศิลปศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ
7. การผลิตสื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่องบทบาทการศึกษาในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีลักษณะดังนี้ คือ สมาชิกมีความผาสุกหรือมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองสูงมีทุน แรงงานและทรัพยากรเพื่อใช้ในการยังชีพ มีการพึ่งพาภายนอกอยู่ในลักษณะของการมีอำนาจในการจัดการ รู้จักเลือกและตัดสินใจ มีความสามารถสืบสานวัฒนธรรมและวิถีชีวิต มีการพึ่งพาอาศัยกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นงานส่วนตัวและส่วนรวมในการอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน มีความสามัคคีรักใคร่ เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันและสามารถธำรงรักษาความอุดมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมไว้ได้และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือชุมชนจะต้องมีการพัฒนาศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างภูมิปัญญาในด้านต่างๆ เมื่อชุมชนมีความรู้ก็สามารถพัฒนาตนเองและชุมชนของตนเอง ตลอดจนสามารถถ่ายทอดความรู้นั้นต่อเนื่องไปได้ (อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์, 2540 : 9-10)

ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นผลมาจาก **สถานะพื้นฐาน** ได้แก่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญา ภาวะผู้นำ รูปแบบการทำการหากิน ทรัพยากร สภาพสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การปกครองตนเอง ฯลฯ รวมทั้ง **กระบวนการทางสังคมในชุมชน** นั้นๆ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน การเรียนรู้ร่วมกัน การแก้ปัญหาาร่วมกันในชุมชน ลักษณะสัมพันธ์ภาพระหว่างกลุ่มคนฝ่ายต่าง ๆ ในชุมชน กลไกที่เอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่อง ฯลฯ สถานะพื้นฐานและกระบวนการทางสังคมในชุมชนจะมีปฏิสัมพันธ์กันและหล่อหลอมกันเกิดเป็นพลังชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การมีการออมทุนร่วมกัน การมีสภาพครอบครัวที่อบอุ่น การมีสภาพแวดล้อมในชุมชนสมบูรณ์ยั่งยืน การมีการศึกษาที่เหมาะสมกับท้องถิ่นในรูปแบบหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น พลังชุมชนในรูปแบบต่างๆจะเป็นตัวบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสามารถที่จะเผชิญกับแรงปะทะที่มาจากภายนอกชุมชนได้ เช่น แรงปะทะจากกระแสเศรษฐกิจระบบทุนนิยม กระแสการเมืองระดับชาติและท้องถิ่น ฯลฯ เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งชุมชนก็สามารถที่จะใช้ความเข้มแข็งต้านแรงปะทะต่างๆได้ โดยการใช้การวินิจฉัยวิเคราะห์ พิจารณาไตร่ตรองเลือกวิถีชีวิตและวิถีการพัฒนาที่เหมาะสมกับตนเองได้ (สุนัยวิจิตรนโยบายการศึกษา, 2541 : 20)

แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนกับมุมมองทางการศึกษา

ประชาสังคม หรือ “Civic Society” หมายถึง “การที่คนในสังคมมองเห็นวิกฤติการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย” กระบวนทัศน์ของประชาสังคม ที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน ได้มีการศึกษา งานวิจัย และมีงานวิชาการที่กล่าวถึงไว้มากมายทั้งในประเทศและต่างประเทศ การที่ชุมชนจะเป็นชุมชนประชาคมนั้น (Civic Community) มีกระบวนทัศน์สำคัญที่เกี่ยวข้องดังนี้ เช่น

1. การมีโครงสร้างหรือองค์กรรองรับ เช่น การมีกลุ่ม หรือองค์กรในชุมชน การมีปัจจัยพื้นฐานในการติดต่อสื่อสารกัน การมีทรัพยากร การมีระบบการจัดการ
 2. การมีระบบความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ
 3. การมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วน หรือช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชน
 4. การมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันและนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และตัดสินใจปัญหา ร่วมกันของคนในชุมชน
 5. การมีจิตสำนึกสาธารณะ บนพื้นฐานของความไว้วางใจระหว่างกันของคนในชุมชน
 6. การมีภาวะผู้นำที่ดีและซื่อตรง มีคุณธรรม
- และการที่ชุมชนจะมีความเข้มแข็งได้นั้น จากการศึกษาค้นพบของนักการศึกษาหลาย

ท่าน พบว่ามีปัจจัยหลายประการคล้ายคลึงกัน เช่น

1. ปัจจัยสภาพกายภาพของชุมชน เช่น จุดที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ สภาพภูมิประเทศที่โอบคนไว้ด้วยกัน
2. ปัจจัยผู้นำที่เข้มแข็ง เชื่อสัจย์เป็นแบบอย่างทางคุณธรรม
3. ปัจจัยระบบเครือญาติ และความสัมพันธ์แน่นแฟ้นในชุมชน
4. ปัจจัยการจัดกลุ่มการเชื่อมประสานทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับ “การจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้” ของชุมชนนั้น มีนักการศึกษา ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติแบบดั้งเดิมของชุมชน และศึกษากรณีอื่นๆ ที่เป็นปัญหาหรือวิกฤติของชุมชน ได้ข้อคิดและมุมมองทางการศึกษาที่สำคัญไว้หลาย ประเด็น เช่น

1. กระบวนการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชนเกิดขึ้นผ่านกระบวนการทางสังคมใน ครอบครัว หรือในชุมชน เช่น การถ่ายทอดอาชีพในครอบครัว เครือญาติ การถ่ายทอดอาชีพหลักของหมู่บ้าน เป็นต้น
2. กระบวนการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชนมีวัดเป็นสำคัญ และปัจจุบันแม้จะลด ความสำคัญลงไปแล้ว แต่ก็ยังมีบทบาทสำคัญในหลายชุมชน โดยเน้นการ จัดเถาทางสังคมและจริยธรรม
3. กระบวนการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชนถูกปิดกั้นด้วยระบบการศึกษายุคใหม่ที่ ผิดแผกไปจากเดิม เป็นโครงสร้างทางการศึกษาแนวตั้งที่ปฏิเสธคุณค่าและ รูปแบบการเรียนรู้ในแนวนอนของชุมชน
4. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนสามารถฟื้นความเข้มแข็งของชุมชนได้ด้วย การทำงานเป็นเครือข่ายและด้วยการเกื้อหนุนอย่างเข้าใจและให้เกียรติของ หน่วยงานภายนอก เช่น ศึกษาความต้องการแท้จริงชุมชน ให้ชุมชนมี โอกาสร่วม ไม่จัดกิจกรรมตาม ความต้องการของหน่วยงานที่จะจัด

สำหรับกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543 : 9 อ้างอิงมาจาก สีลาภรณ์ นาคทรพรพ, 2540) ได้สรุปไว้คือ ด้านองค์กร การเรียนรู้ในโรงเรียน คือโรงเรียน แต่การเรียนรู้ ในชุมชน คือ องค์กรชุมชน ด้านกลุ่มเป้าหมาย การเรียนรู้ในโรงเรียน คือ นักเรียน แต่การเรียนรู้ ในชุมชน คือ คนในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ด้านผู้สอน การเรียนรู้ในโรงเรียน คือ ครู แต่การเรียนรู้ ในชุมชน คือ วิทยากรท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ด้านการจัดการเรียนการสอน การเรียนรู้ใน วิทยาลัย คือ มีชั้นเรียน เอาวิชาเป็นตัวตั้ง แต่การเรียนรู้ในชุมชน ไม่มีชั้นเรียน เอาปัญหาของ ชุมชนเป็นตัวตั้ง ด้านการวัดผล การเรียนรู้ในโรงเรียน ใช้การสอบ แต่การเรียนรู้ในชุมชน ไม่มี การสอบ วัดผลด้วยตนเองว่าสามารถแก้ปัญหาได้หรือไม่ ด้านระยะเวลา การเรียนรู้ในโรงเรียน คือ มีระยะเวลาเรียนจบหลักสูตรแน่นอน แต่การเรียนรู้ในชุมชน คือ ไม่มีระยะเวลาแน่นอน การ เรียนรู้ไม่สิ้นสุด

จากแนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนกับมุมมองทางการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1. จากงานวิชาการและงานวิจัยทั้งไทยและต่างประเทศที่ชี้ตรงกันว่า กระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเข้มแข็งของชุมชน
2. หน่วยงานของรัฐและหน่วยงานภายนอก รวมถึง โรงเรียนและสถานศึกษาสามารถเข้ามา มีบทบาทในการเสริมสร้างเครือข่ายและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้
3. การเข้าไปมีบทบาทดังกล่าวตามข้อ 2 โรงเรียนหรือสถานศึกษาดังกล่าวจำเป็นต้อง ทบทวนโลกทัศน์ของชุมชนของตน ให้มีความตระหนัก เข้าใจ วิถีชุมชน เพื่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการนั้นอย่างสร้างสรรค์

(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543 : 5-10 อ้างอิงมาจาก Putnam 1993, Yamamoto 1995, ชูชัย สุภวงศ์ 2540, ประเวศ วะสี 2539, สีลาภรณ์ นาคทรพรพ, 2540)

การตอบสนองของระบบการศึกษาและสภาพชุมชนต่อวิถีชุมชน

ในแนวทางการปฏิรูปการศึกษา การจัดการศึกษาในโรงเรียนต้องสะท้อนความเป็นท้องถิ่นมากขึ้นหรือการเป็น “โรงเรียนของชุมชนท้องถิ่น” นั่นคือ การศึกษาต้องจัดให้ตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคล ชุมชน และกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรม ขณะเดียวกันโรงเรียนก็ต้องมุ่งเสริมสร้างให้ทุกหน่วยงานในสังคมมีโอกาสที่เท่าเทียมกันในการเฝ้าหาความรู้พัฒนาตนเอง และสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อให้ทันกับโลกอนาคตด้วย ซึ่งกระแสการศึกษาและนโยบายการจัดการศึกษาของโลกก็เป็นลักษณะนี้ จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปแนวทางด้านบทบาทของสถานศึกษาในวิถีชุมชนได้ดังนี้ (กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543 : 10 – 11)

1. บทบาทในการให้ชุมชนเข้ามากำกับดูแลสถานศึกษา ในบางประเทศได้ใช้มาตรการกฎหมายหรือข้อบังคับ เช่น ฝรั่งเศส แคนาดา อังกฤษ
2. บทบาทในการให้สถานศึกษาเข้าไปดูแลชุมชน
3. บทบาทในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเองให้สอดคล้องต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทโรงเรียนในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

โรงเรียนเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่หลอมรวมและมีปฏิสัมพันธ์กันทั้งสถานะพื้นฐานของชุมชน กระบวนการชุมชนและพลังชุมชนไว้ในรูปแบบต่างๆและสามารถที่จะแสดงพลังเสริมให้ชุมชนในวิถีทางต่างๆที่เหมาะสม ดังนั้นแนวความคิดในการศึกษาบทบาทของโรงเรียนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. สถานะพื้นฐานของโรงเรียน สถานะพื้นฐานของโรงเรียนในเชิงสัมพันธ์กับชุมชน ควรมีการศึกษาควบคู่กันไป เช่น

- วิสัยทัศน์และขีดความสามารถของบุคลากร โรงเรียน โดยเฉพาะด้านการทำงานร่วมกับชุมชน
- ภาวะผู้นำของโรงเรียน ขีดความสามารถของผู้บริหารในการริเริ่มรักษาสัมพันธภาพที่ดีและการทำงานร่วมกับชุมชน
- ทรัพยากรของโรงเรียน สภาพทางกายภาพทั่วไปและศักยภาพในการใช้ทรัพยากรเหล่านั้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยของชุมชน
- ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน หลักฐานแสดงความสัมพันธ์ที่เคยมีระหว่างผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียนกับชุมชน

ฯลฯ

2. การศึกษากระบวนการชุมชนและกระบวนการโรงเรียน-ชุมชน บนฐานความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชน หมายถึงกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เน้นลักษณะการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน อาทิ

- การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานของโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยนำเอาผู้รู้ในชุมชนมาช่วยสอน การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หรือการระดมทรัพยากรท้องถิ่นมาสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น
- การที่โรงเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพบปะ แลกเปลี่ยน การเรียนรู้และแสวงหาความรู้ของคนในชุมชน
- การมีกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

3. พลังโรงเรียนที่ช่วยเสริมพลังชุมชน ที่ออกมาในรูปกิจกรรมต่างๆ จะเป็นพลังที่เข้าไปเสริมการสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงความเข้มแข็งของชุมชน เช่น การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนที่สอดคล้องกับความต้องการของโรงเรียนและชุมชน การริเริ่มโครงการพัฒนาอาชีพของนักเรียนและผู้ปกครองร่วมกับชุมชน การริเริ่มกลุ่มออมทรัพย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีปัจจัยและเงื่อนไขที่จะทำให้โรงเรียนสามารถทำหน้าที่หรือแสดงบทบาทได้คือ (อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ , 2540 : 84 - 96)

1. บุคลากรในชุมชนจะต้องมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกันซึ่งเกิดจากการร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนและทำงานร่วมกันของชุมชนและโรงเรียน จึงควรแสวงหากระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ของผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกัน

2. การมีส่วนร่วมและสนับสนุนจากภาคีอื่น ๆ เช่น ครอบครัว สถาบันศาสนา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ชุมชนอื่น ฯลฯ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแสวงหาความรู้ ความคิด กำลังใจ ประสพการณ์ บทเรียน งบประมาณ ฯลฯ เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดความร่วมมือและพัฒนาไปสู่การผลักดันให้การศึกษาทำหน้าที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

3. โครงสร้างของการจัดการศึกษาตามแนวราบ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น ชุมชน ได้มีอำนาจในการบริหารมากขึ้นและมีการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับภาคีอื่น เช่น ครอบครัว ชุมชน วัด อบต. ฯลฯ เปลี่ยนจากโรงเรียนเป็นศูนย์กลางมาเป็นแนวราบ มีลักษณะความเสมอภาคมากขึ้นและเปิดโอกาสให้ภาคีอื่นได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น มีการกระจายความรู้ให้หลากหลายโดยไม่ผูกขาดกับโรงเรียน การศึกษาจึงเป็นเรื่องของชุมชนที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบและช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน

4. นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐจะต้องปรับปรุงในเรื่องเป้าหมายที่มาจากรัฐฝ่ายเดียว มาสู่ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน กระบวนการศึกษาจากโรงเรียนไปสู่แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ส่วนในด้านการปรับปรุงระบบบริหารจัดการ โรงเรียนให้เปลี่ยนจากระบบแนวดิ่งมาเป็นแนวราบมากขึ้น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของภาคีอื่นและให้ความสำคัญในการพัฒนาระบบโรงเรียน การพัฒนาครู ให้นุ่งที่การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน มีการปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการพัฒนาวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนและเอื้อให้เกิดการถ่ายทอดสติปัญญาอย่างต่อเนื่องของชุมชน

5. ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานในการพัฒนา เช่น มีทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล ผลผลิต รายได้ ฯลฯ มีปัจจัยแห่งความเข้มแข็งบางส่วนเหลืออยู่ เช่น กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์ทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ที่จะพัฒนาได้ หากชุมชนมีปัจจัยเหล่านี้อยู่ก็ทำให้โรงเรียนหรือภาคีอื่นๆเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆได้และช่วยให้เกิด กิจกรรมที่จะพัฒนาความเข้มแข็งได้ง่ายขึ้น

กระบวนการเกิดความร่วมมือและทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัย “เงื่อนไขที่จำเป็น” นอกเหนือจาก “ปัจจัยพอเพียง” ดังที่กล่าวไปแล้ว ซึ่งความยั่งยืนของการพัฒนานั้นเงื่อนไขทั้งสองจะต้องอยู่ในลักษณะสมดุล เงื่อนไขจำเป็นที่จะทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมี 3 ประการคือ

1. บุคลากรที่เกี่ยวข้องเห็นคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาความรู้และจิตสำนึก การเรียนรู้จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล มองเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน จึงจะทำให้เกิดการร่วมมือกันขึ้น การเรียนรู้ไม่ได้มุ่งที่ความสำเร็จของงานเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการให้ความสำคัญในเรื่องการเรียนรู้แก่ทุกฝ่ายที่จะสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้และจิตสำนึกของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความผูกพัน มีทัศนคติและวิสัยทัศน์ร่วมกัน ที่จะเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

2. บุคลากรมีทัศนคติที่เคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพของกันและกัน เกิดความร่วมมือกัน อย่างเสมอภาค ปราศจากการครอบงำ ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเป็นการสร้างสัมพันธภาพให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

3. บุคลากรให้การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล มีความคิดเห็นที่ยืดหยุ่น สามารถยอมรับความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันและสามารถลดความขัดแย้งหรือความรุนแรงต่างๆได้ ก็เป็นผลให้การทำงานร่วมกันนั้นดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

กระบวนการเกิดและการดำเนินความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนมีลำดับขั้นดังต่อไปนี้

1. การแสวงหาระบบหรือกลไกที่จะสร้างหรือพัฒนาบุคลากรให้มีทัศนคติหรือวิสัยทัศน์ที่เอื้อต่อการเกิดความร่วมมือและการทำงานร่วมกัน
2. เมื่อผ่านการปรึกษาและมองปัญหาร่วมกันแล้วจึงค่อยขยายไปสู่การร่วมกันคิดวิเคราะห์กำหนดแนวทางแก้ปัญหาและวางแผนกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ที่จะแก้ปัญหาที่ประสบอยู่และพัฒนาทัศนคติ ความสามารถและสติปัญญาของบุคคล
3. จัดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติและจัดการตามกิจกรรมที่กำหนด โดยการสรุปและประเมินผลการดำเนินการกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำมาพัฒนากิจกรรมและการเรียนรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง
4. แสวงหาแนวทางของการขยายความคิด กิจกรรม การเรียนรู้ไปสู่ประชาชนในชุมชนและภาคีต่างๆ เพื่อขยายการมีส่วนร่วมให้ทั่วถึงและผลักดันให้เกิดโครงสร้างของ กิจกรรมแบบแนวราบอย่างต่อเนื่องในชุมชน
5. สำรวจหารูปแบบและระบบของการร่วมมือและสัมพันธ์กับภาคีอื่น ๆ ภายนอกชุมชนที่จะพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่น เพื่อความเข้มแข็งของบุคคล โรงเรียนและชุมชนโดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนในมิติของเศรษฐกิจ สังคมและระบบนิเวศจะพัฒนาได้อย่างแท้จริงต้องอาศัยการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตสำนึก ภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถของคนในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ดังนั้นการศึกษาเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะดังนี้ (สีลาภรณ์ นาครทรรพ, 2539 : 51-53)

1. เป็นลักษณะการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนที่เกิดจากกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา เสนอทางเลือกการแก้ปัญหาและตัดสินใจร่วมกัน
2. เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ผ่านกระบวนการคิด-ทำ ทบทวนวิเคราะห์ และทำช่วยให้กลุ่มได้เรียนรู้การแก้ปัญหาต่าง ๆ ตามสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป
3. เป็นการเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง ที่ได้พยายามแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

4. เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย ที่สัมพันธ์กันแบบแนวนอนเป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ที่จะเรียนรู้และทำงานร่วมกัน

การเรียนรู้ของชุมชนจะต้องมีพลังและความสมดุลระหว่างองค์ประกอบ 3 ประการ คือ **ภูมิปัญญาและธรรมชาติ การเรียนรู้ และการจัดการ** จึงจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ภูมิปัญญาและธรรมชาติจะต้องเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวผู้นำและสมาชิกของชุมชน ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตร่วมกันของชุมชนมีสาระทางด้านธรรมะอยู่ในตัว ซึ่งนำไปสู่การดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข ส่วนการเรียนรู้หมายถึงกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของคนในชุมชนซึ่งได้แก่เรื่องของการคิดวิเคราะห์ การตั้งคำถามและการหาคำตอบเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ดังนั้นการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนจึงหมายถึงกระบวนการที่ชุมชนร่วมกันคิด วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุหาทางเลือกของการแก้ปัญหา ตัดสินใจเลือกทางแก้ปัญหาและสรุปผลเพื่อยกระดับความสามารถในการแก้ปัญหาให้สูงขึ้น นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการจัดการซึ่งเป็นเรื่องของกลไกการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ชุมชนจะเข้มแข็งได้จะต้องมีการจัดการซึ่งเป็นการกระจายบทบาทภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ให้สมาชิกมีการกำหนดสิทธิ กติกาและวินัยในการอยู่ร่วมกันเป็นองค์กร

การส่งเสริมและการพัฒนาการเรียนรู้ต้องอาศัยจุดอ่อนจุดแข็งของหลายฝ่าย ได้แก่ สถาบันการศึกษาภายในชุมชนได้แก่วัดและโรงเรียนที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนและชุมชนให้การยอมรับ เป็นสถาบันที่จะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกัน ส่วนสถาบันที่อยู่นอกชุมชนมีความสามารถที่จะเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้สมัยใหม่โดยผ่านกิจกรรมการเรียนการสอน การวิจัย การให้บริการชุมชนและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้หน่วยงานของรัฐซึ่งมีจุดเด่นในด้านทรัพยากรและความชอบธรรมควรมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ส่วนการกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาในชุมชน การเชื่อมโยงเครือข่ายและการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนกับฝ่ายต่าง ๆ นั้นองค์กรพัฒนาเอกชนมีความคล่องตัวในการดำเนินการ และถ้าหากเป็นเรื่องของความรู้และการจัดการทางธุรกิจจะต้องอาศัยการสนับสนุนขององค์กรธุรกิจเอกชน และองค์กรชุมชนจะต้องมีผู้นำที่สามารถในการดำเนินการพัฒนาชุมชนของตน ทำให้เกิดความสามัคคี มีธรรมะและมีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันและมีการจัดการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง การเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ตามเหตุปัจจัยในเวลาใดเวลาหนึ่งนั้น จะต้องมีการบริหารจัดการเครือข่ายที่ดีจึงจะรักษากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่เข้มแข็งและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้

การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ นับเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชน ซึ่งก็หมายถึงการสร้างให้ชุมชนมีพลังที่จะดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยการตัดสินใจด้วยตนเอง โดยต้องให้มีส่วนร่วมทั้งทั้งกระบวนการและเป้าหมายในการทำงาน ตั้งแต่ การวิเคราะห์ตนเอง การวางแผนงาน การลงมือปฏิบัติงาน และการติดตามผลงาน

ปัจจุบันแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาได้รับการยอมรับและใช้กันเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานพัฒนาเป็นอย่างมาก การมีส่วนร่วมที่ได้รับความสำเร็จนั้นอยู่ที่การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างอิสระ คำว่า “ *การมีส่วนร่วม* ” โดยสรุปมีความหมาย 2 ลักษณะคือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร การใช้เทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากองค์กร โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง ได้แก่ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนและการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม จะพบว่าโดยทั่วไปกระบวนการมีส่วนร่วม มีดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงานและร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุปัญหา และจัดอันดับความสำคัญของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยมีการรวมกลุ่มการอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการและแนวการดำเนินงานและทรัพยากรที่ใช้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้ง

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541 : 13-14) ได้สรุปประสบการณ์ในการทำงานของโครงการพัฒนาที่สูงที่ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมสามารถทำได้หลายวิธีได้แก่

- การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่างๆ
- การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆภายในชุมชนและระหว่างชุมชน
- การจัดนิทรรศการดูงานและการเชิญผู้มีประสบการณ์มาให้ข้อคิดเห็นและแลกเปลี่ยนแนวคิด ประสบการณ์
- การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่างๆ การลงมือปฏิบัติจริง
- การถ่ายทอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนจะนำไปสู่กระบวนการปรับปรุงการทำงานที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

2. การพัฒนาผู้นำและเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้หรือความสามารถที่มีอยู่ จะช่วยให้ผู้นำสามารถริเริ่มกิจกรรม การแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมพัฒนาได้โดยการ

- แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในชุมชนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างและละเอียดขึ้น
- สนับสนุนให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง
- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินการร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและการจัดองค์การร่วมกัน

วิธีการและเทคนิคในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่

1. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยการปฏิบัติจริง ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน การกำหนดปัญหา การแสวงหาทางเลือก การวางแผน การปฏิบัติการควบคุมและการประเมินผล นอกจากนี้ยังมีการจัดการเรียนรู้โดยการสาธิตและการทดลองภายใต้เงื่อนไขเดียวกับที่ชุมชนมีอยู่
2. การเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น โดยการศึกษาดูงานอย่างมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน มีการวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนความรู้ การสรุปบทเรียน โดยต้องมีการเตรียมตัวทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งผู้ไปศึกษาดูงานและผู้ให้การศึกษาดูงาน
3. การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านหรือสถาบันชุมชน แล้วนำมาผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ ให้เหมาะสมกับสภาพเงื่อนไขของท้องถิ่น
4. การเรียนรู้จากสถานการณ์จำลองหรือตัวอย่าง เช่น กรณีปัญหา การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร เกม นิทาน เป็นต้น
5. การเรียนรู้จากการถ่ายทอด เป็นการเรียนรู้จากการถ่ายทอดเนื้อหาโดยตรง เช่น การให้ข้อมูลข่าวสาร การบอกเล่า การบรรยาย การอภิปราย นิทรรศการ และสื่อต่างๆ

เทคนิคการเรียนรู้ที่ดีควรเป็นเทคนิคผสมผสาน และต้องคำนึงถึงหลักการที่สำคัญ คือ

1. การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิต
2. การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
3. การเรียนรู้ที่ให้คุณค่าแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย เช่น เพศ วัย อาชีพ พื้นฐานการศึกษาและประสบการณ์

ดังนั้นการเลือกรูปแบบและเทคนิคการส่งเสริมการเรียนรู้ ควรคำนึงถึงมิติด้านต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มเป้าหมาย เนื้อหาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการ ความสัมพันธ์กับชีวิตวัฒนธรรม คุณค่าความรู้เดิม การสร้างความรู้ใหม่ ตลอดจนความเหมาะสมของสื่อต่างๆด้วย (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543 : 6-11)

การใช้สื่อส่งเสริมการเรียนรู้ : การสื่อสารนั้นเป็นสิ่งสำคัญมากในการพัฒนา และการนำสื่อมาใช้ในการพัฒนาต้องมีหลักการดังนี้

1. สื่อนั้นต้องมีมนุษยธรรม
2. การจัดทำสื่อต้องเริ่มจากสภาพเป็นจริงที่มีอยู่ และต้องมีลักษณะสอดคล้องกับสิ่งที่ชุมชนมี

3. ในด้านคุณค่าการใช้สื่อต้องช่วยให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในระบบคุณค่าอันดีงามที่ตนมีอยู่
4. การใช้สื่อต้องช่วยให้ผู้รับ สามารถเข้าใจปัญหาสภาพแวดล้อมของตนเอง
5. การใช้สื่อต้องเป็นหนทางให้ประชาชนเข้าใจความหมายของ “ความเป็นชุมชน” อย่างแท้จริงและในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น

จุดมุ่งหมายหลักของการใช้สื่อในการพัฒนา คือวิธีการแก้ปัญหาหรือภูมิปัญญา โดยการบันทึกเอาไว้ในรูปเอกสารสิ่งตีพิมพ์ สไลด์ หรือวิดีโอเพื่อนำไปเผยแพร่ยังชุมชนอื่นๆและอีกเป้าหมายหนึ่งของการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาในแต่ละท้องถิ่น คือ การใช้สื่อเพื่อปลูกสำนึก ปลูกจิต ปลูกใจผู้รับสาร นอกจากนี้ควรใช้สื่อพื้นบ้านสอดแทรกการพัฒนานาสังคมด้วยเพราะสื่อพื้นบ้านสามารถเข้าถึงชุมชนได้เป็นอย่างดี (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543 : 207 – 209)

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดศึกษาตามวิถีชีวิตชุมชน

การศึกษาเป็นการเรียนรู้ของบุคคลที่เกิดขึ้นเป็น “ กระบวนการ ” เกิดขึ้นตลอดเวลา เกิดขึ้นด้วยตัวเองหรือจากการเรียนรู้จากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เกิดการสั่งสมความรู้ ทักษะ ค่านิยม ฯลฯ เกิดศักยภาพในการดำรงชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตใจ เป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรม สามารถพัฒนาตนเองและสังคม แก้ไขปัญหาต่างๆ และสามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้นั้นไปสู่ผู้อื่นได้ การศึกษาของชุมชนมีแหล่งให้การศึกษาเรียนรู้รอบตัวทั้งในครอบครัว ชุมชน ต่างชุมชน วัด ธรรมชาติ ฯลฯ จากผู้ถ่ายทอดได้แก่ ผู้อาวุโส คนในครอบครัว พระ ครู ช่าง ผู้ชำนาญงานเฉพาะด้าน ผลงานศิลปกรรม สิ่งประดิษฐ์ เทคโนโลยี ธรรมชาติ ฯลฯ จากฐานการเรียนรู้ส่วนมากที่มาจากบุคคลและธรรมชาตินี้ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ผ่านจริยธรรม สามารถสัมพันธ์กับบุคคลและธรรมชาติในลักษณะการเอื้ออาทรและการพึ่งพากัน การศึกษาของชุมชนนี้เนื้อหาการเรียนรู้จะถูกกำหนดตามความต้องการและความจำเป็นของผู้เรียนและชุมชนเป็นหลัก เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนเป็นเนื้อหาเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม หวังผลเพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริงในด้านต่างๆ การเรียนรู้เนื้อหานี้เป็นการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ผู้เรียนจะเรียนรายวิชาต่าง ๆ ตามความจำเป็นของชีวิต เช่น จิตวิทยา พุทธศาสตร์ นิเวศวิทยา เศรษฐศาสตร์ การจัดการ ฯลฯ ทุกเนื้อหามีการทดสอบประเมินผลด้วยการปฏิบัติจริง เนื้อหาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสอน การสังเกต การปฏิบัติ การเลียนแบบ การอ่าน การฟัง การถาม การคิดวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยน ฯลฯ เนื้อหาที่หลากหลายและยืดหยุ่นตามความ

เหมาะสมของเนื้อหา ผู้เรียนและผู้สอนช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนี้จึงเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ทุกด้านเกิดเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่ช่วยให้ชุมชนแต่ละแห่งดำรงอยู่ได้ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามวิถีชุมชนนี้ได้มีการศึกษาในกรณีของประเทศอัฟริกาตะวันออกพบว่า การนำภูมิปัญญาเข้าสู่ระบบการศึกษาต้องจัดในรูปของการศึกษาชุมชน ผลการศึกษาได้แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนา ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2541 : 133 - 136)

1. หลักการจัดการศึกษาในวิถีชุมชนเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้านสืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน รูปแบบการจัดการศึกษามีรูปแบบแตกต่างกันไปตามยุคสมัย แต่ปรัชญาในการจัดการศึกษายังคงยึดหลักการเดิมคือการเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ

- 1.1 การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นมิติสำคัญของการศึกษาในวิถีชีวิตชุมชน
- 1.2 การศึกษาชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม
- 1.3 การศึกษาในวิถีชุมชนเป็นฐานแห่งการศึกษาตามอัธยาศัย

2. การประยุกต์การศึกษาในวิถีชีวิตชุมชนในปัจจุบัน สามารถนำไปประยุกต์และขยายผลในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชนได้ โดยมีประเด็นการพิจารณาดังนี้

- 2.1 การจัดการศึกษาในวิถีชุมชนเชิงสถาบันการศึกษา
- 2.2 การจัดการศึกษาในวิถีชุมชนเชิงวงจรชีวิต
- 2.3 การศึกษาในชีวิตชุมชนเชิงห้วงชีวิต

3. การศึกษาในวิถีชีวิตชุมชนเชิงบริบทสังคมเป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมทางจิตใจและธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น

4. ในการจัดหลักสูตรการศึกษาในวิถีชุมชน จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบในด้านวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคมซึ่ง ได้แก่ ประเพณีและความเชื่อ องค์ประกอบด้านวงจรชีวิต ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านแบบอย่างทางอุดมการณ์ของชายและหญิงและด้านเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

สรุปคือการศึกษาของชุมชนจะต้องไม่ทำให้เกิดการแตกแยกขึ้นในวิถีชีวิตชุมชนในท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของตนและการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมในการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างผสมกลมกลืน

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน

ในสภาพปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับสภาวะการณ์ใหม่ๆ และปัญหาใหม่ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุและสิ่งต่างๆ ซึ่งการศึกษาของเราไม่สามารถที่จะเตรียมคนให้สามารถเผชิญกับยุคการเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้สังคมไทยอ่อนแอ เกิดความขัดแย้ง ทำลายตัวเองและเกิดวิกฤติ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ถ้าหากมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการจัดการศึกษาในชุมชน เพื่อช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้มีกระบวนการกลั่นกรองทางปัญญา สร้างภูมิปัญญาที่มั่นคง ทัศนะรู้จักแยกแยะ นอกจากนี้การศึกษายังช่วยส่งเสริมศักยภาพทั้งของบุคคลและชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องการพึ่งตนเองและการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

หลักการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน ได้มีการกำหนดนโยบายไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ. ศ. 2535 – 2539) ไว้ว่า มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาประสานสัมพันธ์กับแหล่งการเรียนรู้ ทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อจัดการศึกษาให้สนองกับวัตถุประสงค์และนโยบายของแผนพัฒนาแห่งชาติดังกล่าว ต้องมีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) สำหรับการจัดการศึกษาที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน ถือว่าเป็นการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับท้องถิ่นนั้นๆ (ไพรัช สู่แสนสุข, 2530) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม หมายถึง เทคโนโลยีที่ดี สามารถตอบสนองความต้องการด้านวิชาการและสภาพการผลิต โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้มากที่สุด ต้องมีความเหมาะสมกับท้องถิ่น มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

รัตน์ บัวสนธิ์ (2533) ได้เสนอแนวทาง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 2 แนวทาง คือ

1. ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยตัวแทนปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว
2. ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย ครูดูแลสนับสนุนอยู่ภายนอก

วิชัย ตันศิริ (ประกอบ ใจมั่น, 2539 : 31 อ้างอิงจาก วิชัย ตันศิริ) ได้กล่าวว่าสังคมไทยสมัยก่อนจะมีแต่หนังสือเรียนเท่านั้น การสอนลูกหลานโดยใช้สื่อพื้นบ้านต่างๆ เช่น สื่อประเพณีที่มีอยู่ในนิทาน คำสอนของพระ ฯลฯ และในการจัดการศึกษาที่ด้นนั้นจะต้องผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมกับระบบพื้นฐานโดยชุมชนเป็นหลัก ให้ชุมชนคิดและหาแนวทางแก้ไข

แก้ปัญหาของชุมชน โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเป็นพื้นฐานของการศึกษาเรียกว่าการนำเอา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน (Indigenous Learning System) มีวิธีดำเนินการ 2 วิธี คือ

1. นำวิธีการเป็นสื่อ เช่น เอนิทานเป็นสื่อ
2. นำเอาความรู้พื้นฐานของประชาชนเป็นพื้นฐานทางการศึกษา

จากผลการสัมมนาของนิสิตภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534) เรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาพัฒนาการประถมศึกษาได้อย่างไร” ผลการสัมมนาได้ข้อสรุป การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาดังนี้

1. กำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติงาน ของโรงเรียน ที่มีต่อ การสนับสนุนการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้
2. การปรับหลักสูตรให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ รวมทั้งการประเมินผลที่ ชัดเจนและคำนึงการนำความรู้ที่ได้จากการเรียนที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย
3. การจัดเวลาสำหรับวิทยากรที่จะมาให้ความรู้และเวลาของโรงเรียน
4. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ต้องคำนึงถึงสภาพท้องถิ่นเป็นหลักเพื่อปรับปรุง หลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น
5. การสำรวจความต้องการของผู้เรียน เพื่อจะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้ตรงกับความสามารถของผู้เรียน
6. การสำรวจความพร้อมของสถานที่ ที่จะใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ

สุรางค์ จันทวานิช (2527) ได้สรุปไว้ว่า ทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่เกิดจาก ความคิด ภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่ได้สะสมและการถ่ายทอดสืบต่อกันมาที่เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะในท้องถิ่นอันประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น รวมทั้งการแสดง หรือการเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมที่เกิดจากศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี สถาปัตยกรรม อาหารการกิน ภาษาท่าทาง ฯลฯ ภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถนำไปเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนได้

สรุปได้ว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นและหลักสูตรระดับประถมศึกษา พุทธศักราช พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่ระบุให้โรงเรียนได้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน ทั้งนี้จะต้องมีวิธีการและวางแผนการดำเนินการอย่างเหมาะสม ซึ่งมีแนวทางดำเนินการสรุปได้ 2 แนวทาง คือ

1. โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรมหรือเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการเรียนการสอนหรือพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นในโรงเรียน
2. โรงเรียนเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน

บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน

วัดในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางที่คนในชุมชนได้มาใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งด้านบุคลากรและอาคารสถานที่ วัดได้ทำหน้าที่ในด้านให้การศึกษาแก่ชุมชน ทำให้ชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน รวมทั้งการร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ปัจจุบันเมื่อมีการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยรัฐ มีการจัดการศึกษาตามแบบแผนที่กำหนด การศึกษาจึงไม่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิต วิถีคิด ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น จึงทำให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนซึ่งเคยมีอยู่ตลอดเวลานั้นไม่ต่อเนื่อง ดังนั้นการพัฒนาทางด้านจิตสำนึก การวิเคราะห์และตัดสินใจแก้ปัญหาใหม่ๆ การแสวงหาความรู้และข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจหรือการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆหรือปัญหาต่างๆในชุมชนจึงไม่สามารถปฏิบัติได้ดังเช่นในอดีต

ศาสตราจารย์ผณี พยอมยงค์ (2536) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนในภาคเหนือ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวัดที่มีต่อชุมชน เช่น ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ฯลฯ สรุปได้ดังนี้

1. **ด้านการศึกษา** วัดในอดีตได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่มาบวชเรียน ทั้งความรู้ในด้านพระธรรมวินัย จริยธรรมและงานอาชีพ พระทำหน้าที่เป็นครูและช่างหรือพระที่ความรู้ในทางช่างหรืออาชีพอื่นเป็นผู้สั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ ตามกระบวนการเรียนรู้ตามแบบแผนของชุมชน แต่ในปัจจุบันเมื่อโรงเรียนทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนวัดจึงได้ลดบทบาทในด้านนี้ลง แต่ยังคงทำหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอนชาวบ้านอยู่

2. **ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี** พระสงฆ์เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือเป็นแบบฉบับการประพฤติตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถูกต้อง พระสงฆ์มีบทบาทในการกำหนดและการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆให้เป็นไปตามแบบแผนประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวบ้านที่ยังถือปฏิบัติกัน เช่น การหาฤกษ์ยามมงคลต่างๆ การเสกเป่าด้วยคาถาอาคม การสะเดาะเคราะห์สืบทา การทำตะกรุดยันต์ต่างๆ การบูชาเทวดา ฯลฯ รวมทั้งประเพณีต่างๆ

ที่อยู่ในชุมชนต่าง ๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเดือนยี่เป็ง ประเพณีทานสลากภัต ประเพณีเทศน์มหาชาติ ฯลฯ

3. ด้านศิลปกรรม วัดเป็นศูนย์รวมของงานศิลปกรรม ได้แก่ งานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรม งานจิตรกรรม ฯลฯ รวมทั้งงานศิลปะพื้นบ้านอื่น ๆ เห็นได้จาก โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป รูปปั้นประดับสถาปัตยกรรม ภาพเขียน ฯลฯ ส่วนงานศิลปะพื้นบ้าน ได้แก่ งานตกแต่งเครื่องบูชาต่างๆ การฟ้อนรำ การละเล่นต่างๆ กิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปะจึงเกิดขึ้นจากกิจกรรมในงานประเพณีต่าง ๆ ที่จัดกันในวัด

4. ด้านมนุษยสัมพันธ์ เจ้าอาวาสและพระสงฆ์มีหน้าที่ประสานกับชุมชนมี 2 รูปแบบ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับวัด

4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ส่วนมากเป็นความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ พระเณรต่างเป็นลูกหลานของคนในชุมชนจึงมีการให้การดูแลช่วยเหลือกันอย่างเสมอหน้า นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่จัดงานเทศกาลต่างๆ เป็นคลังเก็บเครื่องใช้ต่างๆ ที่ชาวบ้านสามารถยืมไปใช้ในการจัดงานต่างๆ วัดบางแห่งยังเป็นสถานที่ให้บริการสาธารณะบางอย่าง เช่น การรักษาพยาบาล ฌาปนกิจสถาน บ่อน้ำสาธารณะ สถานที่ท่องเที่ยว สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ และยังเป็นที่ตั้งของหน่วยงานต่างๆ เป็นที่พึ่งพิงของผู้คน เช่น เป็นที่พักอาศัยของนักเรียนจากชนบทที่มาเรียนในเมืองหรือผู้ที่ไร้ที่อยู่ เป็นต้น นอกจากนี้วัดยังเป็นที่พักทางใจ ได้แก่ การให้คำปรึกษา การทำนายโชคละชะตา การสะเดาะเคราะห์ การบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดและการไถ่ถอนข้อพิพาทเล็กน้อยระหว่างคนในหมู่บ้านและวัดยังช่วย ส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนโดยการให้ชาวบ้านตั้งร้านค้าขายสินค้าต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว การจัดตลาดนัด เป็นต้น

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับวัด ได้แก่ ความสัมพันธ์กับวัดที่อยู่ย่านหรือละแวกเดียวกันหรือวัดอื่นๆ เพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหา การแก้ไข ในการพัฒนาวัดในด้านต่างๆ มีการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน วัดในภาคเหนือจะมีการช่วยเหลือกันระหว่างวัดที่เรียกว่า “วัดเต็กกัน” หรือบางวัดอาจเป็น “วัดครูเดียวกัน” หรือ “วัดพี่วัดน้อง” (พระไพริณทร์ จีระสิโร : สัมภาษณ์)

5. ด้านการพัฒนาสังคม วัดในภาคเหนือในสมัยโบราณจะตั้งองค์กรทางวัดเพื่อปฏิบัติต่อสังคมในหมู่บ้านของตนโดยมีการประสานระหว่างบ้านกับวัดดังนี้

5.1 องค์การของวัดประกอบด้วย **รูลวง** ได้แก่ เจ้าอาวาสหรือสมภาร **รูละกา** คือ รองเจ้าอาวาสหรือสมภาร **รูลาน** ได้แก่ พระลูกวัด **สามเณร** และ **ขะโยมวัด** หรือศิษย์วัด บุคลากรในวัดเหล่านี้มีอำนาจและหน้าที่ลดหลั่นกันไปตามหน้าที่ของตน

5.2 องค์การของวัดที่เกี่ยวกับชาวบ้าน ประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้คือ

- **ปู่อจารย์** ได้แก่ มัคทายกของวัด โดยมากจะเลือกจากจากบุคคลที่เป็นหนานคือผู้ที่ได้บวชเรียนแล้วทำหน้าที่เป็นผู้นำในพิธีต่าง ๆ ให้ชาวบ้านและเป็นที่ปรึกษาของเจ้าอาวาสในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย
- **ปู่แก้ววัด** หมายถึง ไวยาวัจกร มีหน้าที่ดูแลกิจการวัดในด้านรายรับ รายจ่าย การปรับปรุงถาวรวัตถุภายในวัดให้เรียบร้อยงดงาม โดยมากเลือกจากผู้ที่มีฐานะดีและเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน
- **ปู่ลุ่มวัด** คือ ประชาสัมพันธ์ของวัดมีหน้าที่ประกาศและบอกข่าวการกุศลของวัดแก่ชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นผู้เลือก เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการพูดจาโน้มน้าวให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของประโยชน์ของส่วนรวม
- **คณะกรรมการวัด** คือ ประชาชนผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านที่เจ้าอาวาสเลือกขึ้นมาทำหน้าที่ดูแลและพัฒนาวัด

วัดจะใช้องค์การของวัดและชาวบ้านในการออกไปพัฒนาสังคมในสิ่งที่เป็นส่วนรวมที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน หรือที่เรียกว่า “**ของหน้าหมู่บ้าน**” ได้แก่ การทำถนนหนทาง การทำศาลากลางบ้าน ศาลาป่าช้า การจัดหาเครื่องใช้ต่างๆ ไว้เป็นส่วนรวม หอสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ สนามเด็กเล่น ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ อีก เช่น การช่วยเหลือด้วยการรับเลี้ยงหัววัดที่มาร่วมงานเมื่อวัดใกล้เคียงมีงานปอยหลวง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าวัดมีความสำคัญกับชุมชนเป็นสถาบันที่เป็นศูนย์รวมของชาวบ้านที่มาร่วมชุมนุมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการดำรงชีวิตในด้านต่างๆ ปัญหาที่พบในปัจจุบันมีสาเหตุมาจากระบบการจัดการศึกษาในชุมชนที่ทำให้วัดลดความสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้ เด็กและเยาวชนไม่ผูกพันกับวัด ขาดการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ส่วนปัญหาด้านเศรษฐกิจและค่านิยมที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของการบำรุงรักษาที่เหมาะสม มุ่งสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่โดยขาดการอนุรักษ์ดูแลของเก่า คุณค่าของวัดที่มีมาแต่เดิมที่วัดเป็นแหล่งปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และการประกอบกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ ของชุมชนได้เปลี่ยนแปลง

ไปเป็นการเน้นคุณค่าในเชิงพาณิชย์ ความพลุกพล่านและเสียงอึกทึกของผู้คนและยานพาหนะที่เข้ามาในวัด การเล่นการพนันในวัด ความสกปรกกรุงรัง เป็นต้น การเสื่อมคุณค่าของวัดลงนี้ทำให้เกิดผลเสียหลายประการ ได้แก่ ทำให้เสื่อมรศทางวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนขาดความภูมิใจลดความเชื่อมั่นในศาสนา ขาดการประสานและรวมตัวกันของคนในชุมชนซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของชุมชน

ดังนั้นในการอนุรักษ์และพัฒนาวัดนั้นจะต้องแก้ปัญหาตามเหตุของปัญหานั้น เนื่องจากวัดเสื่อมคุณค่าลงด้วยสาเหตุทางเศรษฐกิจ สังคมและทางด้านกายภาพจึงต้องแก้ปัญหาตามสาเหตุของปัญหานั้นๆ ด้วยวิธีการอนุรักษ์และพัฒนาทางด้านกายภาพ ได้แก่ การดูแลรักษาซ่อมแซมศาสนสถานและสิ่งแวดล้อมในวัดให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและการสร้าง จิตสำนึกให้ชุมชนเห็นคุณค่าของวัดด้วยส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าและให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของวัดแก่ชุมชน การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของวัดและส่งเสริมให้วัดได้มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ฯลฯ ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคลหลายฝ่ายในชุมชนทั้งองค์กรชาวบ้าน วัด โรงเรียนและองค์กรจากภายนอกที่จะร่วมมือและให้การสนับสนุนในการอนุรักษ์และพัฒนาวัดให้คงความเป็นสถาบันศาสนาที่เป็นแหล่งการเรียนรู้และการพัฒนาของชุมชนต่อไปได้

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงมวลงประสการณที่สถานศึกษา หรือหน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นจัดให้กับผู้เรียนตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ

ความจำเป็นอย่างต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสรุปได้ดังนี้ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ , 2539 : 108-110)

1. หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทได้กำหนดกิจกรรมและหลักสูตรแม่บทไว้อย่างกว้างๆ เนื้อหาสาระและประสการณเป็นหลักการทัวๆไป ไม่ตอบสนองปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นแต่ละแห่งได้หมด

2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีผลกระทบโดยตรงต่อทรรสนะและการดำรงชีวิตของคน ทั้งในเมืองและชนบท จึงต้องมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสการณไปพัฒนาตน ครอบครัวและท้องถิ่นของตนเองตลอดจนดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีความสุข

3. การเรียนรู้ที่ดีจะเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังสิ่งที่ไกลตัวดังนั้นจึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงตามสภาพเศรษฐกิจสังคมของท้องถิ่นตน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง ชีวิต เข้าใจและมีความรู้สึกที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและผูกพัน รวมถึงเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

4. ทรัพยากรท้องถิ่นโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน มีอยู่มากและสะสมมาเป็นเวลานาน หลักสูตรแม่บทไม่สามารถนำเอาทรัพยากรดังกล่าวมาใช้ได้ แต่หลักสูตรท้องถิ่นสามารถบูรณาการเอาทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเรียนการสอนได้ ทั้งด้านอาชีพ หัตถกรรม เกษตรกรรม ดนตรี การแสดง วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตนเอง เกิดความรักและผูกพันกับท้องถิ่นของตนและสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

ในการการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ท้องถิ่นหรือโรงเรียนสามารถที่จะปรับองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของหลักสูตรแม่บท เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น ทั้งในรายวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชา โดยที่ไม่ทำให้จุดประสงค์ในแม่บทและคาบเวลาเปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท รวมทั้งยังสามารถสร้างหลักสูตรรายวิชาใหม่ในรายวิชาบังคับเลือกและวิชาเลือกเสรีได้ด้วย โดยสรุป การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสามารถทำได้ 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ , 2539 : 123-131)

1. จัดทำหลักสูตรรายวิชาใหม่ที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในหลักสูตรแม่บทหรือการสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นเข้ามาเสริมหลักสูตรแม่บทโดยไม่ทำให้จุดประสงค์และคาบเวลาเปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท

2. การปรับหลักสูตรแม่บทให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โดยดำเนินการดังนี้

- 1) ปรับ เพิ่ม และ/หรือขยายเนื้อหาสาระรายวิชาในหลักสูตรแม่บท
- 2) ปรับ เพิ่ม และ/หรือขยายกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริม
- 3) ปรับ เพิ่ม และ/หรือจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นมาใหม่

3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะหลักสูตรระยะสั้นสำหรับท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ (โดยไม่มีหลักสูตรแม่บทเป็นกรอบในการกำหนด)

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ทั้งในระดับเขตการศึกษา จังหวัด อำเภอ กลุ่มโรงเรียนและโรงเรียน มีกระบวนการดำเนินงานดังนี้

ขั้นที่ 1 การจัดตั้งกรรมการเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คัดเลือกจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้านเนื้อหาวิชา การสอน สภาพท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ครูผู้สอน ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ วิทยากรท้องถิ่น นักวิชาการ

ขั้นที่ 2 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของชุมชน สำรวจสภาพและความต้องการของผู้เรียน ศึกษาทำความเข้าใจในหลักสูตรแม่บท วิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียน เพื่อสรุปเป็นความต้องการที่จำเป็นและเป็นไปได้ ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นที่ 3 การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อกำหนดสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบรายวิชานั้น โดยต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของกลุ่มวิชา/กลุ่มประสบการณ์

ขั้นที่ 4 การกำหนดเนื้อหา จะต้องกำหนดให้สอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชาเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น วัยและพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน มีความต่อเนื่องกับรายวิชาในขั้นต้นและรายวิชาในกลุ่มเดียวกัน มีความถูกต้อง ทันสมัย น่าสนใจและเหมาะสมกับคาบเวลา

ขั้นที่ 5 การกำหนดกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้โดยพิจารณาจุดประสงค์อย่างละเอียด เน้นทักษะกระบวนการ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมโดยครูผู้สอนช่วยประสานกิจกรรมและชี้แนะและกิจกรรมไม่ควรมากและน้อยเกินไป

ขั้นที่ 6 การกำหนดคาบเวลาเรียน มักยึดตามโครงสร้างของหลักสูตรแม่บทและปริมาณเนื้อหาที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ ต้องไม่ทำให้คาบเวลาเรียนสำหรับกลุ่มประสบการณ์/หน่วยการเรียนรู้ย้อยที่มีอยู่เปลี่ยนแปลงไป

ขั้นที่ 7 การกำหนดเกณฑ์การวัดผลประเมินผล ให้ตรงกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร เช่น วิธีการวัด เกณฑ์การตัดสิน เวลาเรียน

ขั้นที่ 8 การจัดทำเอกสารหลักสูตร เช่น แผนการสอน คู่มือครู หนังสืออ่านเพิ่มเติมและสื่อต่างๆ

ขั้นที่ 9 การตรวจสอบคุณภาพการใช้หลักสูตรและวัสดุหลักสูตรต่างๆ เพื่อนำผลมาปรับปรุงข้อบกพร่องก่อนนำไปใช้จริง เป็นการทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 10 การเสนอขออนุมัติการใช้หลักสูตร โดยเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับชั้น กล่าวคือ ท้องถิ่นเสนอต่อคณะกรรมการการศึกษาการศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา กรมวิชาการและกระทรวงศึกษาธิการ

ขั้นที่ 11 การนำหลักสูตรไปใช้ เมื่อหลักสูตรได้รับการอนุมัติต้องมีการอบรมครูเกี่ยวกับวิธีการใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 12 การประเมินผลหลักสูตร เพื่อดูว่าหลักสูตรเมื่อนำไปปฏิบัติจริงได้ผลเพียงใด จะหาทางปรับปรุงแก้ไข ค้นหาข้อดีข้อเสีย วิธีการจัดประสบการณ์เรียนการสอนและเพื่อการตัดสินใจของฝ่ายบริหารว่าควรจะใช้หลักสูตรต่อไปหรือไม่ ซึ่งต้องพิจารณาวางแผนว่าจะประเมินหลักสูตรด้านใดบ้าง เช่น เอกสารหลักสูตร การใช้หลักสูตร ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน หรือประเมินหลักสูตรทั้งระบบ

กล่าวโดยสรุปกระบวนการพัฒนาหลักสูตรนั้นมีกระบวนการใหญ่ 3 กระบวนการคือ กระบวนการวางแผนการจัดทำหรือร่างหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตร

แนวคิด ทฤษฎีทางศิลปศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ

การเรียนรู้คุณค่าศิลปะ (Art Appreciation) หมายถึงอำนาจทางความคิดและจิตใจที่ทำให้รู้จัก นิยมหรือเข้าใจคุณค่าของศิลปะได้ถูกต้องอันควรแก่ศิลปะนั้น การเรียนรู้คุณค่าศิลปะหมายถึง ความคิดเห็นเชิงบวก การให้คุณค่าการดีความหรือการประเมินคุณภาพของศิลปะ การรู้ซึ่งหรือการเข้าใจทางศิลปะและความหรรษา แต่มีนักการศึกษาด้านศิลปะบางท่านได้ให้ความเห็นว่า การเรียนรู้คุณค่าศิลปะกับความหรรษามีความแตกต่างกัน การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะจะต้องมีกิจกรรมเชิงตรรกะ เช่น การหาความหมาย การให้คุณค่าและการอธิบาย (เทวินทร์ เอี่ยมมี , 2537 : 18-19)

การเรียนรู้คุณค่าศิลปะจึงเป็นส่วนสำคัญควรได้รับให้ได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการมอง การแยกแยะ การบรรยายในสิ่งที่เห็นและการได้รู้จักว่า ศิลปะมีความสำคัญต่อเราอย่างไร ทำให้นักเรียนได้ใกล้ชิดและสัมผัสกับความอímเอมใจและเห็นประโยชน์ของศิลปะและยังเป็นการพัฒนาทักษะด้านอื่นอีก เช่น ทักษะการพูด ทักษะการสื่อสาร ความรู้สึกในงานศิลปะและการรู้คุณค่าความงามและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ฯลฯ

ปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ มี 4 ประการที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน คือ

1. **ผู้งานศิลปะ** ได้แก่ นักเรียน การเรียนรู้คุณค่าศิลปะของนักเรียนจะมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และพื้นฐานทางวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและการรับรู้ของนักเรียน
2. **ครู** คือผู้เป็นสื่อกลางระหว่างนักเรียนกับงานศิลปะ บทบาทครูคือการช่วยพัฒนาจิตใจส่วนลึกของนักเรียน ครูจะเป็นผู้วางแผนการสอน โดยใช้วิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ที่จะให้นักเรียนได้เรียนรู้และได้ที่จะหาความรู้อยู่เสมอ ครูจึงต้องพัฒนาความสามารถทำให้นักเรียนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้คุณค่าศิลปะได้
3. **งานศิลปะ** ผลงานศิลปะเป็นเครื่องมือในการศึกษาคุณค่างานศิลปะ สื่อที่นำเสนอใจย่อมมีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ครูควรเลือกงานศิลปะที่มีคุณภาพที่ทำให้นักเรียนเข้าถึงความงามทางศิลปะ
4. **การจัดการเรียนการสอน** ควรจัดให้มีการเรียนในสถานที่อื่น ๆ นอกเหนือจากห้องเรียน เพื่อให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ในการเรียนศิลปะจากการสัมผัสหรืออยู่ในสถานการณ์จริง ได้แก่ การเรียนศิลปะในพิพิธภัณฑ์ ชุมชน บ้านของศิลปิน ฯลฯ

เทคนิคการสอนการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ เป็นการจัดกิจกรรมให้นักเรียนมีส่วนร่วมโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางและส่งเสริมการวิพากษ์วิจารณ์งานโดยการวิจารณ์หรือสนทนาเกี่ยวกับศิลปะ ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนสามารถมองภาพได้อย่างเป็นระบบ ค้นหาแง่มุมศิลปะด้วยตัวเอง เป็นการกระตุ้นให้ได้แสดงออกตามวุฒิภาวะของนักเรียน อาจใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่ เสอร์วิทซ์ ได้รวบรวมไว้คือ กิจกรรมสนทนากลุ่มใหญ่ เทคนิคกระบวนการค้นพบ เทคนิคการพูดถึงศิลปะ เทคนิคจัดเวทีให้วิจารณ์ศิลปะ เกมต่าง ๆ การเล่นเกมบทบาทสมมติ การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ การจัดแบบหน่วยการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใกล้ชิดเด็ก เช่น การตกแต่ง โรงเรียน ห้องเรียน บ้าน เป็นต้น (เทวินทร์ เอี่ยมมี , 2537 : 27-38) ส่วนในเรื่องการประเมินผลการเรียนรู้คุณค่าศิลปะเพื่อทราบระดับของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อาจใช้วิธีการประเมินผลกิจกรรมการชมศิลปะ การประเมินด้านภาษาเชิงวิจารณ์และการประเมินตามเกณฑ์ประเมินความชื่นชมศิลปะ **ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพทางทัศนศิลป์** ประกอบด้วยทฤษฎี 3 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นทฤษฎีความเหมือน ทฤษฎีที่เป็นความแตกต่างและทฤษฎีของความเป็นฉัน ซึ่งทั้งสามส่วนนี้จะต้องอยู่ด้วยกันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ทัศนศิลป์เป็นเรื่องของการมองเห็นที่เหมือนๆ กันไปสู่ความแตกต่างและจะต้องอยู่บนความเป็นฉันบนรากฐานของวัฒนธรรม (ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน , 2542)

1. ความเหมือน คือ “ **ต้นแบบ** ” หรือ “ **แม่หลอมแบบ** ” คือครูเป็นแบบอย่างให้เด็กได้เรียนรู้ทฤษฎีของความเหมือน ประกอบด้วยการลอกเลียนแบบและการกระทำซ้ำเลียนแบบจากธรรมชาติ ถ่ายทอดเนื้อหาจากธรรมชาติหรือเรียนรู้และถ่ายทอดจากต้นแบบของครู มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเหมือน เช่น

“ **ทฤษฎีการเลียนแบบ** ” การเลียนแบบเป็นกระบวนการที่เด็กจะต้องเห็นวัตถุหรือธรรมชาติรอบ ๆ ตัวด้วยอาศัยการเลียนแบบเพื่อที่จะลอกเลียนให้เหมือนตามแบบ ตามความเหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละวัย สิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเลียนแบบคือการสัมผัสกับธรรมชาติหรืองานศิลปะชั้นครู ความประทับใจในแบบอย่างเป็นการกระตุ้นให้เด็กแสดงออกเพื่อถ่ายทอดรูปแบบนั้นตามระดับประสบการณ์ของเด็กแต่ละคนโดยอาศัยหลักการ 4 ประการ คือ การถ่ายเทน้ำหนัก การจัดจังหวะ การเน้นและการจัดกลุ่มก้อน การเลียนแบบจากธรรมชาติและวัตถุที่เป็นจริงก่อนจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถคลี่คลายและพัฒนาการเรียนรู้สู่แบบอื่น

“ **ทฤษฎีการทำซ้ำ** ” การทำซ้ำเป็นการย้ำทักะให้เกิดความถูกต้องแม่นยำในการถ่ายทอดรูปแบบการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ซึ่งต้องอาศัยการทำซ้ำเป็นอย่างมาก ประกอบด้วยการขีดเขียนวัตถุซ้ำเพื่อฝึกฝนให้สายตาและการใช้มือสัมพันธ์กัน การขีดเขียนซ้ำเพื่อให้เกิดความทรงจำจนเกิดเป็นทักษะและการกระทำซ้ำจนอยู่ในความฝัน

2. ความแตกต่าง เป็นความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงจากความจำเริญในการฝึกตามแบบครูและธรรมชาติ เพื่อค้นหาสิ่งใหม่ที่นำดินแดนหรือทันกับเหตุการณ์และสมัยนิยม

“ **ทฤษฎีของความแตกต่าง** ” เป็นการสร้างความแตกต่างตามแนวทางเฉพาะตนหลังจากที่เกิดความเบื่อหน่ายจากการทำซ้ำ เป็นการสร้างความแตกต่างจากคนอื่น ๆ หรือต่างไปจากแบบอย่างของครู

3. ความเป็นฉันท เป็นความเชื่อมั่นและศรัทธาที่เกิดจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง ทัศนศิลป์ทุกชาติทุกภาษามีลักษณะเฉพาะตนตามวิถีชีวิตของชุมชนนั้น การแลกเปลี่ยนหรือเรียนรู้ศิลปะระหว่างกันช่วยพัฒนาการเรียนรู้จากการมองเห็นให้สูงขึ้น

“ **ทฤษฎีของความเป็นฉันท** ” คือการสร้างรูปแบบเฉพาะตนเป็นสุนทรียภาพที่ตั้งอยู่บนรากเหง้าของของวัฒนธรรม วัฒนธรรมศิลปะมี 2 ระดับ คือ วัฒนธรรมที่ติดตัวมาโดยกำเนิดเป็นเนื้อหา เป็นธรรมชาติของบุคคลนั้นที่อยู่ภายใน การเก็บสั่งสมความรู้ความสามารถที่สะสมไว้ภายใน เมื่อมีโอกาสก็จะพรั่งพรูออกมาในรูปแบบของงานทัศนศิลป์ ส่วนวัฒนธรรมภายนอก

ได้แก่ วัฒนธรรมในสังคมที่เป็นเป้าหมายให้คนในชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกคล้ายๆกัน รับรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของใคร

จากทฤษฎี 3 แนวทางในกระบวนการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์ของเด็กสามารถจัดเป็นลำดับขั้นตอนได้ 5 ขั้นตอน คือ การเลียนแบบ การทำซ้ำ การแสดงออกตามแนวทางเฉพาะตน การสร้างรูปแบบเฉพาะตนและการแสดงสัญลักษณ์ของตน

หลักการของ “ **ศิลปะเชิงหลักการพื้นฐาน** ” (Discipline Based Art Education DBAE) ได้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้คุณค่าศิลปะ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาลักษณะนิสัยที่ควรส่งเสริมไปพร้อมกับการปฏิบัติงาน โดยการบูรณาการการสอนศิลปะ 4 แกนสู่ความชื่นชมศิลปะคือ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปะวิจารณ์ สุนทรียภาพและการปฏิบัติงานศิลปะ (เทวินทร์ เอี่ยมมี , 2537 : 122)

ประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นวิชาที่ช่วยสนับสนุนก่อให้เกิดความเข้าใจศิลปะอย่างลึกซึ้งซึ่งเป็นการศึกษาประวัติและแนวความคิดของผู้สร้างงาน คติความเชื่อ เทคนิคและเครื่องมือรวมทั้งอิทธิพลของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการสร้างสรรค์ ผู้ศึกษาอาจศึกษาได้จากคำบรรยายหรือสังเกตรูปลักษณะของงานนั้น (วิรัตน์ พิชญ์ไพญญ์ , 2536 : 5-7)

ศิลปะวิจารณ์ เป็นการวิพากษ์งานศิลปะเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ตรงกัน ก่อให้เกิดปัญญาและความรอบรู้ การส่งเสริมให้มีการสังเกต การเปรียบเทียบ การแบ่งแยกงาน รวมทั้งความสามารถในการใช้ภาษาในการแสดงออกถึงความคิดและความรู้สึก ช่วยให้เกิดความเข้าใจในศิลปะเพิ่มขึ้น การวิจารณ์งานศิลปะตามแนวสากลมีการดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้ (วิรัตน์ พิชญ์ไพญญ์ , 2536 : 7 - 9)

1. สังเกตและบรรยายถึงรูปลักษณะของงาน เช่น รูปทรง กระบวนการสร้างสรรค์ เทคนิคการใช้วัสดุ ฯลฯ
2. วิเคราะห์งานศิลปะ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบกับหลักการออกแบบและการจัดมีความเหมาะสมอย่างไร
3. ตีความจากการแปลความหมายของศิลปะ เป็นการบรรยายถึงความคิดความรู้สึกที่ได้สัมผัสและการแก้ปัญหาต่างๆ ของการสร้างงานนั้น
4. การพินิจ การตัดสินใจเกี่ยวกับคุณค่าของงานศิลปะนั้น อาจจะเป็นการพินิจความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของสุนทรียภาพที่ประกอบเป็นงานนั้นหรืออาจจะพินิจจากความรู้สึกที่

ได้รับจากการดูงาน รวมทั้งพลังการแสดงออกของอารมณ์หรือพิจารณาสุนทรียภาพที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย ฯลฯ

สุนทรียภาพ เป็นการเรียนรู้และเข้าใจความงาม การใช้ความคิดและจินตนาการและการใช้เหตุผลในความพึงพอใจในความงามทั้งความงามของศิลปะและธรรมชาติ

วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ (2536 : 9) ได้กล่าวถึงความพึงพอใจทางสุนทรียภาพไว้ว่า “ ความพึงพอใจทางสุนทรียภาพเป็นความพึงพอใจพิเศษ ที่เกิดจากคุณสมบัติบางประการของวัตถุที่มีความงาม ความพึงพอใจชนิดนี้จะอยู่ในความทรงจำอย่างถาวร รวมทั้งเป็นความพึงพอใจที่มีลักษณะสากล ชื่นชมด้วยความปรารถนาดี มีความเลื่อมใสศรัทธาอย่างจริงใจ ความพึงพอใจทางสุนทรียภาพจึงเป็นความพึงพอใจที่บริสุทธิ์ที่เกิดร่วมกันกับกระบวนการทางจิตและทางสุนทรียภาพ ”

การปฏิบัติงานศิลปะ การปฏิบัติงานศิลปะเป็นการสร้างสรรค์ผลงานจากความคิดและความรู้สึก ผ่านกระบวนการคิด ตัดสินใจ การเลือกใช้วัสดุ เครื่องมือ เทคนิคการสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหา กระบวนการเหล่านี้เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ปลูกฝังพฤติกรรมในการทำงานอย่างมีระบบ การได้สัมผัสโดยการทำงานศิลปะเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ

แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก

ความหมายของจิตสำนึก

จิตสำนึก (Conscious) คำนี้มีความหมายหลายนัย ในทางสาขาจิตวิทยาหมายถึงสภาวะรู้ตัว เช่น รู้ตัวว่ากำลังกินข้าว กำลังคิดอะไร ฯลฯ ภาวะจิตสำนึกตรงกันข้ามกับการไร้จิตสำนึก (Unconscious) หรือคำว่า จิตใต้สำนึก (Subconscious) ส่วนความหมายในทางการเมือง หมายถึงสภาวะทางจิตที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัวว่าความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนกำลังสอดคล้องกับผลประโยชน์ของชนชั้นตนเองหรือชนชั้นอื่นและการใช้กันโดยทั่วไป คนที่มีจิตสำนึกกับไม่มีจิตสำนึก ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับความหมายทางจิตวิทยาก็ได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2525 : 211)

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2541 : 92) ได้อธิบายความหมายของคำว่า จิตสำนึกไว้ว่า เป็นความรู้ความเข้าใจ และความรู้สึกที่ร่วมกันได้ร่วมเสียที่มีต่อสังคม สามารถโยงปัญหาของสังคมเข้ากับงานของตน มองเห็นว่งานของตนเอง มีบทบาทต่อปัญหาเหล่านั้น และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาของสังคม

Lukacs (กาญจนา แก้วเทพ, 2528 : 34 อ้างอิงจาก Lukacs , 1920) ได้กล่าวไว้ว่า จิตสำนึก ไม่ใช่เป็นเพียงภาพสะท้อน (Reflection) ของโครงสร้าง แต่เป็นบทบาทที่กระตือรือร้น ในการที่ตั้งใจทำกิจกรรมของมนุษย์

วิธีการศึกษาจิตสำนึก

นักจิตวิทยาสังคมและนักจิตวิเคราะห์ รุ่นใหม่ได้สรุปไว้ว่า ในการศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึก จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ 3 มิติ ได้แก่ **มิติด้านเหตุผลและความเข้าใจ** **มิติด้านอารมณ์และความรู้สึก** และ**มิติด้านลงมือปฏิบัติ** ทั้ง 3 มิติดังกล่าวจะต้องเกี่ยวข้องกับอิทธิพลระหว่างบุคคลกับสังคมด้วย

มิติด้านเหตุผลและความเข้าใจ จะทำให้เกิดจิตสำนึกด้านความชอบธรรมขึ้นในตัวบุคคล **มิติด้านอารมณ์และความรู้สึก** เช่น ความคับข้องใจ ความไม่พอใจ ทศนคติและการเปลี่ยนแปลง ทศนคติ ความสัมพันธ์ทางจิตใจระหว่างบุคคล (งานพิธีกรรมต่างๆ และกิจกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ ของระบบสังคม) และบทบาทของกลุ่ม ซึ่งเป็นตัวสนับสนุนที่สำคัญด้านจิตใจของคนเพราะ โดยธรรมชาติคนเราจะไม่ทนกับการไม่มีความสุขได้ตลอดไป จะต้องดิ้นรนหาทางออกทั้งทาง ส่วนตัวและทางส่วนรวมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผลการวิจัยทางจิตวิทยาได้แสดงให้เห็นว่า เมื่อคนเรา ต้องเผชิญกับปัญหานั้นโดยลำพังย่อมทำให้เกิดความท้อแท้และสิ้นหวังและในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลได้มารวมกลุ่มกัน และเผชิญหน้ากับปัญหาร่วมกัน จะเกิดการรวมศูนย์พลังทางจิตทั้งที่ รู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แล้วความใฝ่ฝันของบุคคลนั้นก็จะเป็นรูปเป็นร่าง **มิติด้านลงมือปฏิบัติ** การที่ คนได้ลงมือปฏิบัติในสิ่งต่างย่อมส่งผลให้เกิดจิตสำนึกในตัวบุคคลนั้นๆได้ **มิติด้านการลงมือปฏิบัติ**นี้ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า พฤติกรรมใดที่ Sensitive เช่น พฤติกรรมด้านการเมือง ด้านเพศ จะไม่สามารถใช้วิธีการซักถามเพื่อต้องการเข้าใจ ดูทศนคติ หรือหา Concept ได้ จะต้อง วิเคราะห์ลึกลงไปถึงด้านอัตวิสัยของแนวคิดในแต่ละสถานการณ์และโครงสร้างของสังคมนั้นด้วย (กาญจนา แก้วเทพ , 2528 :26)

จิตสำนึกกับโครงสร้างทางสังคม ในระยะแรกๆ โครงสร้างทางสังคมและสถาบันสังคม จะเป็นตัวให้กำเนิดจิตสำนึกของบุคคลนั้นและในขั้นต่อไปก็จะกลายเป็นจิตสำนึกของบุคคลจะ ย้อนไปปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมและสถานการณ์ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทาง ด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ล้วนแต่เป็นตัวทำให้เกิดจิตสำนึกขึ้นในตัวบุคคลทั้งสิ้น เช่น โครงสร้างทางวัฒนธรรมที่เป็นลำดับขั้นก็ได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นต่างๆไว้

หรือวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา ก็ส่งผลทำให้บุคคลเกิดจิตสำนึกด้านความซื่อสัตย์ต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น

จิตสำนึกเกี่ยวกับศาสนา บทบาทของศาสนาสามารถแสดงบทบาทต่อสังคมได้ในหลายลักษณะ เช่น ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมความแตกแยกทางชนชั้นระหว่างกลุ่มคนในสังคม ทำหน้าที่อธิบายตอบข้อสงสัยต่างๆ ทำหน้าที่ตีความปรากฏการณ์ต่างๆ นอกจากนี้ศาสนาจะมีคำสอน มีกฎระเบียบ มีบุคลากรและมีกระบวนการผลิตบุคคลอย่างต่อเนื่อง มีการเผยแพร่คำสอน มีพิธีกรรมและบทบาทที่สำคัญของศาสนาก็คือการสร้างจิตสำนึกเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีศาสนาเป็นอุดมการณ์หลัก

จิตสำนึกเกี่ยวกับสถาบันอุปถัมภ์ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมมี 2 ประเภท คือ 1) โครงสร้างความสัมพันธ์แบบแนวนอน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในระดับเดียวกัน เช่น ครอบครัว ญาติ หมู่บ้าน ความสัมพันธ์ระดับนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความจำเป็นในการผลิตและการใช้ชีวิตทางสังคม 2) โครงสร้างความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น เช่น ในสังคมศักดินาที่กำหนดให้ผู้นั้นต้องทำตามผู้ใหญ่ และต่อมาได้กลายมาเป็นการอุปถัมภ์ ในปัจจุบันนี้ระบบอุปถัมภ์ยังคงปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ดูเหมือนว่าจะมีรากฐานที่มั่นคงมากกว่าเดิม เพราะมีผลประโยชน์ทางด้านธุรกิจและการเมืองเข้ามาเกี่ยววามากขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2528 : 103 อ้างอิงมาจาก Akin)

จิตสำนึกกับระบบเครือญาติ เป็นความสัมพันธ์แบบแนวนอนที่เกิดจากความจำเป็นในการใช้ชีวิตจริงของบุคคลด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง การทหารและวัฒนธรรมในส่วนที่เกิดจากการผลิต เนื่องจากมีกิจกรรมบางอย่างที่ต้องทำร่วมกันทั้งหมู่บ้าน เช่น การทำเหมืองฝาย การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว การลงแขก ฯลฯ และที่สำคัญก็คือการช่วยเหลือกันด้านบริการสังคม เช่น การป้องกันหมู่บ้าน การรักษาพยาบาล การให้สวัสดิการแก่เด็กและคนชรา เป็นต้น ระบบเครือญาติเป็นสถาบันที่จำเป็น เนื่องจากเป็นแหล่งของความร่วมมือ ช่วยเหลือและคุ้มครองกัน ทำให้จิตสำนึกที่ให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติมีรากเหง้าที่ลึกซึ้ง ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปกฎเกณฑ์ ประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆ จิตสำนึกในระดับนี้ยังไม่มีรูปแบบของการรวมพลังกันไปต่อสู้ทางชนชั้นของสังคม (กาญจนา แก้วเทพ , 2528 : 108 – 110)

จิตสำนึกเกี่ยวกับองค์กร เป็นจิตสำนึกที่ใช้เป็นดัชนีตัวหนึ่งในการวัดการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของคน การรวมตัวกันได้เป็นองค์กร ถือว่าบุคคลต้องมีจิตสำนึกที่เห็นความสำคัญขององค์กร เพราะสามารถที่จะทำให้ความคาดหวังของบุคคลมีอำนาจต่อรองมากขึ้น มีการรวมศูนย์

และการบริหารงาน มีความคล่องตัวในการทำงานเพราะได้มีการกำหนดตัวบุคคลและภาระหน้าที่ในการแบ่งงานกันทำและมีความต่อเนื่อง

จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้นำและพิธีกรรม ลักษณะผู้นำนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของผู้ตาม เช่น ผู้นำที่มีภูมิปัญญา มีความสามารถ และจริยธรรมของผู้นำ ตลอดจนความสามารถในการจัดกิจกรรมรวมหมู่ บทบาทในการเป็นผู้นำและการมีส่วนร่วมของผู้ตาม พิธีกรรมเกิดขึ้นเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าจิตสำนึกเป็นเรื่องนามธรรม จึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเป็นเครื่องรองรับเพื่อรักษาจิตสำนึกดั้งเดิมไว้ไม่ให้สูญหาย โดยทั่วไปแล้วพิธีกรรมจะทำหน้าที่หลายประการ เช่น ตอกย้ำค่านิยมรวมหมู่ ได้แก่ ขณะดำเนินพิธีกรรมกระบวนการสร้างอุดมการณ์ก็จะถูกสร้างขึ้นในจิตสำนึกของผู้ร่วมกิจกรรมนั้น นอกจากนี้พิธีกรรมยังช่วยเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างความคิดของบุคคลกับความคิดของท้องถิ่นหรือสังคม ให้ดำเนินการไปได้อย่างเรียบร้อยโดยปราศจากความขัดแย้งและในทุกพิธีกรรมจะช่วยให้มองเห็นโครงสร้างหน้าที่ที่มองเห็นได้ และโครงสร้างนามธรรมที่มองไม่เห็นอีกด้วย (กาญจนา แก้วเทพ , 2528 : 195-196)

แนวการศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึก

แนวคิดที่ช่วยให้เข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกมีหลายแนวคิดดังนี้

1. **แนวคิดเรื่องปฏิบัติการ** จะทำให้นุคคลเกิดอุดมการณ์และสามารถดำรงอุดมการณ์นั้นๆอยู่ได้อย่างถาวร สำหรับในเรื่องจิตสำนึกก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน เช่น จิตสำนึกในการต่อต้านเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ใช่เกิดจากการนั่งฟังคำอธิบาย แต่เกิดมาจากผลของการหล่อหลอม จากผลของการศึกษา ผลการทดสอบ ผลการพิสูจน์และผลของการต่อสู้ ทั้งนี้เพราะผลการปฏิบัติที่มีต่อการเปลี่ยนจิตสำนึกจะช่วยตอบคำถามพื้นฐานหลักที่สำคัญ

2. **แนวคิดเรื่องการปะทะประสาน** แนวคิดนี้ช่วยในการวิเคราะห์เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะช่วยอธิบายการตกผลึกทางด้านอุดมการณ์เก่าที่มีอยู่ในจิตสำนึกของคนและแสดงออกมาเป็นความเคยชิน (ทั้งด้านความคิด ความรู้สึกและการกระทำ) ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องหรือขัดกับผลประโยชน์ของตนด้วยซ้ำ

3. **แนวคิดเรื่อง Manifestation** บทบาทของผู้ที่มีหน้าที่เปลี่ยนจิตสำนึกในกลุ่มนี้จะแสดงพฤติกรรมออกมาตามลำดับคือจะต้องมีการวิพากษ์วิจารณ์การเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในทางตรงกันข้าม และการยอมรับต้องมีการประนาม แล้วต้องมีการตัดสินคุณค่า ต้องมี

การแปรเปลี่ยนความไม่พอใจที่แฝงเร้นอยู่ให้ออกมาเป็นความไม่พอใจที่ปรากฏและต้องนำเสนอแนวทางวิเคราะห์และตีความหมายใหม่

4. แนวคิดเรื่องขั้นตอน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกต้องมีขั้นมีตอน คือกระบวนการสั่งสม ไม่ใช่กระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยที่การเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงมักจะเริ่มต้นทางด้านวัฒนธรรมและจริยธรรมเสียก่อนเพราะชีวิตของชาวบ้านเป็นชีวิตทางวัฒนธรรม ไม่ใช่การเมือง ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงจะประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ การเปลี่ยนด้านความคิดและการเปลี่ยนด้านการกระทำ โดยที่การเปลี่ยนด้านความคิดจะประกอบด้วย ความคิดที่วิพากษ์วิจารณ์ความทุกข์ยากสมัยเก่า การมีจิตสำนึกถึงภารกิจของตนที่ต้องขจัดความทุกข์ยากนั้น การทำความเข้าใจกับโลกและท้ายที่สุดเมื่อถึงขั้นลงมือทำ ก็คือการลงมือเปลี่ยนแปลงโลกเพื่อเปลี่ยนสภาพของตนเองไปด้วยในเวลาเดียวกัน

กระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก

การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกมีกระบวนการดังนี้

1. แรงจูงใจในการเข้าร่วมกระบวนการ บุคคลจะเข้าร่วมกระบวนการเปลี่ยนแปลง
2. จิตสำนึกก็ต่อเมื่อมีความต้องการ การเปลี่ยนแปลง มีสภาพชีวิตที่ย่ำแย่และเขามีความเข้าใจว่าเราสามารถจะเปลี่ยนแปลงชีวิตส่วนตัวได้ก็ต่อเมื่อต้องเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งสังคมการวิเคราะห์เป้าหมาย ทั้งเป้าหมายของบุคคลและกลุ่มที่กำลังเปลี่ยนแปลง
3. การวิเคราะห์รูปแบบและการแสดงออกของขบวนการและสมาชิกผู้เข้าร่วม เช่น รูปแบบการเคลื่อนไหวในอดีต ปัจจุบันและการเปรียบเทียบความเหมือนความแตกต่าง
4. เกณฑ์ในการวัดจิตสำนึกที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งจะต้องดูทั้งระดับตัวบุคคลและระดับขบวนการ ซึ่งมีดังนี้ เกณฑ์ระดับบุคคล ได้แก่ วิธีการวิเคราะห์และการอธิบายปัญหา วิธีการที่จะแก้ปัญหานั้น (ใครคนแก้ปัญหานี้) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติพื้นฐานที่จำเป็น สิ่งที่อยู่กลางทางระหว่างการพึ่งพาและความเป็นอิสระ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและลักษณะปะปนของค่านิยมเก่าๆ ที่เข้ามาปนอยู่ในจิตสำนึกใหม่ (กาญจนา แก้วเทพ, 2528 : 152-183)

การเรียนรู้เพื่อสร้างชีวิตและจิตสำนึก

กาญจนา แก้วเทพ (ปาริชาติ และคณะ : 205 – 206 อ้างอิงมาจาก กาญจนา แก้วเทพ, 2533) ได้เสนอวิธีการเรียนการสอนเพื่อสร้างชีวิตและจิตสำนึก โดยมีหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- หลักการแรก คือ จะต้องเป็นการเรียนจากสภาพจริงที่เรียกว่า “ Inductive Method ”
ความรู้ของเด็กจะต้องเริ่มต้นจากสภาพที่เป็นจริงของตัว ต้องเรียนรู้ ต้องรู้จักตัวเอง
ให้ดีกว่าแล้วค่อยๆขยายไปสู่พ่อแม่ ครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน
- หลักประการที่สอง คือ เน้นปัญหาและการแก้ปัญหา ในการเรียนปัญหานั้น เราต้องใช้
ทักษะที่ดีที่มีความหวังในการมองที่ว่า “ **ที่ใดที่มีปัญหา ที่นั้นย่อมมีวิธีแก้ปัญหา** ”
- หลักการที่สาม คือ การมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ หรือที่เรียกว่า “ **คิดเป็น** ”

วิธีการเรียนการสอนเพื่อสร้างชีวิตและจิตสำนึก มีดังนี้

1. การทบทวนชีวิต “ **คือการรู้จักตัวเอง** ” เป็นบทเรียนที่สำคัญที่สุดใน เราต้องให้เด็กรู้จัก
ตัวเอง รู้จักความคาดหวังของตัวเอง เขาจึงมองความเป็นไปของตัวเองได้ทบทวนชีวิต โดยใช้
กิจกรรมหลายอย่างคือ

- การเขียนบันทึกชีวิตประวัติของตนเองแล้วให้เด็กทุกคนนำข้อเขียนมาอ่านใน
กลุ่มเพื่อให้แต่ละคนรู้จักรากเหง้าของกันและกัน มีความเข้าใจกันและยอมรับกัน
ถือเป็นขั้นตอนที่ปลูกจิตสำนึกให้แก่เด็ก
- การมองเห็นความสำคัญของมนุษย์โดยการมองผ่านวัตถุ เพราะคนสมัยนี้มอง
เห็นแต่วัตถุ แต่มองไม่เห็นความสัมพันธ์ที่มนุษย์มองต่อกัน เราจึงต้องรื้อฟื้น
สิ่งนี้ขึ้นมา เพื่อให้เด็กรู้จักสร้างสายสัมพันธ์กับคนในชุมชน เช่น ตั้งเงื่อนไข
เรื่องข้าวเป็นหลักแล้วให้เด็กเชื่อมโยงว่าเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆอย่างไรบ้าง
เป็นต้น
- การรับรู้ค่าใช้จ่ายและการคิดคำนวณ ให้เด็กมาช่วยคิดคำนวณค่าใช้จ่ายในแต่ละ
เดือน เทียบกับการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ไปด้วยและร่วมกับคิดวางแผนการใช้
จ่ายร่วมกันว่าจะให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างไรต่อไป
- การสอนโดยครูทำเป็นตัวอย่าง ในวงการศึกษารเรียกว่า “ Learning by doing ”
โดยเริ่มที่ครูกระทำเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากครู เพราะหลักที่ว่าจะ
สอนให้เด็กรับใช้ชุมชน มีคุณค่าต่างๆ ตัวครูเองต้องแสดงตัวอย่างให้เห็นตัว
อย่างชัดเจนเสียก่อน

2. การใช้ความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตกลุ่ม เมื่ออยู่ในกลุ่มเด็กๆย่อม
มีความแตกต่างกัน ทุกคนต้องยอมรับในความต่างนี้ จากการที่让孩子เขียนชีวิตประวัติจะทำให้

ให้เรา รู้จักเด็กมากขึ้น การจัดกิจกรรมให้พวกนักเรียนต้องรับผิดชอบร่วมกัน ต้องช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน ช่วยเสริมข้อเด่นข้อด้อยซึ่งกันและกัน

3. การวิเคราะห์แบบสังคม-ประวัติศาสตร์คือต้องการให้เด็กมีความสามารถใช้ความคิดแบบวิเคราะห์-สังเคราะห์ ในการจำแนกแยกแยะ ในการมองเห็นความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่างๆ ตัวอย่างกิจกรรมที่วิเคราะห์ เช่น การวิเคราะห์สังคม การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ การวิเคราะห์จุดร่วมระหว่างชุมชนต่างๆ ฯลฯ

4. การฝึกงาน ขั้นตอนของการฝึกงาน จะต้องสอดแทรกอยู่ในทุกกระบวนการเรียนการสอนตลอดเวลา เช่น การสำรวจชุมชน การนำทักษะที่เรียนรู้ไปใช้ทำงาน การปฏิบัติงานในชุมชน

5. การทบทวนและวิพากษ์ชีวิตประจำวัน โดยเน้นหนักชีวิตประจำวันที่ศึกษาร่วมกัน

6. ทักษะศึกษา กระบวนการนี้เป็นการเสริมสร้างวิธีการเรียนแบบอื่นๆ เช่น จะทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในสังคม การพานักเรียนไปดูตัวกลไกทางสังคมสถาบันทางสังคมที่เป็นรูปธรรม เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่ม

7. การเรียนรู้จากวัฒนธรรมและศิลปะ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมดั้งเดิม

8. การศึกษาเจาะลึกสำหรับเรื่องที่เป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนและต้องการคำตอบอย่างเร่งด่วน โดยการจัดกลุ่มศึกษาประเด็นเฉพาะเหล่านี้อย่างละเอียด ทั้งสาเหตุความเป็นมาของปัญหา ผลกระทบของปัญหา และวิธีการแก้ปัญหา

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานคือการสร้างความรู้ความเข้าใจให้ตระหนักในคุณค่าโบราณวัตถุสถาน การอนุรักษ์จะต้องมองภาพรวม คือ ธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นชุมชน คุณค่าของคน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การอนุรักษ์ไม่มองเพียงทางด้านกายภาพเท่านั้นแต่ต้องมองชุมชน ถ้าชุมชนเข้มแข็งชุมชนก็จะช่วยกันดูแลมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้ได้ (วาทัญญู ฌ กลาง, มปป. : 75 - 76) ดังนั้นการอนุรักษ์ที่ได้ผลควรเป็นการอนุรักษ์โดยคนในชุมชน องค์กรท้องถิ่น และกลุ่มนักวิชาการร่วมมือกัน (สุรัตน์ วรารัตน์, มปป. : 95) การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานมีแนวทางในการปฏิบัติดังนี้ (สุรัตน์ วรารัตน์, มปป. : 94 - 95)

1. การศึกษาโบราณวัตถุสถานเพื่อเข้าใจคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมและผลที่ได้รับหากไม่การอนุรักษ์ การศึกษานี้มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวโบราณสถานหรือตัวศิลปกรรม

กับชุมชน มิใช่เป็นการอธิบายเฉพาะตัวรูปแบบสถาปัตยกรรมหรือโบราณวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว การศึกษาแนวนี้เป็นการศึกษาโบราณวัตถุในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นและในฐานะที่โบราณวัตถุสถานแห่งนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชน สังคม ได้แก่ การเป็นที่พึงพอใจ การเป็นแหล่งรายได้จากนักท่องเที่ยว ที่มาสักการะบูชาโบราณวัตถุสถาน การศึกษามิตินี้เชื่อว่าเป็นผลดีต่อการสร้างจิตสำนึก เร่งเร้าให้มีการอนุรักษ์

1. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกสามารถทำได้ในหลายแนวทาง ได้แก่

- 1.1 การอธิบายซ้ำเพื่อให้เกิดความอยากรู้และมีคำถามตามมา
- 1.2 การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจของกลุ่ม อาชีพ และวัยของคนในชุมชน
- 1.3 การทัศนศึกษาและการดูงานแหล่งความรู้ที่มีการจัดการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่เหมาะสม
- 1.4 การใช้สื่อต่างๆ เช่น หนังสือ แผ่นพับ วิทยู โทรทัศน์ กระตุ้นให้เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์หรือผลเสียของการขาดการอนุรักษ์
- 1.5 ตั้งกลุ่มหรือชมรมผู้สนใจศึกษาและอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานในชุมชน
- 1.6 การเก็บรวบรวมโบราณวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ เรื่องราวของภูมิปัญญาชาวบ้าน ตำนาน นิทาน วรรณกรรม ตำรายา ฯลฯ เป็นหลักฐานในการค้นคว้า การชื่นชม และนำไปปรับให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมแก่ชุมชนต่อไป
- 1.7 การจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านและเยาวชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เป็นการสร้างเงื่อนไขโดยใช้การทำงานเป็นสื่อการเรียนรู้และบ่มเพาะจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เช่น การเข้าค่ายพัฒนา การเข้าค่ายอนุรักษ์ เป็นต้น
- 1.8 การส่งเสริมเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและเนื้อหาสาระเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานและศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น (ปรมินทร์ อินทรักษา, มปป. : 108)
- 1.9 การเชิญชวนให้ร่วมทำบุญในงานประเพณีต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นคุณค่าของประเพณี และพิธีกรรมที่กระทำต่อศาสนาและโบราณวัตถุสถานเป็นการรวมพลังเพื่อจัดกิจกรรมทางประเพณีที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ (ปรมินทร์ อินทรักษา, มปป. : 108)
- 1.10 การนำเอาองค์ความรู้เดิมหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมมาอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ในบริบททางวัฒนธรรมและสังคมปัจจุบันว่ามีคุณค่าและสามารถ ปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้ชุมชน โดยอาศัยปัจจัย

ขององค์ความรู้เดิมมาเป็นแนวทางในการสร้างค่านิยมอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อ
สืบทอดคุณค่าโบราณวัตถุสถานเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป (ปรมินทร์ อินทรักษา ,
มปป. : 108)

2. การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเข้าใจคุณค่าของการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน เพื่อรักษา
คุณค่าโบราณวัตถุสถานนั้น การประชาสัมพันธ์จะต้องคำนึงถึงสื่อและกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้
เข้าใจและเป็นแนวร่วมในการรณรงค์โดยจะต้องมีการประชาสัมพันธ์เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน

การนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการเรียนการสอนหรือที่เรียกว่าคอมพิวเตอร์ช่วยสอน
(Computer-Assisted Instruction, CAI) นั้น นับว่าได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน เพื่อการ
นำเสนอการเรียนการสอนแทนผู้สอนและให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองตามความแตกต่าง
ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีการนำสื่อประสม (Multimedia) มาใช้เพื่อในการนำเสนอ
บทเรียนมากขึ้น

คอมพิวเตอร์ช่วยสอนหมายถึงสื่อการสอนทางคอมพิวเตอร์รูปแบบหนึ่งซึ่งใช้ความ
สามารถทางคอมพิวเตอร์ในการนำเสนอสื่อประสม ได้แก่ ข้อความ ภาพนิ่ง กราฟิก แผนภูมิ
กราฟ ภาพเคลื่อนไหว เสียงและวีดิทัศน์ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ ได้แก่ สามารถดึงดูดความสนใจ
ผู้เรียนและกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
มีการตอบโต้ พร้อมกับการได้รับการป้อนกลับ (Feedback) อย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับเนื้อหาและกิจกรรม
ต่างๆและสามารถตอบสนองความต้องการความแตกต่างของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยัง
สามารถตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียนได้ตลอดเวลา (ฌนอมพร เลหาจรัสแสง , 2541 : 8)

คอมพิวเตอร์ช่วยสอนมีการนำไปใช้กันมานานหลายลักษณะและใช้กันมานานแล้วโดยเฉพาะ
ในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้กันมานานกว่า 30 กว่าปี สำหรับในประเทศไทยเริ่มใช้กันมาประมาณ
10 กว่าปีที่ผ่านมานี้ ซึ่งส่วนมากจะนำมาใช้ในการแก้ปัญหาด้านการสอนแบบตัวต่อตัว ความ
แตกต่างของผู้เรียน การสอนทดแทน การขาดแคลนผู้สอนหรือผู้เชี่ยวชาญ ในการนำคอมพิวเตอร์
มาช่วยสอนได้มีการนำมาใช้หลายลักษณะ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ประเภทช่วยสอนประเภทฝึกทักษะ
(Drill or Practice) จำลองแบบ (Simulation) ทิวเตอร์ (Tutorials) ค้นพบ (Discovery) แก้ปัญหา
(Problem – solving) สาธิต (Demonstration) ทดสอบ (Testing)

ลักษณะสำคัญของคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

องค์ประกอบสำคัญของคอมพิวเตอร์ช่วยสอน มี 4 ประการคือ (4I)

1. **สารสนเทศ** (Information) หมายถึง เนื้อหาสาระที่ได้รับการเรียบเรียงมาเป็นอย่างดี มีวัตถุประสงค์ชัดเจน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับเนื้อหาสาระและทักษะต่างๆ อย่างตรงไปตรงมาจากการอ่าน การทำความเข้าใจ การฝึกฝน
2. **ความแตกต่างระหว่างบุคคล** (Individualization) คอมพิวเตอร์ช่วยสอนจะต้องมีความยืดหยุ่นมากพอให้ผู้เรียนมีอิสระในการควบคุมการเรียนรู้ของตนเองได้ เช่น สามารถเลือกเนื้อหาได้ สามารถควบคุมลำดับการเรียนรู้ได้ สามารถควบคุมการปฏิบัติได้หรือการทดสอบได้ตามความต้องการผู้เรียน
3. **การโต้ตอบ** (Interaction) เป็นการเรียนรู้ในลักษณะที่ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนมากที่สุด ถือว่าเป็นรูปแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพ
4. **การให้ผลป้อนกลับทันที** (Immediately Feedback) เป็นการเสริมแรงผู้เรียนตามแนวคิดของสกินเนอร์ ซึ่งรวมไปถึงการที่ผู้เรียนสามารถประเมินความรู้ความเข้าใจและทักษะต่างๆ ตามที่จุดมุ่งหมายกำหนดไว้ได้ จากผลการวิจัยหลายชิ้นสนับสนุนว่าการให้ผลป้อนกลับทันทีจะช่วยให้ผู้เรียนเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้การสอนได้เป็นอย่างดีซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นที่สำคัญของการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อังกูล สมคะเนย์ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ **สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี** ” จากโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 308 โรง ผู้ให้ข้อมูลคือผู้บริหารและครูวิชาการ 616 คน ศึกษาในเทศกัจังหวัดละ 1 คน ศึกษาในเทศอำเภอก / กิ่งอำเภอๆ ละ 1 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่เป็นเรื่องประกอบอาชีพท้องถิ่นและนำมาใช้ในการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม โดยการเชิญเจ้าของภูมิปัญญามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาหลักสูตร ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เชิญมาส่วนใหญ่จะเป็นช่างฝีมือหรือช่างเทคนิคชาวบ้าน

2. สภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรมีดังนี้

- เรื่องคติ ความคิด ความเชื่อ ที่นำมาใช้มากคือ เรื่องความเชื่อแบบพิธีพุทธในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
- เรื่องศิลปกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่นำมาใช้มากคือเรื่องวัฒนธรรมต่างๆ ของท้องถิ่น ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
- เรื่องการประกอบอาชีพท้องถิ่นที่นำมาใช้มากคือเรื่องเรื่องการจักสานไม้ไผ่ในกลุ่มพื้นฐานการทำงานและอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
- เรื่องเทคโนโลยีที่นำมาใช้มากคือเรื่องการปลูกพืชแบบเกษตรธรรมชาติในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3. การที่โรงเรียนไม่นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากของภูมิปัญญาชาวบ้านบางคนมีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดความรู้ค่อนข้างน้อย นอกจากนั้นยังมีการกิจส่วนตัวไม่มีเวลามากพอในการให้ความร่วมมือกับโรงเรียน สำหรับโรงเรียนได้รับงบประมาณน้อย ส่วนตัวครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญา ท้องถิ่นค่อนข้างน้อยและไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

รัตน์ บัวสนธิ์ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง ” ผลการวิจัยพบว่า

1. ภายในชุมชนที่ศึกษามีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การอนุรักษ์และสร้างป่าไม้ของชุมชน ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ (การใช้สมุนไพร) ที่เป็นกระบวนการคิดและการกระทำโดยเจ้าอาวาสวัดในชุมชน แต่โรงเรียนกับชุมชนไม่เคยมีการวางแผนร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

2. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้เปิดโอกาสโอกาส ให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

3. นโยบายการควบคุมวิชาการจากหน่วยงานบังคับบัญชาและจากส่วนกลางเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ

4. ความไม่เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจงานวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหารโรงเรียน มีแนวโน้มทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ

5. ความเอาใจใส่ทางวิชาการของครูที่แตกต่างกันทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลสำเร็จแตกต่างกัน

กองวิจัยทางการศึกษา (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ การเรียน การสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ” ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 1129 คน พบว่าการนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ไม่นักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งความรู้ในชุมชน รองลงไปคือการนำผู้รู้มาเป็นวิทยากร ครุณาภิกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของความรู้ของชาวบ้านมาจัดการเรียนการสอน เมื่อพิจารณาตามกลุ่มวิชาพบว่าครูผู้สอนส่วนใหญ่ที่สอนในกลุ่มวิชาทักษะ (ภาษาไทย) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยได้นำเรื่องของการอบรม จริยธรรม ศีลธรรมมาสอดแทรกในการสอน สำหรับในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตครูส่วนใหญ่ได้นำพิธีการฟังเทศน์ในวันสำคัญและการสวดมนต์ให้พระมาจัดการเรียนการสอน ในกลุ่มพื้นฐานการทำงานและอาชีพ ได้แก่ การปลูกพืชแบบเกษตรธรรมชาติ การทอผ้าและการทำปุ๋ยหมัก สำหรับแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีข้อเสนอแนะดังนี้ ในด้านกระบวนการเรียนการสอนควรผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น เน้นการศึกษาวิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิธีคิดและแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้คิดอย่างอิสระ คิดหลายด้านหลายมุมและสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต ส่วนในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครูอาจดำเนินการเอง โดยนำความรู้และประสบการณ์ของผู้รู้ท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรืออาจให้ผู้รู้ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนครูและทำหน้าที่ประเมินผลด้วยส่วนสถานที่เรียนอาจจะเป็นโรงเรียนหรือให้นักเรียนไปเรียนที่บ้านของผู้รู้ในท้องถิ่น สำหรับด้านการสนับสนุนของผู้บริหารส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนให้ครูผู้สอนนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาใช้จัดการเรียนการสอน

ประกอบ ใจมั่น (2539) ได้ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สอนเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนขยายโอกาสภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผลการวิจัยปรากฏดังนี้ 1) การเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดำเนินถึงผู้เรียน หลักสูตร เนื้อหาวิชาและคุณสมบัติของภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ต้องมีการวางแผน เตรียมการครูผู้สอน ผู้เรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อการเรียนการสอน 3) มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชั้นดำเนินการสอนโดยการสาธิต แบ่งกลุ่ม

ปฏิบัติการ 4) การประเมินการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการประเมินผู้เรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการสังเกตระหว่างการเรียนรู้ 5) ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบคือขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน งบประมาณไม่เพียงพอ การเบิกจ่ายค่าตอบแทนยุ่งยาก ค่าเช่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีเวลาว่างและขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้ และ 6) ครูผู้สอนต้องการงบประมาณสำหรับใช้ฝึกปฏิบัติงานและต้องการอบรมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

ชูชาติ พ่วงสมจิตต์ (2540) ได้ศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่กระทบต่อกระบวนการร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทั้งทางบวกและทางลบ ผลการวิจัยสรุปได้ดังตาราง (กองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ , 2543 : 21 อ้างอิงจาก ชูชาติ พ่วงสมจิตต์ , 2540)

ปัจจัย	ผลกระทบทางบวก	ผลกระทบทางลบ
1.เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม	● ความเชื่อและค่านิยมต่อการศึกษา ● สภาพทางเศรษฐกิจที่มั่นคง ● การแข่งขันทางการเมืองในท้องถิ่น กระตุ้นเข้ามาในโรงเรียน	● อุตสาหกรรมโรงงานทำให้คนมีเวลาว่างน้อยลง ● สภาพทางเศรษฐกิจตกต่ำทำให้ชุมชนสนับสนุนโรงเรียนน้อยลง ● การเมืองท้องถิ่นทำให้เกิดความแตกแยกในชุมชน
2. เกี่ยวกับชุมชน	● ชุมชนมีความคาดหวังสูงต่อโรงเรียน ● ชุมชนมีระบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง ● ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง ● ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำคัญในชุมชน เช่น ผู้นำ นักการเมืองท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ฯลฯ เป็นไปในทางดี	● องค์ประกอบประชากรเปลี่ยนแปลงบ่อย คนมาอยู่ใหม่ไม่ผูกพันกับโรงเรียนและชุมชน ● คนในชุมชนมีภาระมาก ไม่ว่าง ● ความขัดสนของคนในชุมชน ● ชุมชนไม่ศรัทธาโรงเรียน

ปัจจัย	ผลกระทบทางบวก	ผลกระทบทางลบ
3. เกี่ยวกับสภาพโรงเรียน	• การสร้างสมรรถิยาของอดีตผู้บริหาร • ครูและผู้บริหารมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน • ครูมีความผูกพันและรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน • โรงเรียนมีครูเก่าแก่หรือศิษย์เก่าทำงานอยู่ในโรงเรียน • ครูสามัคคีกัน • โรงเรียนให้ความเอื้อเฟื้อสถานที่และอื่น ๆ แก่ชุมชน • โรงเรียนมีชื่อเสียงทางวิชาการดี	• ผู้บริหารไม่อยู่บริหารโรงเรียน • ผู้บริหารบริหารงานแบบไม่ปรึกษาหารือ • ครูไม่ค่อยไปร่วมงานของชุมชน • ครูประพฤติตัวไม่เหมาะสม เช่น ลงโทษรุนแรง พุดหยาบ ละทิ้งห้องเรียน • โรงเรียนตั้งครูที่ไม่รู้จักชุมชนมาประสานงานชุมชน • โรงเรียนปิดกั้นการมีส่วนร่วมของชุมชน • โรงเรียนไม่มีผลงานให้ชุมชนชื่นชม • โรงเรียนมีข่าวทางลบ เช่น ครูแตกความสามัคคี ครูทอดทิ้งเด็ก การเงินไม่โปร่งใส

นอกจากนี้ แมคโดนัท และวิลเลอร์ (Mcsonough & Wheller , 1998 อ้างอิงจากสำนักงานกองทุนอุดหนุนการวิจัย , 2543 : 21-22) ได้ศึกษาโรงเรียนป่าชุมชนที่จังหวัดเชียงราย ได้สรุปบทเรียนในการส่งเสริมการทำงานระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้มีประสิทธิภาพไว้ 10 ประการดังนี้

1. ชุมชนมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ได้ ถ้าครูสามารถค้นหาและเข้าถึงศักยภาพของตัวบุคคลในชุมชนนั้นได้
2. ชาวบ้านเป็นครูที่ดีให้กับเด็กได้เสมอถ้าครู “รู้จัก” ชาวบ้านดีพอ
3. ครูจะค่อย ๆ เปลี่ยนพฤติกรรมได้ จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับกรอบของนักเรียนและชุมชน
4. ผู้บริหารต้องทำให้ครูมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่แค่ชั่วคราว

5. ภาวะผู้นำของผู้บริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด
6. ครูต้องการฝึกฝนอบรมอย่างต่อเนื่องเช่นกัน
7. โรงเรียนมีความจำเป็นเชื่อมโยงความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อนำความรู้ใหม่ ๆ มาให้ครูและชุมชน
8. เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน และมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านต้องได้รับการเรียนรู้เรื่องราวใหม่ ๆ ไปพร้อม ๆ กับครู ไม่ใช่รู้ทีหลังครู
9. การสนับสนุนเชิงนโยบายจากส่วนกลางย่อมสำคัญเสมอ
10. เงื่อนไขเชิงบริบทบางอย่างอาจเป็นอุปสรรคได้ เช่น ระบบการสอบ การวัดผล ฯลฯ

บุญเรียง ขจรศิลป์ และคณะ (2542) ได้ติดตามผลการใช้หลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการเลี้ยงโคนมที่จังหวัดราชบุรี ในประเด็นของ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะที่พึงประสงค์ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน เจตคติของนักเรียนต่ออาชีพการเลี้ยงโคนม การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของครู การมีส่วนร่วมของชุมชน ความคิดเห็นของชุมชนต่อหลักสูตร และการมีส่วนร่วมในการใช้หลักสูตร และความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษา ศึกษาพิเศษและครูผู้สอนที่มีต่อการใช้หลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงโคนมในเกณฑ์ดีมากขึ้น นักเรียนมีทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์อยู่ในเกณฑ์ดี มีเจตคติต่ออาชีพเลี้ยงโคนมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีมากขึ้น นักเรียนมีความรู้สึกรับชอบกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาการเลี้ยงโคนม มีความสุขในการเรียน ครูเริ่มมีการเปลี่ยนพฤติกรรมสอนนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนและมีความรู้สึกภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วม ครู ผู้บริหาร ศึกษาพิเศษ มีความเห็นว่าการนำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “การเลี้ยงโคนม” มาใช้มีผลดีมากกว่าผลเสีย ซึ่งควรดำเนินการต่อไปและควรขยายผลไปสู่ชั้นอื่นๆ ภายในโรงเรียนและสถานศึกษาอื่นๆ

ลำลี ทองทิว และคณะ (2544) ได้พัฒนาหลักสูตรมคฤเทศน์น้อยงานไม้แกะสลักและงานไม้สำหรับหมู่บ้านถวาย : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านดั้นแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกันของโรงเรียนกับชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครู ได้แก่ ได้มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาหลักสูตร มีครูในโรงเรียนทำหน้าที่ผู้ช่วยการวิจัย มีความหวังในการใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อขอผลงานทางวิชาการ มีงบประมาณจากโครงการ

วิจัยสนับสนุน ความสามารถของครูในการทำความเข้าใจวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน และศักยภาพของชาวบ้านในการรวมตัวให้ข้อเสนอแนะและข้อท้วงติง และพบสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ ครูมีภาระงานประจำมากและต้องเข้าประชุมอบรมบ่อย ครูพื้นฐานความเข้าใจและทักษะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ความไม่มั่นใจของผู้บริหารในการนำหลักสูตรท้องถิ่นมาใช้ การสื่อสารระหว่างครูกับชาวบ้านเรื่องศัพท์ทางการศึกษาและครูสับสนเกี่ยวกับคำแนะนำด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากมหาวิทยาลัย สำนักงานการประถมศึกษาและจากผู้เชี่ยวชาญบางท่านที่ให้ความสำคัญประเด็นต่างๆแตกต่างกัน

ผลการวิจัยนี้ยังเกิดผลกระทบโดยตรงคือความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนเปลี่ยนไปจากการพึ่งพิงจากชุมชนเป็นเป็นแนวร่วมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน สลายความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมในโรงเรียนกับวัฒนธรรมชาวบ้านได้ระดับหนึ่ง สร้างชุมชนการเรียนรู้ในโรงเรียน กระตุ้นศักยภาพของชาวบ้านในการกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา ได้หลักสูตรท้องถิ่นที่มีวิธีสอน เทคนิคการสอนและกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีการเรียนรู้ในชุมชน ส่วนผลกระทบทางอ้อมที่เกิดขึ้น ได้แก่ โรงเรียนเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวิชาการ กระตุ้นให้ครูคนอื่นๆในโรงเรียนสนใจพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในชุมชนเพื่อรองรับหลักสูตรท้องถิ่น เกิดความสับสนเรื่องเป้าหมายการศึกษาในกลุ่มครูและชาวบ้าน ครูอื่นๆได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพิ่มขึ้น ได้แก่ บายศรี ขันผูกข้อมือ ดุง ชาวบ้านแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือกลุ่มที่คงเอกลักษณ์หมู่บ้านหัตถกรรมเป็นหลักกับกลุ่มที่มีแนวคิดเชิงพาณิชย์เป็นหลักและความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนไปจากเดิม

สรุป

ปัจจุบัน โรงเรียนเป็นผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของชุมชน แทนบ้านและวัดที่เคยมาในอดีต การศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนทำให้ชุมชนขาดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ไม่สามารถแก้ปัญหาต่างๆในชุมชนได้ ขาดความรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนได้ร่วมมือกันจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่าง สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยอาศัยกระบวนการร่วมมือกันระหว่างบ้านวัดและชุมชน ทั้งนี้เพราะการที่คนในชุมชนได้มีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนของตนเองนั้น ช่วยให้ผู้คนนั้นเกิดความรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตนได้ นอกจากนี้วิชาศิลปศึกษานับเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรม

ของชุมชน ที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา คุณค่าศิลปกรรมที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชน ประเพณีต่างๆ และความเชื่อที่เกี่ยวข้อง ภูมิปัญญา งานศิลปะพื้นบ้าน ศิลปินหรือช่างในชุมชน ฯลฯ ซึ่งวิธีการทำงานศิลปะจะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการทำตามแบบอย่างครูหรืองานชิ้นครูจนเกิดความชำนาญ แล้วจึงทำตามแบบอย่างเฉพาะตน พัฒนาจนเป็นเอกลักษณ์ การเรียนรู้คุณค่าของศิลปะจะต้องผ่านการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา การวิพากษ์วิจารณ์ สุนทรียภาพและการปฏิบัติงานศิลปะนั้นๆ นอกจากนี้การเรียนการสอนจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนแล้ว ยังสามารถนำสื่อต่าง ๆ ที่นักเรียนสนใจได้แก่ สื่อคอมพิวเตอร์ เพื่อสร้างความสนใจให้เกิดการเรียนรู้ได้ ดังนั้นวิชาศิลปศึกษาจึงมิได้มุ่งหวังแต่เพียงผลงานของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้คุณค่าของงานศิลปกรรมต่างๆ รวมทั้งการทำงานศิลปะร่วมกันในชุมชน ทำให้เกิดความรักและผูกพันเกิดจิตสำนึกของความเป็นชุมชนเดียวกันและสามารถสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนั้นได้

ในการร่วมมือในการทำงานร่วมกันในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษานี้ต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันระหว่างครู ชาวบ้านและพระสงฆ์ในด้านการศึกษา และการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมของชุมชน การสนับสนุนจากภาคีต่างๆ ทั้งในและนอกชุมชน การจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับภาคีอื่นเป็นแบบแนวราบมีความเสมอภาคมากขึ้น การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย กระบวนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับการพัฒนาวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน มีการจัดระบบโรงเรียนและพัฒนาครูที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนและชุมชน มีการนำปัจจัยความเข้มแข็งที่มีอยู่ในชุมชนมาสนับสนุนในการดำเนินงาน นอกจากนี้ผู้เกี่ยวข้องจะต้องเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าของการทำงานร่วมกันว่าเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้และจิตสำนึกของชุมชนเพื่อให้มีความผูกพัน มีทัศนคติและวิสัยทัศน์ร่วมกันที่จะเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชน มีการร่วมมืออย่างเสมอภาคและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถลดการขัดแย้งได้ กล่าวโดยสรุป สิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำเนินงานจะต้องเริ่มด้วยการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีการปรึกษาและมองปัญหาาร่วมกัน ร่วมกันคิดวิเคราะห์ กำหนดแนวทางแก้ปัญหาและวางแผนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปกรรมของชุมชน ต่อจากนั้นจึงจัดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สรุปและประเมินผลร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ แล้วนำไปพัฒนาการทำงานอย่างต่อเนื่องและจะต้องขยายความคิด กิจกรรม การเรียนรู้สู่ชาวบ้านทั้งในและนอกชุมชน เพื่อขยายการมีส่วนร่วมให้ทั่วถึงจนทำให้เกิดเครือข่ายที่สัมพันธ์กันในแนวราบอย่างต่อเนื่องในชุมชน โดยต้องสรุปหารูปแบบของ

ระบบความร่วมมือและความสัมพันธ์กับภาคอื่นๆ เพื่อจะพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เป็นชุมชน
ที่เข้มแข็งต่อไป

บทที่ 3

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้เป็นขั้นตอนของการพัฒนาที่ได้ดำเนินการต่อจากการวิจัยเพื่อประเมินสถานการณ์ชุมชน (R1) จากผลการวิจัยทำให้ทราบถึงความเข้มแข็งของชุมชนแห่งนี้คือความรักและศรัทธาในวัดไหล่หินซึ่งถือเป็นศูนย์รวมจิตใจที่ทำให้ชาวไหล่หินเป็นคนรักถิ่นฐาน ดังนั้นศักยภาพของชุมชนที่มีส่วนสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นเรื่องของขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในชุมชน การมีแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญและมีผู้รู้ในชุมชน จึงได้นำมาศึกษาและจัดทำเป็นโครงการพัฒนาขึ้น เพื่อให้โรงเรียนได้ทำงานร่วมกับชุมชนในเรื่องที่ชุมชนเห็นว่าเป็นปัญหาในขณะนี้คือการที่เด็กและเยาวชนในปัจจุบันมีความผูกพันกับวัดไหล่หินน้อยลงซึ่งอาจจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในอนาคตได้ ดังนั้นโรงเรียนบ้านไหล่หินในฐานะที่เป็นผู้ให้การศึกษาแก่เด็กนักเรียนในชุมชนต้องมีส่วนรับผิดชอบร่วมกับชุมชนในเรื่องนี้ หาวิธีการที่เหมาะสมและมีความยั่งยืนที่จะรักษาความเป็นชุมชนบ้านไหล่หินเอาไว้ ดังนั้นจึงได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น ในโครงการ “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ”

โครงการนี้ดำเนินการมาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2543 จนถึงเดือนมกราคม 2545 เป็นระยะเวลา 2 ปี ได้ดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับชุมชน วัดและโรงเรียน ซึ่งมีกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การร่างหลักสูตร
2. การจัดทำแผนการสอน
3. การจัดทำเอกสารเสริมหลักสูตร
4. การผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน
5. การทดลองใช้หลักสูตร
6. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
7. การประชาสัมพันธ์หลักสูตร
8. การประเมินหลักสูตร

การร่างหลักสูตร

กิจกรรมการร่างหลักสูตรเป็นขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้ดำเนินการหลังจากที่ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนมาแล้ว ผลการศึกษาได้นำใช้ในการวางแผนงานการร่างหลักสูตร คือ การจัดตั้งคณะกรรมการร่างหลักสูตร การกำหนดจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ คาบเวลาเรียนและการประเมินผล นอกจากนี้ยังได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมและจัดทำประชาพิจารณ์หลักสูตรฉบับร่างเพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ตรงตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชนมากที่สุด กิจกรรมนี้ได้ดำเนินการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2543 - กรกฎาคม 2543

การดำเนินการร่างหลักสูตรมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. การจัดตั้งคณะกรรมการร่างหลักสูตร ประกอบด้วยตัวแทนจากฝ่ายต่างๆ ในชุมชน 10 คน นักวิจัยจากโรงเรียนบ้านไหล่หิน 3 คน และนักวิจัยจากสถาบันราชภัฏลำปางอีก 2 คน โดยกำหนดให้มีตัวแทนของฝ่ายต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ ฝ่ายผู้นำ ฝ่ายผู้ปกครอง ฝ่ายช่าง ฝ่ายวัด ฝ่ายโรงเรียน (โรงเรียนบ้านไหล่หิน โรงเรียนในกลุ่มบ้านแม่ยาวและโรงเรียนไหล่หินวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบล)

คณะกรรมการจากชุมชนประกอบด้วย

1) นายศรีวรรณ ตาวิ	กำนันตำบลไหล่หิน ประธาน อบต.
อดีตผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัดไหล่หิน
เจ้าคณะตำบลไหล่หิน ประธานคณะกรรมการ
โรงเรียนบ้านไหล่หิน ประธานคณะกรรมการ
วัดไหล่หิน
2) นายเพิ่มศักดิ์ จินะการ	แพทย์ประจำตำบล กรรมการวัด กรรมการ
โรงเรียน ผู้ปกครอง
3) นายเจริญ ดวงไชย	ผู้อาวุโส อดีตผู้ใหญ่บ้านไหล่หิน อดีตแพทย์
ประจำตำบล กรรมการวัด กรรมการโรงเรียน
4) นายเมืองแก้ว ครุขยัน	ช่างไม้ ช่างแกะสลัก ช่างตัดดอกต้องลาย
กรรมการวัดไหล่หิน

5) นางคำแพง จำปา	ช่างดอกไม้ใบตอง ช่างทอผ้า ทอดุง
6) นายสุวรรณ เกษณา	ชาวไหล่หิน ครูใหญ่โรงเรียนบ้านมะกอก -
นาบัว ต. ไหล่หิน อ. เกาะคา จ.ลำปาง
7) นางสมบูรณ์ จินะการ	ชาวไหล่หิน ครูโรงเรียนบ้านเข้าซ้อน
ต. ไหล่หิน อ. เกาะคา จ.ลำปาง
6) นางขไมพร แผ่นคำ	ครูวิชาการโรงเรียนบ้านไหล่หิน
8) นางอำพร พรหมเรือง	ชาวไหล่หิน ครูโรงเรียนบ้านไหล่หิน
10) นางมยุรี แสงลุน	ชาวไหล่หิน ครูสอนวิชาศิลปประดิษฐ์
โรงเรียนไหล่หินวิทยา

นักวิจัยประกอบด้วยนักวิจัยจากโรงเรียนบ้านไหล่หินและสถาบันราชภัฏลำปาง 5 คน คือ

1) นางชุติมา เวทการ	หัวหน้าโครงการวิจัย อาจารย์ประจำโปรแกรม
ศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สถาบันราชภัฏลำปาง
2) นายไพฑูรย์ เวทการ	อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิจัยและประเมินผล-
การศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏลำปาง
3) นายวิชัย เดียวตระกูล	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านไหล่หิน
4) นายมงคล แผ่นคำ	ครูสอนวิชาคอมพิวเตอร์ โรงเรียนบ้านไหล่หิน
ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์โรงเรียน
5) นางสุดา แผ่นคำ	ครูสอนวิชาศิลปศึกษา โรงเรียนบ้านไหล่หิน

2. ประชุมวางแผนการร่างหลักสูตร ก่อนที่จะดำเนินการร่างหลักสูตรได้ประชุมคณะกรรมการเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของหลักสูตรท้องถิ่น รูปแบบและขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยได้จัดเตรียมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาศึกษาและทำความเข้าใจและร่วมกันกำหนดแผนการดำเนินงาน โดยในขั้นแรกจัดให้มีการศึกษาข้อมูลจากการวิจัยในระยะที่ 1 ก่อนเพื่อศึกษาศักยภาพและความต้องการของชุมชน ข้อมูลเรื่องใดที่ยังขาดหรือไม่ชัดเจนก็ได้เก็บเพิ่มเติมข้อมูลสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่น่ามาเป็นโครงร่างของหลักสูตรคือข้อมูลจากการเสวนาชาวบ้านในวันที่ 30

เมษายน 2543 ที่ได้เชิญตัวแทนของฝ่ายต่าง ๆ จำนวน 30 คน มาร่วมเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำ (กำนันตำบลไหล่หิน ผู้ใหญ่บ้านบ้านกัวสมาชิก อบต. ผู้นำชุมชน) กลุ่มวัด (พระสงฆ์ กรรมการวัด ศรัทธาวัด) กลุ่มโรงเรียน (ครู กรรมการโรงเรียน) กลุ่มช่าง (ช่างไม้ ช่างตอกคอกต้องลาย ช่างคอกไม้ใบตอง ช่างทำดอกไม้ประดิษฐ์) นักเรียน เยาวชน และผู้ปกครอง การเสวนาครั้งนี้ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ ในการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ ผู้สอน กิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมเสริมหลักสูตร ฯลฯ ซึ่งคณะกรรมการได้รวบรวมไว้เป็นข้อมูลในการจัดทำร่างหลักสูตรต่อไป

3. การร่างหลักสูตร ได้ดำเนินการโดยนำข้อมูลจากการวิจัยระยะที่ 1 การเสวนา และการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมนำมาพิจารณาาร่วมกันและร่างเป็นหลักสูตรซึ่งประกอบด้วย จุดประสงค์ เนื้อหา สาระ กิจกรรมการเรียนรู้ คาบเรียนและการประเมินผล (รายละเอียดการจัดทำดูในบทที่ 4)

4. การทำประชาพิจารณ์หลักสูตร เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ให้ข้อคิดเห็นและลงความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรว่า มีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร สิ่งใดบ้างที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ผู้เข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์ครั้งนี้ประกอบด้วยตัวแทนของชุมชนฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ช่าง นักเรียน ผู้ปกครอง ครู พระสงฆ์ กรรมการวัด ศิษยานิเทศ์ เยาวชน ผู้อาวุโส จำนวน 29 คน คณะกรรมการร่างหลักสูตร 10 คน และคณะวิจัย 5 คน ก่อนการทำประชาพิจารณ์ได้จัดทำเอกสารส่งให้ผู้ร่วมประชาพิจารณ์ได้ศึกษาล่วงหน้าก่อน จำนวน 3 ฉบับ คือ 1) หลักสูตร (ฉบับร่าง) 2) แนวคิดในการทำหลักสูตรท้องถิ่น และ 3) ประเด็นสำคัญที่ควรนำมาพิจารณา

ผลการพิจารณาหลักสูตร (ฉบับร่าง) มีดังนี้

1) จุดประสงค์ของหลักสูตร ที่ประชุมเห็นชอบตามที่นำเสนอทุกข้อและได้เสนอให้มีการเพิ่มเติมเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักเรียน โดยผู้อาวุโสเห็นว่าเด็กรุ่นใหม่ยังไม่เข้าใจธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆของชุมชน การปฏิบัติตนในวัด การปฏิบัติตนกับผู้สูงอายุ ต้องการให้หลักสูตรกำหนดพฤติกรรมหลังจากที่เรียนจบแล้วว่าเด็กจะต้องเป็นผู้มีกิริยามารยาทและรู้ขนบธรรมเนียมที่ดีงามของชุมชน ส่วนครูในโรงเรียนไหล่หินวิทยาเห็นว่าเด็กในหมู่บ้านที่ไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษายังขาดความเชื่อมั่นในตัวเองและไม่กล้าแสดงออก จึงควรกำหนดจุดประสงค์ให้เกิดคุณลักษณะดังกล่าวด้วย

สรุปในหัวข้อนี้ทุกฝ่ายมีความเห็นร่วมกันว่า จุดประสงค์ดังกล่าวจะไม่บรรลุผลถ้าให้โรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการแต่เพียงฝ่ายเดียว ต้องอาศัยทั้งบ้านและวัดได้ช่วยกันจึงจะบรรลุตามจุดประสงค์ได้

2) **เนื้อหา** ทุกคนเห็นชอบว่าเป็นเนื้อหาที่นักเรียนควรรู้และสามารถเรียนรู้ได้เป็นเนื้อหาที่มีประโยชน์และช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ได้ ในส่วนของความเหมาะสมของเนื้อหากับเวลานั้นศึกษานิเทศก์เห็นว่าเนื้อหาหนักเกินไป ไม่สามารถเรียนได้ใน 1 ปีการศึกษา ในประเด็นนี้คณะกรรมการร่างได้ชี้แจงว่าเนื้อหาทั้งหมดที่ร่างไว้นั้น ก็เพื่อที่จะให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามความสนใจเพราะจากการสอบถามนักเรียนพบว่ามีความสนใจแตกต่างกัน การเรียนการสอนจะเน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าการสอนเนื้อหา เพราะเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้ทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้เรื่องอื่นๆด้วยตนเองต่อไปได้และกลุ่มช่างยังได้สนับสนุนว่าการเรียนรู้จะได้ผลดีต่อเมื่อได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ จะทำได้ดีและมีความสุขในการทำงาน ซึ่งแนวทางการเปิดโอกาสให้นักเรียนเรียนเนื้อหาตามความสนใจนี้ที่ประชุมให้การยอมรับ

3) **กิจกรรมการเรียนรู้** ได้กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ 9 ข้อ ที่ประชุมเห็นว่ามีมีความสำคัญและสามารถที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ได้ แต่ในส่วนของ การลำดับกิจกรรมนั้นศึกษานิเทศก์เสนอแนะว่าให้กำหนดกระบวนการเรียนรู้คุณค่าศิลปะตามหลักการบูรณาการการสอนศิลปะเป็นหลัก ฉะนั้นไม่ว่าจะสอนเนื้อหาสาระหรือกิจกรรมการเรียนการสอนแบบใดก็ต้องสอดแทรกกระบวนการดังกล่าวนี้ไว้ด้วย ที่ประชุมเห็นด้วยและให้มีการปรับตามข้อเสนอแนะ

4) **คาบเวลาเรียน** ได้กำหนดเวลาเรียน 120 คาบ ใน 1 ปีการศึกษา ตามที่หลักสูตรแม่บทกำหนด แต่ให้มีการยืดหยุ่นเรื่องของจำนวนคาบเวลาในการสอนแต่ละครั้งตามลักษณะของแต่ละกิจกรรมและสอดคล้องกับกิจกรรมของชุมชนเพื่อที่นักเรียนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนได้ที่ประชุมลงความเห็นร่วมกันว่าควรเป็นตามที่กำหนดไว้

5) **การประเมินผล** ได้มีการกำหนดสัดส่วนการประเมินเป็นความรู้ภาคทฤษฎี 20 % ผลงานและทักษะกระบวนการ 30 % และจิตพิสัย 50 % ศึกษานิเทศก์ได้ให้ข้อสังเกตว่า การกำหนดสัดส่วนคะแนนไม่น่าจะกำหนดตายตัว แต่ให้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาและกิจกรรมแต่ละครั้งมากกว่าโดยรวมแล้วควรให้ความสำคัญในด้านจิตพิสัยเป็นสำคัญและให้แยกการประเมินผลงานนักเรียนออกจากทักษะกระบวนการทำงานเพื่อให้มีความชัดเจนในการประเมินผลมากขึ้น ส่วนการประเมินตามสภาพจริงนั้นทุกฝ่ายให้การยอมรับ

การประชุมพิจารณาครั้งนี้นอกจากจะได้รับข้อเสนอแนะเพื่อปรับแก้ไขหลักสูตรแล้วยังทำให้มองเห็นภาพรวมของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนได้ชัดเจนขึ้นว่าจะต้องเกิดจากทุกฝ่ายร่วมมือกัน เช่น การอบรมสั่งสอนจากคนในครอบครัว พระ ครู ฯลฯ การเรียนการสอนในโรงเรียน การจัดให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีของชุมชนที่จะต้องทำอย่างต่อเนื่องและมีเป้าหมายที่กลุ่มนักเรียนและเยาวชนเป็นสำคัญ ควรส่งเสริมให้นักเรียนได้มีบทบาทในกิจกรรมการอนุรักษ์งานศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อทำให้นักเรียนได้เห็นความสำคัญและตระหนักในคุณค่าของวัดไหล่หินมากยิ่งขึ้น

4. การสรุปผล หลังจากทำประชาพิจารณ์แล้วได้นำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ ที่ได้มาสรุปผลแล้วปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม เพื่อที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอน และการจัดการเรียนการสอนต่อไป

การจัดทำแผนการสอน

ในการดำเนินการจัดทำแผนการสอน (สิงหาคม 2543 – มกราคม 2545) ได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาใหม่อีกชุดหนึ่งเพื่อจัดทำแผนการสอน คณะวิจัยได้ตกลงกันให้มีการปรับจากคณะกรรมการร่างหลักสูตรเดิมโดยให้คงผู้ที่มีอาชีพครูทั้งหมดจำนวน 11 คนไว้ และเพิ่มครูโรงเรียนบ้านไหล่หินอีก 2 คน รวมเป็น 13 คน ดังนี้

1. นายวิชัย เดียวตระกูล	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านไหล่หิน นักวิจัย
2. นางชไมพร แผ่นคำ	ครูประจำชั้น ป.6 และครูวิชาการโรงเรียนบ้านไหล่หิน
3. นางสุดา แผ่นคำ	ครูประจำชั้น ป.4 โรงเรียนบ้านไหล่หิน นักวิจัย
4. นายมงคล แผ่นคำ	ครูสอนวิชา สปช. คอมพิวเตอร์ นักวิจัย
5. นางอัมพร พรหมเรือง	ครูประจำชั้น ป.3 โรงเรียนบ้านไหล่หิน
6. นางสุเพ็ญ มุตตะ	ครูประจำชั้น ป.5 โรงเรียนบ้านไหล่หิน
7. นางสาวฟองจันทร์ พุทธสาร	ครูสอนวิชา กพอ. โรงเรียนบ้านไหล่หิน
8. นางสมบุญ จินะการ	ครูโรงเรียนบ้านเข้าซ้อน ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา
9. นายศรีมา จำปา	ครูโรงเรียนบ้านทุ่งขาม ต.ใหม่พัฒนา อ.เกาะคา

10. นายสุวรรณ เกษณา	ครูใหญ่โรงเรียนบ้านมะกอก-นาบัว อ. เกาะคา
11. นางมยุรี แสงสุน	อาจารย์สอนวิชาศิลปประดิษฐ์ โรงเรียนไหล่หินวิทยา
12. นายไพฑูรย์ เวทการ	อาจารย์สถาบันราชภัฏลำปาง นักวิจัย
13. นางชุติมา เวทการ	อาจารย์สถาบันราชภัฏลำปาง หัวหน้าโครงการ

ขั้นตอนของการดำเนินงาน เริ่มจากการให้ความรู้แก่ครูเกี่ยวกับการทำผลงานทางวิชาการของครูระดับประถมศึกษาโดยนำม้วนวิดิทัศน์เกี่ยวกับการปฏิบัติศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำผลงานทางวิชาการประเภทแผนการสอนมาให้ครูดู เพื่อเน้นให้เห็นถึงประโยชน์ที่ครูได้รับนอกเหนือจากประโยชน์ต่อการเรียนการสอนโดยปกติ ซึ่งวิดิทัศน์ม้วนนี้อาจารย์ใหญ่ได้ขอไปทำสำเนาและได้นำไปเปิดให้ครูที่โรงเรียนได้ดูกันเพื่อกระตุ้นให้ครูได้เห็นประโยชน์จากการจัดทำแผนการสอน

หลังจากดูวิดิทัศน์กันแล้วได้สนทนากันเกี่ยวกับประสบการณ์การเขียนแผนการสอนพบว่าครูมีประสบการณ์ทำแผนการสอนของกลุ่มโรงเรียนซึ่งเป็นแผนการสอนที่ไม่มีรายละเอียดและเมื่อนำหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาที่ร่างขึ้นมามีข้อสังเกตว่าจุดมุ่งหมายที่ชุมชนต้องการให้เด็กนักเรียนบรรณนั้นมีทั้งจุดมุ่งหมายที่จะให้นักเรียนได้พัฒนาทางด้านความรู้ ความประพฤติ นิสัยใจคอ ความรักหวงแหนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและความสามารถทางทักษะศิลปะ ดังนั้นคณะกรรมการจึงได้ศึกษาแนวคิดการทำแผนการสอนแบบต่างๆ จากเอกสารที่ทางโครงการจัดเตรียมไว้และเอกสารอื่นๆของโรงเรียนที่ครูวิชาการได้จากการอบรม คณะกรรมการได้ตกลงที่จะใช้แนวการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณลักษณะดี เก่ง มีสุข โดยร่วมกันศึกษาวิธีการเขียนแผนการสอนแบบดังกล่าวซึ่งใช้เวลาในการศึกษานานพอสมควร เมื่อเข้าใจตรงกันแล้วจึงได้ทดลองเขียนแผนการสอนร่วมกันทั้งหมด 1 แผน ก่อน เพื่อให้เกิดความมั่นใจแล้วจึงแบ่งกลุ่มกันทำ 4 กลุ่ม ๆ ละ 1 เรื่อง คือ 1) ศิลปะในวัดไหล่หิน 2) ศิลปะในพิธีกรรม 3) ศิลปะพื้นบ้านประเภทของเล่นของใช้ 4) ศิลปประยุกต์ โดยจัดทำแผนการสอนไว้ตลอดปีการศึกษาจำนวน 120 คาบ

ในการจัดทำแผนการสอนวิชาศิลปศึกษาลับร่าง ได้แผนการสอนจำนวน 10 แผน คือ “ วัดบ้านเรานั้นเก่าแก่ ” “ ลีลวันประเพณี ” “ การออกแบบตกแต่งครัวทาน ” “ งานใบทองของบูชา ” “ บุปผาสวรรค์ ” “ ตุ๊กตพิเศษ ” “ ของเล่นพื้นบ้าน ” “ หงส์ไลลาน ” “ งานย้อมพื้นบ้าน ” และ “ ทอตุ๊ก ”

ผลการดำเนินงาน ได้แผนการสอนฉบับร่างและได้นำไปทดลองใช้กับนักเรียนพบว่ามีปัญหาในหลายเรื่อง อาจารย์ชไมพร แผ่นคำ ครูวิชาการได้ทดลองแผนการสอนเรื่อง “วัดของเรานั้นเก่าแก่” กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เล่าว่านักเรียนสนใจเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอน แต่เวลาที่ให้สอนนั้นมากกว่าที่กำหนดไว้มากจึงควรปรับในเรื่องของเวลา ส่วนอาจารย์สุดา แผ่นคำ ได้ทดลองสอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยพาไปวาดภาพโบราณสถานในวัด ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า เวลา 3 คาบ (1 ชั่วโมง) น้อยเกินไปเพราะในขณะที่นักเรียนกำลังมีอารมณ์ที่จะรับรู้เรื่องราวและความงามทางศิลปะอยู่นั้น ก็ต้องหยุดการทำงานและต้องรีบกลับโรงเรียนเพื่อเรียนวิชาอื่น ดังนั้นจึงขอให้ปรับจำนวนคาบเวลาการเรียนการสอนแต่ละครั้งเป็น 6 คาบ (2 ชั่วโมง) และจากการติดตามการจัดทำแผนการสอนของครูพบว่าทำได้เสร็จตามระยะเวลาที่วางแผนไว้ แต่ยังต้องปรับปรุงในเรื่องต่างๆ เช่น แบบฟอร์มที่ยังแตกต่างกัน การแก้ไขคำผิด การสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการศิลปะและบางแผนยังไม่มีกิจกรรมที่สัมพันธ์กับท้องถิ่น ขาดการใช้กระบวนการเรียนรู้ศิลปะ รวมทั้งความเหมาะสมในการกำหนดระยะเวลา นอกจากนี้กิจกรรมบางอย่างที่นักเรียนสนใจและได้เสนอไว้ยังขาดอยู่ เช่น การทำวาวรัม เป็นต้น จึงได้เขียนเพิ่มเติม ข้อสังเกตต่าง ๆ เหล่านี้ คณะครูที่ร่วมงานได้นำไปแก้ไขปรับปรุงอีกครั้งในช่วงปิดภาคเรียนก่อนที่จะนำไปทดลองใช้ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544 ต่อไป

การจัดทำเอกสารเสริมหลักสูตร

ในการจัดทำเอกสารเสริมหลักสูตรได้จัดแบ่งกิจกรรมการศึกษาเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกศึกษาเรื่อง “วัดไหล่หิน” (เดือนมิถุนายน - กรกฎาคม 2543) ช่วงที่ 2 เรื่อง “โบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน” (เดือนกันยายน - ตุลาคม 2544) ผลการศึกษาได้นำไปตรวจสอบจากผู้รู้ทั้งในและนอกชุมชน แล้วนำมาแก้ไขก่อนนำไปทดลองใช้กับนักเรียนและปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง แล้วจึงจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มเพื่อใช้เป็นเอกสารเสริมหลักสูตรและเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป

การศึกษาองค์ความรู้เรื่อง “วัดไหล่หิน”

การศึกษาองค์ความรู้เรื่อง “วัดไหล่หิน” เป็นกิจกรรมหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา มีคณะกรรมการประกอบด้วยพระสงฆ์และผู้อาวุโสในชุมชนที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของวัดไหล่หิน มีความผูกพันกับวัดและสนใจงานทางด้านการอนุรักษ์ ซึ่งมีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. พระอธิการทอง อนามโย เจ้าอาวาสวัดไหล่หิน
2. พระชัยพร อุตตสาโร พระวัดไหล่หิน ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์วัด
3. พระไพรินทร์ จิริสโร พระวัดไหล่หิน สนใจงานด้านโบราณคดี
4. พ่ออาจารย์เกษม ภักตรา อดีตเคยบวชเรียนที่วัดไหล่หิน อายุ 80 ปี
5. พ่อน้อยปิ่น ดาวะกะ อดีตเคยบวชเรียนที่วัดไหล่หิน อายุ 76 ปี
6. พ่อหนานคุ้ม วรรณมณี อดีตเคยบวชเรียนที่วัดไหล่หิน อายุ 76 ปี
7. พ่อหนานตา อุรา อดีตเป็นเจ้าอาวาสวัดไหล่หิน อายุ 67 ปี
8. กำนันศรีวรรณ ตาวิ อดีตเจ้าอาวาสวัดไหล่หิน เจ้าคณะตำบลไหล่หิน
ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หิน
เป็นกำนันตำบลไหล่หิน อายุ 60 ปี
9. พ่อน้อยเมืองแก้ว ครูขยัน อดีตเคยบวชและเรียนงานช่างที่วัดไหล่หิน(อายุ 57 ปี)
10. นางสุดา แผ่นคำ นักวิจัย ครูโรงเรียนบ้านไหล่หิน
11. นายมงคล แผ่นคำ นักวิจัย ครูโรงเรียนบ้านไหล่หิน
12. นางชุติมา เวทการ หัวหน้าโครงการ อาจารย์สถาบันราชภัฏลำปาง
13. นายไพฑูรย์ เวทการ นักวิจัย อาจารย์สถาบันราชภัฏลำปาง

เนื่องจากกลุ่มผู้ศึกษาองค์ความรู้นี้เป็นผู้ที่สนใจเรื่องราวของโบราณวัตถุสถานวัดไหล่หินและมีความผูกพันกับวัดมานาน ดังนั้นจึงได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทำงานอย่างเต็มใจและมีความพยายามที่จะให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด ได้ดำเนินการประชุมร่วมกัน 8 ครั้ง เริ่มจากการกำหนดขอบเขตของเรื่องที่ศึกษาว่าจะศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับวัดไหล่หินทั้งหมด ยกเว้นเรื่องโบราณวัตถุที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถานซึ่งจะดำเนินการในช่วงที่ 2 สามารถกำหนดโครงเรื่องได้ดังนี้

ประวัติวัดไหล่หินจากเอกสารตำนาน

วัดไหล่หินในอดีตจากคำบอกเล่า

ประเพณีสำคัญของวัดไหล่หิน

นิทาน / ตำนาน เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถาน

โบราณสถานที่ยังหลงเหลือ

ในการประชุมครั้งแรกเป็นการพูดคุยกันเกี่ยวกับประวัติวัดไหล่หินจากหลักฐานตำนาน คณะทำงานได้เล่าถึงตำนานและตรวจสอบความถูกต้องกัน เห็นว่าเนื้อหาในส่วนนี้ควรใช้เนื้อหาที่สามเณรดวงจันทร์ ครูขยัน และสามเณรไพรินทร์ ศรีวรรณ ได้เรียบเรียงและถอดความจากคัมภีร์โบราณไว้ในหนังสือประวัติวัดไหล่หินที่ทางวัดได้จัดพิมพ์ไว้

การศึกษาร่วมกันระหว่างนักวิจัย ครู พระและชาวบ้าน เกี่ยวกับประวัติวัดไหล่หินจากคำบอกเล่าในระยะแรกๆ นั้น พบว่าเรื่องราวบางเรื่องเป็นเรื่องที่ค่อนข้างลึบเลือน อาจมีการให้ข้อมูลที่ผิดพลาดไป แต่ก็มีตรวจสอบ แก้ไขกัน การศึกษาเป็นลักษณะของการปะติดปะต่อเรื่องราว บางเรื่องก็นี้ออกภายหลังก็นำมาต่อเติมกัน ทางกลุ่มจึงได้คิดวิธีการใหม่ว่าควรใช้วิธีการเขียนเตรียมกันมาก่อนจะได้มีเวลาคิดและค้นคว้ามากขึ้น การศึกษาแบบนี้แม้ว่าในระยะแรกค่อนข้างลำบากเพราะปัญหาทางด้านสายตาและการเขียนที่บางท่านไม่ค่อยได้เขียนบ่อยนัก แต่ด้วยความเพียรพยายามจึงสามารถเขียนได้เป็นอย่างดี พ่อหนานเกษมเล่าว่า “เขียนๆ ไป ต้มมันก็มั่ว ต้องยัง แล้วกลับมาเขียนใหม่” “บางเรื่องบ่แน่ใจ ก็เดาไปถามป้อเบน” (เขียน ๆ ไป ตาก็พรวามั่ว ต้องพัก แล้วค่อยกลับมาเขียนต่อ บางเรื่องไม่แน่ใจก็เดินไปถามป้อเบน : ผู้วิจัย) ป่อน้อยเมืองแก้ว ครูขยัน เล่าถึงงานเขียนของตนว่า “ผมเขียนหลังจากไปไต่กลับมา เขียนไปคิดไป บ่รู้จักไปถามคนเก่า” (ผมเขียนหลังจากกลับจากไปไร่ เขียนไป คิดไป เรื่องใดที่ไม่รู้จักไปถามคนเก่า : ผู้วิจัย) การเสนอข้อมูลด้วยการเขียนนี้เมื่อไม่แน่ใจก็จะไม่เขียน จนกว่าจะได้สอบถามคนอื่น ๆ ก่อน จึงทำให้ข้อมูลต่างๆ ได้รับการตรวจสอบเรื่องราวที่กลุ่มได้เขียนและค้นคว้านี้ได้นำมาตรวจสอบความถูกต้องในที่ประชุมอีกครั้ง มีข้อสังเกตว่ากระบวนการศึกษาค้นคว้าร่วมกันนี้บรรยากาศเป็นไปอย่างอบอุ่นมีการยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกันแม้ว่าจะเป็นผู้ที่ค่อนข้างอาวุโสกว่า หากมีเหตุผลในการโต้แย้งก็จะยอมรับกัน เรื่องเล่าบางเรื่องมีข้อขัดแย้งและตัดสินใจไม่ได้ว่าของใครถูกต้อง ก็มีการค้นคว้าคัมภีร์หรือหลักฐานที่เห็นว่าเชื่อถือได้มาอ้างอิงเพื่อหาข้อสรุป

เมื่อได้เขียนกันมากขึ้นก็เกิดความสุขที่จะเขียนเรื่องราวอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนกันได้ งานเขียนของกลุ่มผู้อาวุโสกลุ่มนี้รวม 45 เรื่อง ดังนี้ ความผูกพันวัดกับชุมชนในอดีต ประวัติไส่บาตรเทโวตำนานเดือนยี่เป็ง ประเพณีในรอบปี การสืบทอด ประเพณีบวชนาค วัฒนธรรมตามสมัยโบราณ ที่มาของการทานตุ่ง ประเพณีการทานกัวยสลาก ประเพณีข้าวจี๋ข้าวหลาม คำบอกเล่าของพ่อหลวงสาม แก้วเมืองมา มาฆบูชา ข้าวหอมต่อ พระพุทธประจักษ์พระเคราะห์ทั้ง 9 ประวัติประเพณีสงกรานต์ ปีใหม่-สงกรานต์ ภาพลายคำ

วัดที่วัดน่อง ประวัติวัดไหล่หิน วัดไหล่หินในอดีต วัดและชุมชน อาณิสสเจดีย์ทราย คำบ่าวไล่สาว คำสาวไล่บ่าว พราณผู้มีสัจจะ กรรมใดใครก่อ ผลนั้นย่อมตอบสนอง คำสอนของปู่เฒ่าสอนหลาน วิธีทำบายศรี คำผูกข้อมือชายชวา ประวัติพระพุทธเจ้ากับพระยามาร ตำราบอกไฟ กล่าวด้วยเรื่องราวของคนเรา น้ำแม่ยาว วัดเตงกัน-วัดที่วัดน่อง-วัดแก้ว-วัดครูเดียวกัน รายชื่อโบราณวัตถุวัดไหล่หินหลวง ชื่อ 12 นักกษัตริย์เป็นอักษรพื้นเมือง วันบ่ดีทำงาน ตำนานสิงห์ หงส์ หมาพราณ-หมาเหงน กำแพง 7 ร่อง ประเพณีในรอบปีที่วัดไหล่หิน ลายคำ และลายปูนปั้นหน้าบันวัดไหล่หิน งานเขียนเหล่านี้ได้วางแผนกันไว้ว่าจะจัดพิมพ์และจัดเผยแพร่ให้ชุมชนได้อ่านกันตามโอกาส เช่น ในคอลัมน์วัฒนธรรมในหนังสือพิมพ์โรงเรียน หนังสือด้านวัฒนธรรมของหน่วยงานต่างๆ รวบรวมเป็นเล่มไว้สำหรับค้นคว้าในห้องสมุดของโรงเรียนบ้านไหล่หิน ไหล่หินวิทยาและโรงเรียนใกล้เคียง และที่วัดไหล่หิน รวมทั้งจัดพิมพ์ลงคอมพิวเตอร์เพื่อเป็นฐานข้อมูลชุมชนบ้านไหล่หินและจะบอกบุญไปยังผู้มีจิตศรัทธาจัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นวิทยาทาน

งานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ประเมินผลการทำงานร่วมกันมีข้อเสนอว่าควรศึกษาเรื่องราวอื่นๆ เพิ่มเติมอีก ได้แก่ เรื่องราวในคัมภีร์ นิทานพื้นบ้าน นิทานในพุทธศาสนา ตำรายา ฯลฯ ที่เก็บรักษาไว้ในโรงธรรมและเรื่องราวของโบราณวัตถุอื่นๆ ในวัด และเสนอชื่อผู้อาวุโสท่านอื่นที่มีเป็นผู้รู้ได้เข้ามา ร่วมกลุ่มทำงานเพิ่มขึ้น ในการศึกษาเรื่องประวัติวัดไหล่หินและโบราณสถานที่วัดไหล่หินที่ผ่านมา ยังมีข้อสงสัยในบางเรื่องที่ได้มีการกล่าวอ้างอิงถึงในตำนาน ได้แก่ วัดป่าซางเขียง จ. ลำพูน วัดสูงเม่น จ.แพร่ วัดบุญยืน อ.เมือง จ.ลำปาง วัดเวียง อ.เถิน จ.ลำปางและยังมีคำบอกเล่าต่อกันมาว่ามีตำนานประวัติวัดไหล่หินอยู่ที่วัดพร้าวคำ จ.ร้อยเอ็ด ซึ่งบางแห่งเจ้าอาวาสและคณะได้ไปติดตามเรื่องมาแล้วแต่บางแห่งยังไม่ได้ไป ทางกลุ่มผู้ค้นคว้าจึงอยากที่จะเดินทางไปสืบค้นในสถานที่ดังกล่าวเพื่อที่จะได้ศึกษาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น งานเขียนครั้งนี้มีบางเรื่องที่ยังอ่านเข้าใจยากเพราะเป็นสำนวนที่ถอดจากคัมภีร์ จึงควรปรับสำนวนหรือการอธิบายความให้นักเรียนเข้าใจและจัดออกแบบรูปเล่มให้น่าสนใจ

การศึกษาเรื่อง “โบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน ”

การศึกษาเรื่องนี้จัดขึ้นที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน คณะกรรมการดำเนินงานเป็นคณะทำงานชุดเดิม ได้ร่วมประชุมปฏิบัติการรวม 8 ครั้ง ทุกคนยังให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเช่นเดิม เนื่องจากโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑมีมากจึงไม่สามารถศึกษาได้ทั้งหมด ดังนั้นจึงเลือกศึกษาชิ้นที่สำคัญก่อน ส่วนที่เหลือทางวัดจะศึกษาในรายละเอียดต่อไปภายหลัง ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้ พระไพรินทร์

จิรสีโล เป็นผู้เรียบเรียง โดยนำเสนอข้อมูลโบราณวัตถุพร้อมภาพประกอบ ทำเป็นฉบับร่างก่อนแล้ว ตรวจสอบและทดลองใช้ นำมาแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมกับนักเรียน

ผลงานการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้คณะวิจัยได้ประเมินเบื้องต้นว่า เอกสารบางตอนยังมีลักษณะคล้ายการเขียนทะเบียนวัตถุ สามารถใช้เป็นคู่มือการชมพิพิธภัณฑ์ได้ แต่ถ้าหากใช้เป็นเอกสารเสริมหลักสูตรสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แล้ว อาจจะต้องปรับให้มีรายละเอียดเพิ่มขึ้น เช่น เนื้อหาที่ตัดออกไปในส่วนที่เป็นเรื่องของตำนาน พิธีกรรมและความเชื่อควรจะคงไว้เพื่อให้ให้นักเรียนได้ศึกษาถึงเรื่องราวรายละเอียดและเห็นคุณค่าของวัตถุชิ้นนั้นว่ามีความสำคัญต่อชุมชนในอดีตอย่างไรมากกว่าการรู้เพียงชื่อและรูปลักษณะ ดังนั้นจึงได้ปรับวิธีเขียนเป็นแบบเล่าเรื่อง เรื่องลึกลับ หรือมีเกร็ดเรื่องราวความรู้ต่างๆ เราใจให้นักเรียนสนใจอ่านกัน เอกสารนี้ได้อาศัยข้อมูลความคิดเห็นของนักเรียนและผู้เชี่ยวชาญนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้น

การผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI)

การผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาครูให้สามารถทำบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนได้ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับคือนักเรียนสามารถเรียนเรื่องราวของวัดไหล่หินได้อย่างละเอียดและสนุกสนานจากสื่อที่นักเรียนชอบมากที่สุด ได้จัดเป็น 2 ช่วง โดยช่วงที่ 1 (3 - 7 , 14, 15, 17, 20, 21, 27, 28, พฤษภาคม 3, 10 และ 11 มิถุนายน 2543) เป็นการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนให้แก่กลุ่มครูผู้สนใจ ช่วงที่ 2 (11 – 20 ตุลาคม 2543) เป็นการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการผลิตบทเรียนช่วยสอน ครูสามารถผลิตบทเรียนช่วยสอนเรื่อง “โบราณสถานวัดไหล่หิน” และ “ โบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑ์วัดไหล่หิน ” ได้

การอบรมการผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ช่วงที่ 1

กิจกรรมการอบรมการผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเป็นการเตรียมครูและผู้สนใจด้านคอมพิวเตอร์ในชุมชนให้มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์และการผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนขั้นพื้นฐาน จึงได้มีการรวมกลุ่มสนใจเข้ารับการอบรมจำนวนทั้งสิ้น 10 คนเป็นครูจากโรงเรียนบ้านไหล่หิน 7 คน ผู้สนใจด้านคอมพิวเตอร์ในชุมชนอีก 3 คน โดยได้เชิญอาจารย์

จากโปรแกรมศิลปกรรม สถาบันราชภัฏลำปาง ซึ่งมีประสบการณ์ในการผลิตสื่อคอมพิวเตอร์สำหรับเด็กมาเป็นวิทยากร ใช้เวลาในการอบรม 15 วัน ที่สถาบันราชภัฏลำปาง

ผลของการสังเกตของครูนักวิจัยในโรงเรียนได้ให้ข้อสังเกตว่า หลังจากการอบรมแล้วครูมีความกระตือรือร้นมากขึ้น อาจารย์ใหญ่ขณะนี้ได้พัฒนาความสามารถในการใช้โปรแกรมไปมาเพราะได้มีโอกาสฝึกทำอยู่เป็นประจำ และยังได้จัดหาบสนับสนุนจากชุมชนซื้อสแกนเนอร์เพื่อสนับสนุนการผลิตสื่อการสอนต่างๆ ส่วนครูเมื่อมีเวลาว่างก็จะมาฝึกกัน ส่วนมากจะฝึกทำแบบทดสอบหรือเทคนิคบางอย่าง มีการซักถามกันในกลุ่มครู ครูใหญ่สามารถเป็นที่ปรึกษาของครูได้เมื่อมีปัญหา ส่วนครูที่ไม่ได้เข้ารับการอบรมก็ได้รับการบอกเล่าเกี่ยวกับเรื่องบทเรียนคอมพิวเตอร์ ทำให้ครูในโรงเรียนและโรงเรียนใกล้เคียงมีความสนใจและแจ้งความจำนงค์ขอเข้าอบรมด้วยหากมีการจัดรุ่นต่อไป ครูในโรงเรียนขณะนั้นมีเครื่องคอมพิวเตอร์ใช้ส่วนตัวที่บ้าน 3 คน ต่อมาได้ซื้อเพิ่มอีก 1 คน ครูกลุ่มนี้จะเรียนรู้จากลูกที่บ้านและเพื่อนครูที่โรงเรียน ส่วนผู้สนใจในชุมชน 2 คน ซึ่งเป็นครูอยู่โรงเรียนบ้านเข้าสอนและโรงเรียนบ้านทุ่งขามซึ่งอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงก็ได้ขยายผลให้ความรู้แก่เพื่อนครูและได้นำเสนอผู้บริหาร โดยจัดทำข้อมูลของโรงเรียนโดยใช้โปรแกรมที่ได้รับจากการอบรม ครูใหญ่โรงเรียนบ้านมะกอก-นาบัวเป็นผู้เข้ารับการอบรมอีกคนหนึ่งที่ได้จัดซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ให้แก่โรงเรียนโดยใช้งบสนับสนุนจากชุมชน สามารถพัฒนาความสามารถด้านคอมพิวเตอร์ต่อไปได้

ในกลุ่มผู้รับการอบรมซึ่งมีทั้งครูและผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่าการที่จะพัฒนาครูให้มีความสามารถในการผลิตสื่อการเรียนการสอนด้วยคอมพิวเตอร์ได้นั้นจะต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารจัดเวลาสำหรับครูได้เรียนและฝึกทำงานด้วยคอมพิวเตอร์ทุกวัน เมื่อมีหน่วยงานใดจัดอบรมก็ควรส่งครูเข้ารับการอบรมและนำมาขยายผลแก่เพื่อนครู ควรจัดให้มีการอบรมคอมพิวเตอร์ในระดับกลุ่มโรงเรียนและเห็นว่าผู้บริหารควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาครูโดยการเป็นวิทยากรอบรมหรือให้คำปรึกษาแนะนำในการปฏิบัติงาน

การอบรมปฏิบัติการผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ช่วงที่ 2

กิจกรรมการผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนช่วงที่ 2 นี้ เป็นการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการผลิตบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนให้แก่กลุ่มครูผู้สนใจ โดยครั้งนี้เป็นการฝึกอบรม

เชิงปฏิบัติการเพื่อผลิตบทเรียนจากเนื้อหาที่เป็นเป็นองค์ความรู้ของท้องถิ่น มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมรวม 10 คน เป็นกลุ่มเดียวกับที่เคยเข้ารับการอบรมในช่วงที่ 1 คือ ครูโรงเรียนบ้านไหล่หิน 7 คน โรงเรียนใกล้เคียงอื่นๆ อีก 3 คน ใช้เวลาอบรม 10 วัน ใช้ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์โรงเรียนบ้านไหล่หินเป็นสถานที่อบรม โดยมีอาจารย์จากโปรแกรมศิลปกรรม สถาบันราชภัฏลำปางเป็นวิทยากรให้การอบรม

ในการฝึกอบรมปฏิบัติการครั้งนี้ได้นำเนื้อหาเกี่ยวกับวัดไหล่หินจากผลการวิจัยที่ผ่านมา สร้างเป็นบทเรียนช่วยสอนเรื่อง “**โบราณสถานวัดไหล่หิน**” แบ่งเป็นบทเรียนย่อย 5 บท แบ่งการทำงานเป็น 5 กลุ่มๆ ละ 2 คน ดังนี้

บทเรียนย่อยที่ 1 เรื่อง “**วิหารโถง**”

บทเรียนย่อยที่ 2 เรื่อง “**โบสถ์**”

บทเรียนย่อยที่ 3 เรื่อง “**ซุ้มโขง**”

บทเรียนย่อยที่ 4 เรื่อง “**โรงธรรม**”

บทเรียนย่อยที่ 5 เรื่อง “**เจดีย์**”

จากการสังเกตของนักวิจัยระหว่างการอบรมพบว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมยังไม่นำความรู้ในด้านวิธีการสอนมาประยุกต์ใช้ในบทเรียนมากเท่าที่ควร ยังไม่สามารถอธิบายรายละเอียดหรือใช้วิธีการและกิจกรรมใดที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหานั้นได้ เช่น การใช้สื่อประกอบเนื้อหา การใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเพียงพอ เป็นต้น มักสร้างรูปแบบคล้ายๆ กันทุกกลุ่ม ในส่วนของแบบฝึกหัดแบบทดสอบและ Feedback ยังต้องได้รับการปรับปรุง ซึ่งในภาพรวมแล้วผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติการทั้งหมดมีความตั้งใจและความพยายามที่จะการพัฒนาบทเรียนช่วยสอนอย่างเต็มที่จนสามารถพัฒนาบทเรียนได้ในระดับหนึ่ง สามารถนำไปพัฒนาและปรับปรุงต่อไปอีก

หลังจากจบการอบรมประมาณ 2 เดือน ผู้วิจัยได้ไปติดตามผลการฝึกอบรมที่โรงเรียนได้สังเกต สอบถาม ผู้เข้ารับการอบรม สรุปผลได้ดังนี้

ผลงานการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ครูผู้เข้ารับการอบรมท่านหนึ่งมีความเห็นว่าบทเรียนที่ตนเองทำนั้นยังมีข้อบกพร่องที่ต้องปรับปรุงอีกมาก ทั้งด้านเนื้อหาและเทคนิคการนำเสนอ เนื่องจากยังขาดความชำนาญในการใช้โปรแกรมสร้างบทเรียนดีพอ การฝึกปฏิบัติไม่ต่อเนื่อง เรียน

แล้วไม่ได้นำไปใช้และยังมีอุปสรรคหลายด้านที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ไม่เพียงพอ บางครั้งเสียต้องรอซ่อมหรือต้องใช้ในงานธุรการ เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับเครื่องหรือโปรแกรมก็ไม่สามารถปรึกษาใครได้ ส่วนอาจารย์ใหญ่ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการพัฒนาบทเรียนที่ได้ทำร่วมกันว่ายังมีข้อบกพร่องในด้านต่างๆ คือการออกแบบบทเรียนยังไม่สร้างความสนใจผู้เรียน เป็นการให้ความรู้โดยตรง กลวิธีการนำเสนอยังไม่น่าสนใจ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อย แบบทดสอบถามวัดความจำมากกว่าความคิด กิจกรรมการฝึกหัดนักเรียนไม่มีโอกาสได้เลือกและโปรแกรมที่ใช้สร้างบทเรียนยากเกินไป

ผลการทดลองใช้บทเรียน ครูได้นำเอาบทเรียนเรื่องวัดไหล่หินที่คณะครูได้พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 จำนวน 48 คน นักเรียนมีความคิดเห็นว่าเรียนแล้วรู้สึกว่ามีคุณภาพภูมิใจที่วัดมีงานศิลปะที่สวยงาม เห็นคุณค่าของความเก่าแก่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดอยากที่จะรักษาเอาไว้ให้คงอยู่นานที่สุด เมื่อเรียนแล้วมีความรู้ในเรื่องโบราณสถานโบราณวัตถุที่อยู่ในวัด สามารถบอกชื่อ ดำเนิน คติความเชื่อ รูปแบบศิลปะ ประวัติความเป็นมาได้ และยังรู้จักบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักเรียนจะไปสอบถามหรือศึกษาเพิ่มเติมได้

ปัญหาอุปสรรค ปัญหาสำคัญที่สุดที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาบทเรียนของครูก็คือครูไม่มีเวลาเนื่องจากกระบวนการพัฒนาบทเรียนนี้ต้องใช้เวลาในการวางแผนบทเรียนและทักษะการใช้โปรแกรมจากการสังเกตพฤติกรรมการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ที่โรงเรียนบ้านไหล่หินได้เห็นความเปลี่ยนแปลงคือในระยะแรกพบว่ามีครูที่ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ของโรงเรียนเป็นประจำอยู่ 5 คน ต่อมาครู 3 คน ใน 5 คน เกษียณอายุราชการ 2 คนและย้ายติดตามครอบครัว 1 คน และหลังจากที่โครงการจัดอบรมให้ครูในโรงเรียน 7 คน พบว่าครูก็ยังมาฝึกทำเมื่อมีเวลาว่าง ครูบางคนได้จัดซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนตัวใช้ที่บ้าน ต่อมาเมื่อภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2543 ทางโรงเรียนต้องเกลี้ยอัตรากำลังจึงทำให้ครูโรงเรียนบ้านไหล่หินต้องย้ายออก 1 คน ครูที่เคยพอมีเวลาว่างจึงต้องไปประจำชั้นเรียน ครูคอมพิวเตอร์ต้องรับงานธุรการเต็มตัว ประกอบกับระยะนี้มีงานการประเมินสถานศึกษาเข้ามา โรงเรียนต้องเตรียมตัวรับการประเมินและต้องจัดเตรียมเอกสารหลักฐานต่างๆ นอกจากนี้ครูยังต้องรับภาระงานต่าง ๆ มากทั้งงานประจำคือ งานสอนสัปดาห์ละประมาณ 25 ชั่วโมง และงานพิเศษ ได้แก่ ครูเวรประจำวัน ครูอนามัย ครูห้องสมุด ครูแนะแนว งาน

พัสดุ งานการเงิน งานแผนงานงบประมาณ งานสหกรณ์ จัดทำอาหารกลางวัน ตรวจงานนักเรียน ดูแลนักเรียนหลังเลิกเรียน งานวิชาการ กิจกรรมกลุ่มโรงเรียน กิจกรรมของ สปอ. กิจกรรมชุมชน ฯลฯ หลังเลิกเรียนและในวันหยุดต้องรับผิดชอบครบถ้วน หากมีงานโรงเรียนที่เร่งด่วนก็ต้องนำไปทำที่บ้าน ปัญหาสำคัญในขณะนี้คือครูในโรงเรียนน้อยลงแต่งงานมากขึ้น ดังนั้นถึงแม้ว่าครูจะมีเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนตัวที่บ้านแต่ครูก็ไม่มีเวลาพอที่จะพัฒนาบทเรียนได้หรือจะมีเวลาบ้างก็ต้องแบ่งเวลาการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ให้สมาชิกในครอบครัวอีกด้วย

ในระยะสุดท้ายของการวิจัยพบว่ามีครูใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในห้องปฏิบัติการอยู่เป็นประจำ 2 คน คือ อาจารย์ใหญ่และครูธุรการซึ่งเป็นครูสอนวิชาคอมพิวเตอร์ด้วย งานส่วนมากเป็นงานธุรการและงานวิชาการ ครูทั้งสองคนสามารถผลิตบทเรียนเพิ่ม 1 เรื่อง คือ “ *โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หิน* ” และ มีการปรับปรุงบทเรียนเดิม เรื่อง “ *โบราณสถานวัดไหล่หิน* ” การออกแบบบทเรียนยังคงใช้รูปแบบเดิมและยังคงมีปัญหาด้านการใช้โปรแกรมบางเรื่องอยู่ ส่วนครูอื่นๆ ไม่มีโอกาสฝึกความชำนาญเพราะต้องอยู่ประจำชั้นเรียน

ดังนั้นการที่ครูโรงเรียนบ้านไหล่หินจะพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนต่อไปได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในเรื่องของเวลาเป็นสำคัญ รวมทั้งปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น การมีเป้าหมายชัดเจนที่จะนำไปใช้จริงๆ ความสะดวกในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน การขาดที่ปรึกษา ส่วนทักษะความชำนาญในการใช้เครื่องและโปรแกรมคอมพิวเตอร์และความเข้าใจในเรื่องหลักการของการสร้างบทเรียนนั้นเป็นสิ่งที่ครูสามารถฝึกและสามารถเรียนรู้ได้ ถ้ามีเวลาฝึกอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญและได้นำบทเรียนไปใช้จริงแล้วศึกษาข้อบกพร่องและนำไปแก้ไขปรับปรุงบทเรียนไปเรื่อยๆ ครูก็สามารถที่จะพัฒนาบทเรียนที่มีประสิทธิภาพได้ อย่างไรก็ตามในส่วนของการวิจัยนั้นกิจกรรมการอบรมครูนี้ช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับครูในโรงเรียนให้ดีขึ้นมาก มีความสนิทสนมกัน ยินดีและเต็มใจร่วมกิจกรรมการวิจัยด้วยดีจนเสร็จสิ้นการวิจัย

การทดลองใช้หลักสูตร

หลังจากที่คณะกรรมการได้จัดทำแผนการสอนเรียบร้อยแล้วได้เลือกแผนการสอนจำนวน 6 แผน ทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 20 คน ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544 ได้แก่

1. แผนการสอนเรื่อง “วัดของเรานั้นเก่าแก่”
2. แผนการสอนเรื่อง “รูปปั้นปั้นประดับโบราณสถานวัดไหล่หิน”
3. แผนการสอนเรื่อง “สวยดอก”
4. แผนการสอนเรื่อง “ตุงวิเศษ”
5. แผนการสอนเรื่อง “สีสันทันประเพณี”
6. แผนการสอนเรื่อง “ว่าวสวรรค์”

การทดลองหลักสูตรได้ทำเป็นขั้นตอนคือนำแผนการสอนที่ได้ปรับแก้ไขแล้วนำมาทดลองสอน ด้วยเหตุที่ก่อนจะทำการทดลองครูที่เคยสอนวิชาศิลปศึกษาได้เกษียณอายุราชการดังนั้นจึงเปลี่ยนผู้สอนเป็นครูสุดา แผ่นคำ ซึ่งไม่เคยสอนวิชานี้มาก่อน ดังนั้นจึงได้ให้ความรู้ในเรื่องของวิธีการสอนวิชาศิลปศึกษาด้วยการให้คำแนะนำและการศึกษาด้วยตนเองจากเอกสารต่างๆและความเข้าใจแผนการสอนแต่ละเรื่องอีกครั้ง รวมทั้งการประสานงานเพื่อวางแผนการสอนร่วมกับวิทยากร และได้ดำเนินการเรียนการสอนตามที่วางแผนไว้ ซึ่งผลการทดลองสอนนี้จะได้กล่าวในรายละเอียดในผลการประเมินการทดลองใช้หลักสูตร

กิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

กิจกรรมการอนุรักษ์ได้กำหนดให้มีขึ้นเพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่นักเรียนสนใจ มี 3 กิจกรรม คือ

1. กิจกรรมจัดครัวทานวันทานกัวยสลาก
2. กิจกรรมตอบปัญหาวันเด็กเรื่องวัดไหล่หิน
3. กิจกรรมตอบปัญหาประจำสัปดาห์

กิจกรรมจัดครัวทานวันทานก๋วยสลาก ได้จัดขึ้น 2 ครั้ง ในวันทานก๋วยสลากวัดไหล่หิน ปี 2543 และ 2544 ทางโรงเรียนได้กำหนดให้ทุกชั้นจัดแต่งครัวทาน เพื่อร่วมงานทานก๋วยสลากที่วัดไหล่หิน นักเรียนและครูช่วยกันจัดแต่งครัวทานและจัดขบวนแห่ครัวทานไปที่วัดไหล่หิน ขบวนประกอบด้วย **ก้างหงส์** (เสาไม้ไผ่ มีรูปนกประดับอยู่บนยอดเสา) ตกแต่งด้วยครัวทานนำขบวนตามด้วยนักเรียนชั้นอนุบาล 1 ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6 นำก๋วยสลากขนาดเล็กใหญ่ร่วมขบวนไปที่วัดผู้ปกครองซึ่งไปรอทำบุญอยู่ก่อนแล้วก็เฝ้าคอยดูขบวน มองหาลูกหลานของตน เมื่อถึงวัดคณะครูและนักเรียนทำพิธีทานก๋วยสลากที่วิหารวัดไหล่หินก่อน เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงปล่อยนักเรียนไปร่วมทำบุญกับครอบครัว

กิจกรรมนี้ครูประจำชั้นแต่ละชั้นกับนักเรียนร่วมกันจัดตกแต่งครัวทานกัน ความยากง่ายของการตกแต่งทำกันตามสามารถ เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตกแต่งเสาหงส์ขนาดใหญ่โดยไปศึกษาการสานหงส์ไบลานและนักหัตถ์สิ่งของที่ตกแต่งด้วยกระดาษสีกับช่างชาวบ้านนำมาแขวนประดับเสาหงส์ ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แต่งเสาหงส์ที่มีขนาดเล็กลงมา ส่วนเด็กเล็กก็จะทำหงส์ตัวเล็กๆที่สานด้วยไบลานหรือพับด้วยกระดาษเป็นรูปนกประดับที่ก๋วยสลากด้วยเช่นกัน

กิจกรรมทานก๋วยสลากในปี 2544 นี้ ได้นำผลงานนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เข้าร่วมขบวนด้วย ได้แก่ ก๋วยสลาก หงส์ไบลาน และครัวทานที่ประดับตกแต่งไว้

งานประเพณีทานก๋วยสลากนี้นักเรียนได้ให้ความสนใจ เด็กชายบางคนสามารถเขียนเส้นสลากได้ บางคนก็ไปช่วยพระเณรตามเส้นสลาก ช่วยขนก๋วยสลากและได้รับการตอบแทนด้วยการแบ่งเส้นสลากให้นักเรียนไป “ เล่าเส้น ” กัน เป็นการกล่าวอุทิศส่วนกุศลไปถึงผู้เป็นเจ้าของเส้นสลากอุทิศไปให้ ในการเล่าเส้นนี้เด็กนักเรียนต้องท่องคำอุทิศให้ได้ เมื่ออุทิศเสร็จแล้วสิ่งของทำบุญก็ยกให้แก่คนเล่าเส้น ส่วนเด็กหญิงนั้นเมื่อเสร็จพิธีก็จะเดินดูการตกแต่งครัวทานของชาวบ้าน บางคนก็ดูแลน้องเล็กๆไปด้วยเมื่อเดินทั่วแล้วก็กลับมาประจำที่ในจุดที่ครอบครัวของตนจัดตั้งครัวทานไว้ รอจนพระสงฆ์มาตามเส้นจนพบจึงทำพิธีถวายก๋วยสลากจนครบทุกถ้วย

กิจกรรมตอบปัญหาวันเด็ก โรงเรียนได้จัดงานวันเด็กเป็นประจำทุกปี ในปี 2544 ที่ผ่านมาทางโครงการฯ ได้สนับสนุนให้มีกิจกรรมตอบปัญหาเกี่ยวกับวัดไหล่หิน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 ในตอนแรกทางโรงเรียนได้กำหนดให้นักเรียนตั้งทีม ป. 5 2 ทีม ป.6 3 ทีม ๆ ละ 2 คน

แต่นักเรียนชั้น ป.5 ขอเพิ่มอีก 1 ทีม เท่ากับ ป.6 รวมเป็น 6 ทีม ด้วยเหตุที่ยังไม่มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับวัดไผ่หล่นอย่างจริงจังในขณะนั้น นักเรียนจึงต้องไปศึกษาเองจากเอกสารเรื่อง “องค์ความรู้เรื่องวัดไผ่หล่น” และ “โบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑวัดไผ่หล่น” ซึ่งคณะกรรมการจัดทำเอกสารเสริมหลักสูตรได้จัดทำขึ้น

กิจกรรมตอบปัญหาคำถามดำเนินการโดยคณะครูมีคำถามจำนวน 10 คำถาม ผู้ที่ตอบได้มากที่สุดเป็นผู้ชนะ คำถามทุกคำถามครูจะเป็นผู้อ่านคำถาม คำเฉลยและให้คำอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้ความรู้แก่นักเรียนและผู้ปกครองที่มาชม แม้ว่าจะกิจกรรมตอบปัญหาเป็นรายการสุดท้ายก็ยังได้รับความสนใจจากนักเรียนและผู้ปกครองมาก สังเกตได้จากการคอยเอาใจช่วยและช่วยตอบคำถามในแต่ละข้อ ผู้ปกครองรู้สึกภูมิใจที่ลูกสามารถตอบคำถามได้ เพราะบางคำถามผู้ปกครองเองยังไม่สามารถตอบได้ ทีมที่ตอบคำถามได้มากที่สุดเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ตอบถูกต้อง 9 ข้อ

กิจกรรมประเพณีทนายปัญหานี้เป็นกิจกรรมที่นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 ให้ความสนใจมาก กิจกรรมครั้งนี้ผู้ที่ได้ประโยชน์มากคือผู้ที่ขึ้นไปตอบปัญหา ส่วนนักเรียนอื่นๆ ก็ได้มีส่วนร่วมเพียงการชมและเชียร์เพื่อนที่ขึ้นไปแข่งขัน มีข้อเสนอแนะจากครูว่าน่าจะเป็นกิจกรรมตอบปัญหาประจำสัปดาห์ที่เด็กนักเรียนทุกคนมีสิทธิ์ที่จะตอบ มีเวลาที่จะไปค้นคว้า เสาะหาคำตอบจากในชุมชนและแลกเปลี่ยนทุกวันศุกร์ในการประชุมประจำสัปดาห์ของนักเรียน

กิจกรรมตอบปัญหาประจำสัปดาห์ กิจกรรมนี้ได้นี้ได้พัฒนามาจากกิจกรรมทนายปัญหาวรรณเด็ก ปี 2544 โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึงปีที่ 6 ทุกคนส่งคำตอบ ผู้ที่ตอบถูกจะได้รับรางวัล สัปดาห์ละ 3 รางวัล มีคำถามครั้งละ 3 คำถาม เป็นคำถามเกี่ยวกับวัดไผ่หล่น จะเฉลยทุกวันศุกร์ในที่ประชุมนักเรียนประจำสัปดาห์ กิจกรรมนี้ได้รับความสนใจอย่างมาก นักเรียนพยายามที่จะค้นหาคำตอบจากเอกสารเสริมหลักสูตร สอบถามผู้สูงอายุและพระที่วัดไผ่หล่น การพูดคุยถกเถียงปัญหากันเองในกลุ่ม รวมทั้งสืบค้นจากบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่ได้จัดทำไว้

การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

การประชาสัมพันธ์หลักสูตรได้ใช้สื่อหลายสื่อด้วยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายได้แก่ การเผยแพร่ทางสิ่งพิมพ์ในรูปแบบของข่าวและบทความ ได้แก่ หนังสือพิมพ์โรงเรียน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วารสารของหน่วยงานการศึกษา หนังสือพิมพ์ส่วนกลางและเอกสารที่ทางโครงการ ฯ ได้จัด

พิมพ์ขึ้น และยังได้มีการประชาสัมพันธ์โดยผ่านสื่อบุคคล ได้แก่ ท่าน อาจารย์ใหญ่ ครู พระสงฆ์
 อบต.และฝ่ายประชาสัมพันธ์ของวัด การประชาสัมพันธ์นี้ไม่ได้มีการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการแต่
 อาศัยศักยภาพของแต่ละฝ่ายในชุมชนที่มีอยู่แล้วมาร่วมดำเนินการ โดยมีครูที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์
 โรงเรียนเป็นผู้ประสานงาน ซึ่งงานประชาสัมพันธ์นี้ทางชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารโดยใช้
 สื่อบุคคลและทำกันเป็นเรื่องปกติ นอกจากนี้ยังมีสื่อโทรทัศน์ที่จัดทำขึ้นเพื่อประชาสัมพันธ์หลักสูตร
 ครั้งนี้คือ รายการสารคดีต่าง ๆ สื่อนี้ช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนได้ตระหนักในคุณค่าของวัดไหล่หิน
 ตลอดจนผู้รู้ในชุมชนรวมทั้งความสำคัญของหลักสูตรมากขึ้น

สื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ “สารโรงเรียนบ้านไหล่หิน” ได้เสนอข่าวเกี่ยวกับการพัฒนา
 หลักสูตรท้องถิ่น เช่น ข่าวความร่วมมือของวิทยากรชาวบ้านกับโรงเรียน เรื่องที่สอน เนื้อหาความรู้
 เกี่ยวกับวัดไหล่หินและความเคลื่อนไหวของการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งได้รับความสนใจจากชาวบ้าน
 จะถามไถ่เรื่องนี้กับครูและนักวิจัย บางครั้งมีเนื้อหาที่ผิดพลาดหรือไม่เห็นด้วยก็จะโทรศัพท์มาพูดคุย
 และท้วงติงครูพร้อมทั้งให้ข้อมูลเพิ่มเติม ดังเช่นในกรณีของ คำที่ใช้เย้ยยามถึงพระมหาปาเกสรปัญญา
 ว่า “ครูบาศีลธรรมเจ้า” ซึ่งมีข้อโต้แย้งว่าที่ถูกต้องคือ “ครูบาดีนธรรมเจ้า” นั้นทางโรงเรียนได้ไปตรวจ
 เช็กข้อมูลกับผู้อาวุโสท่านอื่น ก็มีข้อคิดเห็นเป็น 2 แนวทาง ซึ่งจะได้ค้นคว้าเพิ่มเติมและนำเสนอใน
 หนังสือพิมพ์ของโรงเรียนต่อไป ในส่วนของ อบต. ได้จัดพิมพ์แผ่นพับ โดยเสนอเนื้อเรื่องเกี่ยวกับ
 ประวัติและความสำคัญของวัดเป็นเนื้อหาที่ทางโครงการได้จัดทำเป็นรายงานไว้แผ่นพับนี้จัดทำขึ้น
 เพื่อแจกเพื่อประชาสัมพันธ์วัดไหล่หินทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน

สื่อสิ่งพิมพ์จากภายนอกก็มีความสำคัญในการสื่อสารเรื่องราว ซึ่งอาจจะไม่สื่อโดยตรงแต่จะ
 เป็นลักษณะของการนำมาเพื่อเสนอให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและเห็นความสำคัญของวัดไหล่หิน
 เช่น การนำภาพและข่าวการเสด็จพระราชดำเนินของพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง
 นราธิวาสราชนครินทร์ มาจัดบอร์ดที่วัด หรือการนำบทความเรื่อง “วัดไหล่หิน ฉากสำคัญ ภาพยนตร์
 ประวัติศาสตร์ สุริโยไท” ที่ตีพิมพ์ให้หนังสือ แมงมุมแม็กกาซีน (ปีที่ 2 ฉบับที่ 41 16-31 สิงหาคม
 2544) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น บทความนี้ได้นำมาเคลือบกรอบวิทยาศาสตร์แขวนแสดงไว้ที่
 ศาลาในวัด เมื่อชาวบ้านหรือนักท่องเที่ยวผ่านไปมาก็จะมาอ่านกัน วิธีการเช่นนี้ทางโครงการได้นำมา

ใช้โดยเมื่อมีข่าวสารจากภายนอกก็จะนำมาประกาศที่บอร์ดที่วัด ที่โรงเรียน และในหมู่บ้าน เช่น บทความในคอลัมน์วิจัยเด่น ในวารสารสานปฏิรูป เรื่อง “สร้างหลักสูตรท้องถิ่นศิลปศึกษาปลูกจิตสำนึกรักชุมชน” วารสารกาสะลอง เรื่อง “พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน” และ หนังสือ มติชนรายวัน “วัดไหล่หินลำปาง ของดีที่มีอยู่” นอกจากนี้ยังได้ถ่ายเอกสารแนบไปกับหนังสือพิมพ์โรงเรียนแจกให้ทุกครัวเรือน

สื่อโทรทัศน์ ได้มีการเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นนี้จากสื่อภายนอก ได้แก่ สารคดีโทรทัศน์ชุด “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ในรายการสารคดีชุดโลกสีน้ำเงิน ทางโรงเรียนได้เสนอข่าวทางหนังสือพิมพ์โรงเรียนและประกาศทางเสียงตามสายประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านติดตามดูรายการนี้กัน

การจัดทำสารคดีโทรทัศน์ชุด “เพื่อชีวิตท้องถิ่น” จัดทำโดยสำนักงานปฏิรูปการศึกษาได้ออกเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 11, 9, และ UBC 8 โดยเฉพาะทางช่อง 11 มีสปอตโฆษณาของสำนักงานปฏิรูปการศึกษาได้เผยแพร่เกี่ยวกับการเรียนศิลปะที่วัดไหล่หินทุกวันในช่วงเดือนธันวาคม 2544 ถึงเดือนมกราคม 2545 และต่อเนื่องทางช่อง 9 อีกจนถึงเดือนมีนาคม 2545 ทำให้มีการกล่าวถึงการเรียนตัดตุงที่วัดไหล่หินกันอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะคำพูดของนักเรียนที่ว่า “ศิลปะที่ได้เรียนกับคนเฒ่าคนแก่” คำพูดนี้ได้สร้างความประทับใจแก่ครูศิลปะและชาวบ้านโดยทั่วไป ไม่ว่านักวิจัยจะไปอำเภอใดในจังหวัดลำปางเมื่อเห็นนักเรียนเรียนงานศิลปะที่บ้านก็มักจะเอ่ยประโยคนี้กัน

สารคดีชุดเพื่อชีวิตท้องถิ่นตอน “ราชภัฏชุมชน” “วัดของเรานั้นเก่าแก่” และ “ตุงวิเศษ” หลังจากที้ออกอากาศแล้วทางโรงเรียนยังนำเทปวิดีโอที่บันทึกไว้ไปฉายในงานนิทรรศการแสดงผลงานของโรงเรียนที่งานฤดูหนาวอำเภอเกาะคาและยังให้นักเรียนยืมไปให้ผู้ปกครองดูกันที่บ้านหรือตามที่ชุมนุมต่าง ๆ เช่น ที่วัด และในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้ให้ความสนใจพูดถึงกันมากโดยเฉพาะยังงานสปอตโฆษณาของสำนักงานปฏิรูปการศึกษาที่ฉายซ้ำอยู่นานกว่า 3 เดือน เป็นเรื่องที่ทำให้ชาวบ้านนักเรียนในหมู่บ้าน นักเรียนที่ไปเรียนในเมือง ผู้คนที่ไปทำงานในต่างถิ่นได้ชมก็ได้มีการสอบถามและพูดถึงกันด้วยความรู้สึกภาคภูมิใจที่วัดไหล่หินเป็นที่แพร่หลาย ผลจากการออกอากาศทำให้การสอนนักเรียนตัดตุงแพร่หลายตามโรงเรียนต่างๆ มีผู้ติดตามมาของให้ช่างไปสอนตัดตุงในโรงเรียนใกล้เคียงและในหน่วยงานสถานพินิจเยาวชนลำปาง บางโรงเรียนก็มาขอคู่มือการสอนเพื่อนำไปศึกษาดูเป็นแบบอย่าง

สื่อบุคคล อาจารย์ใหญ่ได้ประชาสัมพันธ์ให้ที่ประชุมผู้บริหารระดับอำเภอและคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียนได้รับทราบ พร้อมแจกบทความที่ลงในวารสารสถานปฎิรูปให้คณะกรรมการและผู้บริหารทั้งหมด รวมทั้งการแจ้งให้ผู้ปกครองได้ทราบในที่ประชุม ส่วนทางวัดในวันพระหรือเทศกาลงานประเพณีต่างๆ พระและฝ่ายประชาสัมพันธ์ของวัดก็จะช่วยประชาสัมพันธ์ให้เป็นประจำ

สื่อประเพณี โดยผู้อาวุโสคือพ่อเกษม ภักตราและพ่ออินตา อูรา ซึ่งเป็นกรรมการในคณะกรรมการจัดทำเอกสารหลักสูตรได้เกิดแรงบันดาลใจจากการทำงานร่วมกัน จึงได้แต่ง “ คำว ” (คำประพันธ์แบบหนึ่งของภาคเหนือ) เพื่อบอกข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีวัดไหล่หินและนำมา “ ฮ่ำ ” (ร้องเป็นทำนอง) ในวันทานก๋วยสลากประจำปีของหมู่บ้านให้ผู้เฒ่าผู้แก่และศรัทธาชาวบ้านได้ฟังกัน

การจัดนิทรรศการ ได้มีการประชาสัมพันธ์ในรูปของนิทรรศการ ได้แก่ นิทรรศการที่นักเรียนเป็นผู้จัดทำเพื่อแสดงผลงานทางศิลปะและผลงานการค้นคว้าหลังจากเรียนในแต่ละเรื่อง โดยจัดแสดงที่วัดและที่โรงเรียนเพื่อให้นักเรียนชั้นอื่น ๆ ได้ชมกัน นอกจากนี้ยังได้แสดงผลงานในรูปของการร่วมงานประเพณีทานก๋วยสลากที่วัดไหล่หิน ทำให้นักเรียนรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้แสดงความสามารถของตนสู่ชุมชน

นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังได้จัดทำนิทรรศการหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนบ้านไหล่หิน ในส่วนของนิทรรศการทางการศึกษาของสำนักงานการศึกษาอำเภอเกาะคา ในงานฤดูหนาวประจำปี 2545 มีบอร์ดแสดงเนื้อหาเรื่องวิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ภาพกิจกรรม แผนการสอน ผลงานของนักเรียน เอกสารการวิจัย และฉายวิดีโอสารคดีชุด “ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ” และ “ เพื่อชีวิตที่องงาม ” และ วิดีโอบันทึกภาพเหตุการณ์การทดลองสอนวิชาศิลปศึกษาที่วัดไหล่หิน นอกจากนี้ยังได้แจกเอกสารความรู้ในรูปของใบปลิวและแผ่นพับแก่ผู้สนใจ ซึ่งได้รับความสนใจมากในกลุ่มครูและได้มาติดต่อขอทำสำเนาเอกสารต่าง ๆ

นอกจากหนังสือพิมพ์ของโรงเรียนที่ใช้สื่อสารกันภายในชุมชนแล้ว สื่อภายนอกไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ ก็มีมีส่วนช่วยในการประชาสัมพันธ์วัดไหล่หินได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านเห็นว่าการที่มีสื่อจากภายนอกเผยแพร่เรื่องราวของวัดไหล่หินบ่อยๆนั้นเป็นการย้ำถึงความสำคัญของวัด

ไพล่หูที่มีชื่อเสียงเลื่องลือไปไกล ชาวหรือเรื่องราวใดที่เผยแพร่หรือตีพิมพ์จะถูกนำมากล่าวขำอยู่เสมอโดยผู้นำชุมชนในที่ชุมนุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในที่ประชุมชาวบ้าน ที่ประชุมผู้ปกครอง และที่วัด

การประเมินหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา ได้ดำเนินการประเมินควบคู่ไปกับการพัฒนาหลักสูตร โดยทำการประเมินในด้านต่างๆ คือ กิจกรรมการพัฒนาหลักสูตร การจัดการการเรียนการสอน ผู้มีส่วนร่วมในการใช้หลักสูตรและผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร

การประเมินกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรได้ทำทุกขั้นตอน ได้แก่ การร่างหลักสูตร การจัดทำแผนการสอน การจัดทำเอกสารเสริมหลักสูตร การจัดทำบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน การทดลองใช้หลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตร (ดูรายละเอียดในตอนท้ายของรายงานการพัฒนา กิจกรรมที่ 1 - 7) ในด้านการจัดการการเรียนการสอนได้ประเมินด้านต่างๆ ได้แก่ การประสานงานชุมชน วิทยากร การจัดสถานที่ การจัดชั้นเรียนและตารางเวลา เนื้อหา วิธีสอน และวัสดุอุปกรณ์ ส่วนผู้ที่มีส่วนร่วมในการใช้หลักสูตร ได้ประเมินปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ ครู นักเรียน วิทยากร ผู้บริหารและชุมชน ในส่วนสุดท้ายได้ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยยึดเอาจุดประสงค์ของหลักสูตรในการประเมินว่าหลังจากที่นักเรียนเรียนตามหลักสูตรไปแล้วได้พัฒนาพฤติกรรมด้านต่าง ๆ เป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่

วิธีการประเมินใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถาม การรายงาน การอภิปราย ผลงานชิ้นคว่ำและผลงานศิลปะของนักเรียน ผู้ประเมินคือคณะทำงานในแต่ละกลุ่มกิจกรรม ซึ่งได้แก่ พระ ครู ชาวบ้าน วิทยากรชาวบ้าน ช่าง ผู้ปกครองและนักเรียน ได้มีการติดตามและประเมินผลและปรับปรุงการทำงานเป็นระยะๆ

ผลการประเมินสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การจัดการการเรียนการสอน ในการดำเนินงานจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นนี้ จะต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการภายในโรงเรียน การประสานงานกับชุมชนทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน กิจกรรมเสริมหลักสูตร การประสานงานวิทยากร การ

ใช้สถานที่ การจัดเวลา มีข้อค้นพบต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแนวทางในการดำเนินงานที่เหมาะสมต่อไป ดังนี้

การประสานงานชุมชน แม้ว่าทางโครงการจะได้ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นให้ชุมชนได้รับรู้แล้วก็ตาม ก็ยังพบว่ามีปัญหาในเรื่องการทำความเข้าใจในรายละเอียดของกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้ดูแลสถานที่เข้าใจ เช่น ในการจัดนิทรรศการผลงานนักเรียนในวัดที่จัดทับบนงานเดิมที่ทาง อบต. ได้จัดไว้ เมื่อถึงวันเข้าพรรษาได้มีการรื้อออกเพื่อแสดงผลงานเดิมที่อยู่ข้างใต้ เนื่องจากความเข้าใจผิดกันจึงไม่สามารถแสดงผลงานของนักเรียนในวันนั้นได้ ดังนั้นจึงต้องปรับความเข้าใจกันและในครั้งต่อมาทางโรงเรียนได้นำบอร์ดของโรงเรียนมาจัดที่วัดเองและการจัดบอร์ดทุกครั้งได้แจ้งให้พระและกรรมการวัดได้รับทราบ

การประสานความร่วมมือกับวิทยากร ได้อาศัยความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิม ได้แก่ ความเป็นเครือญาติและผู้ที่เคยพึ่งพาอาศัยกัน วิทยากรชาวบ้านได้อาสาช่วยสอนงานศิลปะเกี่ยวกับพิธีกรรมและงานศิลปะเกี่ยวกับของเล่นของใช้ ช่างชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นผู้ที่เคยมีส่วนร่วมในการเสวนาชาวบ้านเรื่องการอนุรักษ์วัดไหล่หิน ร่วมร่างหลักสูตร พิจารณ์หลักสูตรและช่วยปรับแผนการสอนมาก่อน ซึ่งถ้าหากไม่ติดธุระสำคัญหรือเป็นช่วงของการทำนาหรือวันสำคัญทางศาสนาแล้ว วิทยากรชาวบ้านก็มาช่วยสอนได้ ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะที่วัดไหล่หินและพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นพระเป็นผู้สอน ซึ่งถ้าไม่ติดกิจนิมนต์ก็ช่วยสอนได้เช่นกัน

สถานที่ การใช้สถานที่ในการจัดการเรียนการสอนวิทยากรชาวบ้าน พระ เห็นว่าควรสอนในวัดเพราะสะดวก กว้างขวาง มีงานศิลปะให้นักเรียนศึกษา ทำให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่าย ส่วนนักเรียนก็ชอบที่จะออกไปเรียนนอกสถานที่ อาจจะเป็นที่วัดหรือที่อื่นๆ แต่ผู้สูงอายุบางท่านที่สุขภาพไม่แข็งแรงมักเห็นว่าสอนที่บ้านจะสะดวกกว่าเพราะนอกจากได้ดูแลบ้านแล้วยังไม่ต้องลำบากในการเดินทาง

การจัดชั้นเรียนและการจัดการการสอน การจัดชั้นเรียนในการทดลองนี้จัดขึ้นด้วยวิธีการสำรวจก่อนการจัดทำหลักสูตรถึงความต้องการของนักเรียน เมื่อทราบถึงความต้องการส่วนมากแล้วจึงนำมาวางแผนการจัดการเรียนการสอน พบว่าการจัดการเรียนการนี้ยังไม่มีเปิดโอกาสให้เรียนอย่างแท้จริง คงใช้เสียงส่วนมากอยู่ ฉะนั้นเด็กที่ไม่สนใจกิจกรรมที่ครูจัดก็ต้องเรียน แต่หากมีกลุ่มกิจกรรมให้เลือกก็จะแก้ปัญหาจัดนี้ได้ เช่น สอนเรื่องการตกแต่งครวทานวันถวายสลาก อาจมี

กิจกรรมให้นักเรียนเลือกเรียนตามความสนใจ เช่น การทำหงส์ การทำนกหัด บ้าน ฉางข้าว ปราสาทจำลอง เรือสำเภา การตกแต่งค่างควัวทาน การสานก๊วย การพันชนบัตร การทำแปดดินสอ ฯลฯ

ในเรื่องของการจัดการเวลาครูผู้สอนได้ให้ข้อสังเกตว่าวิชานี้ควรจัดให้เป็นช่วงเวลาที่ยาวกว่าการจัดตามปกติ (1 ชั่วโมง) จากการทดลองเห็นว่าควรเป็นครั้งละ 2 ชั่วโมงหรือมากกว่านั้น และควรจัดเป็นอิสระจากวิชาอื่น เช่น ควรจัดช่วงก่อนรับประทานอาหารกลางวันหรือก่อนเลิกเรียน เป็นต้น เพราะจะได้ไม่กักรวกับการที่จะต้องกลับไปโรงเรียนเพื่อเรียนวิชาอื่นอีก

ปัญหาในเรื่องของเวลานี้พบว่ามีปัญหาเรื่องของดินฟ้าอากาศ ความสอดคล้องในเรื่องของเวลากับกิจวัตรประจำวันของวิทยากรชาวบ้าน ความสอดคล้องกับกิจกรรมประเพณีต่างๆ ของชุมชน จะเห็นได้จากกระยะที่ทำการทดลองจัดการเรียนการสอน บางวันฝนตกหนักเป็นอุปสรรคในการศึกษานอกสถานที่ ครูจึงต้องจัดเตรียมกิจกรรมอื่นมาทดแทน นอกจากนี้ในการให้นักเรียนไปค้นคว้าด้วยตนเองที่บ้านของชาวบ้านนั้นบางครั้งนักเรียนไปในเวลาที่ไม่เหมาะสม ชาวบ้านไม่สะดวกที่จะให้ข้อมูลหรือช่วยสอน ดังนั้นครูต้องศึกษากิจวัตรประจำวันและวงจรชีวิตของช่างชาวบ้านด้วย เช่น การแนะนำนักเรียนไปศึกษาค้นคว้าในช่วงเวลาที่เหมาะสม การจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของช่าง เช่น ก่อนวันทางก๊วยสลากช่างจะรับงานทำหงส์และนกหัดไว้มาก ต้องการแรงงานที่จะช่วยทำซึ่งโดยปกติแล้วจะทำกันในกลุ่มเครือญาติและคนข้างเคียง ครูจึงอาจใช้โอกาสนี้ให้นักเรียนไปเรียนรู้จากการไปช่วยงานชาวบ้าน ทำให้นักเรียนได้การเรียนรู้ศิลปะตามกระบวนการเรียนรู้แบบพื้นบ้าน ถ้าหากทำเช่นนี้ทุกปีเด็กนักเรียนก็จะได้เรียนรู้จากงานในส่วนที่ง่าย ไปสู่งานที่ยากและมีความซับซ้อนมากขึ้น ได้ฝึกงานมีความชำนาญ ซึ่งวิธีการนี้นอกจากจะประหยัดในเรื่องของวัสดุแล้วนักเรียนยังได้ฝึกในเรื่องของการช่วยเหลือชาวบ้าน การช่วยเหลือเอานูญ หรืออาจได้ค่าตอบแทนเป็นรายได้ให้กับนักเรียนอีกด้วย

สรุปได้ว่าการจัดเวลานี้ต้องยึดธรรมชาติของผู้เรียนและลักษณะของวิชาและต้องมีการยืดหยุ่นสูงมากเพราะนอกจากจะยืดหยุ่นตามกิจกรรมแล้วยังต้องเกี่ยวข้องกับวิทยากรหรือช่วงเวลาที่มีกิจกรรมประเพณีต่างๆ อีกด้วย

เนื้อหาวิชา เป็นการจัดชั้นเรียนให้ทั้งชั้นเรียนเหมือนกันหมด พบปัญหาว่าบางกิจกรรม เช่น การทำสวดดอก ที่คาดว่านักเรียนหญิงและชายจะสนใจต่างกันนั้น พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน เพราะการพับกลีบของกรวยเป็นงานที่ทำท่าย รวมทั้งการตกแต่งดอกไม้ลงสวดดอกก็ก่อให้เกิดความ

ผลิตเพลินได้ ส่วนงานที่เห็นว่าแตกต่างกันคือ การสอนทำว๊วรม เด็กชายจะสนใจมากกว่าเด็กหญิง เพราะผู้สอนไม่ได้เน้นในเรื่องของความสวยงามในการตกแต่งโคมเนื่องจากขาดกระดาษสีที่จะนำมาตกแต่ง แต่ให้ความสำคัญของการแสง สี เสียงจากประทัดและดอกไม้ไฟและลูกเล่นอื่นๆ ที่เด็กชายสนใจ ดังนั้นจึงต้องได้มีการปรับเกี่ยวกับกิจกรรมให้ทุกคนเกิดความสนใจและให้มีโอกาสเลือกเรียนได้ เช่น ในการเรียนเรื่องวันทานก้วยสลาก ครูให้นักเรียนเรียนเรื่องการตกแต่งคร้วทาน การสานหงส์และการสานก้วย ทั้ง 3 กิจกรรม ทำให้นักเรียนรู้สึกว่าจะต้องทำหลายอย่างในเวลากำหนด วิทยากรเองก็เหนื่อยเพราะต้องสอนเด็กทุกคน กิจกรรมใดยากซับซ้อนก็จะถูกละเลยและไม่ได้เรียนอย่างลึกซึ้งในเรื่องที่ตนสนใจ

วิธีการสอน การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนในครั้งนี้ได้ออกแบบตามแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณลักษณะดีเก่ง มีสุข และกระบวนการสร้างจิตสำนึก ดังนั้นจึงได้จัดทำแผนการสอนเพื่อเป็นแนวทางสู่การปฏิบัติที่จะทำให้เด็กนักเรียนมีคุณลักษณะตามที่ชุมชนต้องการ ดังนั้นครูจึงทำการสอนโดยการเร้าความสนใจเพื่อที่จะดึงประสบการณ์เดิมของนักเรียนในเรื่องที่เรียนออกมาและเชื่อมต่อกับความรู้ใหม่ด้วยการค้นคว้าด้วยตนเองจากแหล่งความรู้ต่างๆ ส่วนหนึ่งครูได้จัดเตรียมไว้ อีกส่วนหนึ่งนักเรียนต้องศึกษาด้วยตนเอง นอกจากนี้ครูยังได้อำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ ในการฝึกปฏิบัติและการสร้างสรรค์ผลงานเป็นกำลังใจให้นักเรียน และสร้างความภาคภูมิใจด้วยการนำผลงานไปใช้ประโยชน์ เผยแพร่ให้เพื่อนนักเรียนและผู้คนในชุมชนได้ชื่นชมและนำความสามารถของตนช่วยเหลือครอบครัวและชุมชน ในด้านวิธีสอนนี้พบว่าระยะแรก ๆ ครูยังไม่สามารถกระตุ้นให้การวิพากษ์วิจารณ์ผลงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ หรือพูดคุยเรื่องความงามได้ ปัญหานี้ได้รับการแก้ไขด้วยการเรียนรู้จากช่างชาวบ้าน

วัสดุและอุปกรณ์ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการค้นคว้าและการปฏิบัติงาน ส่วนหนึ่งโรงเรียนได้จัดเตรียมไว้ให้ ได้แก่ เอกสารเสริมหลักสูตร และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน อีกส่วนหนึ่งนักเรียนต้องจัดหาเองได้วัสดุที่ใช้ในการทำงานศิลปะ

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ปฏิบัติงานส่วนมากเป็นวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน เป็นวัสดุธรรมชาติที่นักเรียนและผู้ปกครองสามารถหาได้ง่าย อุปกรณ์บางอย่างวัดได้ให้การสนับสนุน เช่น งานตกแต่งคร้วทานทางวัดได้มอบเครื่องอุปโภคบริโภคบางส่วนให้นักเรียนเพื่อนำไปตกแต่ง ในส่วนของวัสดุที่ยังขาดอยู่ ได้แก่ กระดาษสีที่ใช้ตกแต่งว๊วรม เนื่องจากการทำว๊วรมที่วัดไหลหินทำกันในช่วงปิด

ภาคเรียน ครูที่ช่วยจัดหาวัสดุตกแต่งประสานงานกับพระที่เป็นวิทยากรได้ไม่ชัดเจนและไม่ทราบแหล่งที่จำหน่ายวัสดุเหล่านี้ จึงไม่สามารถจัดหาวัสดุที่นำมาตกแต่งสีสน์ได้ตามต้องการ ปัญหานี้จะได้รับการแก้ไขต่อไป

ในส่วนของเอกสารเสริมหลักสูตรนั้นได้จัดทำเพื่อเพิ่มความรู้จากการเรียนในชั้นเรียนให้นักเรียนได้ค้นคว้าเพิ่มเติมกัน เอกสารนี้ได้มีการเสริมความสำคัญหรือกระตุ้นให้มีความสำคัญขึ้นโดยผ่านกิจกรรมการทบทวนปัญหาที่โรงเรียนจัดขึ้น ทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นที่จะค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องวัดไหล่หินได้อย่างเห็นได้ชัดเจนและเช่นเดียวกับกับบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่สามารถช่วยกระตุ้นความสนใจได้ด้วยกิจกรรมดังกล่าว แต่โดยตัวบทเรียนเองยังไม่สามารถสร้างความสนใจได้เท่าที่ควรเนื่องจากครูยังขาดทักษะในการผลิตและการนำเสนอความรู้ในรูปของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน โดยอุปสรรคขณะนี้คือครูไม่มีเวลาพอที่พัฒนาความสามารถในด้านนี้

2. ผู้มีส่วนร่วมในการทดลองหลักสูตร ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนรับผลประโยชน์และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนการสอนในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน รวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีส่วนทำให้การทดลองหลักสูตรนี้ได้บรรลุผลตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ผลจากการศึกษาสรุปผลการทำงานของบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

ครู มีปัญหาขาดครูสอนวิชาศิลปศึกษา ครูประจำชั้นต้องสอนเอง ครูที่มาร่วมทดลองการสอนครั้งนี้ยังไม่เคยสอนวิชานี้มาก่อน ดังนั้นในระยะแรกครูจึงยังไม่สามารถควบคุมการสอนได้ตามกระบวนการที่กำหนดไว้ ไม่กระตุ้นให้นักเรียนรู้จักสังเกตหรือพูดคุยในเรื่องของความงามหรือสนับสนุนให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานศิลปะมากนัก ในระยะต่อมาได้เสนอให้มีการปรับกิจกรรมให้วิทยากรช่างชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในงานศิลปะได้พูดคุยถึงเรื่องความงามกับนักเรียน ครูได้นำประเด็นที่พูดคุยนั้นมาจัดทำแบบวิเคราะห์ผลงานศิลปะ ใช้เป็นแบบฝึกให้นักเรียนได้วิเคราะห์และเป็นแนวทางในการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานและยังได้นำไปปรับแบบประเมินผลงานนักเรียนให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น ในระยะต่อมาสังเกตเห็นว่าครูสามารถพูดคุยเกี่ยวกับความงามและวิพากษ์วิจารณ์ผลงานได้มากขึ้น

ปัญหาหนึ่งที่รบกวนสมาธิครูมากก็คือภารกิจพิเศษต่างๆ ที่ครูต้องทำ บางชั่วโมงครูต้องจัดการเก็บเงินค่าอาหารกลางวัน เงินฝาก เซ็นหลักฐานต่าง ๆ เตรียมนักเรียนชั้นอื่นๆ ไปแข่งขันทักษะ

หรือต้องกลับไปจัดการธุระด่วนที่โรงเรียนหรือบางวันครูต้องไปราชการเพื่ออบรมสัมมนาหรือเป็นตัวแทนโรงเรียนร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ก็ต้องงดเรียนหรือฝากครูท่านอื่นที่ว่างมาสอนแทน อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งครูก็เริ่มที่จะสนใจงานศิลปะที่บ้านมากขึ้น สังเกตได้ว่าในช่วงโมงแรกๆ นั้นครูจะคอยดูนักเรียนกับวิทยากรทำงานเฉยๆ ต่อมาอีกระยะหนึ่งครูก็เริ่มสนใจและลงไปร่วมทำงานกับวิทยากรและนักเรียน บางครั้งถ้าหากเรียนกับวิทยากรไม่เข้าใจครูก็จะให้นักเรียนช่วยสอน ทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนดูสนุกสนานกลมกลืนกันมากขึ้น

จากการที่ได้ร่วมงานกับชาวบ้านครูได้เรียนรู้วิธีสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น หลังจากที่ช่างชาวบ้านสอนนักเรียนทำ “ สวยดอก ” และนำนักเรียนนำผลงานของตนไปบูชาพระประธานแล้ว ครูได้นำแนวคิดนี้ออกแบบการสอนเรื่อง “ ตุงวิเศษ ” ใหม่ โดยครูได้พานักเรียนไปขนทรายที่ท่าน้ำเพื่อนำมาก่อเจดีย์ทรายที่วัด นำตุงที่ตัดไว้มาประดับกองเจดีย์ พระสงฆ์ช่วยอธิบายถึงอันติสงส์การทานตุง ครูและนักเรียนร่วมกันทำพิธีถวายตุง อุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องของตน

นักเรียน นักเรียนมีการทักษะการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสังเกตซึ่งเป็นทักษะสำคัญของการเรียนศิลปะ ช่างชาวบ้านส่วนมากก็เรียนรู้มาจากการสังเกตจากครูและดูแบบอย่างงานชิ้นครู ดังนั้นวิธีการถ่ายทอดความรู้มักจะเป็นการทำให้ดูเป็นแบบอย่าง บางคนจะไม่พูดหรืออธิบายอะไรแต่ให้สังเกตเอาเอง จึงทำให้นักเรียนบางคนไม่สามารถเรียนรู้จากวิทยากรชาวบ้านได้ แต่สังเกตได้ว่างานที่ยุ่งยากซับซ้อนนั้นจะถ่ายทอดได้โดยเด็กด้วยกันเอง นักเรียนที่เรียนรู้ได้จะมีจุดสังเกตและวิธีการที่จะสอนเพื่อนให้เข้าใจได้ อีกวิธีการหนึ่งคือการที่ครูตั้งคำถามให้วิทยากรอธิบายหรือให้ข้อสังเกตต่าง ๆ ในทำงานต่าง ๆ ก็ช่วยให้นักเรียนเข้าใจได้

ปัญหาที่พบอีกประการหนึ่งคืองานบางอย่างที่ไม่เข้าใจให้อยากเรียนและมีความยุ่งยากและซับซ้อน เช่น งานสานตะกร้า สังเกตว่านักเรียนจะพยายามทำตามวิทยากรอยู่พักหนึ่งเมื่อทำไม่ได้ก็จะเบื่อและหลบไปทำงานชิ้นอื่น ดังนั้นครูอาจใช้สื่ออื่นมาช่วยได้ เช่น จัดทำตัวอย่าง แสดงขั้นตอนการสาน เป็นต้น ทำให้นักเรียนที่เรียนได้ช้าจะสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้และถ้าหากนักเรียนคนใดทำงานที่เห็นว่ายากนี้ได้ก็จะเกิดความภาคภูมิใจ

อีกประการหนึ่งก็คือปัญหาเรื่องของมารยาทในการฟังและพูดและการปฏิบัติตนต่อสถานที่และผู้อาวุโสเป็นพฤติกรรมที่พบในระยะแรกว่าจะต้องได้รับการปรับปรุง จึงได้มีการเพิ่มเติม

ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการกำหนดเป็นจุดประสงค์ของหลักสูตรและได้มีการประเมินเพื่อปรับปรุงพฤติกรรมต่างๆ นี้อย่างจริงจัง

วิทยากรชาวบ้าน เนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีผู้รู้ด้านงานศิลปะและงานช่างอยู่หลายท่าน ดังนั้นจึงไม่มีปัญหาด้านบุคลากร อีกทั้งโรงเรียนกับชุมชนก็มีความสัมพันธ์กันดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดี หากไม่ติดธุระสำคัญก็ช่วยสอนได้ ปัญหาในการทดลองจัดการเรียนการสอนพบว่าวิธีการถ่ายทอดแบบดั้งเดิมนั้น ผู้เรียนจะเป็นคนที่สนใจใฝ่รู้ในงานนั้น เรียนกันไม่กี่คน เรียนรู้ด้วยการสังเกตและการฝึกปฏิบัติเป็นส่วนมาก รวมทั้งมีความเพียรพยายาม ดังนั้นเมื่อนำกระบวนการเรียนแบบนี้มาใช้ในการถ่ายทอดกับนักเรียนทั้งชั้นที่มีความสนใจและความมีทักษะการเรียนรู้ด้วยการสังเกตที่แตกต่างกัน หรือบางครั้งนักเรียนสนใจกันทั้งหมดแต่วิทยากรคนเดียวก็ไม่สามารถสอนได้ ทำให้เกิดเป็นปัญหาในการจัดการเรียนการสอน ต้องใช้วิทยากร 2-3 คน ต่อนักเรียน 20 คน รวมทั้งวิธีการอื่น ๆ อีกที่จะกระตุ้นให้นักเรียนสนใจในเรื่องนั้นๆ ทั้งก่อนและระหว่างที่ทำการสอนในแต่ละเรื่องจึงจะได้ผล นอกจากนี้ยังพบว่า “คำชมเชย” และ “คำพูดเสริมกำลังใจ” ของวิทยากรชาวบ้านมีส่วนช่วยนักเรียนในด้านของความมั่นใจที่จะทำงานให้สำเร็จ เกิดความภาคภูมิใจในผลงานและความสามารถของตนเอง เมื่อนักเรียนทำได้ไม่สวยงามช่างชาวบ้านจะไม่ใช้คำติเตียน แต่จะใช้วิธีการเสนอแนะ ให้ความหวังและกำลังใจที่จะทำให้ดีขึ้นและให้นักเรียนมองที่คุณค่าของผลงานที่ทำด้วยกำลังความสามารถของตนว่าเป็นบุญกุศลกับตัวนักเรียนเอง ส่วนการดูความบกพร่องของตนนั้นจะใช้วิธีการให้นักเรียนสังเกตดูแบบอย่างดีและให้ประเมินผลงานของตนเองมากกว่าให้ผู้อื่นประเมิน

ผู้บริหาร อาจารย์ใหญ่เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำร่างหลักสูตรและการจัดทำแผนการสอนและเป็นนักวิจัยในโครงการที่ได้ร่วมงานการพัฒนาหลักสูตรนี้มาโดยตลอด จึงมีความเข้าใจในหลักสูตรนี้ ตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัยอาจารย์ได้ประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้ครูในโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน ผู้บริหารใน สปอ. เกาะคา ผู้ปกครอง และชาวบ้าน อยู่เสมอและได้ขยายผลโดยให้มีการทดลองใช้ในชั้นเรียนอื่นๆ ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 และในช่วงปิดภาคเรียนนี้ได้จัดอบรมให้ครูมีความรู้เรื่องหลักสูตรท้องถิ่นและร่วมกันจัดทำแผนการสอนเพื่อขยายการใช้หลักสูตรนี้ให้ครบทุกชั้นในปีการศึกษา 2545 โดยได้ขอการสนับสนุนจากโครงการฯ ได้ให้การสนับสนุนด้านเอกสารหลักสูตรต่าง ๆ ให้ครูได้มีเอกสารเหล่านี้ไว้ศึกษากันทุกคน ซึ่งจากสังเกตการอบรมปฏิบัติการนี้ครูได้ร่วมงานกันอย่างจริงจังเพื่อที่จะจัดทำแผนการสอนให้เสร็จและใช้เป็นแนวการสอนได้ในปีการศึกษานี้

ผู้มีส่วนร่วมในชุมชน พระ ช่าง ครู ชาวบ้าน นักเรียน พ่อหลวง แม่หลวงและเพื่อนบ้าน ของนักเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ครูทำหน้าที่เป็นผู้จัดการและอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนแก่นักเรียน วิทยากร พระ ชาวบ้านและช่างเป็นผู้สอน ผู้ปกครอง พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ช่วยเตรียมอุปกรณ์และสอนนักเรียนที่บ้าน เด็กๆ มักจะพูดถึงความสามารถของพ่อหลวงแม่หลวง นักเรียนบางคนไม่สามารถเรียนจากวิทยากรชาวบ้านได้เนื่องจากบางกิจกรรมต้องอาศัยทักษะการสังเกตมาก นักเรียนที่ทำได้ก็จะช่วยสอนให้เพื่อน บางครั้งครูก็เรียนรู้จากนักเรียนด้วยเช่นกัน บรรยากาศการเรียนจึงมีลักษณะแบบญาติผู้ใหญ่สอนลูกหลาน พระเถระมาคอยดูแลและให้คำแนะนำ การเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้จึงก่อให้เกิดความผูกพันและการสืบทอดความรู้และการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน สอนตามธรรมชาติใครผ่านมาก็มาช่วยสอนได้

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จากจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรนั้นจากการติดตามผลจากการทดลองตามแผนการเรียนการสอนที่ผ่านมามีสังเกตเห็นว่านักเรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังนี้

นักเรียนมีความกระตือรือร้นที่จะมาเรียนที่วัดแม้บางครั้งฝนจะตก นักเรียนก็ขอทางร่วมมาเรียนที่วัด ขณะทำงานส่วนมากมีความสนใจและมุ่งมั่นที่จะทำให้งานสำเร็จ กิจกรรมที่นักเรียนทั้งหญิงและชายสนใจทำมากคือ “สวดดอก” “ปั้นรูปสัตว์ตามแบบรูปปั้นโบราณในวัด” และ “ตุงกระดาษ” นักเรียนเกิดสมาธิจะนั่งทำงานกันอย่างเพลิดเพลิน จนลืมเวลา สามารถทำงานได้นาน 2 ชั่วโมงติดต่อกัน นักเรียนชายหลายคนทำสวดดอกมากกว่าที่ครูกำหนดให้ทำ เด็กหญิงบอกว่าปีใหม่นี้จะตัดตุ๊กให้พ่อหลวงแม่หลวงมาทำบุญ จะได้ไม่ต้องไปซื้อ เด็กชายบางคนบอกว่าปีใหม่นี้จะตัดตุ๊กขาย นักเรียนหญิงบางคนถือถ้วยหัดสานวันถ้วยสลากมาดัดแปลงเป็นตะกร้าใส่เครื่องเขียนมาโรงเรียน ในการทำงานร่วมกันนี้ยังทำให้นักเรียนได้ช่วยเหลือกัน เช่น การสอนเพื่อน ช่วยทำงานกลุ่ม จัดเตรียมสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เก็บกวาด ฯลฯ นอกจากการเรียนรู้งานศิลปะที่วัดไหล่หินนี้แล้วนักเรียนยังเข้าใจถึงธรรมเนียมปฏิบัติตามแบบวัฒนธรรมของชุมชนได้อีก ได้แก่ การแสดงความเคารพสถานที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การถวายเป็นพุทธบูชาเมื่อเข้าเขตพุทธาวาส การกราบไหว้พระประธานทุกครั้ง การไม่ทำสกปรกในวัด การไม่ทำลายของวัด การปฏิบัติตนกับพระสงฆ์และผู้อาวุโส ฯลฯ จะเห็นได้ว่าในระยะแรกๆ นั้น นักเรียนชายจะเล่นชกต่อยกันในวัด ส่งเสียงดัง พูดจากับพระสงฆ์ไม่เหมาะสม แต่

มีนักเรียนบางคนที่เป็นแบบอย่างที่ดีเมื่อมาถึงวัดจะเข้าไปกราบพระประธานตามที่พ่อหลวงแม่หลวงสอนไว้ บางครั้งก็ชักชวนเพื่อนให้ไปด้วย ก่อนเรียนวิทยากรชาวบ้านก็จะพานักเรียนไปกราบพระประธานทุกครั้งเช่นกัน จากการเรียนรู้ร่วมกันกับชาวบ้าน ครูและเพื่อนนี้ทำให้นักเรียนได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองและกลุ่มเพื่อนให้มีความเหมาะสมมากขึ้นโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประเมินตนเอง ประเมินเพื่อน ประเมินกลุ่ม หรือการที่ครูตักเตือนนักเรียน นักเรียนตักเตือนกันเอง รวมทั้งการที่ครู วิทยากรและเพื่อนนักเรียนด้วยกันเป็นแบบอย่างที่ดี และด้วยบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน ไม่เคร่งเครียดทำให้นักเรียนมีความมั่นใจในการทำงาน สามารถการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์และนำเสนอผลงานของตนได้ดีขึ้นจากเดิมมาก นอกจากนี้หลังจากการเรียนรู้การสอนในแต่ละเรื่องนักเรียนจะนำผลงานไปจัดนิทรรศการ เกิดความภูมิใจที่ได้แสดงผลงานของตน ผลงานบางชิ้นครูและวิทยากรจะให้นักเรียนนำไปทำบุญกัน เช่น สวดดอก ตุง หงส์ เป็นต้น ทำให้เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจ นักเรียนบางคนบอกว่าทำบุญให้พ่อหลวงแม่หลวง บ้างก็ทำบุญให้พี่ชายที่เพิ่งเสียชีวิตและยังได้มีโอกาสนำผลงานการตกแต่งคร่าวทางของตนเข้าขบวนแห่ไปร่วมทำบุญในประเพณีทานกัวยสลากของหมู่บ้านอีกด้วย ผลจากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ศิลปะวัดไหล่หินนักเรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการบรรยายให้ผู้มาเยี่ยมชมวัดไหล่หินในโครงการมัลลเทศก์น้อย

ผลการทดลองใช้หลักสูตรนี้ได้นำไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไของค์ประกอบต่างๆของหลักสูตรศิลปศึกษาของโรงเรียนบ้านไหล่หิน เพื่อหลักสูตรนี้จะได้นำไปใช้ได้จริงและทำให้นักเรียนบรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยหวังผลว่าจะก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่จะช่วยกันจัดการศึกษาที่เหมาะสมให้แก่ชุมชนแห่งนี้ได้ต่อไป

บทสรุป

ผลการดำเนินงานในโครงการ “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ” ที่โรงเรียนและชุมชนได้ร่วมมือกันทำตลอดระยะเวลา 2 ปีนี้ ทำให้โรงเรียนและชุมชนบ้านไหล่หินได้เรียนรู้และรับประโยชน์ร่วมกัน คือ

1. โรงเรียนมีหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา ที่จะเป็นตัวกำหนดทิศทางในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาตามแนวทางของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรท้องถิ่นที่คำนึงถึงความต้องการของท้องถิ่นในเรื่องของการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินเป็นสำคัญ
2. เรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน วัด และชุมชนในการจัดการศึกษาให้ชุมชนบ้านไหล่หิน
3. ได้แนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินโดยผ่านการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางของหลักสูตรท้องถิ่น

ซึ่งรายละเอียดของผลการพัฒนาหลักสูตรนี้จะได้กล่าวรายละเอียดในบทที่ 4 , 5 และ 6 ตามลำดับต่อไป

บทที่ 4

หลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาของโรงเรียนบ้านไหล่หิน

ผลการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาทำให้โรงเรียนบ้านไหล่หินพัฒนาหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาเป็นของตนเองได้ หลักสูตรฉบับนี้ได้พัฒนาขึ้นจากการศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนที่ต้องการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเอาไว้ จึงได้มีการศึกษาศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ แล้วนำผลจากการศึกษามาใช้ในการวางแผนจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้จะทำให้นักเรียนได้เกิดสำนึกที่จะอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานทั่วไหล่หินต่อไป

ที่มาของหลักสูตร

โรงเรียนบ้านไหล่หินเป็นสถานศึกษาที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของชุมชนแทนบ้านและวัดที่เคยมาในอดีต จากการที่โรงเรียนต้องจัดการศึกษาตามที่หลักสูตรกลางกำหนด จึงทำให้การเรียนรู้ของนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ขาดการเรียนรู้ร่วมกัน นักเรียนจึงมีความผูกพันกับวัดและชุมชนน้อยลง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นพลังของชุมชนในการร่วมมือกันจัดการศึกษาให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของงานศิลปะในท้องถิ่นไปพร้อมกับเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะการที่คนในชุมชนได้มีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้และสัมผัสกับเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชุมชน ช่วยให้ผู้คนนั้นเกิดความรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตนได้ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาจึงมิได้มุ่งหวังเพียงเพื่อให้ได้ผลงานศิลปะของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้นักเรียนเห็นคุณค่าของงานศิลปกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นและการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นนี้ไว้

หลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาฉบับนี้จึงเน้นที่การร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียนในการจัดการศึกษาให้นักเรียนในชุมชน โดยได้มีการศึกษาศักยภาพของชุมชนด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านแหล่งความรู้ทางด้านศิลปะ กระบวนการชุมชน ผู้นำ ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน ความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง ครู ชาวบ้าน ฯลฯ แล้วนำมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตร โดยมีคณะกรรมการร่างหลักสูตรจัดทำร่างหลักสูตรเป็นผู้นำดำเนินการ ประกอบด้วยชาวบ้าน ครู ช่าง ผู้นำชุมชน นอกจากนี้ยังได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมอีกใน

ส่วนที่ยังขาดหรือยังไม่ชัดเจน ข้อมูลทั้งหมดได้นำมาประมวลและเขียนเป็นหลักสูตรฉบับร่างก่อน แล้วนำไปทำประชาพิจารณ์ โดยเชิญผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ฯลฯ ผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น (ผู้อาวุโส พระ) กลุ่มผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ช่างผู้นำเยาวชน) เพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์มากที่สุดก่อนที่จะนำไปทดลอง ปรับปรุงและนำไปใช้จริงต่อไป

หลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษามีส่วนประกอบต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดทิศทางให้การเรียนการสอนได้มุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ คาบเวลาเรียนและการประเมินผล การพัฒนาหลักสูตรฉบับนี้มีแนวทางในการจัดทำร่างดังนี้

การกำหนดจุดประสงค์

การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาก็เพื่อให้มีจุดหมายที่ชัดเจนว่าผลจากการเรียนวิชานี้ นักเรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านต่างๆ เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนอย่างไร จากผลการวิจัยระยะที่ 1 (การประเมินสถานการณ์ชุมชน) ผลการเสวนาชาวบ้านเรื่อง “ หลักสูตรท้องถิ่นบ้านไหล่หิน ” การสัมภาษณ์ การสอบถาม การประชุม คณะกรรมการร่างหลักสูตร การศึกษาองค์ความรู้เรื่องวัดไหล่หินและการจัดทำประชาพิจารณ์หลักสูตร สามารถนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดจุดประสงค์ได้ดังนี้

1. **คุณลักษณะเฉพาะของชาวไหล่หิน** ที่ชาวไหล่หินยังอยากให้อยู่ คือ ความเป็นคน **เอื้อเฟื้อ** และ **รักถิ่นกำเนิด** เป็นลักษณะของชาวไหล่หินโดยทั่วไปที่ยังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการช่วยเหลือกันในงานอาชีพและงานงานบุญต่างๆ ส่วนการเป็นคนรักถิ่นกำเนิดนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากความรู้สึกภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น มีสำเนียงภาษาแปลกจากชาวลำปางทั่วไป มีวัดไหล่หินที่เก่าแก่และมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผู้คนมีความผูกพันกับท้องถิ่น คนในหมู่บ้านที่ไปทำงานในที่ห่างไกลก็พยายามที่จะกลับมาอยู่อาศัยในถิ่นเดิมหรือหากมีความจำเป็นที่จะต้องไปทำงานในถิ่นอื่นก็ยังให้การดูแลหมู่บ้านของตนอยู่ เช่น การบริจาคเงิน สิ่งของให้โรงเรียนและการทะนุบำรุงวัด เป็นต้น คุณสมบัติดังกล่าวนี้คนในชุมชนต้องการให้คงอยู่ต่อไปและต้องการให้โรงเรียนได้เสริมสร้างและปลูกฝังให้นักเรียนด้วย

2. **คุณลักษณะของเด็กรุ่นใหม่ของผู้ปกครอง ครู และชุมชนต้องการ** จากการศึกษาพบว่าทุกฝ่ายต้องการให้เด็กเป็นคนรับผิดชอบ **เอื้อเฟื้อ** อดทน ทำงานร่วมกับสังคมได้ เชื้อพึ่งพ่อแม่ครูและผู้สูงอายุ ในกลุ่มของผู้สูงอายุต้องการให้เด็กเป็นคนมีกิริยามารยาท วัฒนธรรมนิยมปฏิบัติที่

ดีงามของชุมชน ส่วนครูในระดับมัธยมศึกษาเห็นว่าเด็กนักเรียนยังขาดความมั่นใจในตัวเองและไม่กล้าแสดงออกเท่าที่ควร ควรได้มีการส่งเสริมในด้านนี้และต้องการให้เด็กรุ่นใหม่มีทักษะการทำงานอย่างเป็นกระบวนการ

3. คุณลักษณะของการทำงานด้านศิลปะ ในกลุ่มช่างได้กล่าวถึงการเรียนรู้ศิลปะตามแบบช่างพื้นบ้านว่าผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีคุณลักษณะเฉพาะซึ่งช่างชาวบ้านได้เล่าถึงประสบการณ์การเรียนรู้ในอดีตว่า

“สมัยก่อนเขียนกันบนัก แก่นักคน ผมมันเปียก จำเอา สังเกตเอา ” (สมัยก่อนเรียนกันไม่มาก เก่งกันทุกคน ผมเป็นคนเพี้ยน จดจำเอา สังเกตเอา : ผู้วิจัย)

“เมื่อเป็นละอ่อน จำไปพ่อลวดลายแทนพระเจ้า เป็นแป้งจะใดถึงงาม ” (สมัยเด็กชอบที่จะไปดูลายที่ฐานชุกชี ดูว่าเขาทำอย่างไรถึงงาม : ผู้วิจัย)

“เวลาเย็นมันสุขใจ ” “สุขใจได้ช่วยชาวบ้าน ” (เวลาทำงานรู้สึกเป็นสุขใจ : ผู้วิจัย) (สุขใจได้ช่วยชาวบ้าน : ผู้วิจัย)

“เขียนงานศิลปะต้องเขียนตัวเองได้ หันตีไหน เข้าใจ เอามาหะได้ ” (เรียนงานศิลปะต้องศึกษาด้วยตนเองได้ เห็นงาน สามารถเข้าใจ และทำได้ : ผู้วิจัย)

“แม่จำมาจากทีวี ” “ดูเขาไปไปพออิทธิพลการศิลปหัตถกรรมในวัย ” (แม่จดจำแบบอย่างมาจากรายการโทรทัศน์ : ผู้วิจัย) (ดูเขาไปไปอิทธิพลการงานศิลปหัตถกรรมในเมือง : ผู้วิจัย)

ช่างชาวบ้านเห็นว่าผู้เรียนศิลปะจะต้องเป็นคนช่างสังเกต ชอบชื่นชมสิ่งสวยงาม หมั่นฝึกฝน สามารถวิเคราะห์งานและศึกษาเรียนรู้งานเพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง การทำงานศิลปะช่วยให้เกิดสมาธิ เป็นสุขในการทำงานและยังได้ช่วยเหลือทำให้ชาวบ้านในงานบุญต่างๆ อีกด้วย

4. ความรู้ทั่วไปและหลักการศิลปะ เป็นความรู้สากลที่นักเรียนควรรู้ ได้แก่ ความหมาย ประเภทของศิลปะ ส่วนประกอบมูลฐานของศิลปะ และหลักการออกแบบศิลปกรรม ความรู้เหล่านี้นักเรียนควรรู้เป็นเบื้องต้นเพื่อจะได้มีหลักเกณฑ์ในการทำความเข้าใจผลงานทางศิลปะสามารถวิพากษ์วิจารณ์ และปฏิบัติงานศิลปะได้

5. ความรู้เกี่ยวกับศิลปะที่วัดไผ่ล้อมและศิลปะพื้นบ้าน เป็นความต้องการของทุกฝ่ายในชุมชนที่ต้องการให้เด็กรุ่นใหม่ได้มีความรู้และสืบทอดงานศิลปะที่วัดไผ่ล้อมและงานศิลปะพื้นบ้าน ด้วยเห็นว่าเด็กรุ่นใหม่ยังขาดความรู้และไม่โอกาสได้ทำงานในด้านนี้ จึงอยากให้กิจกรรมศิลปะเหล่านี้อยู่ในหลักสูตรด้วย งานศิลปะพื้นบ้านที่ต้องการให้มีการสืบทอดส่วนมากเป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาและม้งงานประเภทงานทำของเล่นของใช้บ้าง

6. หลักการเรียนรู้คุณค่าศิลปะและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน

จากการศึกษาได้พบว่าชุมชนได้มีภูมิปัญญาในด้านการเรียนรู้คุณค่างานศิลปะและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ศิลปะของช่างชาวบ้านและการเรียนรู้โดยผ่านพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ ทำให้ผู้คนในชุมชนมีความผูกพันกับวัด ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ทำให้คนรุ่นก่อนมีจิตสำนึกสามารถอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานแห่งนี้ไว้ได้ จากการศึกษารื่องราวในอดีตของชุมชนพบว่าคนที่รักและเห็นคุณค่าของงานศิลปะใดนั้น จะต้องประกอบด้วยการเป็นผู้ที่มีมีความรู้ในเรื่องนั้น ซึ่งอาจหมายถึงรู้ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ความสำคัญ ฯลฯ การมีอารมณ์ชื่นชมความงามในงานศิลปะทั้งศิลปะที่วัดและในงานพิธีกรรมต่างๆ การได้วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับงานศิลปะ รวมทั้งการได้ลงมือปฏิบัติในงานนั้นหรือเข้าไปอยู่เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะนั้น จากแนวคิดดังกล่าวนี้จึงควรมีการนำรูปแบบของกระบวนการดังกล่าวมาใช้ในการเรียนการสอนที่จะต้องให้นักเรียนมีความรู้ ได้ปฏิบัติงาน ได้อยู่ในสถานการณ์จริงคือการเรียนรู้จากวัด จากช่าง และจากงานพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งนักเรียนจะต้องเข้าไปเรียนรู้ในชุมชนของตน เพื่อสร้างความผูกพันและปลูกฝังให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าของโบราณวัตถุสถานแห่งนี้ เกิดเป็นจิตสำนึกร่วมกันที่จะดูแลโบราณวัตถุสถานและวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชนแห่งนี้ต่อไป

7. การประยุกต์งานศิลปะ เป็นแนวคิดของการปรับรูปแบบ เทคนิค วัสดุ การใช้สอยงานศิลปะแบบเดิมให้มีหน้าที่ใช้สอยเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ตามความสนใจของนักเรียน การประยุกต์นี้ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้กิจกรรมศิลปะที่หลากหลายมากขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจึงได้กำหนดจุดประสงค์ไว้ในหลักสูตรดังนี้

จุดประสงค์

1. เพื่อให้เกิดความชื่นชมและเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. เพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
3. เพื่อปฏิบัติตนได้เหมาะสมตามธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน
4. เพื่อพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิและมีความสุขในการทำงานศิลปะ
4. เพื่อให้ความรับผิดชอบ เอื้อเฟื้อ อดทน เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
5. เพื่อให้ความรู้และความเข้าใจในหลักการพื้นฐาน สามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยวัสดุและเทคนิควิธีการต่างๆ และเกิดทักษะกระบวนการในการทำงาน
6. เพื่อฝึกการสังเกตและการรับรู้ สามารถวิเคราะห์ วิจารณ์งานศิลปะได้ตามวัย
7. สามารถนำประสบการณ์ทางศิลปะไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและชุมชนได้
8. สามารถแสวงหาความรู้ทางศิลปะด้วยตนเองและบูรณาการวิชาศิลปะกับวิชาอื่นได้

เนื้อหาสาระ

ในการกำหนดเนื้อหาสาระซึ่งเป็นข้อมูล ความรู้ หรือสาระที่เลือกสรรมาให้นักเรียนได้เรียนรู้ ทำให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรนี้ได้มีแนวคิดในการกำหนดเนื้อหาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. เนื้อหาเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับงานศิลปะที่วัดไหล่หิน ทั้งงานด้านจิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ งานออกแบบเครื่องสักการะและยังรวมถึงงานตกแต่งเครื่องสักการะในพิธีกรรมต่างๆ ที่ยังคงทำกันอยู่ในปัจจุบัน งานศิลปะเหล่านี้ชุมชนเป็นผู้กำหนด ทั้งกลุ่มผู้ปกครอง ผู้อาวุโส วัด อบต. และช่างเห็นว่านักเรียนควรเรียนทุกเรื่องตามที่กำหนดไว้ เพราะหากไม่มีการสืบทอดแล้วก็จะสูญหายไป

เนื้อหาเกี่ยวกับงานศิลปะตกแต่งเครื่องสักการะที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ผู้นำชุมชนได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนศิลปะจากกิจกรรมประเพณีที่วัดไหล่หินว่า “ เด็กจะดีขึ้น และรู้จักขนบธรรมเนียมและมิกิริยามารยาทเรียบร้อย ” “ เด็กจะเป็นคนนอบน้อม มีมารยาทเรียบร้อย และยังนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ ” ส่วนช่างให้ความเห็นว่า “ จะทำให้เป็นคนละเอียด จิตใจดี ยึดเป็นอาชีพได้ ” ส่วนในกลุ่มเยาวชนเห็นว่า “ เป็นเรื่องน่าสนใจ ต้องการให้คนเฒ่าคนแก่ได้ช่วยปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ ” แนวคิดเกี่ยวกับการนำนักเรียนออกไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชนนี้ได้มีการสนับสนุนจากฝ่ายผู้ปกครองอีก เช่นคำกล่าวที่ว่า “ เด็กได้เห็นสภาพที่แท้จริงและได้ปฏิบัติจริง ” “ ชุมชนได้เห็นความสามารถของเด็กและเกิดความชื่นชม ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของครู นักเรียนและโรงเรียนมากขึ้น ” “ นักเรียนได้เห็นสภาพที่แท้จริงของชุมชน ” “ ช่วยสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและปรับตัวเข้ากับชุมชนได้ ” “ เด็กเห็นว่าตนมีคุณค่า ” “ เกิดความเคยชินกับกิจกรรมชุมชน ลดช่องว่างระหว่างคนแก่กับเด็ก ”

2. เนื้อหาที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ในท้องถิ่น เนื้อหาที่กำหนดเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะที่วัดไหล่หินและศิลปะในพิธีกรรมทางศาสนาที่ชุมชนต้องการให้มีการอนุรักษ์ไว้

3. เนื้อหาที่สอดคล้องและตอบสนองกับจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ หลักสูตรท้องถิ่นนี้มุ่งให้นักเรียนได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ 3 ด้าน คือ

1) ด้านความรู้ นักเรียนจะต้องมีความรู้ด้านหลักการศิลปะที่เป็นหลักสากลเพื่อนำหลักการไปใช้ในการทำความเข้าใจงานศิลปะ สามารถวิพากวิจารณ์และปฏิบัติงานด้านศิลปะได้อย่างมีหลักเกณฑ์และต้องมีความรู้เกี่ยวกับงานศิลปกรรมในท้องถิ่นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่และวัฒนธรรมที่ดั่งามของชุมชน

2) **ด้านทักษะ** นักเรียนจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานศิลปะด้วยวัสดุและเทคนิควิธีการทางศิลปะ โดยอาศัยเนื้อหาและรูปแบบของงานศิลปกรรมในท้องถิ่นเป็นแม่แบบในการศึกษาและเกิดทักษะกระบวนการในการทำงาน สามารถนำประสบการณ์ทางศิลปะไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนได้

3) **ด้านจิตพิสัย** เพื่อสร้างคุณลักษณะของนักเรียนให้เป็นที่ตามที่ดีของชุมชนบ้านไหล่หินต้องการคือเป็นผู้ที่สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีความรับผิดชอบตนเองและสังคม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความอดทน เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความสุขในการทำงานศิลปะ ปฏิบัติตนต่อสถานที่และบุคคลได้อย่างเหมาะสมตามธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน เห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่ดำรงของท้องถิ่น

4. **เนื้อหาที่มีความเหมาะสมกับเพศ วัย และความสามารถของนักเรียน** ในการศึกษาได้สอบถามนักเรียนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 ทำให้ทราบว่านักเรียนมีความสนใจในศิลปะพื้นบ้านกันทุกคน แต่มีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง เด็กชายสนใจที่ทำว่าว ว่าวลม ว่าวไฟ ดอกไม้ประดิษฐ์ ลวดลายโบราณ ของเล่นของใช้ ฯลฯ ตามลำดับ ส่วนเด็กหญิงสนใจงานดอกไม้ใบตอง งานดอกไม้ประดิษฐ์ งานใบตอง ของเล่นของใช้ ของที่ระลึกต่าง ๆ ฯลฯ ตามลำดับ ส่วนงานที่ไม่อยู่ในความสนใจ เป็นงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ห่อมะแจก ห่อหมาก ห่อพลู และแพนหรี เนื้อหาที่ทางชุมชนเสนอมานี้กลุ่มช่างเห็นว่านักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สามารถทำได้ทุกเรื่อง ดังนั้นการกำหนดเนื้อหาจึงได้เปิดกว้างให้นักเรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความสนใจ โดยเชื่อว่าทุกเนื้อหาสามารถใช้เป็นสื่อที่จะเรียนรู้ในเรื่องของความงามและการสร้างความภาคภูมิใจในศิลปะของท้องถิ่นแห่งนี้ได้ หากการจัดการเรียนการสอนทุกเนื้อหาสาระผ่าน “กระบวนการสร้างจิตสำนึก”

5. **เนื้อหาที่มีแหล่งเรียนรู้ และวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น** เนื้อหาที่กำหนดจะต้องเป็นเรื่องที่นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ผู้รู้ ช่าง วัด ศิลปกรรม พิพิธภัณฑ์ บ้านช่าง กิจกรรมงานประเพณี เอกสาร ฐานข้อมูลของชุมชน ฯลฯ และสามารถหาวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติได้ง่ายในท้องถิ่น

6. **การจัดเนื้อหาโดยยึดหลักจิตวิทยา** เป็นการจัดเนื้อหาตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน การกำหนดเนื้อหาได้กำหนดเนื้อหาอย่างกว้าง ๆ จากสำรวจความต้องการของผู้เรียนและชุมชน แต่การเลือกเรียนในเรื่องใดนั้นผู้สอนและผู้เรียนจะเป็นผู้วางแผนร่วมกันในการกำหนดเนื้อหาและวิธีการจัดเรียนการสอนตามความสนใจของนักเรียน โดยครูจะเป็นผู้

กระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดและแสวงหาความรู้โดยผ่านกระบวนการสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่างานศิลปะ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจึงได้กำหนดเนื้อหาสาระของวิชาศิลปะไว้ ดังนี้

เนื้อหา

1. หลักการทางศิลปะ

- 1.1 องค์ประกอบศิลป์
- 1.2 หลักการออกแบบศิลปกรรม

2. ศิลปะในท้องถิ่น

2.1 งานศิลปะในพิธีกรรมต่างๆ

- งานดอกไม้ใบตอง เช่น สวยดอก ห่อมะแจก ห่อหมาก ห่อพลู สะตวง กระทง สุ่มหมาก สุ่มพลู สุ่มดอก บายศรี ฯลฯ
- งานจักสาน งานจักสานด้วยตอก ใบลาน ใบตาล ใบมะพร้าว เช่น ตาเหลว นก ปลา หงส์ ดั้นเงิน ดั้นทอง นกหัด หงส์ ฯลฯ
- งานกระดาษ เช่น งานดองดอกดองลาย ว่าวรม ว่าวไฟ จ้อ ดุน้อย ดุงไชย ดุงเป้ง ดุงราว ดุงทาส โคมไฟ หงส์ นกหัด ฯลฯ
- งานเขียนภาพ / ระบายสี เช่น ดุงเป้ง ดุงจรเข้ การเขียนและตกแต่งเส้นสลากใบลาน การศึกษาภาพเขียนจากปี่สาและผ้ายันตร์ ฯลฯ
- งานถักทอ เช่น การทอถุง ดุงโยแปนุหรี แปดดินสอ ฯลฯ
- งานออกแบบตกแต่ง เช่น การตกแต่งครัวทาน การตกแต่งสถานที่ หมากเบ็ง ดั้นผึ้ง ดั้นเทียน ฯลฯ

2.2 ของเล่น/ของใช้พื้นบ้าน

- สานนก ปลา ตะกร้อ ด้วยไม้ ใบลาน ใบตาลและใบมะพร้าว ฯลฯ
- งอบ กล้องข้าว แอบข้าว ไซ สุ่ม ฯลฯ
- ว่าว
- งานย้อมสี เช่น งานย้อมกระดาษสาและเส้นใยด้วยสีธรรมชาติ ฯลฯ
- งานถักทอ เช่น ทอผ้า ดุงย้อม ฯลฯ

2.3 ศิลปะในวัดไหล่หิน

- ภาพเขียน เช่น ภาพลายคำ ภาพสีฝุ่น ฯลฯ
- งานปั้นและแกะสลัก เช่น รูปและลายปูนปั้นคน สัตว์ ลายพันธุ์พฤกษา (เครือวัลย์) ฯลฯ ประดับหน้าแนว ชั้นหลังคา ภาพแกะสลักบนแผ่นดุน นาคตัน ฯลฯ
- สถาปัตยกรรม เช่น วิหาร โบสถ์ ชุ่มโจง เจดีย์ โรงธรรม ฯลฯ
- ภาพพิมพ์ เช่น ภาพพิมพ์ลายทองด้วยแม่พิมพ์ลุด
- งานออกแบบเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ธรรมมาศ ขันดอก ขันศีล ขันแก้วทั้ง 3 หีบธรรม ก้างดอก ฯลฯ

3. ศิลปะประยุกต์

การประยุกต์งานศิลปะในท้องถิ่น อาจเป็นการประยุกต์เนื้อหา รูปแบบ เทคนิควิธีการนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น การเขียนอักษรพื้นเมืองและตกแต่งลวดลายบนใบลานเป็นเส้นสลากหรือนามบัตร การเขียนภาพประดับจากภาพฝาผนังวัดไหล่หิน การปั้นลวดลายตามแบบอย่างที่วัดไหล่หินโดยใช้วัสดุที่ต่างจากเดิม การออกแบบของที่ระลึก การออกแบบเครื่องสักการะสำหรับนักท่องเที่ยว การประยุกต์ลวดลายวัสดุและเทคนิคไปใช้ในผลิตภัณฑ์สมัยใหม่ ฯลฯ

กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้เกิดพฤติกรรมและคุณลักษณะตามได้ตั้งจุดประสงค์ไว้ มีแนวทางในการจัดกิจกรรมดังนี้

1. เน้นกระบวนการสร้างความตระหนักและการเห็นคุณค่าศิลปะ โดยกิจกรรมศิลปะทุกกิจกรรมจะต้องผ่านกระบวนการเรียน 4 แกน คือ 1) การเรียนรู้เรื่องราว ประวัติความเป็นมา และความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานนั้น 2) การเรียนรู้เรื่องความงาม การได้ชื่นชมผลงานศิลปะ 3) การวิพากษ์ วิจารณ์งานศิลปะ และ 4) การได้ปฏิบัติงานศิลปะ ซึ่งในการปฏิบัติงานศิลปะนี้สามารถนำเอากระบวนการเรียนรู้ศิลปะของช่างพื้นบ้านมาใช้ได้ โดยมีขั้นตอนดังนี้คือการเลือกเรียนตามที่สนใจโดยเริ่มจากการทำงานศิลปะตามแบบอย่างของครูช่างหรืองานระดับชั้นครู ผู้เรียนจะเรียนจากสถานการณ์จริง เรียนรู้การทำงานของครูช่าง ใช้ความสามารถในการสังเกต การวิเคราะห์ การรับรู้ความงาม การฝึกฝนจนเกิดทักษะความชำนาญ หลังจากนั้นจึงเป็นการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากประสบการณ์การทำงาน การเรียนรู้จากแหล่งอื่น ๆ และการนำมาประยุกต์ดัดแปลงเป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง

2. เป็นกิจกรรมที่เน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้งานศิลปะไปพร้อมกับการเรียนรู้วิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของชุมชน ชุมชนและโรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดศึกษา ได้แก่ การเป็นผู้ให้ข้อมูล สอนภาคความรู้และปฏิบัติ อำนวยความสะดวก สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ ร่วมประเมินผลการเรียน ฯลฯ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นักเรียนสามารถแสวงหาความรู้จากผู้รู้ในชุมชนในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับงานศิลปะในท้องถิ่น ได้แก่ ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง การเข้าไปฝึกปฏิบัติงานศิลปะกับช่างในชุมชนเมื่อมีความชำนาญก็สามารถนำความรู้ที่ได้ไปช่วยเหลืองานของชุมชน เป็นต้น

3. เป็นกิจกรรมศิลปะที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณีต่างๆ ของชุมชน กิจกรรมประเพณีเป็นกิจกรรมที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องบุญ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความสัมพันธ์กันในชุมชน ความผูกพันกับวัด การร่วมกิจกรรมในงานประเพณีต่างๆ ของชุมชนนี้จะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้ความผูกพันกับชุมชนและวัด เพราะกิจกรรมดังกล่าวทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจจากการได้เห็น ได้ฟังและได้ลงมือปฏิบัติงาน เกิดความรู้สึกประทับใจในเหตุการณ์ต่างๆ ทำให้เกิดเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

4. เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนานักเรียนให้มีพฤติกรรมและคุณลักษณะตามที่กำหนดไว้ คือเป็นผู้ที่สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เช่น การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง จากเอกสาร สื่อบุคคล คอมพิวเตอร์ ฯลฯ กิจกรรมในกลุ่มนักเรียนและกิจกรรมเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนก็ช่วย

ฝึกให้นักเรียนมีความรับผิดชอบตนเองและสังคม เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ อดทน เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เกิดความสุขที่ได้เรียนรู้ ได้ทำงานและได้รับการยอมรับ ส่งผลทำให้เกิดความผูกพันและความสำนึก ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่งดงามของท้องถิ่น

6. เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าตัวเองและการอุทิศตนเพื่อชุมชน เป็นแนวคิดหนึ่งที่ได้จากการศึกษาชุมชนที่พบว่านักเรียนกลุ่มที่สนใจงานศิลปวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น กลุ่มนักร้อง ช่างฟ้อน เป็นต้น ดังนั้นหลังจากที่นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติงานศิลปะแล้ว นักเรียนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในการช่วยเหลืองานทางด้านนี้ด้วย เพื่อให้นักเรียนได้มีความภาคภูมิใจและเป็นผู้อุทิศตนเพื่อชุมชนต่อไปในอนาคต

กิจกรรมการเรียนรู้ได้มีการกำหนดไว้ในหลักสูตรดังนี้

กิจกรรมการเรียนรู้

การเรียนการสอนทุกเนื้อหาต้องใช้หลักการเรียนรู้คุณค่าศิลปะแบบบูรณาการการสอนศิลปะเป็นหลัก แต่ละเนื้อหาอาจมีการกำหนดกิจกรรมตามความเหมาะสมได้ ดังนี้

1. การเรียนรู้งานศิลปะจากผู้รู้ในชุมชน
2. การศึกษาศิลปะที่วัด ไหล่หิน/นอกสถานที่
3. การเลือกกิจกรรมศิลปะตามความสนใจ
4. การค้นคว้าด้วยตนเอง
5. กระบวนการเรียนรู้แบบช่างพื้นบ้าน
6. กิจกรรมฝึกทักษะการสังเกตและการรับรู้ทางศิลปะ
8. การปฏิบัติงานในสถานการณ์จริง
9. การร่วมทำงานด้านศิลปะในงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน

คาบเวลาเรียน

การจัดเวลาเรียนให้เป็นไปตามหลักสูตรแม่บทคือ 120 คาบเรียน (คาบเรียนละ 20 นาที) ใน 1 ปีการศึกษา จำนวนเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนแต่ละครั้งให้ยืดหยุ่นตามลักษณะของกิจกรรมและจัดให้สอดคล้องกับกิจกรรมของชุมชน

คาบเวลาเรียน

หลักสูตรได้กำหนดเวลาเรียนวิชาศิลปศึกษาไว้ จำนวน 120 คาบ ใน 1 ปีการศึกษา (คาบเรียนละ 20 นาที) จำนวนเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนแต่ละครั้งให้ยืดหยุ่นตามลักษณะของกิจกรรมและจัดให้สอดคล้องกับกิจกรรมของชุมชน

การประเมินผล

ใช้วิธีการประเมินผลร่วมกันระหว่างครู วิทยากรชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการประเมินด้านจิตพิสัยซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของหลักสูตรท้องถิ่นฉบับนี้ ส่วนการประเมินด้านความรู้และทักษะการปฏิบัติงานให้ความสำคัญรองลงมา ส่วนวิธีการวัดผลในแต่ละกิจกรรมนั้นให้คำนึงถึงความเหมาะสมกับพฤติกรรมที่ต้องการวัดโดยเน้นการประเมินตามสภาพจริงซึ่งได้กำหนดการประเมินผลไว้ดังนี้

การประเมินผล

การประเมินผลขึ้นอยู่กับเนื้อหาและกิจกรรมว่าจะเน้นด้านใด ผู้สอนสามารถให้น้ำหนักในการประเมินต่างๆ ตามความเหมาะสม โดยแบ่งเป็น

1. ความรู้ภาคทฤษฎี
2. ผลงาน
3. ทักษะกระบวนการปฏิบัติงาน
4. จิตพิสัย

วิธีการวัดผลให้เลือกใช้ตามเหมาะสมว่าจะวัดพฤติกรรมด้านใด ได้แก่ การวัดด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และจิตพิสัย เน้นการประเมินตามสภาพจริง โดยการสังเกตวิธีการทำงาน และผลการปฏิบัติงานเป็นหลัก ซึ่งอาจใช้วิธีการวัดผลอื่นๆด้วย เช่น การทดสอบ การสัมภาษณ์ การตรวจผลงาน การให้รายงาน แฟ้มสะสมงาน ฯลฯ

บทสรุป

หลักสูตรฉบับนี้ได้พัฒนาขึ้นจากการศึกษาปัญหา ความต้องการและศักยภาพของชุมชนบ้านไหล่หิน ด้วยความร่วมมือกันระหว่าง นักวิจัย โรงเรียนและชุมชน ในการศึกษาข้อมูลและจัดทำหลักสูตรฉบับร่างขึ้น จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ คาบเวลาและการประเมินผล ได้กำหนดจากความต้องการของผู้เรียนและชุมชนที่มีความมุ่งหมายร่วมกันที่จะอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินโดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา

บทที่ 5

กระบวนการชุมชน บ้าน วัด โรงเรียนกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาได้ศึกษาพบแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน จะต้องอาศัยการปรับรูปแบบของวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนที่มีแต่เดิม จึงเป็นรูปแบบที่ได้รับการยอมรับแล้วและรูปแบบการทำงานของโรงเรียนที่มีลักษณะเป็นทางการให้มีการประสานกลมกลืนได้ โดยนำศักยภาพของคนแต่ละกลุ่มในชุมชนที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันดำเนินการ จากการดำเนินกิจกรรมการวิจัยที่ผ่านมาสามารถนำมาวิเคราะห์กระบวนการทำงานร่วมกันได้ในประเด็นของรูปแบบของการรวมกลุ่ม ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการร่วมมือ ปัจจัยที่ยังคงเป็นอุปสรรคและวิธีการทำงานร่วมกัน ผลจากการวิเคราะห์จะทำให้เห็นถึงรูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนบ้านไหล่หินที่จะร่วมดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนแห่งนี้ต่อไป

การรวมกลุ่ม

กิจกรรมการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ได้แบ่งกิจกรรมออกเป็น 8 กิจกรรมตามลักษณะของงาน คือ การศึกษาชุมชน การร่างหลักสูตร การจัดทำแผนการสอน การจัดทำสื่อเสริมหลักสูตร การจัดทำสื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตร เนื่องจากในการเริ่มงานระยะแรก ๆ นั้น ผู้วิจัยยังไม่ทราบภูมิหลังของคนในชุมชนมากนัก จึงต้องอาศัยคำแนะนำจากครูผู้ร่วมวิจัย การสัมภาษณ์ชาวบ้านและการสนทนากลุ่ม เพื่อตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าร่วมงาน นอกจากนี้ยังมีการเข้าร่วมด้วยการสมัครเข้าร่วมโครงการ ซึ่งทั้งหมดนี้ดำเนินการโดยครูที่เป็นนักวิจัย ดังนั้นในส่วนของการจัดคณะทำงานนั้นมี 3 ลักษณะคือ

1. มาร่วมโดยมีผู้เสนอชื่อ ได้แก่ พระ ช่าง ผู้นำและผู้อาวุโสจะเชิญตามคำแนะนำของครูและชาวบ้าน เป็นบุคคลที่ได้รับในด้านของคุณสมบัติและความสามารถ
2. มาโดยอาสาสมัคร ได้แก่ ช่างที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือ
3. มาโดยการเชิญชวน ส่วนกลุ่มของครูโรงเรียนบ้านไหล่หินจะเป็นกลุ่มครูที่สนิทสนมกับกับครูที่เป็นนักวิจัยและมาโดยการเชิญชวนด้วยความสมัครใจ ส่วนครูโรงเรียนข้างเคียงนั้นจะเป็นครูที่อยู่กลุ่มโรงเรียนเดียวกันที่มีความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิมโดยเข้าร่วมด้วยความสมัครใจเช่นกัน โดยเข้าร่วมในกลุ่มกิจกรรมที่สนใจ

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความร่วมมือ

ในการจัดตั้งคณะทำงานนั้นนอกจากจะจัดตามข้อเสนอของชุมชน การเชิญชวน และการอาสาสมัครแล้ว ยังต้องอาศัยนักจัดการ ที่เป็นผู้ประสานงานที่ดี มีประสิทธิภาพในการสื่อสารและยังมีผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัยความสัมพันธ์ที่ดีที่มีต่อกันของบ้าน วัดและโรงเรียน รวมทั้งทัศนคติที่ดีต่อครูและต่อโรงเรียน คติความเชื่อทางศาสนาและยังสัมพันธ์กับการเห็นประโยชน์ของโครงการที่มีต่อตนเองและชุมชนส่วนร่วม ดังนั้นความร่วมมือระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียนจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

รากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชน

ความเป็นเครือญาติกัน ความเป็นเครือญาติเป็นลูกหลาน ญาติพี่น้องกันของครูกับพระ และชาวบ้าน หรือแม้แต่เด็กนักเรียนเองเกือบทั้งหมดก็อยู่ในหมู่บ้านเป็นลูกหลานของชาวบ้าน ครู และพระ ลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้จะพบมากในโรงเรียนบ้านไหล่หิน ซึ่งจะได้จากครูโรงเรียน 7 คน อาศัยอยู่ในบ้านไหล่หินและสอนอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้เป็นเวลาานระหว่าง 14 - 30 ปี มี 1 คน ที่สอนอยู่โรงเรียนแห่งนี้มานาน 25 ปี และได้ย้ายไปอยู่ในอำเภอแต่ก็มีเครือญาติมากในชุมชนนี้ ส่วนอีก 2 คน เป็นคนในหมู่บ้านข้างเคียง ย้ายเข้ามาในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ก็มีญาติพี่น้องอยู่ในชุมชนนี้เช่นกัน ดังนั้นเราพบว่าครูจะเป็นเครือญาติกับกำนัน คณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการวัด พระ ศรัทธา วัดผู้อาวุโส ช่าง ผู้นำอาชีพ ครูโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ฯลฯ จากสัมพันธ์ในระบบเครือญาติจึงทำให้เกิดการช่วยเหลือกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนตลอดมา อย่างไรก็ตามในบางครั้งก็ปัญหาที่เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหรือมีเรื่องที่ไม่เป็นที่เข้าใจกันครูในโรงเรียนจะเป็นผู้เข้าไปแก้ปัญหาซึ่งที่ผ่านมาไม่เคยมีปัญหาอะไรที่รุนแรง

โครงการนี้จะมีครูซึ่งเป็นนักวิจัยที่มีความสามารถในการจัดการ มีการประสานงานที่ดี และมีมนุษยสัมพันธ์ ด้วยความที่ครูมีเครือญาติอยู่ในชุมชนมาก และเป็นผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนตลอดมา จึงทำให้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเข้าร่วมงาน ดังนั้นจึงพบว่าคณะกรรมการส่วนมากเป็นญาติของครูท่านนี้ ไม่ว่าจะเป็นตัวแทนของชาวบ้าน วัด และครูในโรงเรียนซึ่งทุกคนได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีระบบความสัมพันธ์ภายในค่อนข้างแน่นแฟ้น จากความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติแต่ดั้งเดิม ผู้ความสัมพันธ์แบบญาติมิตรที่พึ่งพาอาศัยกันในด้านชีวิตความเป็นอยู่ งานอาชีพ งานสาธารณประโยชน์ มีการรวมและจัดตั้งกลุ่มทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่มคือการช่วยเหลือกันของสมาชิกเป็นหลัก แต่กลุ่มจะมีการระดมเงินทุนจากสมาชิกเพื่อเป็นกองทุนเพื่อทำกิจการงานอาชีพ ทำผลประโยชน์ ช่วยเหลือสมาชิกและงานส่วนรวม ซึ่งรวมถึงการช่วยเหลือโรงเรียน กิจกรรมของวัดและชุมชน กลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในขณะนี้ คือ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่ม 16 กลุ่มเพื่อนสัมพันธ์ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มเกษตรธรรมชาติ กลุ่มไพคา กลุ่มหมวดบ้าน กลุ่มหมวดวัด กลุ่มอดีตผู้นำ กลุ่มศรัทธาวัด กลุ่มเยาวชน กลุ่ม กนช. (เลี้ยงโค กระบือ) กลุ่ม อสม. และ กลุ่ม อสมศ. (กลุ่มอาสาสมัครดูแลโรคทางศิลปวัฒนธรรม)

ชุมชนได้ช่วยเหลือโรงเรียนตลอดมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโรงเรียนในปี พ.ศ. 2585 ตั้งแต่เริ่มบุกเบิกพื้นที่ของวัดจากสภาพป่าเพื่อก่อสร้างโรงเรียนหลังแรกซึ่งเป็นการภาคภูมิใจของคนในสมัยนั้น จากบันทึกประวัติของโรงเรียนรายงานการประชุม สารโรงเรียนบ้านไหล่หินและคำบอกเล่าของชาวบ้าน จะเห็นได้ว่าชุมชนได้ช่วยเหลือโรงเรียนแห่งนี้อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 60 ปี การช่วยเหลือโรงเรียนของชาวบ้านมีดังนี้

1. การบริจาคเงินทุนการศึกษา ได้แก่ การบริจาคโดยตรงจากคนในชุมชน เงินผ้าป่าการศึกษาจากชาวบ้าน กลุ่มต่างๆ ในชุมชน ครูในโรงเรียน และผู้ที่เป็นต่างประเทศหรือต่างถิ่น การทำบุญวันเกิด เงินบริจาคจากเจ้าภาพงานศพ เงินบริจาคที่อุทิศให้ญาติที่เสียชีวิต เงินบริจาควันเด็ก วันกตัญญู เงินบริจาคจากวัด

2. การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการโรงเรียน จัดตั้งโดยคณะกรรมการโรงเรียนได้จัดผ้าป่าการศึกษาขึ้นเพื่อนำมาใช้เป็นเงินสวัสดิการของโรงเรียนและส่วนหนึ่งนำไปหาผลประโยชน์เพื่อเพิ่มยอดเงินของกองทุนให้เพิ่มขึ้น เงินนี้ได้นำดอกผลไปใช้เป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียนยากจนนักเรียนที่ช่วยเหลือกิจกรรมโรงเรียนและนักเรียนที่มีผลการเรียนดี

3. การบริจาคอาหาร อุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์การศึกษา ได้รับบริจาคลักษณะต่างๆ เช่น การบริจาคในวันเด็ก วันเกิด วันกตัญญู งานศพ ผ้าป่า การอุทิศส่วนกุศลให้ผู้เสียชีวิต การบริจาคเหล่านี้จะทำการเป็นประจำเป็นวัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน

4. การร่วมเป็นคณะกรรมการโรงเรียน ตามที่ได้รับเชิญจากโรงเรียนเป็นผู้ที่คนในชุมชนให้การยอมรับนับถือและคุณูปการต่อโรงเรียนและยังประกอบด้วยตัวแทนของผู้ปกครอง ศิษย์เก่า และผู้นำชุมชน ครูและผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการนี้ไม่มีบทบาทในการจัดการศึกษาของโรงเรียน แต่จะเป็นสนับสนุนงานโรงเรียนในด้านต่างๆ ได้แก่ การจัดตั้งกองทุน การอนุมัติเงินกองทุน การจัดหาเงินสนับสนุนการทำงานของโรงเรียน การประสานความร่วมมือกับชุมชน และภายนอกชุมชน

5. การช่วยเหลือเป็นวิทยากร ได้แก่ การสอนงานอาชีพ คนตรีไทย และงานศิลป-หัตถกรรมพื้นบ้านต่างๆ โดยมีการจ่ายค่าตอบแทนและมาช่วยโดยไม่รับค่าตอบแทน

6. การช่วยเหลือแรงงาน เช่น การทำอาหาร การจัดทำครุภัณฑ์ และจัดระบบสาธารณูปโภคต่างๆ

7. การเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน เช่น การประชุมผู้ปกครอง การอบรมอาชีพ การบริการตัดผม งานวันเด็ก งานวันกตัญญู (วันแม่) งานพิธีเข้ากรรมฐานและงานบุญต่างๆ

8. การนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตร (การอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น)

มีข้อสังเกตว่าการช่วยเหลือโรงเรียนนั้นจะมีรูปแบบที่พัฒนาขึ้น โดยเริ่มจากการช่วยเหลือด้านวัสดุและแรงงานในการก่อสร้างและจัดทำสื่ออุปกรณ์ต่างๆ เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้นจึงพัฒนามาเป็นการบริจาคเงินเพื่อที่โรงเรียนจะจัดหาวัสดุ ครุภัณฑ์ หรือวัสดุก่อสร้างได้ตามต้องการโดยชุมชนยังคงให้ความช่วยเหลือด้านแรงงานอยู่ นอกจากนี้ยังมีการบริจาคเงินทุนการศึกษา วัสดุ อุปกรณ์ และครุภัณฑ์การศึกษาทั้งบริจาคโดยตรงและบริจาคผ่านวัดในรูปของผ้าป่าการศึกษาหรือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่เสียชีวิตและการร่วมกิจกรรมต่างๆของที่โรงเรียนจัดขึ้น ต่อมาเมื่อมีนโยบายการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาสอนในโรงเรียน ชาวบ้านก็จะเข้ามาช่วยสอนงานอาชีพต่าง ๆ และในช่วงหลังสุดมีการช่วยเหลือโรงเรียนในรูปแบบใหม่ คือ การพานักเรียนออกไปอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่วัดพระธาตุลำปางหลวงซึ่งผู้ประสานงานกับโรงเรียนในเรื่องนี้นั้นแต่เดิมมีบทบาทเป็นประธานเยาวชนของหมู่บ้าน ต่อมาได้รับเลือกเป็นหัวหน้ากลุ่มอาสาสมัครดูแลมรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อสมศ.) และปัจจุบันเป็นสมาชิก อบต. ซึ่งเป็นตัวแทนของหมู่บ้านไหล่หินและได้จัดทำโครงการที่จะจัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นวัดไหล่หิน โดยอาศัยศักยภาพของคนในชุมชนและวัด โดยประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอกและได้ดำเนินการอบรมนักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนบ้านไหล่หิน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 20 คน

ในส่วน of โรงเรียนนั้นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนตลอดมาเช่นกัน ทั้งที่เป็นกิจกรรมของชาวบ้านและวัด งานที่ส่งผลต่อการสร้างสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชาวบ้านมาก ก็คืองานศพ งานศพในหมู่บ้านทุกงานจะต้องมีตัวแทนของโรงเรียนไปร่วมงานเป็นสิ่งที่ครูถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดและจะนำเงินไปบริจาคเงินทำบุญ บางงานจะนำวงดนตรีของนักเรียนไปบรรเลงด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านประทับใจที่โรงเรียนให้ความสำคัญ ชาวบ้านก็ให้การตอบแทนเป็นเงินทุนการศึกษา วัสดุอุปกรณ์หรือครุภัณฑ์แก่โรงเรียนและนักเรียนที่ไปช่วยงานและเมื่อโรงเรียนมีกิจกรรมอะไรที่ไปขอความช่วยเหลือก็จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังได้เข้าร่วมงานอื่น ๆ ได้แก่ เป็นกรรมการที่ปรึกษาของหมู่บ้าน กรรมการวัด ให้คำปรึกษาและข้อคิดเห็นในโครงการต่างๆ การร่วมแก้ปัญหาหมู่บ้าน เช่น ปัญหาการระบาดของไข้เลือดออก การขาดแคลนอาหารกลางวัน ปัญหาค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง ปัญหายาเสพติด ฯลฯ ครูและนักเรียนเข้าร่วมงานประเพณีต่างๆของชุมชน นักเรียนไปพัฒนาทำความสะอาดและช่วยเหลืองานวัดการจัดครูออกเยี่ยมชุมชน ร่วมงานขึ้นบ้านใหม่ งานกฐิน ผ้าป่า ฯลฯ

ความเชื่อและความศรัทธาในวัดไผ่หล่น เป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้มีการทำงานร่วมกันในชุมชนที่ผ่านมาอีกปัจจัยหนึ่ง การที่วัดมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนทำให้ชุมชนมีความผูกพันกับวัด ความสัมพันธ์นี้เกิดจากการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความศรัทธาและความเชื่อต่างของคนในชุมชน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องชีวิตวัด ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องผลบุญ การเรียนรู้คุณค่าโบราณวัตถุสถานในงานศิลปะพื้นบ้านและการร่วมงานบุญในงานประเพณีต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งจะเห็นได้จากเหตุการณ์ต่างๆในชุมชน ว่าการช่วยเหลือซึ่งกันและกันนั้นจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของผลบุญ เช่น งานกฐิน ผ้าป่า งานประเพณี ผ้าป่าการศึกษา การทำบุญวันเกิดด้วยการเลี้ยงอาหารกลางวันนักเรียน การบริจาควัสดุอุปกรณ์การศึกษาให้โรงเรียนเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้เสียชีวิต การช่วยสอนนักเรียน การช่วยจัดทำเครื่องสักการะบูชา ฯลฯ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อความผูกพันของชุมชน เกิดการร่วมมือกันในการต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งบ้าน วัดและโรงเรียน

ทัศนคติที่ดีต่อกัน

ทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียน ที่ชุมชนมีต่อโรงเรียน คือเรื่องของเกียรติยศ ชื่อเสียงของโรงเรียนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกที่ดีต่อโรงเรียน การที่ผู้บริหาร ครูและนักเรียนโรงเรียนนี้ได้รับรางวัลจากการบริหารงาน การสอน ด้านวิชาการ การแข่งขันกีฬาต่าง ๆ โดย

ทางโรงเรียนได้มีการประชาสัมพันธ์โรงเรียนอย่างสม่ำเสมอมาตลอด 20 ปี ในหนังสือพิมพ์ของโรงเรียนที่ออกเป็นประจำทุกเดือน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ในที่ประชุมผู้ปกครอง งานวันเด็ก วันกตัญญู ที่โรงเรียนจัดขึ้น นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของโรงเรียนให้ชาวบ้านได้รู้อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมกับการเรียนมากขึ้น

ทัศนคติที่ดีต่อครู เนื่องจากครูส่วนมากเป็นคนในท้องถิ่นเป็นผู้ที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นคนในชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการเรียน ประกอบอาชีพในหน้าที่งานที่นายกอง ครูเองก็มีความรู้สึกต่อชาวบ้านเหมือนญาติมิตร การที่จะไปขอการสนับสนุนทางการเงินจากชาวบ้านนั้นทางโรงเรียนจะไม่เป็นกระทำให้ แต่ชาวบ้านจะเป็นผู้เสนอให้เองแล้วครูจึงค่อยเสนอกิจกรรมหรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ยังขาดอยู่ ครูท่านหนึ่งกล่าวว่า “ ครูโรงเรียนบ้านไหล่หินไม่ใช่ครูจ้ขอไม่เคยขออะไร เมื่อเทียบกับโรงเรียนอื่น ที่ขอจนชาวบ้านบางคนมาบ่นว่าขอนั้นขอนี่ เดี่ยวกลิ่น เดี่ยวผ้าป่า.....” ดังนั้นครูในโรงเรียนจึงมีความพอใจที่จะรับเงินจากชาวบ้านด้วยความสมัครใจมากกว่าการเรียกรับหรือร้องขอ

การให้เกียรติชาวบ้าน เป็นสิ่งที่มองเห็นได้จากการที่โรงเรียนได้ให้ความสำคัญแก่ชาวบ้านที่ให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียน มีการลงรายชื่อเพื่อประกาศเกียรติคุณให้แก่ผู้ที่มาช่วยทางด้านเงินทุน บริจาควัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ แรงงานหรือการมาร่วมกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน ในหนังสือพิมพ์โรงเรียน ในการประชุมผู้ปกครอง และงานที่โรงเรียนจัดขึ้น ซึ่งถ้อยคำที่ปรากฏก่อให้เกิดความรู้สึกถึงคุณค่าของผู้ให้และความซาบซึ้งของผู้รับ

การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน

ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินนี้ สิ่งสำคัญประการแรกก็คือการเห็นความสำคัญของหลักสูตรว่าจะส่งผลต่อชีวิตและความเป็นของชุมชนที่จะคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจที่ชุมชนมีต่อวัดไหล่หิน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนเห็นว่าปัจจุบันปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและการจัดการศึกษา ที่ทำให้คนรุ่นใหม่ขาดความผูกพันกับชุมชนที่มีมาแต่เดิม มีแนวโน้มที่จะทำให้เด็กในชุมชนละทิ้งสิ่งมีค่าเหล่านี้ ทำให้ความรู้สึกที่วัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนหมดสิ้นไปซึ่งหมายถึงว่าความเป็นชุมชนไหล่หินก็คงไม่สามารถดำรงอยู่ได้เช่นกัน ดังนั้น

ในการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาจึงได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของพระ
ผู้อาวุโส ช่าง ศรัทธาชาวบ้านและผู้ปกครองนักเรียน

มีผู้สูงอายุหลายท่านกล่าวด้วยความเป็นห่วงว่า

“ ละอ่อนรุ่นใหม่กำลังจะลืม ” “ เหมมีของดีแต่เฮลื้ม ”

“ อยากหื้อละอ่อนรุ่นใหม่เขาสนใจของโบราณ กลัวว่าละอ่อนรุ่นหลังจะลืม

กลัวว่าเขาหันความสำคัญเขาก็จะรักษาไว้ ”

(เด็กรุ่นใหม่กำลังจะลืม เหมมีของดีแต่เฮลื้ม อยากให้เด็กรุ่นใหม่เขาสนใจของโบราณ กลัวว่า
เด็กรุ่นหลังจะลืม ถ้าหากเขาเห็นความสำคัญเขาก็จะรักษาไว้ : นักวิจัย) นอกจากนี้ยังมีความเห็น
เพิ่มเติมอีกว่าขนบธรรมเนียมที่เคยถือปฏิบัติกันหลายชั่วอายุคนนั้นเด็กรุ่นใหม่อาจยังไม่เข้าใจ
เช่น การไม่สวมรองเท้าในเขตพุทธาวาส กิริยามารยาทที่ปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ การห้ามไม่ให้
ผู้หญิงอ่านเส้นสลาก ฯลฯ และมีความหวังว่าหลักสูตรท้องถิ่นจะช่วยให้เด็กนักเรียนได้เข้าใจ
ขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของชุมชนและทำให้ลดช่องว่างระหว่างเด็กและผู้สูงอายุได้

ในกลุ่มช่างชาวบ้านก็ได้แสดงความเป็นห่วงในเรื่องของการสืบทอดงานศิลปะพื้นบ้าน
เช่นกันดังคำกล่าวที่ว่า “ ละอ่อนรุ่นบ่สน ” “ หมูรุ่น ๆ สอนบ่เอา ยะบ่จ้าง ” (เด็กวัยรุ่นไม่สนใจ
พวกวัยรุ่นสอนไม่รับ จึงทำไม่เป็น : นักวิจัย) ในกลุ่มช่างมีความเห็นว่าควรปลูกฝังตั้งแต่เด็ก ๆ
เพราะถ้าหากอย่างเข้าสู่วัยรุ่นแล้วจะสอนลำบาก ควรเริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษา

พระอธิการทอง อนามโย เจ้าอาวาสวัดไหล่หิน กล่าวถึงความภูมิใจและความเป็นห่วง
ในวัดไหล่หินว่า “ อาตมาภูมิใจว่าวัดเฮนนี้ มีต่างชาติต่างภาษาหรือต่างถิ่นเป็นผู้จักกันนัก แต่เอาไปเอามา
เฮาเจ้าของบู้เรื่องก็มี ละนั้นใครเอาคณะศรัทธามาศึกษาเกี่ยวกับวัดวาอาราม สิ่งต่าง ๆ ไผมาถาม ตอบบได้
มันน่าน้อยใจ เป็นเจ้าของท้องถิ่นตอบบได้ ” (อาตมาภูมิใจว่ามีคนต่างชาติและต่างถิ่นมาสนใจวัด
ไหล่หินกันมาก แต่เจ้าของบางคนไม่รู้เรื่อง อยากให้คณะศรัทธามาช่วยกันศึกษา ไครมาถามแล้ว
ตอบบไม่ได้ มันน่าละอาย เป็นเจ้าของต้องตอบบได้ : ผู้วิจัย) และศรัทธาวัดท่านหนึ่งได้เสริมว่า
“ ทางวัดจะจ่วยศึกษา โงงเขียนเป็นคนเขียน พ่อหลวง แม่หลวง จ่วยกันพื้นฟู ” (ทางวัดจะช่วยศึกษา
โรงเรียนเป็นผู้เขียนเรียบเรียง คนเฒ่าคนแก่ช่วยกันพื้นฟู : นักวิจัย)

ในกลุ่มของผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านไหล่หิน ทุกคนเห็นว่ามี
ความจำเป็นที่นักเรียนจะได้เรียนรู้เรื่องราวของวัดไหล่หิน รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี
ต่างๆของชุมชน และมีความเป็นห่วงว่าศิลปวัฒนธรรมของชุมชนไม่มีผู้สืบทอด ดังที่ได้กล่าวว่า

“ ถ้ารุ่นเก่าหมดหน้าบุญ รุ่นผมก็บ่ออาจชี้นำ ” (ถ้าสิ้นคนรุ่นเก่า รุ่นผมก็ไม่อาจจะชี้นำได้ : ผู้วิจัย)
และผู้ปกครองยังได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าของการเข้าร่วมกิจกรรมของวัดว่า

“ ลูกจะได้รู้ประวัติความเป็นมาของวัดไหล่หิน ” “ ได้อนุรักษ์ประเพณี ” “ สืบสานให้รู้จักการทำบุญและการพบปะผู้คน ” “ ลูกได้ช่วยชุมชน ” “ ได้ฝึกเข้าสังคม ” “ รู้จักพิธีกรรมและประเพณีของชุมชน ” “ จิตใจสงบ ” “ สนุกสนาน ” “ เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อศาสนา ” “ สืบทอดประเพณี ” “ ได้สืบทอดวัฒนธรรม ” “ เด็กได้รู้ว่าการเข้าวัดมีประโยชน์ ” “ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ” “ ได้ข้อคิด-ข้อทำ ” “ มีความรู้ ” “ เกิดความสามัคคี ”

ส่วนในกลุ่มของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้บอกถึงความประทับใจที่ได้ติดตามผู้ปกครองไปร่วมพิธีเข้าร่วมงานประเพณีต่างๆ ของชุมชนที่วัดไหล่หิน ดังนี้

“ ได้เห็นของโบราณ ” “ ได้รักษาประเพณี ” “ ได้สืบทอดประเพณี ” “ ได้ทำงานร่วมกัน ” “ เป็นสุขใจ ดีกับตนเอง ” “ ได้ทำบุญร่วมกัน ” “ ได้อยู่กันพร้อมหน้า ” “ สนุกสนาน ” “ ได้ความรู้ ” “ ได้เห็นความงามของวัด ” “ ได้ออกสังคม ” “ ได้ช่วยเหลืองานวัด ” “ ใจสงบ ” “ ได้รู้จักของโบราณ ” “ ได้ระลึกถึงบรรพบุรุษผู้มีพระคุณ ” “ เห็นการร่วมมือ ”

ทางฝ่ายโรงเรียนก็ได้สนับสนุนงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนตลอดมา เมื่อมีปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ โรงเรียนก็ได้แสดงบทบาทของการเป็นผู้นำทางด้านความคิด สามารถแก้ปัญหาต่างๆร่วมกับวัดและชุมชนได้ นอกจากนี้ยังเข้าร่วมงานประเพณีและให้การช่วยเหลือวัดในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การบริจาคเงิน สิ่งของ การน่านักเรียนไปช่วยทำความสะอาดและจัดสถานที่ การพานักเรียนไปถวายเทียนพรรษา การเวียนเทียน ทานกัวยสลาก ส่งครูเป็นตัวแทนโรงเรียนไปร่วมงานวัด เป็นต้น แต่ด้วยข้อจำกัดในเรื่องของการจัดเวลาเรียนที่ไม่สัมพันธ์กับกิจกรรมของชุมชนและยังไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้จากวิถีชีวิตจริงของชุมชน โรงเรียนจึงจัดทำพิธีแยกจากชาวบ้าน นักเรียนจึงไม่มีโอกาสที่เข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดเตรียมและประกอบพิธีกรรมต่างๆ ได้อย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามเมื่อมีการดำเนินงานโครงการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเข้าไป โรงเรียนก็ได้เห็นความสำคัญและเข้าร่วมโครงการการมีวิสัยทัศน์ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ด้วยความห่วงใยและความปรารถนาร่วมกันที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่ดีงามที่วัดไหล่หินแห่งนี้ไว้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาาร่วมกันระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน

รูปแบบการทำงานร่วมกัน

รูปแบบการทำงานร่วมกันได้ศึกษาวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนแล้วนำมาปรับใช้กับโรงเรียน ซึ่งเห็นได้ว่าวิธีการทำงานของชุมชนนั้นจะเป็นลักษณะของการดึงเอาความสามารถของแต่ละกลุ่มในชุมชน โดยแบ่งงานตามความสามารถ งานตรงความสามารถของกลุ่มใดก็จะให้กลุ่มนั้นเป็นหลักกลุ่มอื่นเป็นเพียงผู้สนับสนุน จะไม่ก้าวท้าวกัน ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้ จึงต้องให้โรงเรียนเป็นหลักในการดำเนินการและประสานงานกลุ่มต่างๆ ดึงเอาความสามารถของกลุ่มมา เช่น กลุ่มผู้รู้ กลุ่มช่าง ครู ฯลฯ มาร่วมกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตร ดังนั้นแนวทางที่โรงเรียนจะทำงานร่วมกับชุมชนสามารถทำได้ดังนี้คือ

1. การทำงานจะต้องมีเจ้าของงาน คือ โรงเรียน ซึ่งชุมชนเห็นว่ามีหน้าที่หลักคือการศึกษาแก่ชุมชน ส่วนชาวบ้านเป็นผู้สนับสนุน ในส่วนของงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานนี้ถือว่าเป็นงานของส่วนรวม ชาวบ้านจึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ความสามารถ ที่โรงเรียนไม่มี ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วอาจถือได้ว่าเป็นกำลังหลัก โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน
2. ต้องมีผู้ประสานงาน ที่มีมนุษยสัมพันธ์ มีบทบาทเป็นผู้จัดการให้เกิดการดำเนินงานต่างๆ ร่วมกัน
3. ดึงศักยภาพของกลุ่มหรือบุคคลในชุมชนมาร่วมทำงานตามตรงตามความสามารถ

การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ดำเนินการโดยการศึกษาปัญหา การหาทางเลือก การวางแผน การดำเนินการ การติดตามประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน โดยแต่ละกลุ่มกิจกรรมจะดำเนินการโดยมีครูที่เป็นนักวิจัยเป็นผู้ประสานงานกลุ่ม โดยใช้กระบวนการของการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ได้แก่ การจัดเสวนา การทำประชาพิจารณ์ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การพูดคุยแลกเปลี่ยน ในกลุ่มชาวบ้านในชุมชน ความคิดเห็นของกลุ่มต่างๆ เกิดกระบวนการสานต่อความคิด ซึ่งในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้จะเห็นได้ว่าความคิดเห็นบางอย่างนั้นเกิดจากการสานต่อความคิดซึ่งกันและกัน หรือการสานต่อความคิดของคนหลายฝ่าย จากการพิจารณาหลักสูตรที่ผ่านมา ทำให้มองเห็นว่าการจะสร้างจิตสำนึกในเรื่องศิลปวัฒนธรรมของชุมชนนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากคนทุกฝ่ายอย่างต่อเนื่องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จากตัวอย่างในเรื่องเกี่ยวกับความประเพณีของ

นักเรียนที่กำหนดไว้ในหลักสูตรที่นำมาเป็นประเด็นพุดกัน ทำให้เห็นว่าจุดประสงค์ทางพฤติกรรมที่กำหนดไว้นั้น ในทางปฏิบัติทางโรงเรียนเห็นว่าไม่สามารถทำได้ถ้าผู้ปกครองไม่ร่วมมือ และจะไม่ได้ผลถ้าโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาไม่สานต่อ ชุมชนไม่คอยควบคุมหรือวัดไม่ช่วย กลุ่มเกลา ในการพิจารณาจึงเริ่มเกิดแนวคิดในการที่จะร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆเกี่ยวกับนักเรียนในชุมชน

นอกจากนี้ในดำเนินกิจกรรมวิจัยร่วมกันทำให้กลุ่มมองเห็นได้ว่างานบางงานนั้นเหมือนกับว่าไม่สามารถทำได้ แต่เมื่อรวมกลุ่มกันช่วยกันคิด ช่วยกันทำ สานต่อความคิดกันแล้วก็สามารถทำงานนั้นได้สำเร็จ ดังเช่นในกรณีของการศึกษาเรื่ององค์ความรู้เรื่องวัดไหล่หิน เป็นต้น ซึ่งในตอนแรกนั้นชาวบ้านคิดว่าเป็นเรื่องยากที่จะศึกษาเพราะเป็นเรื่องเก่าแก่ไม่มีใครรู้เรื่อง แต่เมื่อช่วยกันค้นคว้าสานต่อความรู้ร่วมกันแล้ว ทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จ ทำให้กลุ่มผู้ศึกษารู้สึกภาคภูมิใจที่สามารถจัดทำผลงานที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับไหล่หินไว้ให้นักเรียนและผู้สนใจได้ศึกษา โดยทางวัดจะได้บอกบุญไปยังผู้มีอุปการะคุณและศรัทธาวัดทั้งหลายได้จัดพิมพ์เพื่อเป็นวิทยาทานต่อไป

2. การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูกับชาวบ้าน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษานี้ได้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันคือ

1) **เกิดการเรียนรู้ในการสืบเสาะหาข้อเท็จจริง** จากการศึกษาองค์ความรู้เรื่องวัดไหล่หินจากเริ่มต้นที่คิดว่าไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องนี้ หรือเป็นเรื่องที่ลืมนั่นไป เมื่อแต่ละคนได้เข้ามารวมกลุ่มกันศึกษา ก็ทำให้เกิดการปะติดปะต่อความคิด และหาวิธีการที่จะได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือที่สุด เช่นการให้นิมนต์ประเด็นที่ศึกษาไปศึกษาค้นคว้ามาก่อนในลักษณะของงานเขียน เพื่อที่จะมีเวลาได้คิดไตร่ตรองและตรวจสอบข้อมูลจากผู้รู้ในหมู่บ้าน แล้วจึงนำมาตรวจสอบร่วมกันในกลุ่มอีกครั้ง บางครั้งพบว่าข้อมูลที่นำมาขัดแย้งกันก็จะมีกรณีการตัดสินใจที่ความน่าเชื่อถือของข้อมูลและเกิดความต้องการที่จะศึกษาในรายละเอียดให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2) **การยอมรับซึ่งกันและกัน** ในกลุ่มแม้ว่าจะมีอาวุโสต่างกัน พระ ผู้อาวุโส ช่าง และครูเกิดการยอมรับในความสามารถของแต่ละคน เพราะต่างก็มีความสามารถในเรื่องต่างๆ ที่อีกคนหนึ่งอาจจะไม่มี ทำให้เกิดความเชื่อถือว่าในตัวบุคคลมีความรู้และความสามารถในเรื่องนั้น ครูเกิดการยอมรับในตัวชาวบ้านที่สามารถให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่ครูไม่รู้ และชาวบ้านก็รู้สึกยินดีที่โรงเรียนให้ความสนใจที่จะสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับวัดไหล่หิน

3) การเรียนรู้เรื่องการสอนวิชาศิลปะที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต จากการทดลองสอนโดยวิทยากรชาวบ้านทำให้ครูได้เรียนรู้ถึงการจัดกิจกรรมศิลปะที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ก่อนเข้าเขตพุทธาวาสต้องถอดรองเท้า เมื่อเข้าไปวัดต้องไปกราบพระประธาน ซึ่งธรรมเนียมปฏิบัติต่างเหล่านี้นักเรียนบางคนที่มาวัดกับปู่ย่าตายายก็ได้เรียนรู้มาก่อนแล้ว และได้ชวนเพื่อนที่ไม่ปฏิบัติเข้าไปกราบพระประธานกัน นอกจากนี้ชาวบ้านถือว่างานศิลปะทุกชิ้นที่ทำเป็นสิ่งที่มีความหมายจิตใจ หลังจากทำงานเสร็จเรียบร้อยแล้วจะพานักเรียนนำผลงานของตนไปบูชาพระประธาน จากการทำงานร่วมกันนี้ทำให้ครูเกิดแนวคิดในการปรับแผนการเรียนรู้เรื่องต่อไปด้วยการเพิ่มกิจกรรมการถวายเป็นบุญและเจตีย์ทรายในบทเรียนเรื่อง “ตุงวิเศษ”

ปัญหาการทำงานร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ที่กระทบต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1. การวางแผนสู่การปฏิบัติ ปัญหาที่เห็นว่ายังคงเป็นอุปสรรคอยู่คือยังไม่มีกำหนดแผนการทำงานร่วมกันที่ชัดเจน คงเป็นในลักษณะการพูดคุย แสดงความคิดเห็นกันมากกว่า ดังนั้นการมองปัญหาและวางแผนการแก้ปัญหาจริงจังที่จะช่วยให้เด็กในชุมชนทั้งหมดได้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน ซึ่งจะต้องทำเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง และทุกฝ่ายจะต้องมีเป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาเด็กนักเรียน เพื่อที่แต่ละฝ่ายจะดำเนินงานได้ผลตรงตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ ดังนั้นการระดมความคิดเพื่อการวางแผนงานทางด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจึงควรได้จัดทำกันเพื่อให้ทุกฝ่ายจะได้เห็นภาพของการพัฒนาได้ครอบคลุม ชัดเจน และมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ตั้งแต่การพัฒนาเด็กเล็ก เด็กประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนจบการศึกษาไปประกอบอาชีพ แนวคิดในการแก้ปัญหานี้คือจะต้องมีผู้ควบคุมดูแลในเรื่องนี้โดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องเป็นผู้นำในชุมชนที่มีจิตสำนึกในการที่จะรักษาสีปวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้ หรืออาจมีหน่วยงาน เช่น สภาวัฒนธรรมตำบล ฯลฯ มาดำเนินการจัดทำเป็นแผนเพื่อลงสู่การปฏิบัติต่อไป

2. ความเข้าใจในเรื่องแก่นแท้ของหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นเป็นการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชน ดังนั้นการเรียนการสอนไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาใดก็ต้องเรียนรู้วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหานั้น ๆ ด้วย การเรียนจึงไม่เพียงแต่เรียนแค่ทำผลงานศิลปะได้เท่านั้น แต่จะต้องเรียนรู้ถึงความหมาย ความเชื่อ คุณค่าของนั้นที่มีต่อชีวิตของชุมชน รวมทั้งเรียนรู้คุณค่าของงานที่ก่อให้เกิดกระบวนการชุมชน เช่น

การช่วยเหลือ ให่วิวากัน การเข้าสังคม การยอมรับความสามารถของแต่ละบุคคล การเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี ฯลฯ การเห็นคุณค่าของงานด้านของจิตใจ เช่น การนำไปเป็นเครื่องลักระ การได้ช่วยเหลือครอบครัวและชาวบ้าน ความเพลิดเพลินขณะทำงาน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ครูผู้ สอนจะต้องเข้าใจและทำให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าต่าง ๆ เหล่านี้ ตามที่ช่างชาวบ้านได้กล่าวว่า ทำงานศิลปะทำแล้วสุขใจ ได้บุญ ได้ช่วยเหลือชาวบ้าน

3. บทบาทของชุมชนด้านการจัดการศึกษาของชุมชน ในการที่โรงเรียนจะนำชุมชนเข้า มามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับชุมชนอย่างจริงจังนั้นยังคงต้องใช้เวลา ผู้ปกครองส่วนหนึ่งยัง รู้สึกว่าการจัดการเรียนการสอนเป็นเรื่องของครู ครูเองก็รู้สึกเช่นนั้น การที่จะมีคนจากชุมชนเข้า มาจัดการศึกษาของโรงเรียนยังคงมีปัญหาพอสมควร ครูมีความเชื่อว่าชุมชนไม่สามารถทำได้ ชุมชนหวังให้ครูเป็นผู้จัดการโดยมีชุมชนเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณ ดังนั้นในการทำ หลักสูตรท้องถิ่นครั้งนี้อาจจะเริ่มที่ดีที่จะนำชุมชนเข้ามาจัดการศึกษาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในลักษณะของการพึ่งพากันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ในรายวิชาที่ชุมชนมีความรู้ความสามารถ เนื้อหาที่เกี่ยวกับอาชีพชุมชนหรืองานศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องทุกคนเห็นความสำคัญ หรือเป็นเรื่องที่ครูยังขาดความรู้และชำนาญ ซึ่งเมื่อได้ทำงานร่วมกันระยะหนึ่งชุมชนและโรงเรียน ต่างก็ให้ความช่วยเหลือกันมากขึ้น เห็นความมีน้ำใจ เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ช่วยคลายความ คิดในเรื่องของภาระหน้าที่ด้านการให้การศึกษาว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียนแต่เพียงฝ่ายเดียว และ โรงเรียนก็เห็นว่าชุมชนก็มีความสามารถที่จะช่วยในด้านการจัดการศึกษาได้ เกิดเป็นความสัมพันธ์ การพึ่งพาอาศัยกัน และเกิดทัศนคติที่ดีต่อกัน สัมพันธภาพที่ดีจากการทำงานและการได้ ประโยชน์ร่วมกันซึ่งได้แก่การที่นักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานของชุมชนได้รับพัฒนาตามที่ผู้ปกครอง และชุมชนต้องการนี้จะช่วยให้ชุมชนและโรงเรียนสามารถทำงานร่วมกันจัดการศึกษาให้แก่ชุมชน ได้เป็นอย่างดีต่อไป

4. ภาระหน้าที่ประจำ เป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่น คือการที่ครูไม่มีเวลาพอที่จะพัฒนาการเรียนการสอนของครู เนื่องจากโรงเรียน บ้านไหล่หินปัจจุบัน มีครูจำนวนหนึ่งเกษียณอายุราชการ ย้ายตามครอบครัว และต้องเกลี้ยอัตรากำลังไปให้โรงเรียนอื่น จึงทำให้งานของครูมากยิ่งขึ้น ครูที่เคยมีเวลาว่างต้องเป็นครูประจำชั้น สอน มากขึ้น และยังต้องทำงานธุรการ งานชุมชน และกิจกรรมพิเศษอื่นของโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน และหน่วยราชการอื่นๆ ดังนั้นการที่ครูจะต้องพัฒนาตนเองในสิ่งที่ไม่ใช่เป็นปกติวิสัย เช่น การพัฒนาครูด้านเทคโนโลยีเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อผลิตสื่อการสอนนั้นพบว่าเวลาเป็น

ข้อจำกัดที่ทำให้ครูไม่สามารถจะพัฒนาได้ ทั้งๆที่ครูสามารถฝึกหัดและเรียนรู้ได้หากมีเวลา แต่ถ้าหากเป็นเรื่องของการเรียนการสอนและการประสานกับชุมชนตามหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว ไม่มีปัญหาสำหรับครูมากนักเพราะไม่ได้เป็นสิ่งใหม่ เป็นเรื่องที่ครูได้เคยทำกันมาบ้างแล้ว ขึ้นอยู่กับว่าครูแต่ละคนจะให้ความสำคัญในเรื่องนี้นักน้อยเพียงใด และถ้าหากครูสามารถจัดการเรียนการสอนให้สถานกลมกลืนกับวงจรชีวิตของชุมชนแล้วปัญหาต่างๆ ก็จะหมดไปไม่ว่าจะเรื่องของวิทยากร เวลา สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ

บทสรุป

กระบวนการชุมชนจะเกิดขึ้นได้นั้นประกอบด้วยการมีความคิดเห็นร่วมกันของชุมชนที่จะร่วมกันอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งมีค่าของชุมชนและมองเห็นถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและชุมชน ซึ่งการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้จะต้องอาศัยปัจจัยหลายประการคือ รากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ความผูกพันกันฉันญาติมิตร การพึ่งพากัน มีความเชื่อและความศรัทธาในกิจกรรมที่ทำร่วมกัน นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความรู้สึกถึงเสมอภาค การให้เกียรติ การยอมรับความสามารถซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังต้องอาศัยครูผู้ที่มีความสามารถในการจัดการประสานงานที่ดีหรือบุคคลที่ชุมชนยอมรับเป็นผู้ประสานชุมชนกับโรงเรียน และที่สำคัญทุกฝ่ายจะต้องมองเห็นภาพของการพัฒนาเด็กนักเรียนทุกระดับในชุมชนที่เป็นไปอย่างเหมาะสม ต่อเนื่อง และประสานสัมพันธ์กัน เพื่อที่ทุกฝ่ายจะได้ทำหน้าที่ของตนในการที่จะสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัดไหล่หินนี้ให้แก่ลูกหลานของตนต่อไปได้

บทที่ 6

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน

สภาพของโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินที่คงเหลืออยู่ในปัจจุบัน แม้ว่าบางส่วนได้มีการเปลี่ยนแปลงซ่อมแซมไปบ้างแต่ก็ยังคงสภาพของเดิมไว้มาก เมื่อศึกษาย้อนไปในอดีตจะเห็นได้ว่าชุมชนแห่งนี้ได้ช่วยกันดูแลรักษาไว้ ด้วยความเชื่อ ความศรัทธาในเรื่องของ “ผลบุญ” ของการสร้างหรือทะนุบำรุงศาสนวัตถุและศาสนสถาน และ “ผลกรรม” ที่บังเกิดแก่ผู้ที่ก่อสร้างหรือเปลี่ยนแปลงอาคารสิ่งก่อสร้างเดิมในวัด เชื่อกันว่าจะต้องมีอันเป็นไปถึงแก่ชีวิต เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับคนเหล่านี้ได้ถูกเล่าขานสืบกันต่อมา เพื่อเป็นสิ่งเตือนใจไม่ให้คนในชุมชนหรือหรือทำลายโบราณวัตถุสถานที่แห่งนี้ อย่างไรก็ตามความเกรงกลัวในผลกรรมของการฝ่าฝืนกฎข้อห้ามนี้จะไม่อาจทำให้เกิดการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนได้ถ้าหากขาดความผูกพันระหว่างวัดกับชุมชนที่พึ่งพิงกันมาตั้งแต่ครั้งอดีต

การอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินในอดีต

วัดไหล่หินในอดีตนอกจากจะทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เป็นโรงเรียนเป็นสถานที่บวชเรียนและฝึกงานอาชีพ เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วย เจ็บป่วยหรือพบภัยพิบัติต่าง ๆ ก็อาศัยวัดเป็นที่พึ่งทางใจ วัดไหล่หินจึงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้ กิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ แสดงให้เห็นศรัทธา ความเชื่อ ที่ชาวบ้านมีต่อวัด ความเชื่อเรื่องผลบุญที่ได้รับจากการทำบุญและการประพฤติดีและผลกรรมจากการทำชั่วหรือล่วงละเมิดกฎข้อห้ามต่าง ๆ ที่เชื่อว่าเป็นสิ่งทำลายพระพุทธศาสนา ด้วยวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ผูกพันกับวัดไหล่หินจึงทำให้วัดแห่งนี้ได้รับการดูแลและบำรุงรักษามาโดยตลอด

ความเชื่อและความศรัทธาที่มีมาแต่อดีต

ในหนังสือธรรมทานิสงส์ต่างๆได้กล่าวถึงผลบุญของการถวายศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และเครื่องสักการะต่าง ๆ ว่าเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวถึง 5000 ปี ผู้ทำจะได้บุญกุศลพบสุข 3 ประการ คือความสุขในโลกมนุษย์ สวรรค์และถึงนิพพานในที่สุด ดังนั้นการทำบุญด้วยการถวายศาสนวัตถุและศาสนสถานต่างๆจึงทำกันบนพื้นฐานความเชื่อเหล่านี้

ความเชื่อเรื่อง “ บุญ ” เป็นเรื่องที่ชุมชนบ้านไหล่หินกล่าวถึงกันมาก ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มงานบุญ กลุ่มช่าง หรือชาวบ้านทั่วไป การช่วยเหลือใดๆ ก็ตามมักจะหวังผลบุญที่จะได้รับ ซึ่งบุญนี้อาจหมายถึงความสุขใจในปัจจุบันและผลบุญในภายหน้า บุญที่ได้ไม่เพียงแต่ได้จากการบริจาคเงินเพื่อทะนุบำรุงศาสนาเท่านั้นแต่มีความหมายในการปฏิบัติตนเป็นคนดี มีคุณธรรม รวมถึงช่วยเหลือผู้อื่น ชาวบ้านบอกว่า “ ละอ่อนน่าเอ็นดู สอนละอ่อนได้บุญ บ่ต้องมีค่าครู ” หรือคำที่กล่าวว่า “ หยะงานหมูนี้นันสุขใจ บ่ได้สตาจ้ก็บ่เป็นหยัง จ้าวจาวบ้านได้บุญ ” ดังนั้นการช่วยเหลือชาวบ้านจัดตกแต่งเครื่องบูชาต่าง ๆ หรือ การช่วยเหลือโรงเรียนในการถ่ายทอดความรู้ก็ไม่มี การเรียกร้องค่าตอบแทนเพราะถือว่าเป็นการทำเอาบุญ

ในกลุ่มของช่างมักจะกล่าวถึงความงามและความสุขใจที่ได้ชื่นชมความงามผลงานศิลปกรรมของโบราณวัตถุสถานที่วัดแห่งนี้ ได้แก่ ความงามของพระพุทธรูป ลวดลายประดับหน้าบันและฐานชุกชี รูปประดับชั้นหลังคาวิหารและซุ้มโขงและลวดลายที่ตู้พระธรรม จากประสบการณ์ของช่างที่มีความผูกพันกับวัดมาตั้งแต่เป็นเด็กได้เรียนรู้วิชาการ วิชาชีพ คติความเชื่อต่างๆ และยังได้นำเอาความงามของศิลปกรรมมาในวัดมาปรับใช้ในการทำงาน เพื่อช่วยเหลือชุมชนและการดำรงชีวิต จึงทำให้คนกลุ่มนี้มีความผูกพันกับวัด เห็นคุณค่าของวัดทั้งด้านความงดงาม ความเก่าแก่และความศักดิ์สิทธิ์ จะให้การช่วยเหลือวัดและชาวบ้านในการตกแต่งเครื่องสักการะต่างๆ ด้วยความเต็มใจ ด้วยเชื่อว่าผลของการช่วยเหลือนี้จะเกิดบุญกุศลแก่ตนเอง

ตามประวัติของวัดที่เล่าสืบต่อกันมาถึงเรื่องราวของพระมหาปาเกสรปัญโญอดีตเจ้าอาวาสผู้สร้างวิหารโถงที่วัดไหล่หินว่าเป็นนักศาสนธรรม ประพฤติปฏิบัติธรรมจนได้มานิสสัยและมือถือนิหาร ทำให้ผู้คนทั่วไปให้ความเคารพนับถือ มีการกราบไหว้รูปเคารพที่ในวิหารและการบนบานที่ภูในสุสานพระสงฆ์ที่วัดไหล่หิน นอกจากนี้ยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ในวัดไหล่หินอีก ได้แก่ พระธาตุเจดีย์ ต้นโพธิ์ พระประธาน พระแก้วและครุฑากวี่ ดังนั้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือนี้จึงเป็นที่พึ่งพาทางใจของชาวบ้านไหล่หินที่เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดเป็นความศรัทธาและความผูกพันกับวัดมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

“ จิต ” ภูมิปัญญารักษาวัดนธรรม

วัดไหล่หินเป็นวัดที่มีการซ่อมแซมน้อยและคงสภาพเดิมเอาไว้ได้มากเพราะมีความเชื่อในเรื่องของผลร้ายของการรื้อถอนหรือซ่อมแซมของเก่า ดังที่กล่าวไว้ในตำนานพระเจดีย์ที่วัดไหล่หินซึ่งจารเป็นอักษรไทยเหนือบนใบลานในปี พ.ศ. 2316 ได้เล่าถึงการบูรณะเปลี่ยนแปลงเจดีย์ที่วัดไหล่หินของ “ พยาธัมมรักษ์ ” และ “ หมื่นสิงขร ” ว่าหลังจากที่บูรณะเสร็จก็ต้องเสียชีวิต

ความเชื่อเรื่องนี้ยังคงเชื่อกันอยู่ถึงปัจจุบันซึ่งชาวบ้านมักเล่าให้ลูกหลานฟังถึงเหตุการณ์ในอดีตที่ตนได้พบเห็นว่าผู้ใดที่ละเมิดข้อห้ามมีเหตุทำให้เสียชีวิตกันในไม่ช้า อย่างไรก็ตามก็มีข้อยกเว้นกฎข้อห้ามนี้ ดังที่พ่อหนานคุ้ม วรรณฉวีเล่าว่าในสมัยเมื่อตนบวชเป็นพระนั้นถ้าผู้ใดจะรื้อถอนหรือสร้างอาคารภายในวัดต้องไปเสี่ยงทายด้วยการ “วัดไม้ว้า” ก่อน ถ้าการวัดครั้งหลังยาวกว่าครั้งแรกก็สามารถทำได้ แต่ถ้าวัดได้ไม่ยาวกว่าครั้งแรกก็ไม่อาจทำได้ เรื่องเล่าที่แสดงถึงอาถรรพ์ที่เกิดจากละเมิดข้อห้ามนี้มีเล่าอีกว่าพระสมพรซึ่งเคยรักษาการเจ้าอาวาสอยู่ไม่นานก็มรณภาพ ซึ่งก่อนหน้านั้นท่านได้รื้อกำแพงเก่าเพื่อขยายกำแพงออก การรื้อกำแพงนั้นถือว่าสำคัญมาก มีคติบอกสืบต่อกันมาว่า “**กดเข้าแผ่นดิน กดออกแพใน**” (ขยับออกเป็นอันตรายแก่คนที่อยู่ข้างใน ขยับเข้าคนภายนอกจะเป็นอันตราย : ผู้วิจัย) ดังนั้นเมื่อมีการรื้อถอนสิ่งก่อสร้างในวัดจะไม่มีช่างในหมู่บ้านทำกันด้วยกลัวกันว่าจะเป็นอันตรายดังที่ช่างจากที่อื่นๆ ต้องมีอันเป็นไปอาจถึงขั้นเสียชีวิต หรือผู้ใดลักขโมยของวัดก็จะได้รับภัยพิบัติเช่นกันเป็นเรื่องที่ชาวบ้านมักจะยกตัวอย่างคนที่ประพฤติดนไม่ที่เห็นกันอยู่ในชุมชนสอนให้ลูกหลานได้ตระหนักกัน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่อง “ **ขีดวัด** ” ได้กล่าวถึงโทษของการทำลายศาสนวัตถุและศาสนสถานไว้รุนแรงมาก มีกล่าวไว้ใน “ **ธรรมปรัศโลก** ” ที่ใช้เทศน์ในงานศพว่าการกระทำที่ถือว่ามิโทษหนัก คือ ตีพระ ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายบิดามารดา ทำให้พระสงฆ์แตกแยกกัน การกระทำเหล่านี้เป็นอนันตริยกรรม เป็นกรรมหนักต้องตกนรกจนกว่าพระศรีอริยเมตไตรยมาโปรดถึงจะไปเกิดในโลกมนุษย์ได้ ส่วนที่ผู้ที่ไม่ทำลายพระพุทธรูปและเจดีย์นั้นถือเป็นอนันตริกรรมหนักที่สุดถึงขนาดขึ้นหามนิพพานเลยทีเดียว

สภาพการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชน

อนุรักษ์โบราณวัตถุสถานวัดไหล่หินในปัจจุบัน

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัดไหล่หินที่ยังคงทำกันอยู่เหมือนในอดีต ได้แก่ ความรู้เรื่องประวัติความเป็นมาของวัดวัดไหล่หิน พิธีกรรม ความเชื่อเรื่องผลบุญ ผลกรรม ได้รับการถ่ายทอดจากคนแก่คนแก่สู่ลูกหลานและพบว่ายังมีพ่อแม่บางคนยังสามารถสืบทอดความรู้ให้ลูกได้เล็กๆ ในหมู่บ้านส่วนหนึ่งยังคงได้มีโอกาสติดตามผู้ใหญ่ไปร่วมงานพิธีกรรมต่างๆ ที่วัด ได้รับความรู้ ความสนุกสนานและได้ชื่นชมสิ่งสวยงามในวัด แต่ในกลุ่มวัยรุ่นนกิจกรรมเหล่านี้จะไม่อยู่ในความสนใจ จึงไม่ค่อยพบคนกลุ่มนี้ในงานประเพณีต่างๆ ของชุมชนมากนัก แต่มีข้อสังเกตว่า

งานประเพณีสงกรานต์และงานดักบาตรปีใหม่จะได้รับความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมมากเป็นพิเศษ

รูปแบบการกระตุ้นชุมชนให้เกิดการตระหนักและเห็นคุณค่าวัดไหล่หินได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันสื่อต่าง ๆ ได้มีส่วนในการสร้างจิตสำนึกมากขึ้น รวมทั้งการที่คนภายนอกซึ่งได้แก่ นักวิชาการ นักเรียน นักศึกษา บุคคลสำคัญ นักท่องเที่ยว ฯลฯ ได้ให้ความสนใจมาเยี่ยมชมและศึกษากัน ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญให้การดูแลวัดไหล่หินกันมากขึ้น

วัดไหล่หินนอกจากจะเป็นวัดสำคัญของท้องถิ่นแล้วยังถือว่าเป็นศิลปสถานที่สำคัญแห่งหนึ่ง ที่ผ่านมามีนักวิชาการและนักศึกษาได้เข้ามาศึกษากันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านศิลปกรรมและเอกสารโบราณ เริ่มจากเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2509 ทางสยามสมาคมได้ขอสำรวจค้นคว้าโบราณวัตถุที่วัดไหล่หิน โดยมีองคมนตรีกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรประธานองคมนตรีเสด็จมาวัดไหล่หินในระหว่างเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2509 ต่อมาได้มีคณะวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาศึกษาเอกสารโบราณและสถาปัตยกรรมที่วัดไหล่หิน ผลงานการศึกษาไม่ได้เผยแพร่สู่ชุมชนแต่มีเก็บรักษาไว้ที่วัดและในปี 2541-2545 ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับวัดไหล่หินอีกครั้งในโครงการ “ **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน** ” ที่พยายามเผยแพร่องค์ความรู้ต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาเผยแพร่สู่ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2542 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ได้เสด็จเยี่ยมชมโบราณวัตถุสถานแห่งนี้ การเสด็จครั้งนั้นมีสารคดีโทรทัศน์พระราชกรณียกิจส่วนพระองค์พร้อมกับคำบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานแห่งนี้ออกอากาศทั่วประเทศ จึงทำให้มีผู้สนใจทั้งที่อยู่ในท้องถิ่นใกล้เคียงและห่างไกลมาเยี่ยมชมกันมาก ผู้นำชุมชนมักหยิบยกมานำเสนอให้ชุมชนเห็นความสำคัญของวัดไหล่หิน เหตุการณ์นี้ทำให้ชุมชนตื่นตัวและให้ความสนใจดูแลวัดมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ผลการวิจัยพบว่าสื่อมีส่วนกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินอย่างมาก สื่อที่ชาวบ้านสนใจและส่งผลต่อมากคือ สื่อโทรทัศน์ เช่น สารคดี การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชมวัดโบราณวัตถุสถานวัดไหล่หินของสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ที่ได้เคยเผยแพร่ในโทรทัศน์ทุกช่องและรายการสารคดีโลกสีน้ำเงิน ชุดภูมิปัญญาพื้นบ้านและสารคดีชุดเพื่อชีวิตท้องถิ่นของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา ซึ่งนำเสนอเรื่องราวของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์

โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน เนื่องจากสารคดีนี้เป็นการเผยแพร่โดยสื่อระดับประเทศและชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการผลิตรายการด้วย ทำให้มีบุคคลสำคัญอื่นๆ เช่น นายอำเภอผู้ว่าราชการจังหวัด ฯลฯ และนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมใจวัด ก็ยังทำให้ชาวบ้านรู้สึกภูมิใจและเห็นคุณค่าวัดแห่งนี้มากขึ้น จากความรู้สึกที่เคยชินของชาวบ้านทั่วไปที่มีต่อวัดที่ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องราวและคุณค่าทางด้านศิลปกรรมของวัดมากนัก ก็เปลี่ยนมาเป็นการพูดคุยในเรื่องของความงดงามตามและเนื้อหาเรื่องราวตามที่จัดทำสารคดีได้นำเสนอ อย่างไรก็ตามแม้ว่าสื่อโทรทัศน์จะเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการกระตุ้นจิตสำนึกของชุมชนได้ก็ตาม แต่ก็ต้องอาศัยความสามารถพิเศษในการนำเสนอ และเสียค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้นทางชุมชนโดยเฉพาะในกลุ่มของผู้นำชุมชนจึงได้ใช้ประโยชน์ด้วยการอ้างถึงเพื่อนำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจอยู่เสมอ ในส่วนของโรงเรียนก็ได้นำเทปโทรทัศน์สารคดีเหล่านี้มาใช้ในการเรียนการสอนและยังเผยแพร่ความรู้เรื่องวัดไหล่หินและหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนบ้านไหล่หินแก่ชุมชน ด้วยการนำเทปโทรทัศน์ไปฉายตามที่ชุมนุมต่าง ๆ และให้นักเรียนยืมไปให้ผู้ปกครองไปดูที่บ้าน

สื่ออีกประเภทหนึ่งที่ทางโครงการจะยังคงใช้อย่างจริงจังในการประชาสัมพันธ์หลักสูตรก็คือหนังสือพิมพ์โรงเรียน “*สารโรงเรียนบ้านไหล่หิน*” เพราะเป็นสื่อที่เฉพาะเจาะจงให้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนได้รับทราบข่าวสาร แต่ระยะที่ผ่านมายังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากสื่อนี้เพื่อประโยชน์ทางด้านอนุรักษ์วัดไหล่หินเท่าที่ควรด้วยปัญหาในด้านเวลาในการจัดเตรียมข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ แต่เมื่อโรงเรียนได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาจึงได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรและเรื่องราวของวัดไหล่หินมากขึ้น

วิธีการเผยแพร่ความรู้และสร้างความภาคภูมิใจในวัดไหล่หินที่พบว่าได้ผลก็คือการนำเสนอความรู้และผลงานด้วยการจัดนิทรรศการ ได้แก่ การจัดนิทรรศการผลงานและงานค้นคว้าของนักเรียนโรงเรียนบ้านไหล่หิน การจัดนิทรรศการศิลปะพื้นบ้านโรงเรียนไหล่หินวิทยา การจัดนิทรรศการของ อบต. ที่นำไปจัดแสดงในสถานที่ต่าง ๆ การจัดบอร์ดนิทรรศการที่วัด การจัดนิทรรศการของโรงเรียนบ้านไหล่หินเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น การนำผลงานศิลปะของชาวบ้านไปเผยแพร่ในรูปแบบของการสาธิต แสดงผลงาน และเป็นวิทยากรให้ความรู้ กิจกรรมเหล่านี้ช่วยสร้างความภาคภูมิใจแก่ผู้จัดทำและผู้ดูก็ได้รับความรู้และเห็นความสำคัญในวัดไหล่หินมากขึ้น ดังนั้นวิธีการเสนอความรู้และผลงานของนักเรียนโดยนักเรียนเองจะช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกรักและภูมิใจในวัดไหล่หินอีกวิธีหนึ่ง

ผลจากการที่มีบุคคลสำคัญ นักวิชาการ นักศึกษา นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาศึกษาและเยี่ยมชมกัน อีกทั้งการประชาสัมพันธ์ของสื่อภายนอกและสื่อภายในชุมชน ทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้ชุมชนสนใจที่จะดูแลและเห็นความสำคัญของวัดมากขึ้น จะเห็นได้จากการที่ได้มีการฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ด้านข้างวัดให้ย้อนยุคกลับมาใช้เป็นบริเวณจัดงานวัดเหมือนในอดีตอีก ช่างชาวบ้านได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อรื้อฟื้นงานตกแต่งเครื่องสักการะแบบดั้งเดิมขึ้น เช่น การทอตุ๊กแบบดั้งเดิมเพื่อนำมาตกแต่งสถานที่ในการรับเสด็จหรือนำมาประดับตกแต่งวัดวันสงกรานต์และงานเฉลิมฉลองต่างๆ และยังได้ฟื้นฟูงานการทอผ้าพื้นเมือง ทอตุ๊ก ทอยาม เพื่อจำหน่าย ปัจจุบันได้กลายเป็นอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีคนทั้งภายในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านมาสั่งทำกันไม่ได้ขาด นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้เข้าร่วมในการศึกษาค้นคว้ากับโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีครู พระสงฆ์และผู้รู้ในชุมชนได้ร่วมกันจัดทำขึ้น นอกจากนี้ช่างชาวบ้านยังได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรสอนงานดอกไม้ใบตองแก่นักศึกษาและประชาชนที่มาร่วมงานมหกรรมศิลปะพื้นบ้าน 4 ภาค ที่สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏลำปางจัดขึ้น ผลงาน “ นกหัด ” ที่ทำจากโครงไม้สานและตกแต่งด้วยกระดาษสีที่ทำกันในเทศกาลทานก้วยสลาก ได้นำไปเผยแพร่ในขบวนแห่ขันโตกช้างที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย และเป็นวิทยากรสอนเรื่อง “ ตุ๊ก ” ที่สถานพินิจเยาวชนลำปาง กิจกรรมดังกล่าวนี้ได้สร้างความภาคภูมิใจแก่ช่างและลูกหลาน รวมทั้งชาวบ้าน ที่ผลงานของชาวบ้านไหล่หินได้ถูกนำไปเผยแพร่ ซึ่งทางโรงเรียนก็ได้ช่วยประชาสัมพันธ์เรื่องนี้ในหนังสือพิมพ์บ้านไหล่หินและที่ประชุมผู้ปกครองให้ชุมชนได้รับทราบโดยทั่วกัน

อบต.และชาวบ้านร่วมกันได้พัฒนาภูมิทัศน์วัดให้ดูสวยงาม นอกจากนี้ทาง อบต. ยังได้ประสานงานกับทางจังหวัดให้ฝ่ายผังเมืองมาให้คำแนะนำและปรับแต่งบริเวณวัดให้เหมาะสม เช่น ย้ายสายไฟที่เกะกะไม่เป็นระเบียบ ย้ายเพิงที่วางเครื่องบูชาพระที่บดบังตัววิหาร เก็บป้ายต่าง ๆ ดูกรูปร่าง ฯลฯ และยังได้ประสานงานกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ให้ส่งภัณฑารักษ์มาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดทำโครงการปรับปรุงพิพิธภัณฑวัดไหล่หิน ซึ่งทาง อบต. กำลังจัดทำโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งทุนภายนอก นอกจากนี้ยังได้ประชาสัมพันธ์วัดไหล่หินด้วยการจัดทำป้ายบอกทางไว้ที่ถนนใหญ่ เป็นภาษาไทย อังกฤษ และอักษรพื้นเมือง การจัดทำบอร์ดประชาสัมพันธ์วัดไหล่หินไปจัดแสดงในงานวันรำลึกถึงรถม้า-รถไฟโดยความอนุเคราะห์บอร์ดไม้แกะสลักและเนื้อหาความรู้จากวัดไหล่หิน บอร์ดแผ่นนี้ผู้จัดทำมีความภูมิใจเพราะได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมากและได้จัดทำเพิ่มขึ้นอีกใน

เวลาต่อมาเพื่อนำติดตั้งที่วัดพระธาตุลำปางหลวงและที่หน้าอำเภอเพื่อประชาสัมพันธ์ให้คนมาเที่ยวชมวัดไหล่หินและยังได้จัดทำแผ่นพับแนะนำวัดไหล่หินแจกเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้อ่านกัน

ในส่วนของวัดไหล่หินได้มีการจัดระเบียบในตัวอาคารและบริเวณวัดให้ดูเรียบร้อย มีการจัดทำป้ายชื่อและคำอธิบายโบราณวัตถุสถานของวัด ซึ่งพระ ศรัทธาวัตรและครูได้ร่วมกันจัดทำขึ้น และยังสามารถเปิดโรงธรรมเพื่อให้ประชาชนได้กราบไหว้บูชาพระธรรมคัมภีร์ ในบางโอกาสจะมีพระและชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับวัดบรรยายให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชม นอกจากนี้ยังมีป้ายอธิบายสิ่งของต่าง ๆ ในบริเวณวัด จัดทำเป็นอักษรและภาษาพื้นเมือง ในด้านวิชาการนั้นทางวัดได้บอกบุญไปยังผู้ที่จิตศรัทธาได้จัดพิมพ์หนังสือประวัติวัดไหล่หินออกเผยแพร่เป็นวิทยาทานและยังเข้าร่วมสัมมนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ทางสถาบันราชภัฏจัดขึ้น ร่วมมือเป็นคณะกรรมการวิจัยกับสถาบันราชภัฏลำปางและโรงเรียนบ้านไหล่หินทำการวิจัยเรื่อง “ *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานวัดไหล่หิน* ” และยังได้ร่วมศึกษาค้นคว้าและจัดทำเอกสารเรื่อง “ *วัดไหล่หิน* ” และ “ *โบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน* ” และจัดบอร์ดนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติวัด ข่าวกิจกรรมหรือกิจกรรมสำคัญของวัด จัดแสดงไว้ที่ศาลาหน้าวัดให้นักเรียนและประชาชนที่มาวัดไหล่หินได้อ่านกัน

โรงเรียนบ้านไหล่หินได้มีส่วนในการปลูกฝังให้นักเรียนได้ให้การดูแลวัด ได้แก่ การนำนักเรียนไปทำบุญในโอกาสต่าง ๆ เช่น เวียนเทียน ทานกัวยสลาก ถวายเทียนพรรษา สวดสรภัญญะ ฯลฯ ซึ่งส่วนมากเป็นการทำบุญที่แยกจากพิธีกรรมชาวบ้าน ในงานบุญประเพณีต่าง ๆ ยังช่วยเหลือในเรื่องการจัดสถานที่และทำความสะอาด ส่วนกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นแต่เดิมนั้นได้ให้ความรู้เฉพาะในเรื่องของประวัติไหล่หินและพาไปชมพิพิธภัณฑสถานนั้น ต่อมาเมื่อได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จึงได้เพิ่มกิจกรรมที่เกี่ยวกับงานศิลปะพื้นบ้านและให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ มากขึ้น หลักสูตรนี้ได้ขยายผลใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านไหล่หินครบทุกชั้นและได้ขยายผลสู่กลุ่มโรงเรียนต่างๆ ในอำเภอเกาะคาในภาคเรียนต่อไป

แนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน

ปัจจุบันการให้ความรู้เรื่องวัดไหล่หินยังคงทำกันอยู่ในระดับครอบครัว โรงเรียนและชุมชน ส่วนมากเป็นความรู้ในเรื่องประวัติการสร้างศาสนสถานในวัด นิทาน ตำนาน ความเชื่อของคนโบราณ ด้วยการบอกเล่า การสั่งสอน สื่อต่าง ๆ แต่สิ่งที่ชุมชนรู้สึกเป็นห่วงก็คือคน

รุ่นใหม่ให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา รวมทั้งการดูแลรักษาวัดน้อยลง ต่างจากคนรุ่นก่อน ดังนั้นกระบวนการที่ได้ลงมือปฏิบัติและมีอารมณ์ร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันจึงไม่ได้ปฏิบัติกัน ซึ่งทั้งสามส่วนไม่ว่าจะเป็นความรู้ การลงมือปฏิบัติและการมีอารมณ์ร่วมกันให้การช่วยเหลือดูแลวัดนี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เป็นกระบวนการที่จะก่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานแห่งนี้ได้ จากการศึกษาประวัติการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานวัดไหล่หินและวิถีชีวิตของชุมชนบ้านไหล่หินสามารถกำหนดแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินได้ว่าจะต้องอาศัยกระบวนการชุมชนบนพื้นฐานวัฒนธรรมของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ และสื่อต่าง ๆ ซึ่งแนวทางดังกล่าวได้รับการพิสูจน์มาแล้วจากเหตุการณ์ที่ผ่านมาว่ามีส่วนกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนักได้ โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น

แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน มีดังนี้คือ

- 1) โรงเรียน วัด และชุมชน ร่วมกันสร้างสำนึกบนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน
- 2) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึก และ
- 3) การใช้สื่อเสริมสร้างจิตสำนึก

โรงเรียน วัด และชุมชน ร่วมกันสร้างสำนึก บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านไหล่หิน

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานได้นั้นเป็นกระบวนการสั่งสม ต้องอาศัยเวลา ความต่อเนื่องและสอดคล้องกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยความเชื่อและความศรัทธาในวัดไหล่หินและกระบวนการชุมชน ดังนั้นกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมของวัดและชุมชนจึงควรคำนึงถึงบทบาทและการมีส่วนร่วมของเด็กนักเรียนในชุมชน ส่วนหลักสูตรท้องถิ่นก็จะเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนเกิดรักความผูกพันกับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง ดังนั้นกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนจึงต้องมีการประสานความร่วมมือและดำเนินการร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ทุกฝ่ายต้องช่วยกัน.....อย่างมีเป้าหมาย

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินนี้จากที่ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพของชุมชนเห็นว่า โรงเรียน วัด ผู้ปกครอง กลุ่มช่าง ชาวบ้าน และอบต. ล้วนมีบทบาทในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นของตน แต่บทบาทยังไม่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน

เรื่องของการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เป็นปัญหาอยู่ คือ เด็กและเยาวชน ฉะนั้นกิจกรรมต่างๆ ที่จัดทำกันจึงเป็นกิจกรรมประเพณีโดยปกติหรือจัดตามนโยบายของหน่วยงานที่สังกัด แต่เมื่อมีการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเกิดขึ้น กลุ่มเป้าหมายสำคัญจึงอยู่ที่ตัวนักเรียน โดยที่ทุกฝ่ายได้เริ่มมองเห็นร่วมกันในจุดนี้และดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อเด็กและเยาวชนในชุมชนมากยิ่งขึ้น

มองกว้าง มองไกล เห็นความต่อเนื่องและประสานสัมพันธ์

ในการพิจารณาหลักสูตรได้มีการหยิบยกปัญหาเรื่องของความประพฤตินักเรียนมาอภิปรายกันและได้ข้อสรุปว่า บ้าน วัด โรงเรียนจะต้องให้การดูแลร่วมกัน โดยไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดโดยเฉพาะ จากปัญหานี้จึงมีแนวคิดในเรื่องของการสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานของท้องถิ่นที่จะต้องเป็นความร่วมมือของคนหลายฝ่ายเช่นกัน คือ ครู ผู้ปกครอง นักเรียน พระ ช่าง ชาวบ้าน และอบต. ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงควรจะได้มาวางแผนร่วมกันอย่างจริงจังต่อไปในการกำหนดเป็นแผนพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ทุกฝ่ายได้มองเห็นภาพรวมของการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมของชุมชน มองเห็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญคือนักเรียนที่จะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องนี้ โดยกำหนดเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายทั้งผู้ปกครอง ครูโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา พระ ชาวบ้าน อบต. ฯลฯ ซึ่งการดำเนินการจะต้องทำอย่างต่อเนื่องและประสานสัมพันธ์กัน

สร้างสัมพันธ์จากความเชื่อและความศรัทธา

พื้นฐานความร่วมมือของชุมชน วัดและโรงเรียนที่ผ่านมานั้นจะเห็นได้ว่านอกจากความสัมพันธ์อันญาติมิตรและการช่วยเหลือเกื้อกูลที่มีมาแต่เดิมแล้ว ส่วนหนึ่งยังเกิดจากความศรัทธาที่มีต่อวัดไหล่หิน ความเชื่อในเรื่องของ “ผลบุญ” และ “ผลกรรม” เป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวไหล่หิน กิจกรรมใดๆ ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมของชาวบ้าน วัด และโรงเรียนจะเห็นได้ว่าการช่วยเหลือกันจะอิงเรื่องการทำบุญเป็นหลัก เช่น การบริจาคที่ดินสร้างถนน สร้างศาลาประชาคม ฟ้าป่าการศึกษา การบริจาควัสดุอุปกรณ์ให้โรงเรียนเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้เสียชีวิต การทำบุญวันเกิดด้วยการจัดเลี้ยงอาหารกลางวันนักเรียน เป็นต้น รากเหง้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้จะช่วยหล่อหลอมให้เกิดความผูกพันกันของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดีและควรได้สืบทอดในเรื่องของความเชื่อและความศรัทธานี้สู่ลูกหลานต่อไป

ขยายแนวคิดสู่โรงเรียนและชุมชน

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ผ่านมาได้มีกิจกรรมต่างๆ ที่จะขยายแนวคิดเรื่องการสร้างจิตสำนึกนี้สู่ชุมชน ด้วยการจัดเสวนาเพื่อระดมความคิดของชุมชนเพื่อให้ได้แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ต่อมาได้จัดร่างหลักสูตรร่วมกับครูโรงเรียนบ้านไหล่หิน ช่าง ครูโรงเรียนไหล่หินวิทยา (ร.ร.มัธยมศึกษาประจำตำบลไหล่หิน) ประธาน อบต. กรรมการ อบต. และชาวไหล่หิน (เป็นครูโรงเรียนใกล้เคียง) และจัดทำแผนการโดยคณะครูโรงเรียนบ้านไหล่หิน โรงเรียนไหล่หินวิทยา โรงเรียนบ้านเข้าซ้อน โรงเรียนบ้านทุ่งขาม และโรงเรียนบ้านมะกอก-นาบัว กิจกรรมดังกล่าวนี้มีจุดมุ่งหมายนอกเหนือจากการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นก็คือการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของโรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ชุมชน และอบต. และการขยายแนวคิดในการทำหลักสูตรท้องถิ่นนี้ขยายสู่ชุมชน โรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในตำบลและหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อเป็นเครือข่ายในการดำเนินงานร่วมกันต่อไป

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึก

หลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเป็นการกำหนดทิศทางการเรียนการสอนมุ่งสู่จุดประสงค์ที่ต้องการคือความรู้และทักษะทางด้านศิลปะแบบสากลและท้องถิ่น คุณลักษณะของนักเรียนที่ชุมชนต้องการและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานวัดไหล่หิน ด้วยจุดประสงค์นี้จึงได้มีการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมที่จะทำให้นักเรียนบรรลุจุดประสงค์ได้

เนื้อหาสาระที่เรียนเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะในท้องถิ่นซึ่งได้แก่ ศิลปะในวัดไหล่หิน ประเพณีงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ภาพพิมพ์ และงานออกแบบเครื่องสักการะ รวมทั้งงานศิลปะพื้นบ้าน เช่น การตกแต่งเครื่องสักการะที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของเล่นของใช้ ฯลฯ ซึ่งเป็นงานที่สามารถเรียนรู้ได้จากวิทยากรชาวบ้านผู้มีประสบการณ์ทางด้านศิลปะและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมโดยเนื้อหาดังกล่าวเป็นเนื้อหาที่นักเรียนสนใจเหมาะสมกับเพศและวัย มีสื่อช่วยการเรียนรู้และวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานที่หาได้ในท้องถิ่น รวมทั้งเนื้อหาในด้านหลักการทางศิลปะที่สามารถนำศึกษาเพื่อทำความเข้าใจหรืออธิบายคุณค่าทางด้านความงามของศิลปะพื้นบ้านได้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ต้องใช้กระบวนการสร้างจิตสำนึกมาใช้ ได้แก่ การให้นักเรียนมีความรู้ในเรื่องที่เรียน การเรียนในสถานที่จริงหรือ

สถานการณ์จริงและการให้นักเรียนเกิดอารมณ์ร่วมในเหตุการณ์หรือเรื่องราวนั้น จากผลการศึกษาสามารถสรุปแนวทางในการจัดการเรียนสอนได้ดังนี้

1. สอนโดยกระบวนการสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าศิลปะมาใช้ในการจัดกิจกรรม คือ 1) การศึกษาประวัติความเป็นมา เรื่องราวและความเชื่อในงานที่ทำ 2) การเรียนรู้เรื่องความงาม การชื่นชมผลงานศิลปะ 3) การวิพากษ์วิจารณ์ผลงานศิลปะ และ 4) การปฏิบัติงานศิลปะ
2. สอนโดยกระบวนการเรียนรู้แบบช่างชาวบ้านคือให้นักเรียนเลือกเรียนตามความสนใจ โดยเริ่มทำงานตามแบบอย่างของครูช่างหรืองานชั้นครู ผู้เรียนจะเรียนจากสถานการณ์จริง เรียนรู้การทำงานของครู ใช้ความสามารถในการสังเกต การวิเคราะห์ การรับรู้ความงาม การฝึกฝนจนเกิดทักษะความชำนาญ หลังจากนั้นจึงศึกษาด้วยตนเองจากประสบการณ์การทำงาน ศึกษาจากแหล่งอื่นๆ และสร้างผลงานศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง
3. เน้นกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้งานศิลปะและคติความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้วิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของชุมชน ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เรียนได้อย่างลึกซึ้งและมีความผูกพันกับชุมชน
4. กิจกรรมที่ช่วยพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะตามที่กำหนดไว้ คือ กิจกรรมที่ต้องแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง กิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมอุทิศตนเพื่อชุมชน กิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสุขในการเรียนรู้ การปฏิบัติงานศิลปะ การปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน การเห็นคุณค่าตัวเองและการได้รับการยอมรับ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้จะทำให้นักเรียนมีความรักและผูกพันกับวัดและผู้คนในชุมชน เกิดสำนึกที่จะอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานของชุมชนเอาไว้
5. จัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดอารมณ์ความรู้สึกกระทบกับงานนั้น เช่น บรรยายภาพสถานที่ เรื่องราว และเหตุการณ์จริง
6. กิจกรรมที่สร้างความภาคภูมิใจให้ผู้เรียน ได้แก่ การให้นักเรียนได้มีบทบาท ได้แสดงความสามารถ ความมีน้ำใจ และความเสียสละเพื่อชุมชน

การใช้สื่อเสริมสร้างจิตสำนึก

การใช้สื่อเพื่อสร้างจิตสำนึกโดยผ่านการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นนี้ได้อาศัยแนวทางจากการใช้สื่อของชุมชนที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าสื่อเหมาะสมที่จะใช้เพื่อสร้างจิตสำนึกได้นั้นจะต้องมีองค์ประกอบหลายๆ อย่าง คือ ความน่าสนใจของสื่อทั้งด้านวิธีการนำเสนอ

และเนื้อหา เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย มีวิธีการทำให้สนใจสื่อ ประหยัด จัดทำเองได้ สื่อสารได้สองทาง การมีส่วนร่วมในการผลิต สื่อที่ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง เป็นต้น สื่อที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีดังนี้

1. **สื่อสิ่งพิมพ์** ได้แก่ หนังสือพิมพ์โรงเรียน เป็นสื่อที่โรงเรียนจัดทำเองได้ ประหยัด เผยแพร่ได้ทั่วถึง เป็นสื่อกลางสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมานาน ดังนั้นข่าวสารความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและโรงเรียน รวมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ภายนอก เช่น บทความ ข่าวสาร ฯลฯ ที่เผยแพร่ในเอกสารสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ที่อาจสื่อไม่ถึงชุมชน อาจมีการถ่ายทอดหรือนำมาเสนอผ่านหนังสือพิมพ์โรงเรียน โดยโรงเรียนจะนำเสนอด้วยการย่อให้เห็นถึงความสำคัญและชื่อเสียงของวัดไหล่หินที่แพร่หลายเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และควรเปิดโอกาสให้นักเรียนและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือโรงเรียนเพื่อให้สื่อนี้มีคุณค่าแก่ชุมชนมากขึ้น ในรูปแบบของงานเขียนชาวบ้าน การตอบปัญหาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเป็นการถามตอบกันในชุมชน เช่น การตั้งกระทู้และมีผู้ถามผู้ตอบอาจจะเป็นครูหรือชาวบ้านที่มีความรู้ได้มาช่วยกันตอบปัญหา ปัญหาหนึ่งอาจมีผู้ตอบได้หลายคน ส่วนนักเรียนก็สามารถมีส่วนร่วมได้โดยลงภาพผลงานศิลปะ งานค้นคว้าหรือบทสัมภาษณ์บุคคลสำคัญของชุมชนที่จัดทำโดยนักเรียน และครูก็อาจรายงานผลการเรียนและเสนอผลงานการค้นคว้าต่างๆ ของครูได้เช่นกัน

2. **สื่อบุคคล** สื่อบุคคลนี้เป็นสื่อที่ชุมชนใช้กันมาก โดยเฉพาะการสื่อสารเนื้อหาเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของวัด การพูดเชิญชวนให้ชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนสามารถดำเนินการได้โดยโรงเรียน บุคคลที่ทำหน้าที่ได้คือ อาจารย์ใหญ่ ครู และนักเรียน ในที่ประชุมต่าง ๆ และยังสามารถดำเนินการได้โดยชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำ ชาวบ้าน อบต. ฯลฯ ที่จะสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ที่ส่งผลทำให้ชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าวัดไหล่หิน ซึ่งควรให้ทุกฝ่ายได้มีการประชุมวางแผน ร่วมดำเนินงานและประเมินผลร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

3. **สื่อโทรทัศน์** ที่โรงเรียนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากในขณะนี้คือ การใช้เทปบันทึกการบรรยายต่าง ๆ มา ใช้ในการเรียนการสอนและสามารถเป็นสื่อกลางที่จะให้มีการจัดทำสื่อประเภทนี้จากหน่วยงานภายนอก รวมทั้งเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนและชุมชนสนใจสื่อต่างๆ โดยผ่านการบอกกล่าวหรือหนังสือพิมพ์โรงเรียน เป็นการย้ำถึงความสำคัญของวัดไหล่หินที่มีชื่อเสียงเลื่องลือไปไกล ข่าวหรือเรื่องราวใดที่เผยแพร่ทางสื่อโทรทัศน์หรือถูกตีพิมพ์ควรรวบรวมกล่าวอยู่เสมอ

4. สื่อวิทยุ จัดทำได้โดยจัดรายการหรือบอกข่าวสารทางหอกระจายข่าวหมู่บ้านและรายการเสียงตามสายของโรงเรียน จัดทำโดยโรงเรียน (ครูและนักเรียน) และชุมชน

5. การจัดนิทรรศการ ได้แก่ นิทรรศการที่นักเรียนเป็นผู้จัดทำเพื่อแสดงผลงานทางศิลปะและผลงานการค้นคว้าหลังจากเรียนในแต่ละเรื่อง โดยจัดแสดงที่วัดและที่โรงเรียนเพื่อให้ นักเรียนชั้นอื่น ๆ ได้ชมกัน ทำให้นักเรียนรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้แสดงความสามารถของตนสู่ชุมชน ส่วนโรงเรียน วัด อบต. ก็ยังสามารถช่วยเสริมการเรียนรู้แก่นักเรียนด้วยการจัดนิทรรศการต่าง ๆ

บทสรุป

แนวทางในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินจะต้องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน บรรยากาศ เหตุการณ์ สถานที่ สื่อ วิธีการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร รวมทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่จะร่วมกันสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ให้แก่เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านแนวทางในการสร้างจิตสำนึกโดยผ่านการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นมีดังนี้

1. โรงเรียน วัดและชุมชนร่วมกันอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ ต้องอาศัยกระบวนการชุมชนในการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การสร้างให้เด็กนักเรียนได้เป็นผู้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากครอบครัว ชุมชน วัดและโรงเรียน ความเชื่อและความศรัทธาที่มีร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น กิจกรรมศิลปวัฒนธรรมที่จัดขึ้นโดยโรงเรียน วัดและชุมชนที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมให้นักเรียนได้เรียนรู้จากชุมชนซึ่งทุกฝ่ายจะต้องมีการวางแผนงานร่วมกันเพื่อให้มีทิศทางที่ชัดเจนที่จะอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่แห่งนี้

2. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึก เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีความรู้ในงานศิลปะท้องถิ่นหรือเรื่องราวของท้องถิ่น นักเรียนเรียนจากสถานที่หรือสถานการณ์จริง มีการวิพากษ์วิจารณ์ มีความรู้สึกและอารมณ์ร่วมในเหตุการณ์หรือเรื่องราวนั้น

3. การใช้สื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ เพื่อให้ นักเรียนได้รับความรู้และข่าวสารต่างๆ เห็นความสำคัญ มีความเข้าใจในเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ของวัดและรู้สึกภาคภูมิใจที่วัดไหล่หินเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป สื่อที่ครูและชุมชนสามารถจัดทำได้เองและได้ผลดีคือคือหนังสือพิมพ์โรงเรียนบ้านไหล่หิน สื่อบุคคล วิทยุหมู่บ้าน วิทยุ

โรงเรียนและสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ และอาจช่วยเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญด้วยการนำสื่อภายนอก เช่น เทปรายการโทรทัศน์ วิดีโอ หรือบทความ ข่าวจากหนังสือพิมพ์ ฯลฯ ด้วยการถ่ายทอดจากสื่อ บุคคลในชุมชน การถ่ายทอดในหนังสือพิมพ์โรงเรียน การตีพิมพ์ประกาศ ฯลฯ การใช้สื่อต่างๆ นี้ จะต้องอาศัยบุคคลหลายฝ่ายในชุมชนร่วมกันวางแผน ดำเนินการและติดตามผล

บทที่ 7

ผลกระทบจากโครงการวิจัยที่มีต่อชุมชน

ตลอดระยะเวลา 24 เดือนที่ดำเนินโครงการ “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ” ได้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและโรงเรียน ซึ่งเป็นผลจากการทำงานร่วมกัน การเข้ามีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งเหตุการณ์แวดล้อมอื่น ๆ ที่มากระทบชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าว ส่งผลทำให้ชุมชนมีการเคลื่อนไหวที่จะร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและให้การดูแลรักษาวัดไหล่หินมากขึ้นและส่งผลต่อนักวิจัยและสถาบันราชภัฏลำปาง

ผลกระทบที่มีต่อชุมชนและโรงเรียน

ในช่วงแรกก่อนการพัฒนาได้มีการศึกษาประวัติศาสตร์และศักยภาพชุมชนบ้านไหล่หินร่วมกัน ประกอบกับการสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้เสด็จมาศึกษาเยี่ยมชมวัดไหล่หินและสารคดีโทรทัศน์เผยแพร่ทั่วประเทศ ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาวัดไหล่หินกันมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านรู้สึกภาคภูมิใจที่ชื่อเสียงของวัดได้แพร่หลายไปทั่ว ทำให้เห็นความสำคัญของวัด ได้มีการฟื้นฟูงานศิลปะพื้นบ้านและประเพณีต่าง ๆ ขึ้นมาอีก เช่น การทอดุง การทอผ้า ทอขาม งานยอคุณแม่น้ำยาว การจัดงานสงกรานต์บนพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ใช้จัดงานวัดกันในอดีต การประกวดขบวน การเขียนคำขวัญ การออกรถเร่ทางวัฒนธรรม รวมทั้งการเข้าร่วมในการจัดการดูแลวัดให้มีความสวยงามยิ่งขึ้น

ในส่วนของ อบต. ได้ร่วมมือกับชาวบ้านพัฒนาภูมิทัศน์วัดให้ดูสวยงาม นอกจากนี้ยังได้ประสานงานกับทางจังหวัดให้ฝ่ายผังเมืองมาให้คำแนะนำและปรับแต่งบริเวณวัดให้เหมาะสมได้ประสานงานกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ให้ส่งภัณฑารักษ์มาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดทำทะเบียนและการจัดพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้ยังได้ประชาสัมพันธ์วัดไหล่หินด้วยการจัดทำป้ายบอกทางเป็นภาษาไทย อังกฤษ และอักษรพื้นเมือง การจัดทำป้ายนิเทศเพื่อประชาสัมพันธ์วัดไหล่หินจัดแสดงในงานต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชนให้คนมาเที่ยวชมวัดไหล่หินและยังได้นำผลงานการวิจัยเรื่องศิลปกรรมวัดไหล่หินของโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้จัดพิมพ์ทำเป็นแผ่นพับแนะนำวัดไหล่หินแจกเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้อ่านกัน

ต่อมาหลังจากที่โครงการนี้ได้เริ่มเข้าสู่ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้ร่วมกับชุมชนจัดทำหลักสูตร แผนการสอน เอกสารหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตร การประชาสัมพันธ์ การทดลองใช้หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตร ประกอบกับขณะนั้นได้มีการถ่ายทำสารคดีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักสูตรท้องถิ่นบ้านไหล่หินและออกเผยแพร่ ตลอดจนการนำเนื้อหาในสื่อเหล่านั้นมาเน้นย้ำโดยผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ครูใหญ่ พระสงฆ์ ผู้ที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ของวัด รวมทั้งหนังสือพิมพ์โรงเรียน หอกระจายข่าว การฉายวิดีโอสารคดีทำให้ชาวบ้านได้รับรู้และเห็นความสำคัญมากยิ่งขึ้น

จากผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่โรงเรียนได้ดำเนินการตามแผนการสอนวิชาศิลปศึกษาตามหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ช่วยสร้างความผูกพันขึ้นในครอบครัว ผู้ปกครองจะช่วยลูกเตรียมวัสดุอุปกรณ์การเรียน เช่น ใบตอง ดินเหนียว ดอกไม้กลัด ฯลฯ ผู้ปกครองหลายท่านได้ช่วยสอนให้ก่อนที่จะไปเรียนที่โรงเรียน หรือช่วยสอนเพิ่มเติมให้ภายหลังจากที่เรียนจากโรงเรียนแล้ว ปู่ตาตายต่างรู้สึกพอใจที่ลูกหลานเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านซึ่งนับวันจะสูญหายไปทุกขณะ ต่างมีความเต็มอกเต็มใจที่จะเข้ามาเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียน แม่ปึกกล่าวว่า “ ถ้าอาจันจะสื่อไปสอน บอกแม่แต่แม่จะไปสอนสื่อ ” แม่คำแปงพูดว่า “ เต็มใจสอนสื่อเต็มที่ ” และมีเสียงชื่นชมครูโรงเรียนบ้านไหล่หินที่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในส่วนของนักเรียนให้ความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้น สนใจมากกว่าการเรียนแบบเดิม มักมีคำถามกับครูเสมอว่า “ ครูข่าไม่เรียนอีกหรือ ” “ เมื่อไหร่จะพาไปวัดอีก ” และนักเรียนยังเกิดความผูกพันกับคนเฒ่าคนแก่ ดังคำพูดของเด็กชายพันธุการ จินะการ ในสปอทโฆษณาของสำนักงานปฏิรูปการศึกษาที่มักจะเอ่ยถึงกันในกลุ่มครูและชาวบ้านในจังหวัดลำปางว่า “ ดีใจที่ได้เรียนกับคนเฒ่าคนแก่ ”

จากการที่มีบุคคลสำคัญ นักวิชาการ นักศึกษา นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาศึกษาและเยี่ยมชมกัน อีกทั้งการประชาสัมพันธ์ของสื่อภายนอกและสื่อภายในชุมชนรวมทั้งการฟื้นฟูงานศิลปะพื้นบ้านของโครงการนี้ ทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้ชุมชนสนใจที่จะดูแลและเห็นความสำคัญของวัดมากขึ้น ชาวบ้านที่ได้ชมรายการสารคดีทางโทรทัศน์ทุกคนต่างชอบใจที่วัดของตนออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ทำให้วัดไหล่หินเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปมากขึ้น มีคำชมว่า “ ดีที่อาจารย์เป็นมาทำให้วัดเฮาเจริญขึ้น มีคนมาเยี่ยมมากขึ้น ” หรือ พระสงฆ์ก็มักจะกล่าวเช่นเดียวกันว่า ท่านมักจะพูดอยู่เสมอว่า “ ดีที่อาจารย์มาวิจัยทำให้คนอื่นรู้จักวัดไหล่หินมากขึ้น ” การที่ได้มาศึกษาเรื่องราวของงานศิลปะพื้นบ้านเพื่อจัดทำเป็นเนื้อหาหลักสูตรเป็นผลให้ช่างชาวบ้านได้ยังศึกษาค้นคว้าหรือฟื้นฟูงานตกแต่งเครื่องสักการะแบบดั้งเดิมขึ้นมาทำกันอีก เช่น การทอตุ่งแบบดั้งเดิมเพื่อนำมา

ตกแต่งสถานที่ในการรับเสด็จหรือนำมาประดับตกแต่งวัดวันสงกรานต์และงานเฉลิมฉลองต่างๆ กัน และยังได้พัฒนางานทอผ้าพื้นเมืองเพื่อจำหน่าย ปัจจุบันได้กลายเป็นอาชีพหลักของกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ช่างชาวบ้านยังได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรสอนงานดอกไม้ใบตองแก่นักศึกษาและประชาชน ที่สถาบันราชภัฏลำปาง ผลงาน “ นกหัด ” ที่ทำจากโครงไม้สานและตกแต่งด้วยกระดาษสีที่ทำกันในเทศกาลทานกัวยสลากได้นำไปเผยแพร่ในขบวนแห่ขันโตกช้างที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย และยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรสอนเรื่อง “ ตุง ” ที่สถานพินิจเยาวชนลำปาง กิจกรรมดังกล่าวนี้ได้สร้างความภาคภูมิใจแก่ช่างและลูกหลานรวมทั้งชาวบ้าน ที่ผลงานของชาวบ้านไหล่หินได้ถูกนำไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกัน ซึ่งทางโรงเรียนก็ได้ช่วยประชาสัมพันธ์เรื่องนี้ในหนังสือพิมพ์บ้านไหล่หินและที่ประชุมผู้ปกครองให้ชุมชนได้รับทราบโดยทั่วกัน

ในส่วนของวัดไหล่หินได้มีการจัดระเบียบในตัวอาคารและบริเวณวัดให้ดูเรียบร้อย จัดทำป้ายชื่อและคำอธิบายโบราณวัตถุสถานของวัดเป็นอักษรและภาษาพื้นเมือง ได้รับความร่วมมือจาก พระ ศรัทธาชาวบ้านและครูได้ร่วมกันจัดทำขึ้น ยังได้เปิดโรงธรรมเพื่อให้ประชาชนได้กราบไหว้บูชาพระธรรมคัมภีร์ พระและชาวบ้านจะช่วยบรรยายให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชม จัดให้คนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านมาเป็นอาสาสมัครผลัดเปลี่ยนกันมานั่งที่ศาลาวันละ 2 คนเพื่อให้การต้อนรับผู้เข้ามาเยี่ยมชมวัด คู่มือเครื่องบูชาและเงินบูชาต่าง ๆ และยังได้บอกบุญไปยังผู้ที่จิตศรัทธาจัดพิมพ์หนังสือประวัติวัดไหล่หินนำเสนอแก่นักเรียนและผู้สนใจ เข้าร่วมสัมมนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและจัดทำป้ายนิเทศนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัด ข่าวดูเหตุการณ์หรือกิจกรรมสำคัญของวัด จัดแสดงไว้ที่ศาลาหน้าวัดให้นักเรียนและประชาชนที่มาวัดไหล่หินได้อ่านกัน นอกจากนี้ยังพบว่าสื่อสิ่งพิมพ์ใดที่ได้เผยแพร่เกี่ยวกับวัดไหล่หินจะมีผู้นามาดูครอบให้ถาวรและนำมาถวายวัดเพื่อติดไว้ตามศาลาให้ศรัทธาชาวบ้าน นักเรียนและนักท่องเที่ยวได้เห็นความสำคัญกัน และวิธีการนี้ทางโรงเรียนก็ได้จัดทำเช่นเดียวกันโดยจัดทำไว้ที่โรงเรียนและในชุมชน รวมทั้งเผยแพร่ไปยังโรงเรียนอื่นๆ อีกด้วย

เมื่อโรงเรียนบ้านไหล่หินได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ครูส่วนหนึ่งได้มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร ได้รับความรู้ในเรื่องของการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางหลักสูตรท้องถิ่นได้นำไปทดลองสอนในชั้นเรียนของตนเอง พัฒนาความรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนที่ยึดหยุ่นไปตามเนื้อหาที่เรียน ปรับเวลาให้เหมาะสม สร้างกิจกรรมการเรียนการสอนแบบใหม่ที่ดึงดูดชุมชนเป็นห้องเรียนให้นักเรียนได้ศึกษาในสถานที่จริงและเป็นธรรมชาติยิ่งขึ้น เช่น การนำตุ้งไปปักเจดีย์ทรายถวายเป็นพุทธบูชา การนำสวดยดอกไป

บูชาพระ การนำผลงาน (หงส์ ก้วย ครัวทาน) เข้าร่วมขบวนแห่วันทานก้วยสลาก การเข้าไปกราบไว้พระประธานก่อนและหลังเรียน การนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน ฯลฯ ครูท่านหนึ่งเล่าถึง การพานักเรียนชั้นประถมปีที่ 3 ไปเรียนที่วัดว่า การไปเรียนนอกสถานที่ทำให้นักเรียนรู้สึกมีความเป็นอิสระมากขึ้น เป็นชั่วโมงที่ผ่อนคลายทางการเรียน ที่ทำให้วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาที่เด็กอยากเรียนมากที่สุด เพราะมีอะไรให้เล่น มีทรายให้เล่น ไม่ต้องคิดเลขยาก ๆ ไม่ต้องโดนครูดุ นอกจากนี้ครูยังได้นำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในวิชาอื่น ๆ โดยเฉพาะวิชาในกลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) เช่น การเกษตร การทำตุ้ง และงานดอกไม้ใบตอง เป็นต้น อาจารย์ใหญ่ได้ให้ความสนใจและสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมาโดยตลอดและมีความมั่นใจในการนำหลักสูตรไปใช้เนื่องจากมีหลักการที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้ประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยนี้แก่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานประถมศึกษาอำเภอซึ่งมีนโยบายผลักดันการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตรับผิดชอบอยู่แล้ว หลักสูตรนี้ได้ขยายผลให้มีการเรียนการสอนในโรงเรียนบ้านไหล่หินครบทุกชั้นและได้ขยายผลสู่กลุ่มโรงเรียนอำเภอเกาะคา ในภาคเรียนต่อไป ได้แก่ กลุ่มโรงเรียนพระธาตุลำปางหลวง กลุ่มพระธาตุจอมปิง และไหล่หินพัฒนาซึ่งเป็นกลุ่มโรงเรียนที่มีโบราณวัตถุสถานสำคัญในชุมชน

ในช่วงหลังที่ได้มีการเลือกตั้งในองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ชูดีใหม่ได้มีการเพิ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในแผนพัฒนาตำบลด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ซึ่งแต่เดิมนั้นเน้นเรื่องสาธารณูปโภค งบประมาณใช้ไปกับการก่อสร้างเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันได้พิจารณาให้การส่งเสริมการท่องเที่ยววัดไหล่หินเป็นส่วนหนึ่งของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และได้จัดงบประมาณประจำในด้านการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมจัดทำแผ่นพับเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้มีโอกาสรู้จักโบราณสถานวัดไหล่หินมากขึ้น รวมถึงให้การส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนในโครงการมัคคุเทศน์ท้องถิ่นศึกษาแหล่งข้อมูลท่องเที่ยวและแหล่งโบราณวัตถุ มีโครงการที่จะจัดค่ายอบรมให้แก่เด็กและเยาวชนในบ้านไหล่หิน อายุ 12 – 18 ปี โดยเน้นองค์ความรู้เกี่ยวกับวัดไหล่หินเป็นหลักและยังได้ขอความร่วมมือจากหน่วยการภาครัฐและภาคเอกชนในการสนับสนุนทั้งทางด้านทุนทรัพย์และบุคลากร ในการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์วัดไหล่หินในฐานะที่เป็นโบราณสถานอันเก่าแก่และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของลำปาง

ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบ้าน วัดและโรงเรียน

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นทำให้บ้าน วัดและโรงเรียนซึ่งเป็นกรมการดำเนินการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นปรับรูปแบบการทำงานของตัวเองในการเข้าร่วมกำหนดเป้าหมายและ

การทำงานร่วมกันโดยใช้วิธีการร่วมศึกษาปัญหา การหาทางเลือก การวางแผน การดำเนินการ การติดตามประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข นับตั้งแต่เริ่มโครงการเป็นต้นมา โดยในแต่ละกลุ่มกิจกรรมจะดำเนินการจะมีครูที่เป็นนักวิจัยเป็นผู้ประสานงานกลุ่ม นอกเหนือจากเดิมซึ่งการจัดการศึกษาถูกเชื่อว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียนเท่านั้น โดยชุมชนจะเป็นผู้สนับสนุนทางด้านงบประมาณและวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ ในรูปแบบของผ้าป่า ถูฐิน หรืองานบุญงานกุศลอื่น ๆ เท่านั้น ต่อมาเมื่อครูได้ทำงานร่วมกับชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ทำให้ครูให้การยอมรับชาวบ้านมากขึ้น เพราะชาวบ้านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ซึ่งครูยังขาดความรู้ความชำนาญ ได้โอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้มีการยอมรับนับถือกันมากยิ่งขึ้น

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียนนั้นพบว่าครูนำนักเรียนออกไปเรียนที่วัดไหล่หิน ก็ได้รับความร่วมมือในฐานะเป็นวิทยากรให้ความรู้และอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนทางด้านวัสดุอุปกรณ์การทำงานต่างๆ บางครั้งที่ครูมีภารกิจสำคัญก็จะฝากนักเรียนให้กับพระเป็นผู้ดูแล

ผลกระทบที่มีต่อนักวิจัยและสถาบันราชภัฏลำปาง

โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ทำให้นักวิจัยได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับชุมชนและโรงเรียนที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดบทบาทของโปรแกรมวิชาศิลปกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาสถาบันว่า “สถาบันเพื่อพัฒนาท้องถิ่น” ดังนั้นอาจารย์ในสถาบันราชภัฏควรเข้าไปเรียนรู้ชุมชนให้มากขึ้น เพราะชุมชนคือแหล่งเรียนรู้สำคัญในการที่จะสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำไปพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของสถาบันได้อย่างแท้จริง

ในส่วนของนักวิจัยได้มีโอกาสได้ศึกษาสภาพจริงของชุมชน ได้เรียนรู้วิถีชีวิตและการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต รวมทั้งคุณค่าของงานพื้นบ้านที่มีต่อนักเรียนและชุมชน ผลของการศึกษานี้ได้ขยายผลสู่โรงเรียนอื่น ๆ ในจังหวัดลำปาง ในโครงการวิจัย “กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดความรู้ทางศิลปะของช่างพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง” โครงการนี้เป็นการขยายผลจากการวิจัยนี้สู่โรงเรียน 26 โรง ใน 13 อำเภอ เป็นการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูศิลปะในโรงเรียนกับนักวิจัยเพื่อให้ครูและนักวิจัยได้เรียนรู้วิธีการจัดการเรียนการสอนศิลปะตามหลักสูตรท้องถิ่นที่เหมาะสม ผลจากการดำเนินงานในโครงการวิจัยนี้สถาบันยังได้มอบหมายให้ดำเนินงานอบรมครูในจังหวัดลำปางและลำพูนเรื่องการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

ในส่วนของหลักสูตรศิลปศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาตามหลักสูตรใหม่

ประสบการณ์จากการวิจัยนี้ยังส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนที่นักวิจัยรับผิดชอบอยู่ในสถาบันราชภัฏลำปาง นักศึกษาโปรแกรมวิชาเอกศิลปกรรม (ออกแบบประยุกต์ศิลป์) ได้มาศึกษางานศิลปกรรมจากแหล่งเรียนรู้ที่วัดไหล่หินและจากผู้รู้ในชุมชน ได้เกิดแรงบันดาลใจจัดทำโครงการต่างๆ ได้แก่ โครงการออกแบบโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์วัดไหล่หิน โครงการออกแบบหนังสือแนะนำวัดไหล่หินและโครงการออกแบบของที่ระลึกวัดไหล่หิน โครงการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่นักศึกษาต้องเข้ามาศึกษาชุมชนเพื่อจะได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในด้านงานอาชีพและงานศิลปวัฒนธรรมโดยใช้ความสามารถทางศิลปะของนักศึกษา ต่อมาได้ขยายสู่การจัดทำโครงการในพื้นที่อื่น ๆ เช่น โครงการออกแบบบรรจุภัณฑ์ข้าวแต๋น โครงการจัดทำเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์วัดพระธาตุลำปางหลวง โครงการจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์วัดพม่าในจังหวัดลำปาง ฯลฯ

บทสรุป

โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ส่งผลต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญของวัดไหล่หิน ทั้งชาวบ้าน โรงเรียน วัด และ อบต. ต่างก็ได้เข้ามาให้การดูแลในเรื่องของการอนุรักษ์งานศิลปวัฒนธรรมของชุมชน การดูแลวัดไหล่หินและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กิจกรรมดังกล่าวได้สร้างความสัมพันธ์ให้ชุมชนและโรงเรียนสามารถร่วมกันจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนได้ และยังส่งผลต่อนักวิจัยและสถาบันราชภัฏในการที่จะทำหน้าที่ของสถาบันได้ตามปรัชญาที่กำหนดไว้อย่างแท้จริง

บทที่ 8

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา 2) ศึกษาการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินโดยผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาของชุมชนบ้านไหล่หิน ต. ไหล่หิน อ. เกาะคา จ. ลำปาง โดยศึกษาผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านไหล่หิน ด้วยวิธีการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม รวมระยะเวลาในการวิจัย 2 ปี (กุมภาพันธ์ 2543 – มกราคม 2545)

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษามีเป้าหมายหลักคือเพื่อให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน โดยอาศัยความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน การอนุรักษ์หรือดูแลรักษาโบราณวัตถุสถานที่ในความหมายของชาวบ้านนั้นไม่ได้หมายถึงการดูแลทางด้านกายภาพแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมกันเป็น “ วัด ” จะไม่มองความสำคัญเฉพาะคุณค่าทางด้านศิลปกรรมเท่านั้นแต่จะมองถึงคุณค่าทางด้านจิตใจด้วย ดังนั้นการศึกษารั้วนี้จึงไม่เพียงแต่ศึกษาถึงคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปกรรม แต่ยังศึกษาถึงองค์ประกอบทั้งหมดที่ส่งผลต่อการเกิดความรัก ความผูกพันและความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อวัดไหล่หินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาระบบการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนและแนวทางสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินสรุปได้ดังนี้

การรวมกลุ่มคณะทำงาน มีวิธีการรวมกลุ่มโดยการได้รับการเสนอชื่อจากชุมชนว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม กลุ่มที่ได้รับการเชิญชวนจากครูผู้ประสานงานและกลุ่มที่อาสาสมัครเข้าร่วมงานประกอบด้วยตัวแทนของผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้อาวุโส ช่าง ครู ผู้ปกครอง นักเรียน เยาวชนชาวบ้านและ อบต.

วิธีการดำเนินงาน ดำเนินการโดยโรงเรียนเป็นหลัก ครูเป็นผู้ประสานความร่วมมือโดยอาศัยความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่มีต่อกัน ในระยะแรกที่เข้าไปทำการวิจัยนั้นชาวบ้านมีความเห็นว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียน ชาวบ้านไม่กล้าที่จะไปก้าวก่าย ซึ่งขณะนั้นครูเองก็ไม่เต็มใจนักที่มีกลุ่มหรือหน่วยงานใดในท้องถิ่นเข้ามาควบคุมดูแลโรงเรียน อย่างไรก็ตามเมื่อได้กำหนดเอาเรื่องของการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานมาทำร่วมกัน ทำให้ทุกฝ่ายเห็นว่างานนี้เป็นของส่วนรวมที่ต้องอาศัยการร่วมมือกันจึงจะบรรลุผล โรงเรียนก็ไม่สามารถที่จะดำเนินการเองได้ ต้องอาศัยผู้รู้และความร่วมมือจากชุมชน การทำงานร่วมกันในเรื่องของการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานนี้ชาวบ้านถือว่าเป็นเรื่องของบุญกุศล ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงเป็นหนทางแรกที่จะนำชุมชนเข้าไปมีบทบาทในโรงเรียนและจะเป็นสายสัมพันธ์นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาอื่น ๆ ต่อไป

การที่ได้มีโอกาสทำงานร่วมกันในระยะเวลาที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าบรรยากาศการทำงานเป็นไปด้วยมิตรภาพและการมีน้ำใจต่อกันประกอบกับผู้ที่มาร่วมงานมีความสัมพันธ์กันฉันญาติมิตรกับครูอยู่เดิมแล้ว การทำงานจึงไม่มีพิธีรีตองมากนัก การเสนอความคิดเห็นหรือคำแนะนำต่างๆ เป็นไปในลักษณะสร้างสรรค์มากกว่าการตำหนิติเตียน ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของแต่ละคนได้นำมาเชื่อมประสานเป็นองค์ความรู้ใหม่ ทำให้ครูยอมรับในความรู้ความสามารถของชาวบ้านและมองเห็นร่วมกันว่าการศึกษาที่จะสร้างให้นักเรียนมีความรู้และเป็นคนดีของสังคมนั้นไม่ได้เป็นหน้าที่ของโรงเรียนแต่เพียงฝ่ายเดียว หากจะต้องเกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายในชุมชนทั้งบ้าน โรงเรียนระดับประถมศึกษา-มัธยมศึกษาและวัด ที่จะต้องช่วยกันทุกฝ่ายอย่างความต่อเนื่องและประสานสัมพันธ์กัน

ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานดังนี้

1. รากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ความสัมพันธ์ฉันเครือญาติของครู ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียนที่มีมาแต่อดีต ซึ่งมีความสัมพันธ์กันมานานถึง 60 ปี ตั้งแต่ก่อตั้งโรงเรียนเป็นต้นมา โรงเรียนแห่งนี้มีความภาคภูมิใจของชาวบ้าน ได้ช่วยกันบุกเบิกที่ดิน ก่อสร้างสร้างอาคารเรียนกัน ทำให้ลูกหลานได้รับการศึกษากันจนถึงปัจจุบัน ในอดีตเกือบทุกคนในหมู่บ้านได้เรียนตามหลักสูตรภาคบังคับที่โรงเรียนแห่งนี้ ปัจจุบันมีประมาณ 3 ใน 4 ที่ยังคงเรียนในหมู่บ้าน ฉะนั้นชาวบ้านและครูต่างก็เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนแห่งนี้ ครูโรงเรียนบ้านไหล่หินในปัจจุบันเป็นคนในพื้นที่ 5 คน สอนที่โรงเรียนแห่งนี้นาน 13 – 30 ปี ครูอื่นอีก 4 คน ก็มีญาติพี่น้องอยู่ในชุมชน

ส่วนอาจารย์ใหญ่นั้นเป็นผู้บริหารที่โรงเรียนแห่งนี้มา 20 ปี ดังนั้นด้วยความสัมพันธ์อันยาวนาน จึงทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มครูด้วยกันและการเกื้อกูลกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จะเห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนจะมีครูเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเสมอ จากการที่ครูปฏิบัติต่อชุมชนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชุมชนนี้เองทำให้ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อครูและได้ให้การช่วยเหลือโรงเรียนตลอดมา

นอกจากนี้ความศรัทธา ความเชื่อที่มีต่อศาสนา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนทำให้เกิดความร่วมมือกันเพราะชาวบ้านถือว่าเป็นบุญกุศลที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัดไหล่หินรวมทั้งงานศิลปะในพิธีกรรมต่างๆ

2. การมีทัศนคติที่ดีต่อกัน ในด้านเกียรติยศชื่อเสียงของโรงเรียนในด้านการเรียนการสอน และกิจกรรมต่างๆ ก็เป็นที่ยอมรับกัน ซึ่งโรงเรียนก็ได้ประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ ในเรื่องของชื่อเสียงของโรงเรียนและการช่วยเหลือของชาวบ้านในหนังสือพิมพ์โรงเรียนและที่ประชุมผู้ปกครอง ได้ทราบอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกที่ดีต่อโรงเรียนและพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือโรงเรียนในทุกเรื่องที่โรงเรียนต้องการ นอกจากนี้ชาวบ้านยังเห็นว่าครูเป็นคนน่าเชื่อถือ เป็นคนในชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการเรียนและหน้าที่การงาน ชาวบ้านจึงให้การยอมรับ

3. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานวัดไหล่หิน จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำงานครั้งนี้ ทั้งกลุ่มที่เป็นผู้ร่วมแสดงเสนอความคิดเห็น ดำเนินการจัดทำหลักสูตร ให้การพิจารณาหลักสูตร ทดลองใช้และประเมินผลหลักสูตร ต่างให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าที่จะอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินทั้งสิ้น

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานร่วมกัน มีดังนี้

1. ขาดผู้นำที่มองเห็นภาพรวมของการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัดไหล่หิน จะเป็นลักษณะของการจัดทำกันตามประเพณี เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อย ดังนั้นกิจกรรมต่างๆ จึงไม่ได้มุ่งไปที่กลุ่มเป้าหมาย บทบาทของชุมชนในการจัดการศึกษา ยังไม่ต่างจากเดิมมากนัก โรงเรียนยังไม่เปิดให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทอย่างแท้จริงในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา ความเข้าใจแก่นแท้ของหลักสูตร ครูยังให้ความสำคัญกับผลงานศิลปะที่นักเรียนทำมากกว่ากระบวนการที่จะพัฒนาให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกและมีคุณลักษณะตามที่ชุมชนต้องการ ภาระงาน

ครูมาก ทำให้ครูไม่มีเวลาที่จะพัฒนาการเรียนการสอนเท่าที่ควร บางครั้งงานมากจนทำให้ขาดสมาธิในการสอนนักเรียน รวมทั้งไม่มีเวลาที่จะไปเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ในชุมชน

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ได้ศึกษาจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านไหล่หินจากอดีตถึงปัจจุบัน เรื่องราว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งประสบการณ์ของชาวบ้านผู้มีความรักและหวงแหนวัดไหล่หิน ได้นำมารวบรวมและวิเคราะห์เพื่อกำหนดเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เกิดจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน พบว่าจะต้องเกิดจาก 1) การร่วมมือของชุมชนและโรงเรียน 2) การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึกและ 3) การใช้สื่อเสริมสร้างจิตสำนึก

1. การร่วมมือของชุมชนและโรงเรียน การปลูกฝังสำนึกด้านวัฒนธรรมประเพณีนี้จะต้องช่วยกันทุกฝ่ายทั้งครอบครัว ชุมชน วัด และโรงเรียน จะต้องเริ่มกันตั้งแต่วัยเด็ก จากการที่ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ ฯลฯ พาเด็กเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีต่างๆ ที่วัด เด็กจะเรียนรู้และเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ ที่เกี่ยวกับวัดจากคำบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ ชาวบ้านและพระ ได้สัมผัส พบเห็น งานศิลปะ พิธีกรรม ได้เห็นหรือได้เข้าไปร่วมทำงานกับชาวบ้านหรือเหตุการณ์อื่นๆ ทำให้สามารถเข้าใจได้ด้วยตนเองเกิดเป็นความประทับใจ สิ่งเหล่านี้ก็จะฝังแน่นอยู่ในจิตใจ เมื่อเด็กเข้าสู่ระบบโรงเรียนกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องต่อยอดให้เกิดเป็นความทรงจำ ซึ่งต้องทำอย่างต่อเนื่องไปพร้อมกับครอบครัวและชุมชน ด้วยกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการศึกษาเรื่องราวของวัดและชุมชน รวมถึงมีบทบาทร่วมกับชุมชนในงานประเพณีต่างๆ ตามความสามารถของนักเรียน

2. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึก การเรียนวิชาศิลปศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับความงามของโบราณวัตถุสถานที่ในวัดไหล่หิน ศิลปะในการตกแต่งเครื่องสักการะและงานพื้นบ้านอื่นๆ งานศิลปะให้คุณค่าทางด้านจิตใจ นอกจากทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน เกิดสมาธิขณะทำงานแล้ว ยังเกิดความปีติยินดีที่ได้นำผลงานเป็นเครื่องสักการะบูชา ระลึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพบุรุษ ญาติพี่น้อง ที่ได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ รวมทั้งเป็นสุขใจที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น ดังคำกล่าวของช่างที่ว่า *ทำงานศิลปะมีความสุขใจ ได้บุญ ได้ช่วยเหลือชาวบ้าน*

กระบวนการเรียนรู้งานศิลปะของช่างซึ่งเป็นผู้เห็นคุณค่าของงานศิลปะและมีประสบการณ์เรียนรู้งานศิลปะจากวัดไหล่หิน สามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้าง

จิตสำนึกได้ คือ ในการเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นนักเรียนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องรานั้น จากการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และยังสามารถศึกษาได้จากงานศิลปกรรมและกิจกรรมงานประเพณีต่างๆ ในวัดและชุมชน นอกจากนี้ครูจะต้องกระตุ้นให้นักเรียนได้รู้จักสังเกต จดจำ คิดวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องราวที่เรียน รวมทั้งการพูดคุยเกี่ยวกับความงามของงานศิลปะที่ปรากฏอยู่ตามโบราณวัตถุสถานในวัดและงานอื่นๆ และทุกเรื่องจะต้องลงมือปฏิบัติงานจริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างงานศิลปะหรือการได้ไปสัมผัสกับสถานที่จริง เนื้อหาที่เรียนควรเป็นเรื่องที่นักเรียนสนใจ เรียนรู้ตามความสามารถแต่ละคนและเมื่อฝึกจนชำนาญมากขึ้นก็สามารถทำงานศิลปะที่ตนเองถนัดเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชนได้ เกิดความภาคภูมิใจที่มีโอกาสได้แสดงความสามารถของตนและช่วยเหลือผู้อื่น

3. การใช้สื่อสร้างเสริมจิตสำนึก จากเหตุการณ์ในชุมชนในระยะหลังที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนและชาวบ้านสนใจเรื่องราวของวัดไหล่หินมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดก็คือสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อโทรทัศน์ (สารคดีการเสด็จพระราชดำเนินของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สารคดีชุดโลกสีน้ำเงิน สารคดีชุดเพื่อชีวิตที่องคมนตรีของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา และสปอทโฆษณาของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา) และภาพยนตร์เรื่องสุริโยไท ทำให้มีผู้คนทั้งในและนอกชุมชนกล่าวถึงกันมาก เหตุการณ์เกี่ยวกับสื่อต่างๆนี้ผู้นำชุมชนมักจะหยิบยกมานำเสนอให้ชาวบ้านได้เห็นความสำคัญของวัดไหล่หินอยู่เสมอ ในส่วนของสื่อสิ่งพิมพ์ได้มีการเผยแพร่ทั้งสื่อที่จัดทำในและนอกชุมชน ที่จัดทำกันอยู่เป็นประจำคือหนังสือพิมพ์โรงเรียนซึ่งเป็นสื่อขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ที่ใช้ประชาสัมพันธ์โรงเรียนให้ชาวบ้านทราบกันทั่วทุกครัวเรือน ชาวบ้านพอใจกับสื่อนี้มากดังคำพูดที่ว่า “ บ่เดียวโรงเรียนหยะอะหยั่งเฮากู้ ” (เดียวนี้โรงเรียนทำอะไรเรารู้ : ผู้วิจัย) และได้มีการนำเอาสิ่งพิมพ์จากภายนอกที่เผยแพร่เรื่องราวของวัดมากเผยแพร่ในชุมชนผ่านหนังสือพิมพ์โรงเรียนและป้ายนิเทศตามจุดต่างๆในชุมชน สื่อภายในที่มีประสิทธิภาพอีกสื่อหนึ่งคือสื่อบุคคล ได้แก่ การสื่อสารเรื่องราว เหตุการณ์ ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดไหล่หินผ่านวัด โรงเรียน ที่ชุมชนหรือการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เป็นวิธีการที่ผู้นำชุมชน เช่น กำนัน สมาชิก อบต. พระอาจารย์ใหญ่ และประชาสัมพันธ์ของวัด ใช้สื่อสารกับชาวบ้านเป็นประจำในเรื่องของการสร้างความภาคภูมิใจเพื่อที่ชาวบ้านจะได้เข้ามาให้การดูแลรักษาวัดมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ด้วยวิธีการอื่นๆคือการจัดนิทรรศการเพื่อประชาสัมพันธ์วัดไหล่หินของ อบต. ที่จัดทำกันเอง ผู้ทำมีความภูมิใจ

มากที่สื่อที่จัดทำมีผู้สนใจ วิธีการนี้โรงเรียนและวัดก็ได้จัดทำเช่นเดียวกัน สื่อต่างๆ ที่กล่าวไปแล้วข้างต้นนี้เป็นสื่อที่ได้รับความสนใจจากนักเรียนและชาวบ้านสามารถที่จะนำไปใช้เป็นการเรียนการสอนเพื่อสร้างจิตสำนึกได้

ผลจากการศึกษาสามารถสรุปปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกันว่ามีผลกระทบต่อความร่วมมือกันในเชิงบวกและลบดังตารางต่อไปนี้

ปัจจัย	ผลกระทบ	สภาพที่เอื้อ	สภาพที่เป็นอุปสรรค
ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม		- นโยบายจากส่วนกลางเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น - นโยบายด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของ อบต. ที่เน้นปัญหาเด็กและเยาวชน	- โครงการด้านวัฒนธรรมของ อบต. ไม่สอดคล้องกับหลักการเหตุผลที่ตั้งไว้ คือ ปัญหาเด็กและเยาวชน
ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน		- ชุมชนให้ความช่วยเหลือทางการเงิน วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ เสมอ - ชุมชนมีวัดไหล่หินเป็นศูนย์รวมจิตใจ - ชุมชนมีความเชื่อและศรัทธาในศาสนา - วัดไหล่หินเป็นแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญ - มีวิสัยทัศน์ร่วมกันที่จะอนุรักษ์วัดไหล่หิน - มีผู้รู้และช่างที่ทำงานศิลปะพื้นบ้าน - ความเป็นท้องถิ่นนิยม - ความเป็นเครือญาติกัน - ผู้นำกระตุนจิตสำนึกชุมชนอยู่เสมอ - ผู้ปกครองให้ความสำคัญกับลูกมาก - การสื่อสารภายในชุมชนที่ดี - ชาวบ้านเชื่อถือครู	- ขาดผู้นำที่เป็นผู้ประสานความร่วมมือกลุ่มต่างๆ เกี่ยวกับงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม - กิจกรรมประเพณีต่างๆ ไม่นับกลุ่มเป้าหมายที่นักเรียนและเยาวชน

ปัจจัย	ผลกระทบ	สภาพที่เอื้อ	สภาพที่เป็นอุปสรรค
ปัจจัยเกี่ยวกับ โรงเรียน	- มีประวัติความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน - ผู้บริหารเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ - มีการประชาสัมพันธ์โรงเรียนสม่ำเสมอ - ให้เกียรติชาวบ้านในฐานะเป็นผู้มีอุปการะคุณต่อโรงเรียน - ครูวิชาการเป็นที่ยอมรับในกลุ่มครู - ครูเป็นเครือญาติกับครูและชาวบ้าน - ครูส่วนมากเป็นครูในพื้นที่ - ครูสามัคคีกัน - ครูร่วมงานบุญของชาวบ้านเป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศพทุกคน - ประสานงานชุมชนและบุคคลภายนอกดี	- ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างแท้จริง - ขาดการบริหารงานที่เป็นเครือข่าย - ภาระงานครูมาก - ครูยังศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นได้ไม่มากพอ	

การอภิปรายผล

1. ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาหลักสูตรร่วมกันระหว่างระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พบว่าเกิดจากความสัมพันธ์ที่มีมาแต่อดีต ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทศนคติที่ดีต่อกัน ความเชื่อความศรัทธาที่มีศาสนา และมีวิสัยทัศน์ร่วมกับการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน โครงการนี้ได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ด้วยบรรยากาศของการทำงานที่เป็นไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ร่วมปฏิบัติงานด้วยความเสมอภาคกัน ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จได้ ด้วยกระบวนการของการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันนี้ อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2541 : 84 - 96) ได้กล่าวถึงไว้ว่า บุคลากรในชุมชนจะต้องมีวิสัยทัศน์ในเรื่องของการศึกษาร่วมกัน มีการสนับสนุนของภาคอื่น ๆ เช่น ครอบครัว สถาบันศาสนา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ อบต. นักวิชาการ ฯลฯ โครงสร้างของการจัดการต้องเป็นแนวราบ มีความเสมอภาคมากขึ้น และกระจายการเรียนรู้จาก

โรงเรียนไปสู่แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยที่การบริหารงานโรงเรียนเปลี่ยนมาเป็นแนวราบมากขึ้น เพื่อให้เกิดความร่วมมืออย่างจริงจัง สามารถพัฒนาระบบโรงเรียน ครู และปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับการพัฒนาวิถีชีวิตของชุมชนให้เอื้อต่อการถ่ายทอดสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทั้งหมดนี้ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยเข้มแข็งบางส่วนที่ยังคงเหลืออยู่ เช่น ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ทางสังคม กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ฯลฯ จึงจะเกิดความร่วมมือกันได้ (อุทัย คุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2541 : 84 - 96) ซึ่งสอดคล้องกับที่ สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2539 : 51 – 53) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนคือ การเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน มีการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีการคิดแก้ปัญหาและการตัดสินใจร่วมกัน การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง จากปัญหาในชีวิตจริงและการเรียนรู้และทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายที่สัมพันธ์กันเป็นแนวราบ เป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ที่จะเรียนรู้และทำงานร่วมกัน

2. กระบวนการเรียนรู้ศิลปะตามแบบช่างชาวบ้าน จากการศึกษาวิถีชีวิตของช่างชาวบ้านจะเห็นได้ว่าวัดไหล่หินเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของช่างโดยเรียนจากพระและช่างที่วัด เด็กชายจะบวชเรียนกันที่วัด บางคนไม่ได้บวชเรียนก็ใช้เป็นสถานที่วิ่งเล่นกัน กิจกรรมตกแต่งเครื่องสักการะต่างๆ เช่น งานช่างไม้ งานต้องคอกต้องลาย ว้าวรม งานตกแต่งปราสาท ทำหงส์ ฯลฯ มักจะทำกันในวัด จะทำกันเป็นประจำตามงานประเพณีของวัดหรืองานบุญอื่นๆ เด็กที่สนใจก็จะเป็นลูกมือ เรียนกันจากง่ายไปยาก เรียนจากการดูแบบอย่างที่ดีจากครูช่างและแบบอย่างลวดลายโบราณที่ประดับตกแต่ง โบราณวัตถุสถาน เรียนรู้เนื้อหาเรื่องราวและคุณค่าของงานนั้นไปพร้อมกับการทำงาน ด้วยการสั่งสอน การบอกเล่า การเข้าใจด้วยตนเองจากการเห็นและการร่วมงานประเพณีต่าง ๆ เมื่อฝึกจนชำนาญมากขึ้นก็เกิดความมั่นใจที่จะปรับปรุงรูปแบบงานของตนด้วยการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมในวัด ซึ่งเต็มไปด้วยงานศิลปะที่หลากหลาย นอกจากนี้ตัวงานศิลปะเองยังกระตุ้นให้เด็กที่สนใจได้เกิดความชื่นชม ช่างเล่าว่าเมื่อวัยเด็กมักจะมานั่งดูลายตามฐานชุกชี หน้าแท่น หรือไม่กี่รูปปั้นตามหลังคาวิหาร พินิจพิเคราะห์ดูว่าทำไมถึงงดงาม ในลักษณะเดียวกันเมื่อเห็นผลงานของช่างจากถิ่นอื่นก็จะนำมาคิดวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ความงามกันว่างามไม่งาม มีการนำมาใช้ปรับปรุงงานของตนเอง ทำกันจนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคน

ในกลุ่มของเด็กหญิงในสมัยก่อนนั้นจะเรียนรู้จากครอบครัว เช่น งานทอผ้า งานดอกไม้ ใบตองหรืองานประดิษฐ์อื่นๆ จากการที่ได้ติดตามคนเฒ่าคนแก่ไปวัดหรือช่วยงานบุญชาวบ้าน เด็ก ๆ ก็จะเรียนรู้ไปด้วย เด็กที่สนใจก็มีโอกาสได้ทำและฝึกความชำนาญไปเรื่อยๆ ได้รับประสบการณ์เรียนรู้จากช่างในหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่นที่ไปช่วยงาน การที่ได้ติดตามปู่ย่าตายายไปวัดก็มีโอกาสเห็นงานศิลปะที่สวยงามในวัดไหล่หิน เด็กที่มีพื้นฐานความสนใจเรื่องนี้อยู่แล้วก็จะชอบที่จะไปนั่งดูกัน หรือเมื่อมีงานวัดก็จะไปช่วยงานตกแต่งเครื่องสักการะกันอย่างเพิลิดเพลิด อย่างไรก็ตามเด็กที่ไม่ได้ปลูกฝังเรื่องนี้ก็จะไม่ให้ความสนใจ

จะเห็นว่าช่างผู้รักในการทำงานด้านศิลปะนั้นเริ่มจากพื้นฐานทางด้านครอบครัวและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญช่วยกระตุ้นความสนใจในวัยเด็ก นอกจากนั้นยังเกี่ยวข้องกับความน่าสนใจของตัวงาน การมีความรู้ความเข้าใจในงานที่ทำ ทำอย่างมีความหมาย เช่น การทำเป็นงานอาชีพ การทำเพื่อการทำบุญ เป็นต้น สามารถรับรู้ความงามของสิ่งที่อยู่รอบตัว มีความรู้สึกเป็นสุขเพิลิดเพลิดที่ได้เห็นหรือทำงานศิลปะ สามารถวิพากษ์วิจารณ์แยกแยะว่าสิ่งใดงามไม่งามได้และมีประสบการณ์การทำงานศิลปะอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ “ศิลปะเชิงหลักการพื้นฐาน” (Discipline Base Art Education) เป็นหลักการเรียนรู้คุณค่าศิลปะตามแนวการบูรณาการศิลปะ 4 แกน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปวิจารณ์ สุนทรียภาพและศิลปปฏิบัติ ที่ได้อธิบายไว้ว่าการเรียนศิลปะจะต้องบูรณาการความรู้ด้านต่างๆ คือ 1) ประวัติศาสตร์ศิลปะ เพื่อสนับสนุนก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเป็นการศึกษาประวัติและแนวความคิดของผู้สร้างงาน ความเชื่อ เทคนิคและเครื่องมือรวมทั้งอิทธิพลของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการสร้างสรรค์งาน 2) ศิลปวิจารณ์ เป็นการวิพากษ์งานศิลปะเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ก่อให้เกิดปัญญาและความรอบรู้ การส่งเสริมให้มีการสังเกต การเปรียบเทียบ การแบ่งแยกงาน รวมทั้งความสามารถในการใช้ภาษาในการแสดงออกถึงความคิดและความรู้สึก ช่วยให้เกิดความเข้าใจในศิลปะเพิ่มขึ้น 3) สุนทรียภาพ เป็นการเรียนรู้และเข้าใจความงาม การใช้ความคิดและจินตนาการและการใช้เหตุผลในความพึงพอใจในความงามทั้งงานศิลปะและธรรมชาติ 4) ศิลปปฏิบัติ การปฏิบัติงานศิลปะเป็นการสร้างสรรค์ผลงานจากความคิดและความรู้สึกผ่านกระบวนการคิด ตัดสินใจ การเลือกใช้วัสดุ เครื่องมือ เทคนิคการสร้างสรรค์และการแก้ปัญหา กระบวนการเหล่านี้เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ปลูกฝังพฤติกรรมการทำงานอย่างมี

ระบบ การได้สัมผัสโดยการทำงานศิลปะเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าศิลปะ (เทวินทร์ เอื้อณมี , 2537 : 122)

กระบวนการเรียนรู้ของช่างชาวบ้านนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดในการสร้างจิตสำนึกว่า จิตสำนึกเป็นกระบวนการที่สั่งสม เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านเหตุผลและความเข้าใจ มิติด้านอารมณ์และความรู้สึกและมิติด้านลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับอิทธิพลระหว่างบุคคลและสังคมด้วย ดังนั้นการเรียนรู้การสอนวิชาศิลปะเพื่อสร้างจิตสำนึกนั้นจะต้องประกอบด้วย การเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ เรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในเหตุการณ์และสถานที่จริง และต้องลงมือปฏิบัติงานจริง

3. การเรียนศิลปะจากงานพิธีกรรมช่วยสร้างจิตสำนึก การเห็นคุณค่างานศิลปะของช่างชาวบ้าน มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรม โดยที่บทบาทของช่างเป็นกลุ่มบุคคลที่ชุมชนให้การยอมรับ มีส่วนร่วมในศาสนพิธีต่างๆ ในฐานะของผู้จัดทำเครื่องสาการบูชาต่าง ๆ มาร่วมงานด้วย จิตศรัทธาที่มีร่วมกัน การเรียนรู้ศิลปะในอดีตของช่างได้สั่งสมในเรื่องของความศรัทธา ความเชื่อ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาตลอด ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2528 :195–196) ได้กล่าวถึงเรื่องจิตสำนึกเกี่ยวกับศาสนาและพิธีกรรมไว้ว่าศาสนาและพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมกลุ่มคนในสังคม ศาสนามีคำสอน กฎระเบียบ บุคลากร และมีกระบวนการผลิตบุคคลอย่างต่อเนื่อง มีการเผยแพร่คำสอน มีพิธีกรรม และที่สำคัญคือการสร้างจิตสำนึกเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมโดยเฉพาะสังคมที่มีศาสนาเป็นอุดมการณ์หลัก พิธีกรรมทางศาสนาเป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมที่จะนำไปสู่จิตสำนึกที่เป็นนามธรรม พิธีกรรมเป็นการตอกย้ำค่านิยมการรวมหมู่ให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมกิจกรรมนั้นและยังช่วยส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นคุณค่าของพิธีกรรมจึงเป็นคุณค่าที่มองเห็นได้และคุณค่าด้านจิตใจที่จะต้องปลูกฝังให้นักเรียนอย่างต่อเนื่อง

4. การมองคุณค่ามนุษย์ผ่านงานศิลปะ การเรียนวิชาศิลปะศึกษาที่ผ่านมามีแนวโน้มที่จะมองคุณค่าอยู่ที่ตัวผลงาน ไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนานักเรียนให้มีคุณสมบัติที่ต้องการหรือการมองคุณค่ามนุษย์ผ่านงานศิลปะเท่าใดนัก ศิลปะตามหลักสูตรท้องถิ่นนี้มีจุดเน้นที่ใช้ศิลปะเพื่อพัฒนาจิตใจของผู้เรียนและสร้างจิตสำนึกให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของโบราณวัตถุสถานในชุมชน กิจกรรมศิลปะจึงต้องเกี่ยวข้องกับงานศิลปะในพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนั้นจะต้องเข้าใจคุณค่า

ของผลงานที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนด้วย ดังที่กาญจนา แก้วเทพ (ปาริฉัตร วลัยเสถียร และคณะ , 2533 : 205-206) ได้กล่าวไว้ว่า คนสมัยนี้มองแต่วัตถุ ไม่มองความสำคัญของมนุษย์ผ่านวัตถุ จึงไม่เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกัน เป็นสิ่งที่จะต้องรื้อฟื้นขึ้นมาเพื่อให้เด็กรู้จักสร้างสายสัมพันธ์กับชุมชน

5. การใช้สื่อเสริมสร้างจิตสำนึก การนำสื่อมาสร้างเสริมจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นคุณค่าวัดไหล่หินนั้นจะเห็นได้ว่าสื่อบุคคลได้นำมาใช้กันมากเพราะชาวบ้านเข้าใจได้ง่ายและมีส่วนร่วมในการพูดคุยซักถามทำความเข้าใจได้ เช่นเดียวกับที่กาญจนา แก้วเทพ (2543 : 364) ได้กล่าวถึงการประมวลและสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลงานการวิจัยที่ผ่านมาที่เกี่ยวข้องกับสื่อต่างๆ ว่า งานวิจัยแทบทุกชิ้นพบว่าสื่อบุคคลในท้องถิ่นเป็นสื่อที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนา

ส่วนหนังสือพิมพ์โรงเรียนเป็นสื่อที่จัดทำกันมานาน ให้ข้อมูลข่าวสารของโรงเรียนและชุมชนรวมถึงข่าวสารความรู้เรื่องวัดไหล่หิน สื่อนี้กำลังที่จะพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นที่จะใช้ เป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน สื่อสิ่งพิมพ์นี้ Nicholas Bennett นักการศึกษาและนักสื่อสารมวลชนได้เสนอหลักการนำสื่อมาใช้ในการพัฒนาข้อหนึ่งว่า การจัดทำสื่อต้องเริ่มจากสภาพความเป็นจริงที่มีอยู่และสอดคล้องกับสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ด้านการผลิตสื่อ การใช้วัสดุจากท้องถิ่น เทคโนโลยีจากท้องถิ่น เผยแพร่ในท้องถิ่น ลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความต้องการของชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ , 2539 : 186)

สารคดีเรื่องวัดไหล่หินที่ได้ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์เป็นสื่อที่สร้างกระตุ้นให้ชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของวัดไหล่หิน เพราะเป็นสื่อที่คนในชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่นำเสนอแนะและได้แพร่ไปทั่วประเทศ ชาวบ้านภูมิใจที่วัดและคนในหมู่บ้านของตนมีชื่อเสียงรายการสารคดีนี้โรงเรียนได้บันทึกเทปวิดีโอมาเป็นสื่อการสอน ให้ผู้ปกครองยืมและฉายให้ชาวบ้านทั่วไปได้ชมกันและมักจะนำเนื้อหาสาระในสารคดีมาพูดถึงกันอยู่เสมอ สื่อวิดีโอนี้ Stuart S. & Biry R. (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ , 2543 : 115) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของสื่อนี้ว่าเป็นสื่อที่ใช้ปลูกสำนึกในประเด็นต่าง ๆ ได้ และเช่นเดียวกับสื่อโทรทัศน์ ที่ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ติดตามสื่อสารให้การศึกษาเท่านั้น แต่ยังต้องการปลูกสำนึกให้เกิดเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวชาวบ้าน (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ , 2543 : 103)

การใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์เพื่อเป็นสื่อการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกนั้นพบว่าตัวบทเรียนกระตุ้นได้ไม่มากนักเพราะมีข้อจำกัดหลายเรื่อง ในการจัดทำบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนนั้นจะต้องใช้ทักษะหลายด้าน ทั้งด้านการออกแบบการนำเสนอเนื้อหา หลักการทางด้านศิลปะ ทักษะการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และโปรแกรมสำเร็จรูปต่างๆ รวมถึงปัจจัยเกี่ยวกับความพร้อมของครู ที่สำคัญที่พบในขณะนี้คือปัญหาเรื่องครูไม่มีเวลาที่จะพัฒนาตนเองในด้านนี้ จากการประเมินการใช้สื่อบทเรียนช่วยสอนของนักเรียนโรงเรียนบ้านไหล่หิน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า บทเรียนที่ครูจัดทำขึ้นนั้นทำให้นักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินและทราบถึงแหล่งเรียนรู้อื่นๆในชุมชน และสนใจที่จะไปศึกษาค้นคว้าในสถานที่จริงต่อไป ซึ่งผลการวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพของบทเรียนช่วยสอนของ กำพล ดำรงวงศ์ (2528) ปราโมทย์ ประเสริฐ (2529) สายทิพย์ ชลธาร (2521) คูลิก แบนเกอร์ด และวิลเลียม (1983) เบค และคนอื่นๆ (1979) สรุปได้ว่านักเรียนที่เรียนจากคอมพิวเตอร์ช่วยสอนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเทียบเท่าหรือสูงกว่าการเรียนแบบบรรยายในชั้นเรียนปกติและนักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อบทเรียนช่วยสอน สื่อคอมพิวเตอร์จึงเป็นสื่อหนึ่งที่จะช่วยเสริมการเรียนรู้ในวิชาศิลปศึกษานอกเหนือจากการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงที่จะนำไปสู่การเห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานที่ของท้องถิ่นได้ เพราะการเรียนรู้เกี่ยวกับงานศิลปะทุก ๆ เรื่องของชุมชนนั้นไม่สามารถดำเนินการในชั่วโมงเรียนได้ทั้งหมด ดังนั้นการนำข้อมูลด้านศิลปะของชุมชนมาจัดทำในรูปแบบของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในลักษณะมัลติมีเดียจะช่วยให้ นักเรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจและศักยภาพของแต่ละบุคคล อีกทั้งยังส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สามารถโต้ตอบกับบทเรียนได้และทำให้นักเรียนมีทัศนคติต่อการเรียนรู้ได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสร้างจิตสำนึกที่จะให้การอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หินนั้นโรงเรียนไม่สามารถทำได้ตามลำพังจะต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนที่จะนำเอาศักยภาพของชุมชนมาใช้เพื่อให้บรรลุผลที่ต้องการ จากผลการวิจัยสามารถให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่จะร่วมกันสร้างจิตสำนึกให้แก่ นักเรียนได้ ดังนี้

1. ควรมีผู้นำที่จะทำให้ทุกฝ่ายมองเห็นองค์รวมของการพัฒนานักเรียนและเยาวชนในชุมชนให้มีสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดใกล้เคียง โดยจะต้องมีการรวมกลุ่มผู้นำในชุมชนที่จะร่วมกันดำเนินการพัฒนางานด้านนี้ให้เป็นระบบมากขึ้นก็จะต้องมีการศึกษาปัญหาหาสาเหตุของปัญหา หาวิธีแก้ปัญหา ร่วมกันวางแผน ดำเนินการตามแผนและประเมินเพื่อที่จะได้นำไปปรับปรุงการทำงานต่อไป

2. ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดจากเดิมที่โรงเรียนเป็นศูนย์กลางสู่การใช้ชุมชนฐานในการจัดการศึกษาและต้องขยายแนวคิดนี้ให้ครูและชุมชนได้รับรู้และเข้าใจ

3. โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันที่จะประสานโรงเรียนกับชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน เช่น การประสานความร่วมมือกับโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในการจัดกิจกรรมศิลปวัฒนธรรม การเสนอโครงการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆจาก อบต. ร่วมมือกับ อบต. และชุมชนจัดทำหลักสูตรแม่คูกเทศก์ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังอาจประสานการทำงานไปยังกลุ่มเยาวชน กลุ่มอาชีพ กลุ่มโรงเรียน ศิษย์เก่า วัด หน่วยงานภายนอกอื่นๆ เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ

4. ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องทำให้ครูเกิดวิสัยทัศน์ร่วมกันในเรื่องของการจัดการศึกษาตามแนวการปฏิรูป โดยการจัดอบรมให้ความรู้ การจัดทำหลักสูตรร่วมกับชุมชน การศึกษาดูงาน ฯลฯ

5. ผู้บริหารจะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ครูในการนำหลักสูตรไปใช้ด้วยการให้ความรู้แก่ครู เช่น การอบรมความรู้ การอบรมปฏิบัติการ การให้ครูมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตร การศึกษาชุมชน ฯลฯ เมื่อครูมีความรู้เป็นเบื้องต้นแล้วก็สามารถจัดการเรียนการสอน ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้เหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป

6. ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ครูเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในกิจกรรมต่างๆของชุมชน นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน นำนักเรียนไปเรียนในแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชน ศึกษาเรื่องราวของชุมชน ศึกษาชีวิตและวิถีการทำงานและการถ่ายทอดความรู้ของช่าง เพื่อครูจะได้เข้าใจวิถีชีวิตชุมชนสามารถจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้งานศิลปะได้อย่างเหมาะสมกับวิถีการเรียนรู้ของแต่ละคน ผลจากการเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนนี้ช่วยให้ครูมีความผูกพันกับชุมชนและสามารถพัฒนาการเรียนการสอนตามแนวหลักสูตรท้องถิ่นต่อไปได้

7. ครูควรเข้าใจแก่นแท้ของหลักสูตรท้องถิ่นนี้เป็นแนวทางที่จะพัฒนาตัวนักเรียนให้เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกและมีคุณลักษณะอื่นตามที่ชุมชนต้องการมากกว่าการเรียนรู้เพื่อให้ได้เพียงผลงานศิลปะที่ครูกำหนดให้ ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนจึงต้อง **เน้นที่กระบวนการสร้างจิตสำนึกเป็นสำคัญ**

8. ครูควรนำสื่อบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน วิดีโอ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของวัดไหล่หินและศิลปะพื้นบ้านมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญและเกิดความภาคภูมิใจได้และควรให้โอกาสนักเรียนมีโอกาสดำเนินการสื่อสารประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่เรื่องราวของวัดไหล่หินด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น การแสดงภาพเขียน งานปั้น เรียงความ หนังสือพิมพ์โรงเรียน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หอกระจายข่าว วิทยุโรงเรียน การแสดงผลงานการตกแต่งเครื่องสักการะ การแสดงนิทรรศการในชุมชนและนอกชุมชน ฯลฯ

9. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้นักเรียนในรูปแบบต่างๆ ทั้งกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ซึ่งอาจทำได้โดยโรงเรียนเป็นผู้ประสานความร่วมมือไปยังกลุ่มต่างๆ ในชุมชน หรือกลุ่มต่างๆ อาสาเข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนและการสนับสนุนการสอน เช่น **ผู้ปกครอง** ให้การอบรมดูแลตั้งแต่เด็กๆ ด้วยการสั่งสอน ให้ความรู้พาเข้าร่วมงานกิจกรรมประเพณี ดูแลรักษาวัด สนับสนุนโรงเรียนด้านการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ ส่วน **กลุ่มช่างชาวบ้าน** สามารถช่วยเหลือด้วยการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านศิลปะและงานช่างทั้งในและนอกชั้นเรียน ปลุกฝังให้เด็กเห็นคุณค่าของงานพื้นบ้านต่างๆ ให้โอกาสนักเรียนร่วมฝึกงานในงานประเพณีหรืองานอาชีพของช่าง

10. **อบต.** ในฐานะเป็นองค์กรของท้องถิ่นควรได้มีการกำหนดแผนการพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเน้นที่ “**เด็กและเยาวชน**” เป็นสำคัญ ฉะนั้นกิจกรรมหรือโครงการใดๆ จะต้องสนับสนุนให้คนกลุ่มนี้ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น มีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินการ ร่วมแสดงความสามารถ ร่วมประเพณีผล ฯลฯ รูปแบบของกิจกรรมจะต้องน่าสนใจและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

11. ควรได้มีการจัดหรือฟื้นฟูกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนเพื่อจะได้มีโอกาสแสดงความสามารถของกลุ่มในกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น การเล่นดนตรีพื้นเมือง การฟ้อนรับครัวทาน การจัดขบวนครัวทาน การตีกลองบูชา การแข่งขันทำวุ้น วุ้นไฟ ฯลฯ และ

และควรมีการฟื้นฟูงานศิลปะดั้งเดิมให้เยาวชนได้เรียนกัน เช่น การเล่นเครื่องดนตรีโบราณที่เก็บไว้ในหอพิพิธภัณฑสถาน การเป่าสังข์ในวันสงกรานต์ การฟ้อนเจิง การอ่านเขียนตัวเมือง การตัดตุ๊กงานดอกไม้ใบตอง งานทอผ้า ฯลฯ นอกจากนั้นกลุ่มเยาวชนยังสามารถทำกิจกรรมชุมชนอื่นๆได้อีก เช่น การเป็นมัคคุเทศก์แนะนำวัดใกล้เคียงให้แก่นักท่องเที่ยว นำชมการผลิตงานศิลปะพื้นบ้านในหมู่บ้าน เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยส่งเสริมค่านิยมการรวมหมู่ได้ดีทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้สามารถดำเนินการได้โดย อบต. โรงเรียน วัด กลุ่มเยาวชน ฯลฯ

12. วัดควรมีบทบาทในการอบรมดูแลให้ความรู้แก่นักเรียนด้านจริยธรรมมากขึ้น รวมทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการผสานความรู้ทางด้านธรรมะและการดำรงชีวิตให้แก่นักเรียน และอาจเป็นศูนย์กลางที่จะนำเอาพลังของศรัทธาชาวบ้านมาเป็นกำลังในการสนับสนุนการเรียนการสอนของโรงเรียน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันราชภัฏที่มีต่อชุมชน

1. สถาบันควรกำหนดเป็นภาระกิจหลักให้อาจารย์ได้ศึกษาวิจัยและจัดการเรียนการสอนในแต่ละสาขาให้มีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากขึ้น องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาท้องถิ่นจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สถาบันราชภัฏได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

2. กิจกรรมการเรียนการสอนควรกำหนดให้นักศึกษาสถาบันราชภัฏได้เข้าไปศึกษาและมีส่วนร่วมในงานพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ตามสาขาที่เรียน เพราะปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนจะเป็นโจทย์สำคัญที่จะทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้สภาพแท้จริงของชุมชนที่จะเป็นพื้นฐานความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไป

บรรณานุกรม

- กองทุนสนับสนุนการวิจัย, สำนักงาน. การสื่อสารเพื่อชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- . การศึกษากับวิถีชีวิตชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถ้อยมนุญย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร : สภาคาทอติกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.
- . จิตสำนึกของชาวนา : ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง หนังสือชุดแนวคิดทฤษฎีลำดับที่ 2 กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.
- . สื่อสองวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2539.
- . สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- กำพล ดำรงวงศ์. การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านพุทธิพิสัยในวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จากวิธีการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน 2 วิธี. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535-2539). กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2534.
- . ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท : ประสพการณ์จากนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2538.
- . “แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา”, เอกสารประกอบการร่างนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดีจำกัด, 2541.

-----, “วัฒนธรรมกับประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการทำงานวัฒนธรรม”, เอกสารประกอบ
การประชุมสัมมนาการปฏิบัติการ โครงการสร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคล ครอบครัวและองค์กรชุมชน. มปป.

คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือและอื่นๆ, สำนักงาน. “การวิจัยในมิติวัฒนธรรม”,
บทความงานวิจัยและประสบการณ์นักวิชาการการแสวงหาแนวทางและทิศทางการ
วิจัยวัฒนธรรม. สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
จ. เชียงใหม่, 2542.

คมเนตร เชษฐพัฒนวนิช (บรรณาธิการ). ความเชื่อพื้นบ้านล้านนา. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง , 2540.

-----, ชิด : ข้อห้ามในล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2 , เชียงใหม่ : สถาบันสังคมศาสตร์, 2540.

จริยา พรพงศ์พล. ผลของการจัดกิจกรรมเทคโนโลยีพื้นบ้านที่มีต่อการใช้ความรู้ทาง
วิทยาศาสตร์และความตระหนักต่อเทคโนโลยี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
โรงเรียนหนองบัวบาน จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาค
วิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536.

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. “ลายคำเสาวิหารพระพุทธ วัดพระธาตูลำปางหลวง”, เมืองโบราณ .ปีที่
23 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน) , 2540 : 113 - 129.

จุฬาลงกรณ์, มหาวิทยาลัย. ภูมิปัญญาชาวบ้านมิติจรัสแสงต่อการจัดการเรียนการสอนระดับ
ประถมศึกษา. เอกสารสรุปผลการสัมมนาของนิสิต สาขานิเทศศาสตร์และพัฒนา
หลักสูตร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ. ภาควิชาบริหาร
การศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

-----, “กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชน” ใน นวัตกรรม
เพื่อการเรียนรู้สำหรับครูยุคปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและ พรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร :
อติดาพรินติ้ง, 2537.

- ชูเกียรติ ลิสุวรรณ. ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.
- ดวงใจ ศรีธวัชชัย. บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและ
อุตสาหกรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535.
- ถนอมพร (ตันติพัฒน์) เลาหรัสแสง. หลักการออกแบบและสร้างคอมพิวเตอร์ช่วยสอนด้วย
โปรแกรม Multimedia Toolbook. กรุงเทพฯ : โปรดักชั่น, 2541.
- เทวินทร์ เอี่ยมมี. การพัฒนาแบบเรียนทางศิลปศึกษาเรื่องการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ประกอบ ใจมั่น. การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในการเรียนการสอนโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัด
สำนักงานประถมศึกษาจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์
ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. “การดูแลรักษาโบราณวัตถุสถานและสภาพแวดล้อม”, การอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครนายก, มปป.
- ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2541.
- . ปฏิรูปการศึกษา : ยกเครื่องทางปัญญาทางรอดจากความหายนะ. พิมพ์ครั้งที่ 2 ,
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์, 2541.
- . ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 4 , กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์
พรินต์ริง ๆ, 2539.
- ปราโมทย์ ประเสริฐ. การพัฒนาโปรแกรมช่วยสอนวิชาคณิตศาสตร์ด้วยคอมพิวเตอร์.
ภาควิชาคณิตศาสตร์ มศว. พิษณุโลก, 2529.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน (SUSTAINABLE DEVELOPMENT).

กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.

พระอธิการทอง อนามโย และคนอื่นๆ. วัดเสลารัตนปัพพตาราม (วัดไหล่หินแก้วข้างยี่).

อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง. มปป.

พัฒนาการเรียนการสอน, ศูนย์ สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ. การปฏิรูปการเรียนรู้ตาม

แนวคิด 5 ทฤษฎี. กรุงเทพมหานคร : ไอเดียสแควร์, 2541.

พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : พี.เอ. ลีฟวิ่งจำกัด, 2540.

ไพรัช สู่แสนสุข. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูในพื้นที่กั้นดาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กับครูในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับการศึกษา. วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

มณี พยอมยงค์. “หน้าที่ทางสังคมของวัดในล้านนา”, รวมบทความบทบาทวัด การอนุรักษ์และการพัฒนาวัด. ลำปาง : หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมท้องถิ่นจังหวัดลำปาง, 2541.

มณี พยอมยงค์ และ ศิริรัตน์ อาสนะ. เครื่องสักการะในล้านนาไทย. เชียงใหม่ :

ส. ทรัพย์การพิมพ์, 2538.

รัตน์ บัวสนธิ์. “บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น”,

วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 24 (เมษายน-พฤษภาคม 2533) : 68-74.

----- . การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น :

กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ ดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536.

โรงเรียนบ้านไหล่หิน. ข่าวสารโรงเรียนบ้านไหล่หิน. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (ก.ค. 2526) – ปีที่ 15 ฉบับที่ 6 (ม.ค. 2542).

----- . แบบรายงานข้อมูลของสถานศึกษา. โรงเรียนบ้านไหล่หิน อ. เกาะคา จ. ลำปาง, 2541.

----- . รายงานประจำปีงบประมาณ 2541. โรงเรียนบ้านไหล่หิน อ. เกาะคา จ. ลำปาง, 2541.

- วิจัยสังคม, สถาบัน. วิหารโคง ชุ่มโขง สกุลช่างลำปาง. โครงการศึกษาวิจัยศิลป
สถาปัตยกรรมล้านนาไทย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มปป.
- วิชาการ, กรม. **หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533).**
กระทรวงศึกษาธิการ, 2533.
- **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอน ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กองวิจัยการศึกษา. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2539.**
- วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์. “ศิลปะเป็นมูลฐานสำคัญ”, วารสารครุศาสตร์. ปีที่ 22 ฉบับที่ 1
(กรกฎาคม – กันยายน), 2536 : 1 – 2.
- สามารถ จันทร์สุรีย์. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”, **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา ขนบท เล่ม 1 .**
กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2536.
- สายทิพย์ ชลธาร. **ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทคนิคการชี้แนะในคอมพิวเตอร์ช่วยสอนกับระดับผล
สัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษ นักเรียนชั้น ป. 6. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2531.**
- สิทธิ บุตรอินทร์. **โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2523.**
- สีลาภรณ์ นาคทรรพ. “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ใน **การศึกษากับการวิจัยเพื่อ
อนาคตของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
2539.**
- สุภางค์ จันทรวานิช. “สื่อพื้นบ้านกับการศึกษา”, **วารสารการศึกษาแห่งชาติ. ปีที่ 19**
(ตุลาคม – พฤศจิกายน), 2527 : 62-76.
- สุรพล ดำริห์กุล. “ลายคำประดับตกแต่งวิหารล้านนาช่วงก่อน พ.ศ. 2300”, **เมืองโบราณ .**
ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน), 2540 : 83 - 112.
- สุรัตน์ วรางค์รัตน์. “แนวคิดในการศึกษาศักยภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเพื่อการประกาศเขต
อนุรักษ์ฯ”, **การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น. คณะนายก ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดนครนายก, มปป.**

- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. “การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ : ปัญหาและแนวทางแก้ไข”,
เมืองโบราณ. ปีที่ 18. ฉบับที่ 2 เมษายน (เมษายน - มิถุนายน), 2535 : 6 – 22
- อนุชาติ พวงสำลี และ อรทัย อาจอ่ำ (บรรณาธิการ). **การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและ
สังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2539.
- อมรวิชัย นาคทรพรพ. “แนวทางการพัฒนาประเด็นการวิจัยชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษา
กับชุมชน.”, **การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม : ข้อคิด แนวทาง และประสบการณ์
ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อลิศรา ชูชาติ**. ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะ
ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541. (เอกสารอัดสำเนา)
- อภิชัย พันธเสน. **พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค (ความหวัง ทางออก และทางเลือก
ใหม่)**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง, 2539.
- อังกูล สมคะเนย์. **สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรใน
โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี.
วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2535.**
- อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษย-
วิทยา**. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- อุทัย ดุลยเกษม และ นางสาวอรศรี งามวิทยาพงศ์. **ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบ
ความคิดและข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย**. กรุงเทพฯ : แปลน พรินต์ติ้ง,
2540.
- Beck, J.J. “Analysis of Student Attitude Toward Computer Assisted Instruction in
Nebraska Public School“, **Dissertation Abstracts International**. 40 : 3006 ;
December, 1979.
- Kulik, K.A. , R.L. Bangert, and G.W. Williams. “Effects of Computer – Based Teaching
on Secondary School students”, **Journal of Educational Psychology** . 61 (2)
: 46 – 51 ; 1983.

Mathis, A., T. Smith and D. Hensen. "College Student Attitude Toward Computer-Assisted Instruction". **Journal of Educational Psychology** . 61 (2) : 46-51 ; 1970.

สัมภาษณ์

เกษม ภักตรา. บทสัมภาษณ์. 59 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

กุ่ม วรรณมณี. บทสัมภาษณ์. 100 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

จีน มาละยศ. บทสัมภาษณ์. หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

คำ สมนา. บทสัมภาษณ์. 40 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

คำแปง จำปา. บทสัมภาษณ์. 75 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

จันทร์ คำนวน. บทสัมภาษณ์. หน้า 1 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

เจริญ ดวงไชย. บทสัมภาษณ์. 112 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

ทรงศักดิ์ แก้วมูล 14 หน้า 1 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ. ลำปาง

แบน เขียงพรหม. บทสัมภาษณ์. หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

ปิ่น ตาเวกะ. บทสัมภาษณ์. หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

ปี่ ดวงแก้ว. บทสัมภาษณ์. 92 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

พระชัยพร อุตสาโร. บทสัมภาษณ์. หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

พระไพรินทร์ จีรสีโร. บทสัมภาษณ์. 246 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

พระอธิการทอง อนามโย. บทสัมภาษณ์. 246 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

เมืองแก้ว ครุขยัน. บทสัมภาษณ์. 43 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

ศรีวรรณ ตาวิ. บทสัมภาษณ์. 284 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

อินตา อูรา. บทสัมภาษณ์. 462 หน้า 2 ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง.

แผนการสอนวิชาศิลปศึกษา

เรื่อง

วัดบ้านเรานั้นเก่าแก่

กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

โรงเรียนบ้านไหล่หิน

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเกาะคา

จังหวัดลำปาง

สารบัญ

หน้า

ผังวิเคราะห์สาระการเรียนรู้

ผังวิเคราะห์ประเด็นของการเรียนรู้

การวางแผนการจัดกิจกรรม (แบบบูรณาการ)

ผังการวางแผนการจัดกิจกรรม (ตามขั้นตอน)

สาระสำคัญของความรู้

ศักยภาพที่ต้องการพัฒนา

รายละเอียดของกิจกรรม

สื่อ

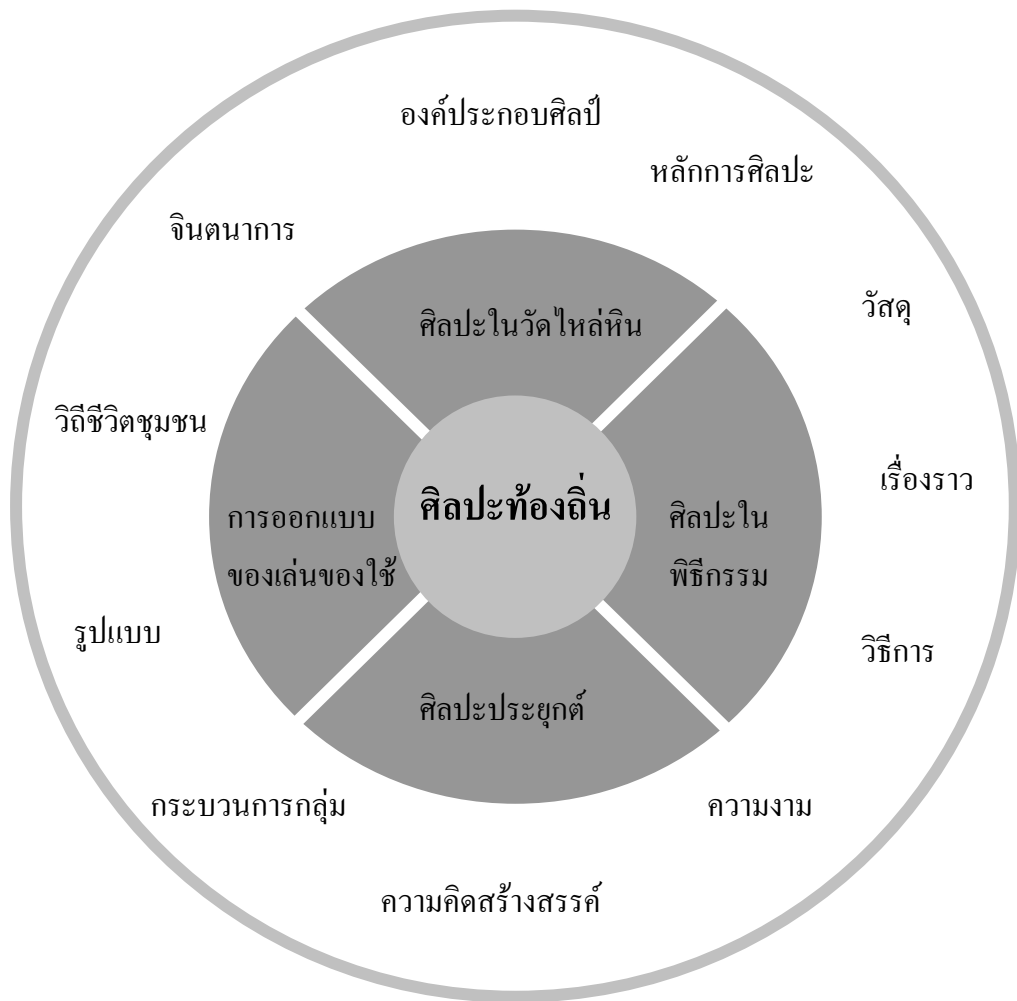
การประเมินผล

สรุปผลการเรียนการสอน

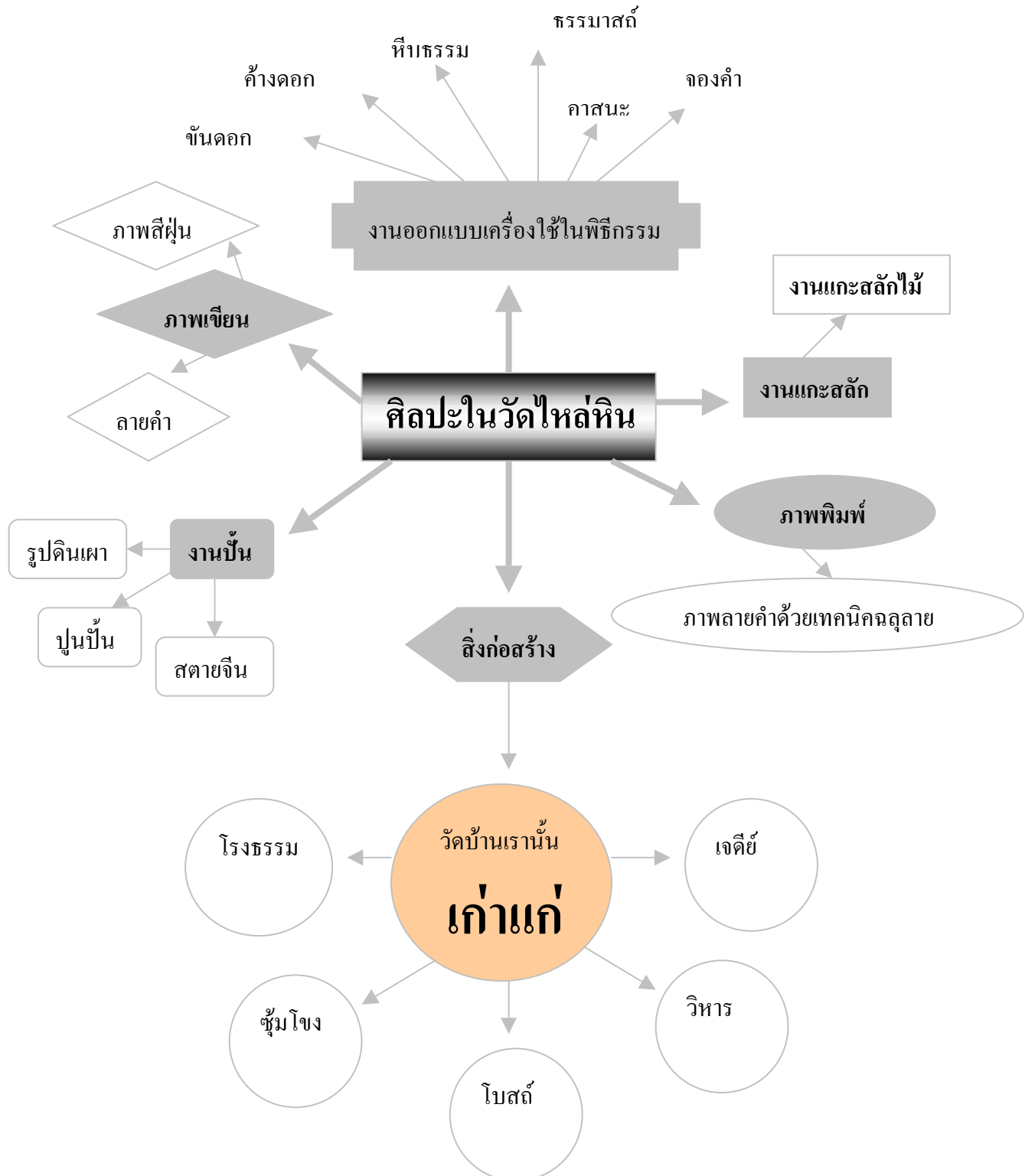
ภาคผนวก

- ใบงานเรื่อง “ วิธีการศึกษาสถาปัตยกรรมที่วัดไหล่หิน ”
- ใบความรู้เรื่อง “ สถาปัตยกรรมที่วัดไหล่หิน ”
- ใบงานการวาดภาพพระบาสิ เรื่อง “ วัดบ้านเรานั้นเก่าแก่ ”
- แบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม
- แบบสังเกตมารยาทนักเรียน
- แบบประเมินผลงานการวาดภาพ
- แบบประเมินผลการรายงาน
- แบบสรุปผลการประเมิน

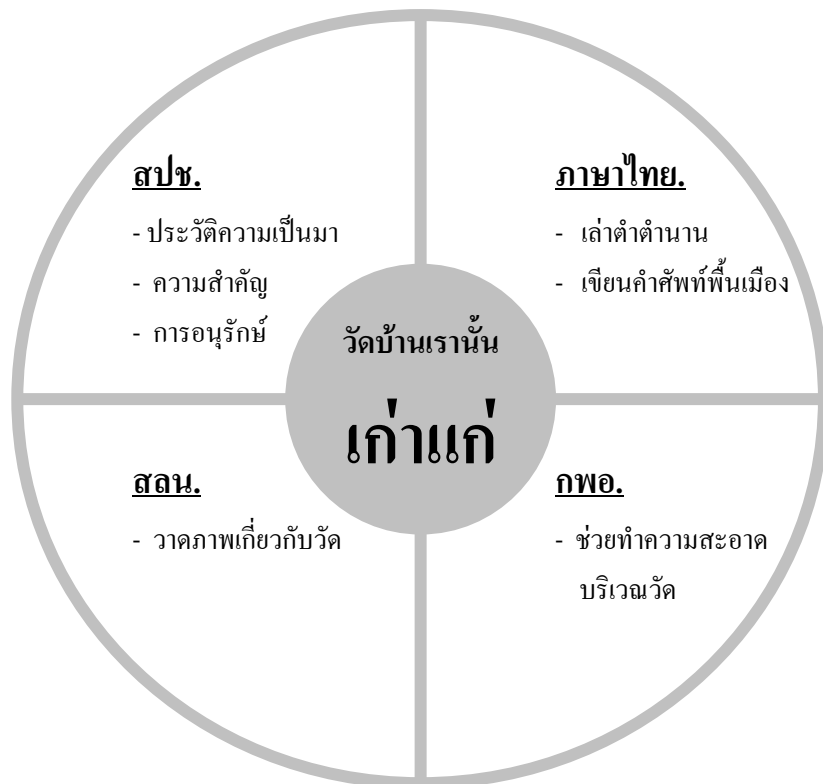
1. ฟังก์ชันวิเคราะห์สาระการเรียนรู้

1. ผังการวิเคราะห์ประเด็นของการเรียนรู้

2. การวางแผนการจัดกิจกรรม (แบบบูรณาการ)

3. ผังการวางแผนการจัดกิจกรรม (ตามขั้นตอน)

5. สาระสำคัญของความรู้

วัดไหล่หินเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่มีคุณค่าและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนมาเป็นเวลาช้านาน สถาปัตยกรรมที่สำคัญประกอบด้วย วิหาร เจดีย์ โบสถ์ และ โรงธรรม สร้างขึ้นตามแบบของสกุลช่างล้านนา มีการประดับตกแต่งอาคารสิ่งก่อสร้างด้วย ภาพเขียน ภาพปั้น ภาพแกะสลักและภาพลายคำที่งดงาม เราควรช่วยกันอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของท้องถิ่นและของชาติสืบต่อไป

6. ศักยภาพที่ต้องการพัฒนา

1. **ให้นักเรียนเป็นคนดี** มีความรับผิดชอบในงานที่ทำ มีความสนใจใฝ่รู้ ร่วมมือกับกลุ่ม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น เห็นคุณค่าของตัวเอง มีมารยาทในการฟังและพูด ประพฤติตนต่อผู้อาวุโสและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของตน

2. **ให้นักเรียนเป็นคนเก่ง** สามารถศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมที่วัดไหล่หินและบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนได้ โดยมีการวางแผนการทำงาน การดำเนินการเก็บข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลและการสรุปผล ตลอดจนการนำเสนอผลการค้นคว้าด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การนำเสนอด้วยภาพ เนื้อหา ด้วยวิธีการรายงานหน้าชั้นเรียนและการจัดนิทรรศการ สามารถวิพากษ์วิจารณ์ผลงานและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์วัดไหล่หินได้

3. **ให้นักเรียนมีความสุข** สนุกสนานขณะร่วมกิจกรรม ภูมิใจผลงานของตัวเอง เห็นคุณค่างานของตนเองและผู้อื่น และเกิดความรู้สึกชื่นชมในความงามและคุณค่าของงานศิลปะที่วัดไหล่หิน

7. รายละเอียดของกิจกรรม

1. ครูพานักเรียนไปสำรวจบริเวณวัดไหล่หิน ให้นักเรียนพิจารณาว่าองค์ประกอบของวัดไหล่หินประกอบด้วยอะไรบ้าง มีความสัมพันธ์กับนักเรียนและชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่อย่างไร และร่วมกันทำแผนที่ความคิด (Mind Mapping)
2. ตั้งคำถามกระตุ้นให้นักเรียนช่วยกันระดมคิดเกี่ยวกับความสำคัญของวัดไหล่หิน

3. นักเรียนเลือกสถาปัตยกรรมที่สนใจในวัดไหล่หินแล้วแบ่งกลุ่มกันออกสำรวจและบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการศึกษาวีธีเขียนชื่อสถาปัตยกรรมที่ตนเองศึกษาด้วยอักษรพื้นเมือง
4. ตัวแทนออกมารายงานเกี่ยวกับสิ่งนักเรียนประทับใจและสนใจที่จะศึกษาเรื่องราวของสถาปัตยกรรมนั้น
5. ใบความรู้เรื่อง “สถาปัตยกรรมที่วัดไหล่หิน ”
6. แบ่งกลุ่มศึกษารายละเอียดของงานจากสถาปัตยกรรมที่แต่ละกลุ่มสนใจ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ โรงธรรม ชุมประตู่โขง กำแพง ฯลฯ โดยศึกษาขั้นตอนการดำเนินงานจากใบงาน
7. แต่ละกลุ่มวางแผนขั้นตอนการทำงานตามขั้นตอนต่อไปนี้
 - 7.1 แต่ละกลุ่มระดมความคิดเพื่อกำหนดประเด็นปัญหาที่จะค้นคว้าเพิ่มเติมจากที่กำหนดในใบงาน “การค้นคว้าสถาปัตยกรรมโบราณที่วัดไหล่หิน”
 - 7.2 กำหนดวิธีการหาข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่จะค้นคว้าได้ในแต่ละประเด็นที่ต้องการคำตอบ จากการสำรวจ การศึกษาเอกสาร ใบความรู้ สื่อคอมพิวเตอร์ วิดีโอ สัมภาษณ์บุคคลในชุมชน (ผู้รู้ พระ ผู้อาวุโส ฯลฯ) เป็นต้น
 - 7.3 จัดทำแผนผังการทำงานของกลุ่ม
8. ดำเนินการเก็บข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยการบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสำรวจ และการศึกษาเอกสาร รวมทั้งการการบันทึกด้วยภาพร่าง
9. สรุปผลการค้นคว้าและให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและจัดทำเป็นรายงานกลุ่มละ 1 ฉบับ
10. ครูพานักเรียนไปวาดภาพที่วัดไหล่หินในหัวข้อ “วัดของเรานั่นเก่าแก่” โดยนักเรียนแต่ละคนจะวาดภาพที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ค้นคว้า
11. นักเรียนอธิบายภาพวาดของตนให้เพื่อนฟัง
12. นำเสนอรายงานการค้นคว้าร่วมกัน ด้วยการจัดรายการนำเที่ยววัดไหล่หิน โดยให้กลุ่มที่รับผิดชอบแต่ละเรื่องเป็นมัคคุเทศก์
13. นักเรียนวิพากษ์วิจารณ์ผลงาน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำไปปรับปรุงและแก้ไขผลงานให้ดียิ่งขึ้น

14. นำผลงานการค้นคว้าและภาพวาดจัดแสดงนิทรรศการที่วัดไหล่หินในวันเทศกาลสำคัญทางศาสนาและจัดแสดงที่โรงเรียน

8. สื่อ

1. เทปวีดิทัศน์เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน
2. CAI เรื่องโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน
3. โบราณวัตถุสถานที่ในวัดไหล่หิน
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พระ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ฯลฯ
5. หนังสือ เอกสารเกี่ยวกับวัดไหล่หิน
6. กระดาษวาดภาพ สี
7. ใบความรู้เรื่อง “สถาปัตยกรรมที่วัดไหล่หิน ”
8. ใบงาน “ การค้นคว้าสถาปัตยกรรมโบราณที่วัดไหล่หิน ”
9. ใบงาน “ การวาดภาพโบราณสถานวัดไหล่หิน ”

9. การประเมินผล

กิจกรรม / พฤติกรรม / ผลงานที่ประเมิน	วิธีการ	เครื่องมือ
1. มารยาทในการฟัง พูด / การวิพากษ์วิจารณ์ / มารยาทต่อผู้อาวุโสและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์	สังเกต	แบบสังเกตมารยาทนักเรียน
2. การทำงานกลุ่ม	สังเกต ตรวจรายงาน	แบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม
3. ผลงาน - เอกสารรายงาน - ภาพวาดระบายสี	ตรวจรายงาน ตรวจผลงาน	แบบประเมินผลการรายงาน แบบประเมินผลงานการวาดภาพ
4. พฤติกรรมการเห็นคุณค่าศิลปะและการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน	การสังเกต ตรวจรายงาน	แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียน แบบประเมินผลรายงาน

10. สรุปผลการเรียนการสอน

This image shows a full page of a document template designed for handwriting practice. It consists of approximately 28 evenly spaced horizontal dotted lines across the entire width of the page, providing a guide for letter height and placement. The background is plain white, and there are no margins, text, or other markings present.

ภาคผนวก

ใบงานเรื่อง “วิธีการศึกษาสถาปัตยกรรมโบราณวัดไผ่หล่ม”

ให้นักเรียนเลือกทำรายงานเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมโบราณ (โบสถ์ เจดีย์ โรงธรรม
ซุ้มโขง วิหาร) กลุ่มละ 1 เรื่อง แล้วดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนดังนี้

1. กำหนด **ประเด็นปัญหา** ที่จะทำการค้นคว้าโดยกำหนดให้นักเรียนศึกษาในเรื่องต่าง ๆ
ดังต่อไปนี้ดังนี้

- 1.1 ประวัติความเป็นมา
- 1.2 สภาพของสถาปัตยกรรมในอดีตจากคำบอกเล่า
- 1.3 ลักษณะของสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน
- 1.4 การตกแต่งสถาปัตยกรรม
- 1.5 ความงาม
- 1.6 พิธีกรรมความเชื่อ
- 1.7 ความสัมพันธ์กับชุมชนในปัจจุบัน
- 1.8 ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์
- 1.9 เรื่องอื่น ๆ ที่นักเรียนต้องการค้นคว้า.....

2. นำประเด็นที่จะค้นคว้ามากำหนด รายละเอียดของปัญหา วิธีการค้นคว้า
และ แหล่งค้นคว้า ตัวอย่างเช่น

ปัญหา	วิธีการค้นคว้า	แหล่งค้นคว้า
1. ประวัติความเป็นมา - ใครสร้าง - สร้างเมื่อไร - สร้างทำไม - สร้างอย่างไร - สำคัญอย่างไร - -	ค้นคว้าจากเอกสาร ค้นคว้าจากสื่อคอมพิวเตอร์ สัมภาษณ์ สืบรวจ (บันทึกข้อมูล รวบรวม)	- เอกสารประวัติวัดไหล่หิน เอกสารตำนาน - CAI เรื่องโบราณสถานวัดไหล่หิน - พระอริการทอง อนามโย พ่อหนานตา อูรา พ่อน้อยเมืองแก้ว ครูชยัน - วัดไหล่หิน
2. สภาพของวิหารในอดีต จากคำบอกเล่า - วิหารในสมัยก่อนต่าง - จากปัจจุบันอย่างไร - ทำไมถึงเปลี่ยนไป -	สัมภาษณ์	- พ่อคำ สมณา - พ่อน้อยเมืองแก้ว ครูชยัน - พ่อกำนันศรีวรรณ ตาวิ - - -
3. ลักษณะของวิหาร - แผนผังวิหาร - ตัววิหาร - หลังคา -	ค้นคว้าจากเอกสาร ค้นคว้าจากสื่อคอมพิวเตอร์ สัมภาษณ์ สืบรวจ	- เอกสารเรื่อง องค์ความรู้ เรื่องวัดไหล่หิน - CAI เรื่องโบราณสถานวัดไหล่หิน - พระไพรินทร์ - วิหารวัดไหล่หิน
4.....		
5.....		

3. วางแผนการจัดเก็บข้อมูล (แบ่งงาน กำหนดวันเวลาเก็บข้อมูล และผู้รับผิดชอบ)
4. เก็บข้อมูลตามที่วางแผนไว้
5. สรุปผลการค้นคว้า เขียนรายงาน
6. นำเสนอผลการค้นคว้า โดยการจัดรายการนำเที่ยววัดไหล่หิน ให้นักเรียนแต่ละกลุ่ม เป็นมัคคุเทศก์แนะนำเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในวัดไหล่หิน
7. แต่ละกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ผลงานการค้นคว้าของเพื่อนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปรับปรุง
8. จัดแสดงนิทรรศการผลงานการค้นคว้าและภาพเขียน ที่ศาลาหอพระแก้ว วัดไหล่หินให้ชุมชนได้ชมและศึกษาหาความรู้ โดยมีข้อกำหนดว่าแต่ละกลุ่มจะต้องเขียน **ชื่อเรื่อง** และ **ชื่อผู้จัดทำ** เป็นอักษรพื้นเมืองประกอบนิทรรศการด้วย

ใบงานการวาดภาพพระบายสี เรื่อง “วัดบ้านเรานั้นเก่าแก่”

ให้นักเรียนวาดภาพพระบายสี เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมที่ตนเองค้นคว้า จากสถานที่จริง ในหัวข้อเรื่อง “วัดบ้านเรานั้นเก่าแก่” มีแนวทางในการวาดดังนี้

1. ภาพที่วาดเป็นเรื่องที่นักเรียนสนใจ เช่น
 - ภาพสถาปัตยกรรมด้านนอก
 - ภาพส่วนประกอบหรือส่วนตกแต่ง เช่น ภาพเขียนในวิหาร ภาพลายคำ ภาพปูนปั้น ภาพพระประธาน ภาพสัตว์รอบฐานเจดีย์ เป็นต้น
 - ภาพวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้อง

ฯลฯ

2. ภาพที่วาดจะเป็น ภาพที่เขียนเหมือนจริง หรือ ภาพที่นำมาจัดวางใหม่ ได้
3. เมื่อวาดภาพเสร็จแล้วนักเรียนจะต้องอธิบายภาพที่นักเรียนวาดให้เพื่อนเข้าใจหน้าชั้นเรียน
4. นำผลงานการวาดภาพจัดนิทรรศการร่วมกับผลงานการค้นคว้า

แบบสังเกตมารยาทนักเรียน

ชื่อ – สกุลนักเรียน.....เลขที่..... ประเมินครั้งที่.....

ตำรารับครู / นักเรียน สังเกตและประเมินพฤติกรรมของนักเรียนตามรายการต่อไปนี้

รายการประเมิน	ระดับคุณภาพ		
	1	2	3
1. มารยาทในการฟัง / พูด			
1.1 ตั้งใจฟัง นั่งเรียบร้อย เป็นระเบียบ			
1.2 ไม่พูดคุยกันในขณะที่ผู้พูดกำลังพูด			
1.3 ไม่พูดสอดแทรก โต้แย้งผู้พูด			
1.4 ไม่หัวเราะ เมื่อผู้พูดพูดผิด			
1.5 เมื่อผู้พูดพูดจบแล้วให้เกียรติด้วยการปรบมือ			
1.6 เมื่อส่งสัยมีข้อซักถาม ถามด้วยถ้อยคำสุภาพ			
2. การปฏิบัติตนต่อครู / วิทยากร			
2.1 แสดงความเคารพด้วยทักทาย ออกรับและวางของที่เหมาะสม			
2.2 ไหว้และกล่าวคำสวัสดีและขอบคุณครู / วิทยากร ทุกครั้ง			
2.2 ให้ความสนใจเมื่อวิทยากรให้ความรู้			
3. การปฏิบัติตนตามธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน			
3.1 ถอดรองเท้าและวางเป็นระเบียบก่อนเข้าบริเวณเขตพุทธาวาส			
3.2 กราบพระประธานเมื่อเข้าไปในวัด			
3.3 สำรวมกิริยาเมื่ออยู่ในวัด			
3.4 แสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน			
3.5 รักษาความสะอาดในบริเวณวัด			
รวม			

สรุปผลการประเมิน

☐ ผ่าน
☐ ไม่ผ่าน

ระดับคุณภาพ 3 = ดี 2 = พอใช้ 1 = ต้องปรับปรุง
 เกณฑ์การประเมิน 15 - 30 คะแนน = ผ่าน คำว่า 15 = ไม่ผ่าน

ลงชื่อผู้ประเมิน.....
 (.....)

แบบสังเกตพฤติกรรมการทำงาน

เลขที่	ชื่อ-สกุล	ชื่อ	สังเกต		มีความสุข	สรุปผล	
						ผ่าน	ไม่ผ่าน
			๓๕	รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย			
				ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ			
				ทำงานอย่างมีวินัย			
				ทำงานอย่างมีสมาธิ			
				ทำงานอย่างมีระเบียบ			
				ทำงานอย่างมีมนุษยสัมพันธ์			
				ทำงานอย่างมีน้ำใจ			
				ทำงานอย่างมีไหวพริบ			
				ทำงานอย่างมีสติ			
			๓๖	มีความรู้เกี่ยวกับงาน			
				มีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี			
				มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย			
				มีความรู้เกี่ยวกับภาษาอังกฤษ			
				มีความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์			
				มีความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย			
				มีความรู้เกี่ยวกับงานสร้างสรรค์			
				มีความรู้เกี่ยวกับงานบริการ			
				มีความรู้เกี่ยวกับงานบริหาร			
				มีความรู้เกี่ยวกับงานวิชาการ			
				มีความรู้เกี่ยวกับงานศิลปวัฒนธรรม			

แผนการสอนวิชาศิลปศึกษา

เรื่อง

สวยดอกไม้

กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

โรงเรียนบ้านไหล่หิน

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเกาะคา

จังหวัดลำปาง

สารบัญ

หน้า

ผังวิเคราะห์สาระการเรียนรู้

ผังวิเคราะห์ประเด็นของการเรียนรู้

การวางแผนการจัดกิจกรรม (แบบบูรณาการ)

ผังการวางแผนการจัดกิจกรรม (ตามขั้นตอน)

สาระสำคัญของความรู้

ศักยภาพที่ต้องการพัฒนา

รายละเอียดของกิจกรรม

สื่อ

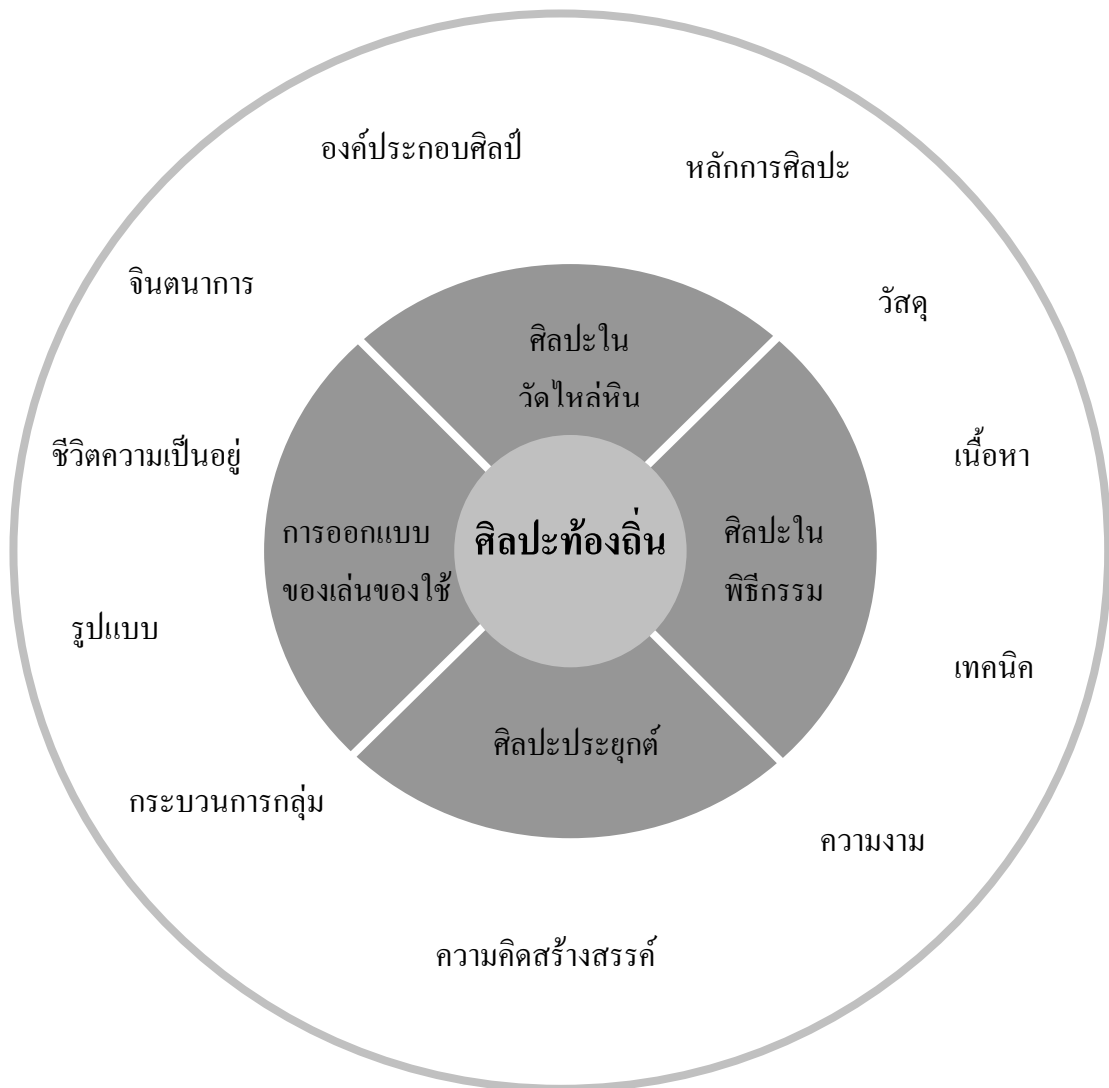
การประเมินผล

สรุปผลการเรียนการสอน

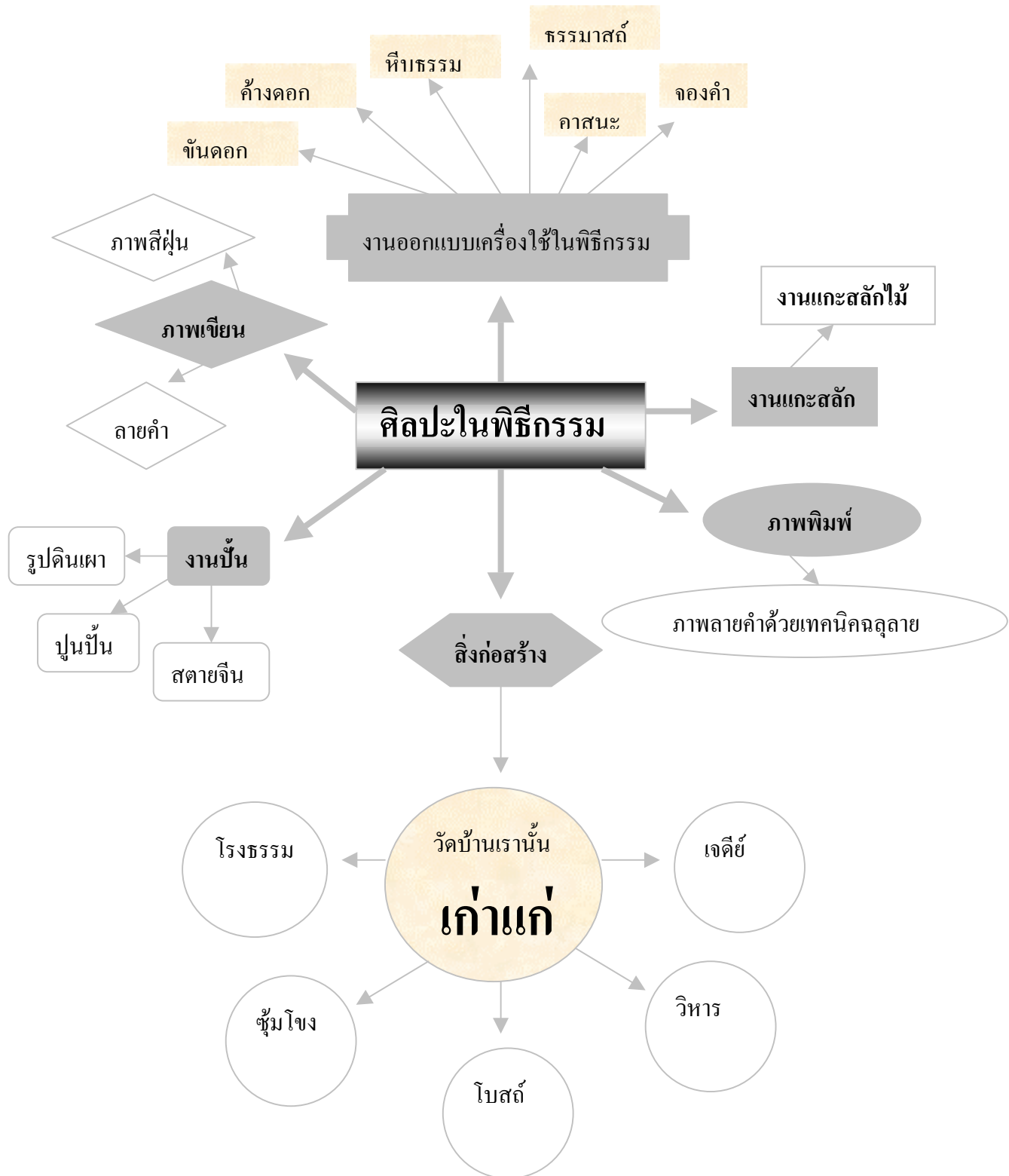
ภาคผนวก

- ใบงานเรื่อง “ การทำสวดยดอก ”
- แบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม
- แบบสังเกตมารยาทนักเรียน
- แบบประเมินผลการทำ “ สวดยดอก ”

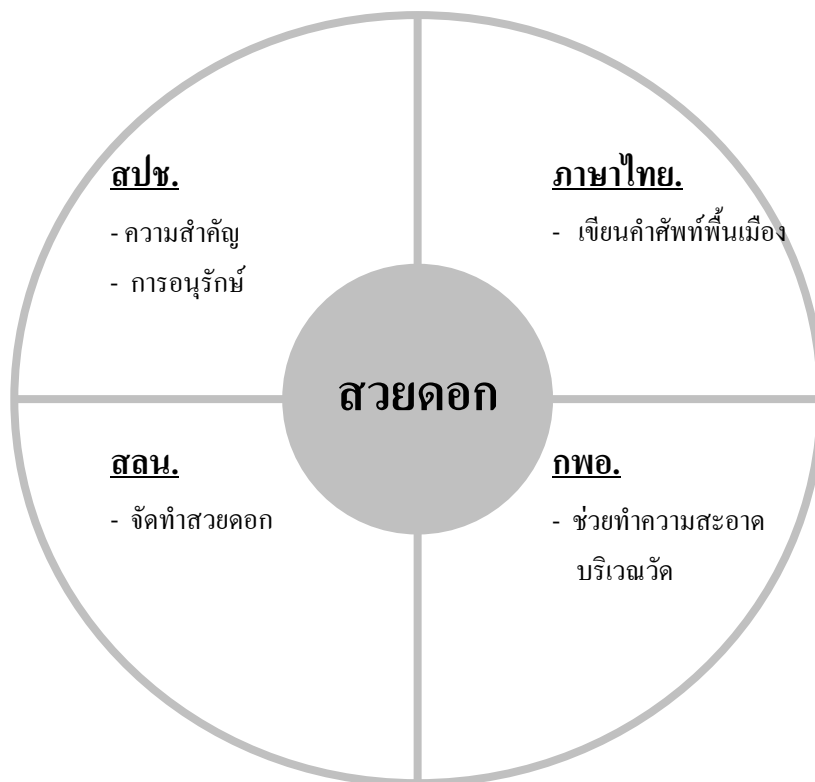
1. ผังการวิเคราะห์ประเด็นของการเรียนรู้

1. ผังการวิเคราะห์ประเด็นของการเรียนรู้

2. การวางแผนการจัดกิจกรรม (แบบบูรณาการ)

3. ผังการวางแผนการจัดกิจกรรม (ตามขั้นตอน)

5. สาระสำคัญของความรู้

งานดอกไม้ใบตอง เช่น สวยดอก ห่อมะแจก ห่อหมาก ห่อพลู สะตวง กระทง สุ่มหมาก สุ่มพลู ฯลฯ เป็นงานที่ต้องนำไปใช้ร่วมในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ฝึกให้นักเรียนรู้จักการออกแบบ เลือกวัสดุ การรู้จักใช้เครื่องมือ การทำงานเป็นกลุ่ม และนำผลงานในการประดิษฐ์ไปใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

6. ศักยภาพที่ต้องการพัฒนา

1. ให้นักเรียนเป็นคนดี มีความรับผิดชอบในงานที่ทำ มีความสนใจ ใฝ่รู้ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และประหยัด
2. เป็นคนเก่ง สามารถหาข้อมูล และประดิษฐ์สวยดอกได้ สามารถเรียนรู้ และวิเคราะห์ วิจัยผลงานและให้ข้อเสนอแนะได้
3. เป็นคนมีความสุข มีความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าในผลงานของตนเองและผู้อื่น และทำงานอย่างสนุกสนาน

7. รายละเอียดของกิจกรรม

1. ครูให้นักเรียนเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับงานดอกไม้ใบตองที่นำไปใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ
2. ครูสนทนากับนักเรียนเกี่ยวกับงานประดิษฐ์จากดอกไม้ใบตอง เช่น สวยดอก ห่อมะแจก ห่อหมาก ห่อพลู สะตวง กระทง สุ่มหมาก สุ่มพลู ฯลฯ ว่านำไปใช้ในงานพิธีกรรมอะไรบ้าง
3. ครูนำ “สวยดอก” มาให้นักเรียนดู สอบถามนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องราวและรูปแบบอื่นๆ ของสวยดอก
4. ครูให้นักเรียนเสนอชื่อผู้ที่จะให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสวยดอกได้ ครูแนะนำเพิ่มเติม
5. แบ่งกลุ่มนักเรียนไปศึกษาเรื่องราวของสวยดอก
6. ศึกษาการประดิษฐ์สวยดอกตามรูปแบบที่กลุ่มสนใจจากผู้รู้ในชุมชน
7. ผู้รู้ให้คำวิจารณ์และให้ข้อเสนอแนะแก่นักเรียนเกี่ยวกับเรื่องสัดส่วน จังหวะ สัดส่วนของสวยดอก และการจัดสี ขนาด ฯลฯ ในการจัดดอกไม้ลงสวยดอก
8. ให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกออกไปศึกษาขั้นตอนการประดิษฐ์ “สวยดอก” ของกลุ่มอื่นแล้วนำมาถ่ายทอดให้กลุ่มของตน
9. นักเรียนร่วมกันสรุปผลการทำงานและให้ข้อเสนอแนะ
10. นำสวยดอกไม้พร้อมรูปเขียนไป ถวายเป็นพุทธบูชาที่หน้าพระประธานในวิหาร

8. สื่อ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พระ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ฯลฯ
2. เอกสารเกี่ยวกับประเพณีที่วัดไหล่หิน
3. ใบตอง ดอกไม้ ไม้กลัด รูป เทียน
4. สวยดอก

9. การประเมินผล

กิจกรรม / พฤติกรรม / ผลงานที่ประเมิน	วิธีการ	เครื่องมือ
1. มารยาทในการฟัง พูด / มารยาทต่อผู้ อาวุโสและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์	สังเกต	แบบสังเกตมารยาทนักเรียน
2. การทำงานกลุ่ม	สังเกต	แบบสังเกตพฤติกรรม การทำงานกลุ่ม
3. ผลงาน - ผลงานการค้นคว้า - ผลงานการประดิษฐ์ “สวยดอก ”	การรายงาน ตรวจผลงาน	แบบประเมินผลงาน

10. สรุปผลการเรียนการสอน

[illegible]

ภาคผนวก

ใบงานเรื่อง “ สวยดอก ”

ให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสวยดอก โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. แบ่งกลุ่มศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับสวยดอกจากผู้รู้ในชุมชน ในเรื่องต่อไปนี้
 - จุดประสงค์
 - พิธีกรรมที่ใช้สวยดอก
 - รูปแบบสวยดอกที่ทำกันในชุมชนบ้านไหล่หินและบ้านกิ้ว
2. ศึกษาวิธีการประดิษฐ์สวยดอกจากผู้รู้ และฝึกปฏิบัติให้ชำนาญ
3. แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่นๆ โดยปฏิบัติดังนี้
 - 3.1 แต่ละกลุ่มแบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย
 - กลุ่มหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้สอนทำสวยดอกที่กลุ่มไปเรียนมาให้แก่กลุ่มอื่น
 - อีกกลุ่มหนึ่งจะต้องออกไปหาความรู้กับกลุ่มอื่นแล้วนำกลับมาสอนให้กลุ่มของตน
4. แต่ละคนคัดเลือกสวยดอกที่เห็นสวยที่สุด แล้วนำดอกไม้ รูปเทียนจัดลงไปในสวยงาม คนละ 1 อัน
5. นำไปบูชาพระประธานในวิหาร

แบบสังเกตมารยาทนักเรียน

สำหรับครู / นักเรียน สังเกตและประเมินพฤติกรรมของนักเรียนตามรายการต่อไปนี้

รายการประเมิน	ระดับคุณภาพ		
	1	2	3
1. มารยาทในการฟัง / พูด			
1.1 ตั้งใจฟัง นั่งเรียบร้อย เป็นระเบียบ			
1.2 ไม่พูดคุยกันในขณะที่ผู้พูดกำลังพูด			
1.3 ไม่พูดสอดแทรก โต้แย้งผู้พูด			
1.4 ไม่หัวเราะ เมื่อผู้พูดพูดผิด			
1.5 เมื่อผู้พูดพูดจบแล้วให้เกียรติด้วยการปรบมือ			
1.6 เมื่อสงสัยมีข้อซักถาม ถามด้วยถ้อยคำสุภาพ			
2. การปฏิบัติตนต่อครู / วิทยากร / สถานที่เรียน			
2.1 แสดงความเคารพด้วยกิริยา อากักรและวาจาที่เหมาะสม			
2.2 ให้ความสนใจเมื่อครู / วิทยากรให้ความรู้			
2.3 กล่าวสวัสดิทักทายและขอบคุณครูและวิทยากรทุกครั้ง			
2.4 รักษาความสะอาดสถานที่ปฏิบัติงาน			
สรุปผลการประเมิน			

ระดับคุณภาพ 3 = ดีมาก ดี 2 = พอใช้ 1 = ต้องปรับปรุง
เกณฑ์ 20 – 30 = ผ่าน ต่ำกว่า 20 = ไม่ผ่าน

ผู้ประเมิน.....

ผู้ถูกประเมิน.....

แผนการสอนวิชาศิลปศึกษา

เรื่อง

ตุงวิเศษ

กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

โรงเรียนบ้านไหล่หิน
สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเกาะคา
จังหวัดลำปาง

สารบัญ

หน้า

ผังวิเคราะห์สาระการเรียนรู้

ผังวิเคราะห์ประเด็นของการเรียนรู้

การวางแผนการจัดกิจกรรม (แบบบูรณาการ)

ผังการวางแผนการจัดกิจกรรม (ตามขั้นตอน)

สาระสำคัญของความรู้

ศักยภาพที่ต้องการพัฒนา

รายละเอียดของกิจกรรม

สื่อ

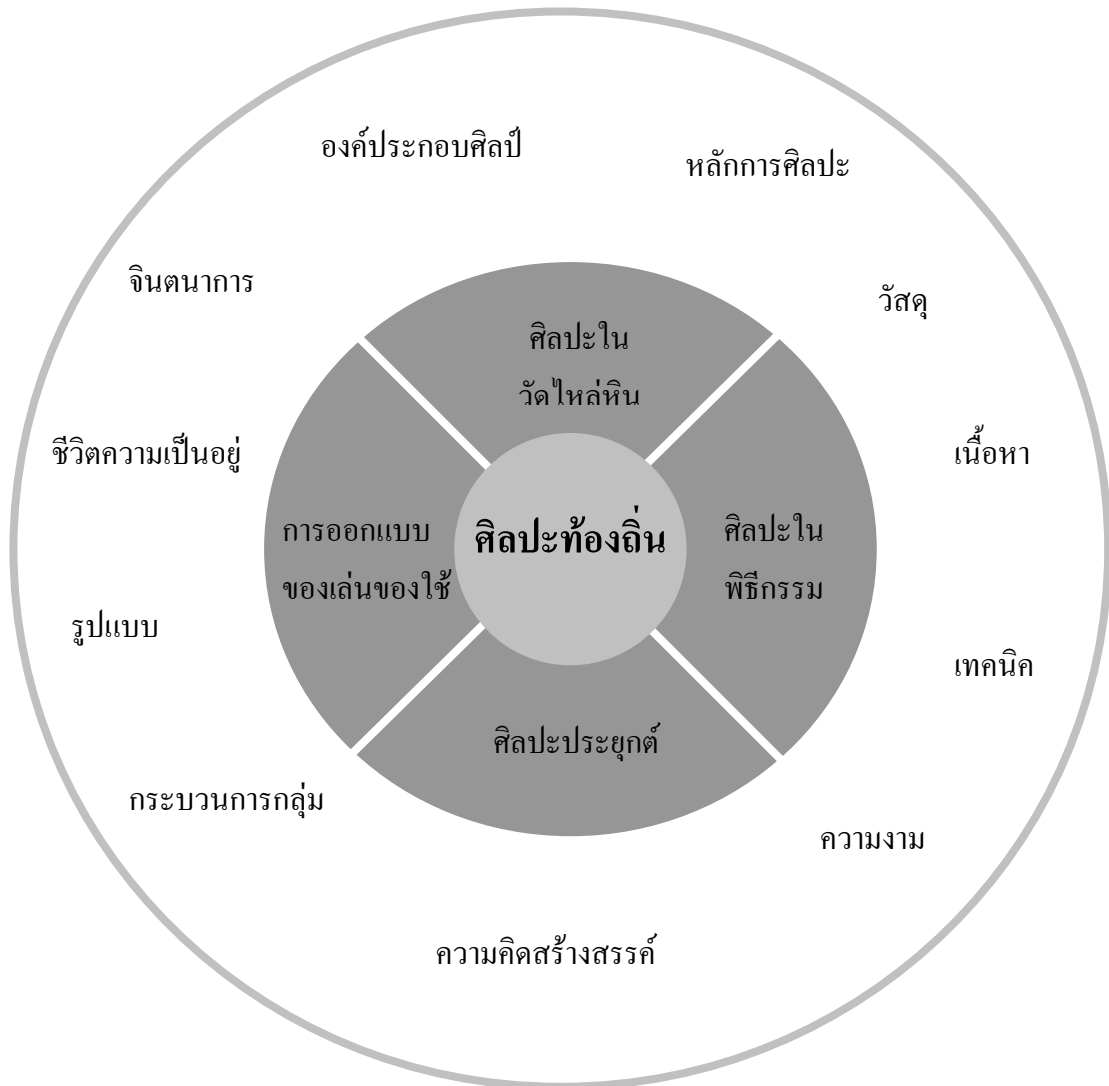
การประเมินผล

สรุปผลการเรียนการสอน

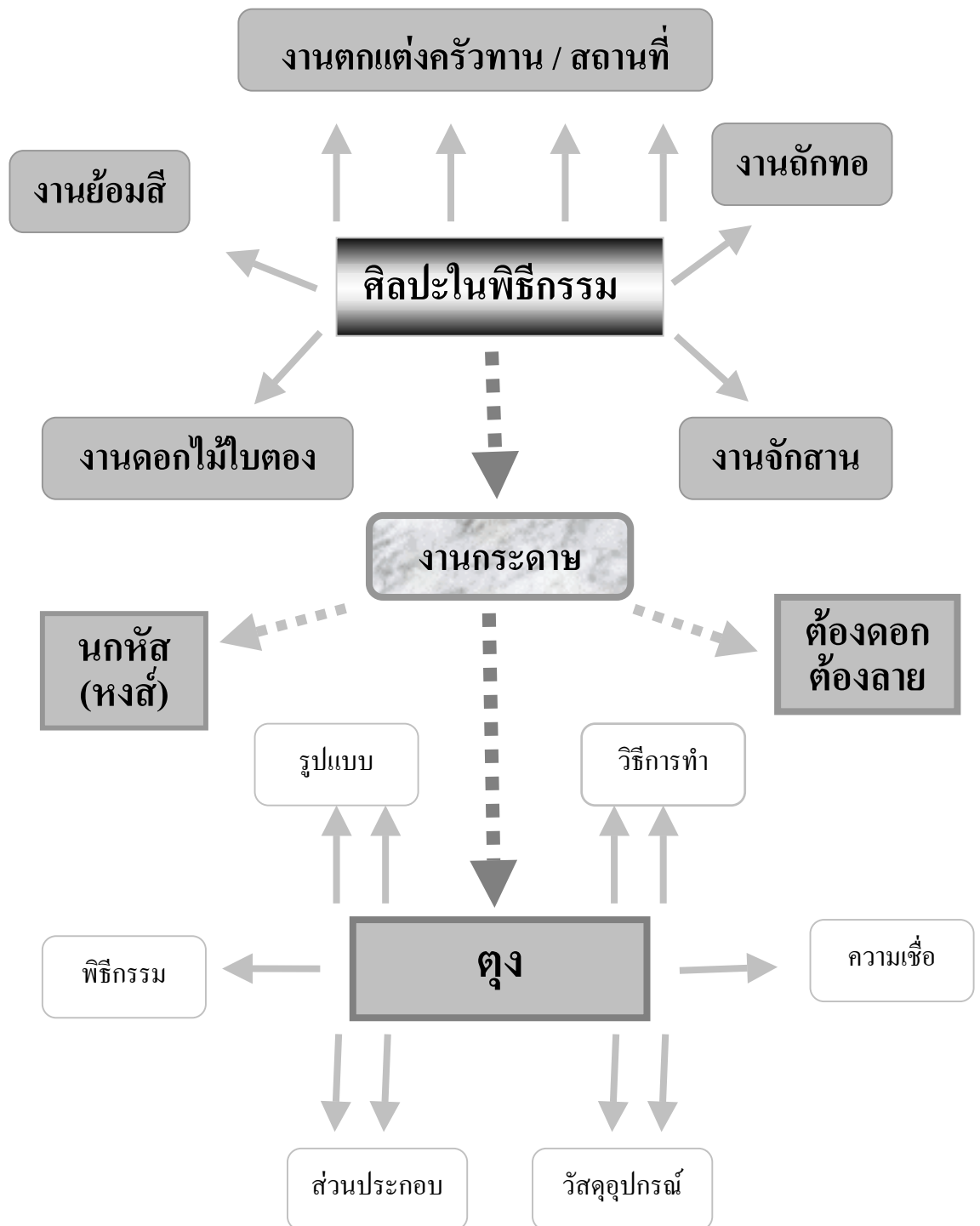
ภาคผนวก

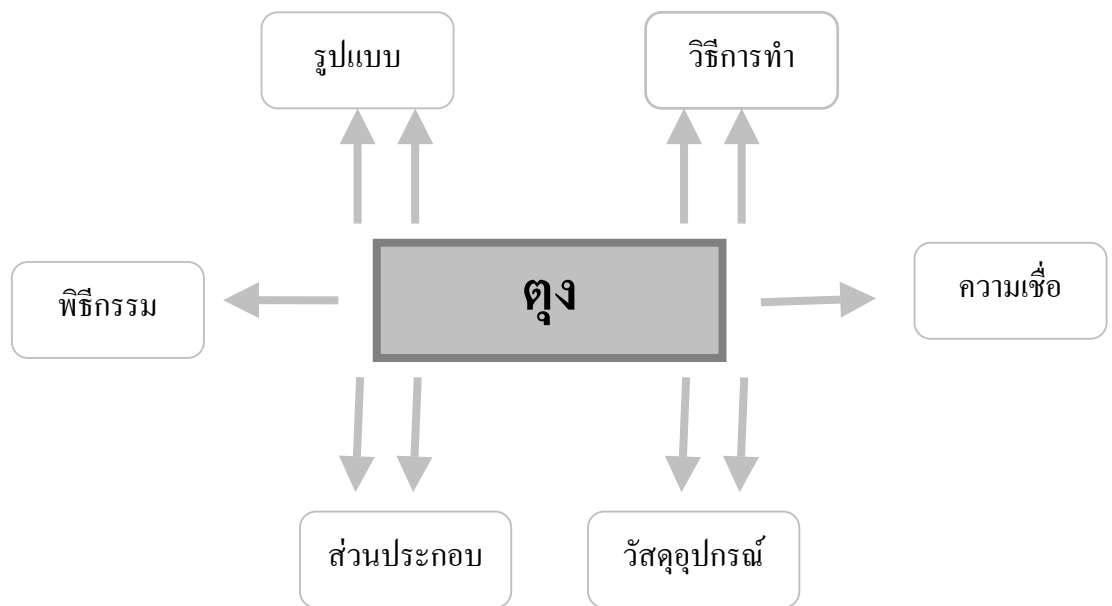
- ใบความรู้เรื่อง “ตุง ”
- ใบงานเรื่อง “การทำตุง ”
- แบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม
- แบบสังเกตมารยาทนักเรียน
- แบบประเมินผลการออกแบบสวดลายตุง
- แบบสังเกตพฤติกรรมการทำงาน

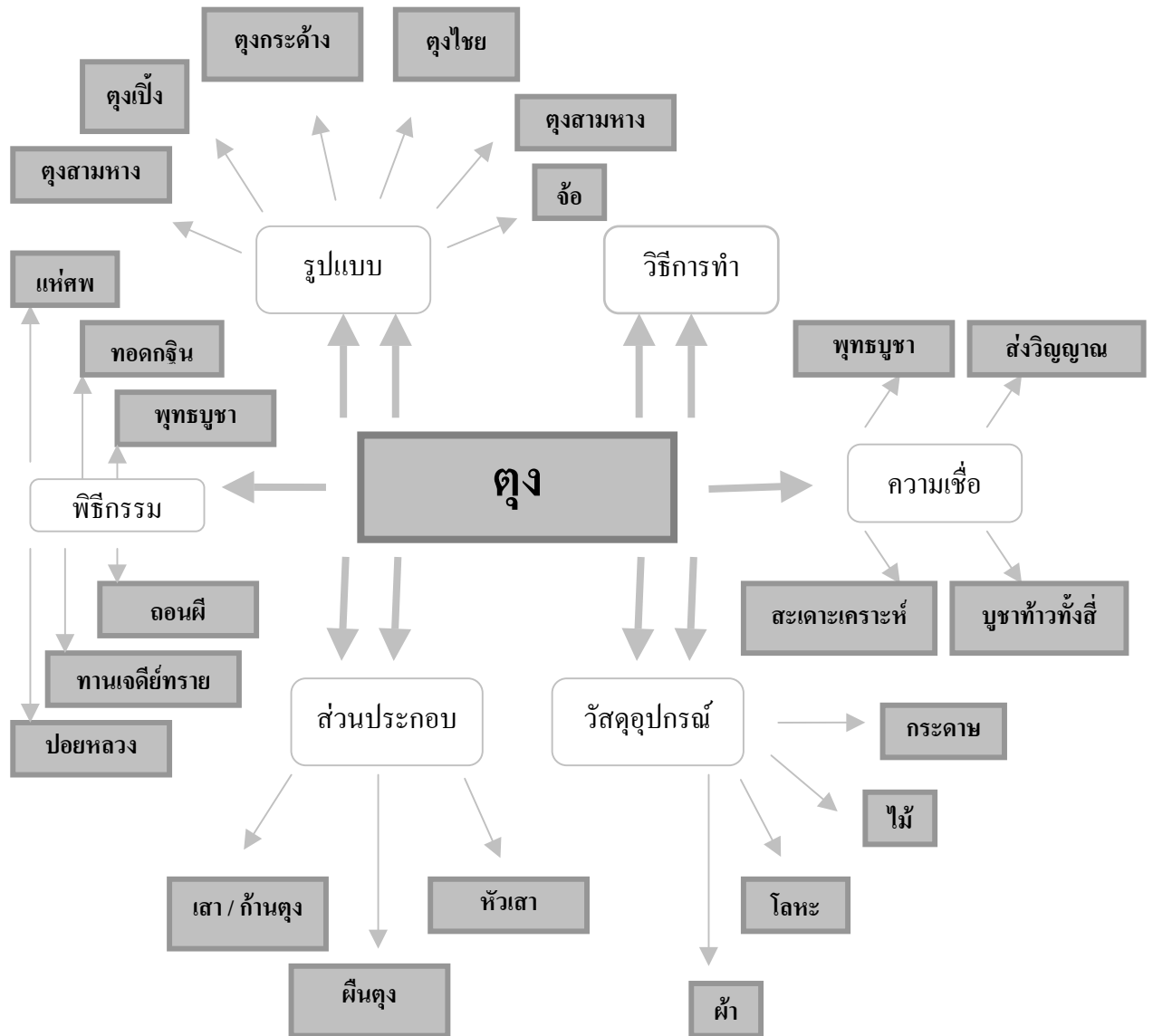
1. ผังการวิเคราะห์ประเด็นของการเรียนรู้

1. ผังการวิเคราะห์ประเด็นของการเรียนรู้

2. การวางแผนการจัดกิจกรรม (แบบบูรณาการ)

3. ผังการวางแผนการจัดกิจกรรม (ตามขั้นตอน)

6. ศักยภาพที่ต้องการพัฒนา

1. ให้นักเรียนเป็นคนดี มีความรับผิดชอบในงานที่ทำ มีความสนใจ ใฝ่รู้ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น เสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน
2. เป็นคนเก่ง สามารถหาข้อมูลเรื่องตุง วิเคราะห์ความเชื่อของคนในท้องถิ่น เล่าพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้และประดิษฐ์ตุงกระดาษได้ สามารถวางแผนการทำงานและดำเนินงานตามขั้นตอนได้ สรุปผลการทำงานและประเมินตนเองได้ สามารถวิพากษ์วิจารณ์และให้ข้อเสนอแนะอย่างมีเหตุผลได้
3. เป็นคนมีความสุข มีความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าในผลงานของตนเองและผู้อื่น และทำงานอย่างสนุกสนาน

7. รายละเอียดของกิจกรรม

1. ครูสนทนากับนักเรียนเกี่ยวกับตุงประเภทต่างๆ
2. ครูยกตัวอย่างเหตุการณ์งานประเพณีและพิธีกรรมในท้องถิ่นที่ใช้ตุงประกอบพิธีกรรม เช่น การแห่ตุงชนทวายเข้าวัด พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีแห่ศพ ฯลฯ ให้นักเรียนเล่าประสบการณ์ที่เคยไปร่วมงานนั้น
3. ระดมความคิด ทำ Mind Mapping เกี่ยวกับรูปแบบของตุงแต่ละแบบว่าใช้ในพิธีกรรมใด
4. เขียนเรียงความ เรื่อง “ตุงวิเศษ” ตามจินตนาการของนักเรียน
5. สนทนาเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมที่มีการใช้ตุงประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีก่อเจดีย์ทราย พิธีถือน้ำ พิธีแห่ศพ พิธีทอดกฐินผ้าป่า ฯลฯ
6. แบ่งกลุ่มนักเรียนและไปค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและผู้รู้ในชุมชน โดยศึกษาขั้นตอนการทำงานจากใบงานที่ 1, 2, 3, 4, และ 5
7. นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาวิธีการทำตุงจากผู้รู้ในชุมชนตามแบบที่กลุ่มได้รับมอบหมาย
8. นักเรียนทุกคนฝึกทำตุงกระดาษกับวิทยากรชาวบ้าน โดยวิทยากรอธิบายวิธีการออกแบบและการตัดตุงให้สวยงามประกอบพิธีการสาธิตและให้นักเรียนฝึกทำตามแบบ
9. วิทยากรวิจารณ์ผลงานของนักเรียน
10. นักเรียนปฏิบัติงานออกแบบลวดลายตุงแล้วตัดตุงกระดาษตามแบบที่ออกแบบไว้
11. นักเรียนนำผลงานการค้นคว้าและผลงานการออกแบบตุงเสนอในชั้นเรียน
12. วิพากษ์วิจารณ์ผลงานและร่วมกันสรุปผลการทำงานเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข

13. จัดแสดงผลงานการค้นคว้าที่โรงเรียนและนำต่งไปใช้ประกอบพิธีกรรมในงาน
ประเพณีต่างๆ ของชุมชน

8. สื่อ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พระ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ฯลฯ
2. เอกสารเกี่ยวกับประเพณีที่วัดไหล่หิน
3. กระดาษ ไม้ด้ามตุง ค้าย กรรไกร

9. การประเมินผล

กิจกรรม / พฤติกรรม / ผลงานที่ประเมิน	วิธีการ	เครื่องมือ
1. มารยาทในการฟัง พูด / มารยาทต่อผู้ อาวุโสและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์	สังเกต	แบบสังเกตมารยาทนักเรียน
2. การทำงานกลุ่ม	สังเกต	แบบสังเกตพฤติกรรม การทำงานกลุ่ม
3. ผลงาน		
- รายงานการค้นคว้า	ตรวจรายงาน	แบบประเมินผลงาน
- รายงานสรุปผลการทำงาน	ตรวจรายงาน	
- ผลงานการออกแบบ “ตุงกระดาษ”	ตรวจผลงาน	

10. สรุปผลการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก

ใบงานที่ 1

กิจกรรม

1. ให้นักเรียนไปศึกษาสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับพิธีสะเดาะเคราะห์
2. ให้นักเรียนเขียนรายงานขั้นตอนพิธีสะเดาะเคราะห์และเครื่องใช้ในพิธีกรรม บอกความสำคัญของตุ้มที่ใช้ในพิธี
3. สรุปนักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรมอันนี้

ใบงานที่ 2

กิจกรรม

1. ให้นักเรียนไปศึกษาสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับพิธีก่อเจดีย์ทรายแห่ตุ้ม
2. ให้นักเรียนเขียนรายงานขั้นตอนพิธีก่อเจดีย์ทรายแห่ตุ้มและเครื่องใช้ในพิธีก่อเจดีย์ทรายแห่ตุ้ม บอกความสำคัญของตุ้มที่ใช้ในพิธี
3. สรุปนักเรียนแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับพิธีอันนี้

ใบงานที่ 3

กิจกรรม

1. ให้นักเรียนไปศึกษาสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับพิธีถอนผี
2. ให้นักเรียนเขียนรายงานขั้นตอนพิธีถอนผีและเครื่องใช้ในพิธีถอนผี บอกความสำคัญของตุ้มที่ใช้ในพิธี
3. สรุปนักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรมอันนี้

ใบงานที่ 4

กิจกรรม

1. ให้นักเรียนไปศึกษาสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับพิธีแห่ศพ
2. ให้นักเรียนเขียนรายงานขั้นตอนพิธีแห่ศพ โดยใช้ดุงแขวนไว้หน้าศพ บอกความสำคัญของดุงที่ใช้ในพิธี
3. สรุปนักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรมอันนี้

ใบงานที่ 5

กิจกรรม

1. ให้นักเรียนไปศึกษาสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับพิธีทอดกฐินผ้าป่า
2. ให้นักเรียนเขียนรายงานขั้นตอนพิธีทอดกฐินผ้าป่า บอกความสำคัญของดุงที่ใช้ในพิธี
1. 3. สรุปนักเรียนแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับพิธีทอดกฐินผ้าป่า

แบบสังเกตมารยาทนักเรียน

สำหรับครู / นักเรียน สังเกตและประเมินพฤติกรรมของนักเรียนตามรายการต่อไปนี้

รายการประเมิน	ระดับคุณภาพ		
	1	2	3
1. มารยาทในการฟัง / พูด			
1.1 ตั้งใจฟัง นั่งเรียบร้อย เป็นระเบียบ			
1.2 ไม่พูดคุยกันในขณะที่ผู้พูดกำลังพูด			
1.3 ไม่พูดสอดแทรก โต้แย้งผู้พูด			
1.4 ไม่หัวเราะ เมื่อผู้พูดพูดผิด			
1.5 เมื่อผู้พูดพูดจบแล้วให้เกียรติด้วยการปรบมือ			
1.6 เมื่อสงสัยมีข้อซักถาม ถามด้วยถ้อยคำสุภาพ			
2. การปฏิบัติตนต่อครู / วิทยากร / สถานที่เรียน			
2.1 แสดงความเคารพด้วยกิริยา อากักรและวาจาที่เหมาะสม			
2.2 ให้ความสนใจเมื่อครู / วิทยากรให้ความรู้			
2.3 กล่าวสวัสดิทักทายและขอบคุณครูและวิทยากรทุกครั้ง			
2.4 รักษาความสะอาดสถานที่ปฏิบัติงาน			
สรุปผลการประเมิน			

ระดับคุณภาพ 3 = ดีมาก ดี 2 = พอใช้ 1 = ต้องปรับปรุง
เกณฑ์ 20 – 30 = ผ่าน ต่ำกว่า 20 = ไม่ผ่าน

ผู้ประเมิน.....

ผู้ถูกประเมิน.....

องค์ความรู้เรื่อง “วัดไหล่หิน”

(ประวัติวัดไหล่หิน : วัดไหล่หินในอดีตจากคำบอกเล่า : ประเพณีที่วัดไหล่หิน :
ตำนาน/นิทานเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถาน : โบราณสถานวัดไหล่หิน)

คณะผู้จัดทำ

พระอธิการทอง อนามโย

พระชัยพร อัสสโร

พระไพรินทร์ จิริสโร

นายเกษม ภักตรา

นายกุ่ม วรรณมณี

นายปิ่น ตาวะกะ

นายอินตา อูรา

นายศรีวรรณ ตาวี

นายเมืองแก้ว ครุขยัน

นายมงคล แผ่นคำ

นางสุดา แผ่นคำ

นายไพฑูรย์ เวทการ

นางชุติมา เวทการ

การศึกษาครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ในโครงการ “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ”

กรกฎาคม 2543

ประวัติวัดไหล่หิน

สามเณรดวงจันทร์ ครูขยัน

วัดไหล่หินหรือวัดเสลารัตนปีพพะตาราม (ไหล่หินหลวงแก้วช้างยืน) ชาวบ้านมักจะเรียกสั้นๆว่า วัดไหล่หิน หรือวัดหลวงนั่นเอง สร้างขึ้นใน ปี พ.ศ. 218 ตั้งอยู่บนเขาเล็กๆเกาะหนึ่งในท้องที่หมู่ที่ 2 ตำบลไหล่หินอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ห่างจากที่ว่าการอำเภอเกาะคาไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 6 ก.ม. มีเนื้อที่ธรณีสงฆ์ประมาณ 50 ไร่เศษ

ศาสตราจารย์ อ่างไ้วว่าในสมัยหนึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระทรมานสำราญอยู่ในเขตเชตวันวิหาร คั่นหนึ่งตอนใกล้รุ่ง พระองค์ทรงรำพึงว่า ตั้งแต่ตถาคตได้ตรัสพระสัพพัญญุตญาณมา ถึงบัดนี้นับได้ 25 พรรษาเมื่อมีอายุได้ 80 พรรษาจะได้เสด็จเข้าสู่ปรินิพพานแล้ว ควรจะอธิษฐานธาตุให้ย่อยเพื่อให้คนทั้งหลายและพระอรหันต์ได้นำไปบรรจุไว้ที่บูชาเสมอเหมือนตถาคตยังมีพระชนอยู่ พอพระองค์ดับขันธปรินิพพานไปแล้วได้ 218 ปี มีพระยาองค์หนึ่งชื่อ ศรีธรรมโสกราชได้ทรงชนะข้าศึกทั้งหลายแล้วได้อาศัยเจ้านิโครสามเณรอยู่ ได้เลิกลอยความเสื่อมใสต่อพวกเดียรฉัตรทั้งหลายเสียแล้วจึงบังเกิดปสาทะศรัทธาอันแก่กล้าต่อบรมพระพุทธศาสนา อยากจะสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีจำนวน 84,000 องค์พระธรรมขรรค์ ต่อมาพระองค์ทรงพิจารณาหาพระสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ดังกล่าว ก็พบที่เมืองราชคฤห์นครแล้วพระองค์ก็อัญเชิญมาสู่เมืองปาตริบุตรนคร พระองค์ทรงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุมอบให้พระเถระเจ้าทั้งสองพระองค์ คือพระกุมาระกัสสปะและพระเมฆิยะเถระเจ้า ท่านได้นำพระอัฐิของพระพุทธองค์บรรจุทุกหลังช้างมาจากประเทศอินเดีย เพื่อนำไปบรรจุไว้ที่พระธาตุลำปางหลวง พอขบวนอัญเชิญมาถึงม่อนหินแห่งนี้ ช้างเชือกนั้นก็ไมยอมเดินต่อถึงแม้จะขับไสอย่างไร ช้างก็ไม่ยอมเดินทางต่อ อันเป็นเหตุที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง องค์พระอรหันต์ ผู้เป็นประมุขของขบวนนั้น จึงพร้อมด้วยผู้คนที่ติดตามได้ปรึกษารื้อกันว่าสมควรที่จะสร้างองค์พระเจดีย์องค์หนึ่งเพื่อเป็นอนุสรณ์และได้อัญเชิญพระอัฐิของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรจุเอาไว้ด้วย โดยก่อพระเจดีย์สูง 4 สอก พระอรหันต์ทั้งสองพระองค์ทรงทำนายพยากรณ์เอาไว้ว่า สถานที่จักได้ชื่อตามเหตุการณ์ที่ผ่านมาว่า "วัดเสลารัตนปีพพะตาราม" (วัดไหล่หินแก้วช้างยืน) เพื่อให้สมกับเป็นที่มาของวัด แล้วพระอรหันต์ทั้งสองพระองค์พร้อมด้วยผู้คนที่ติดตามก็นำขบวนช้างไปบรรจุพระธาตุไว้ที่วัดลำปางหลวง ฉะนั้นท่านผู้เฒ่าจึงได้เล่ากันสืบมาว่า วัดไหล่หินเป็นวัดพี่ของวัดพระธาตุลำปางหลวง เพราะว่าได้นำพระบรมธาตุมาบรรจุที่หลัง

ต่อมาราวประมาณ จ.ศ. 1000 เศษ (ตรงกับพุทธศักราชได้ 2181) โดยสร้างเป็นอารามเล็กๆ สถานที่แห่งนี้มีพระภิกษุสามเณรมาอาศัยบวชเรียนเป็นอันมาก และมีสามเณรน้อยองค์หนึ่งได้เดินทางมาจากวัดหลวงป่าซางเมืองหริภุญชัย (ตอนนี้ยังไม่แน่และยังไม่ปรากฏชัด) ได้มาอาศัยร่วมกับสามเณรวัดนี้ สามเณรน้อยองค์นี้เป็นผู้สันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ใช้ผ้าจีวรสีคล้ำและไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ บนศีรษะมีแต่โรคเรื้อรัง (โรคขี้โงกขี้ซาก) ไม่มีใครสนใจและนับถือพระเณรในวัดเดียวกันที่โตกว่าก็ชอบรังแก อีกประการหนึ่งก็ไม่ชอบท่องบ่นเล่าเรียนเขียนอ่านตามสมภารวัดท่านสั่งเท่าไรนัก ไม่เอาใจใส่มักเก็บตัวอยู่แต่ผู้เดียว ปลีกตัวอยู่แต่ผู้เดียวออกจากหมู่คณะ

มีวันหนึ่ง ไกล่ดูเข้าพรรษา พระอาจารย์ได้มอบธรรมบาลาน มหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์มหาพลให้ไปท่องเล่าเรียนเพื่อจะได้แสดงโปรดคณะศรัทธาฟังเสียงทำนองเณรน้อย พอวันเข้าพรรษาสามเณรน้อยองค์นี้ก็ได้หาท่องบ่นเล่าเรียน คล้ายกับไม่สนใจใยดีอะไรเลย ถึงกับท่านอาจารย์ไม่พอใจหาว่าเป็นผู้เกียจคร้าน ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน พอถึงวันเข้าพรรษาท่านอาจารย์ได้ให้สามเณรไปแสดงธรรมให้ศรัทธาชาวบ้านฟัง เณรน้อยองค์นั้นเมื่อกราบพระรัตนตรัยและท่านอาจารย์แล้วจึงได้วางธรรมบาลานผูกนั้นไว้หน้าพระประธาน ตนเองก็ขึ้นไปนั่งบนธรรมมาสน์ด้วยมือเปล่า แสดงโดยปฏิภาณปากเปล่า ท่านอาจารย์ก็นึกสงสัยจึงหยิบธรรมบาลานผูกนั้นมาตรวจดูตามไปด้วย ปรากฏว่าสามเณรเทศน์ได้ดีไม่ผิดพลาดตลอดทั้งกัณฑ์ เมื่อท่านอาจารย์ได้ทดสอบความรู้ความสามารถของเณรน้อยนี้แล้ว ท่านอาจารย์จึงเก็บธรรมบาลานทั้งหมดที่มีอยู่ในวัดมาตัดเชือกออกทุกผูกทุกกัณฑ์มากองปนกันเป็นกองเดียวแล้ว ให้เณรน้อยเป็นผู้เรียงให้ได้เป็นผูกใด ผูกนั้น ปรากฏว่าสามเณรน้อยองค์นั้นเรียงได้เป็นอย่างดีโดยใช้เวลาไม่ถึงชั่วโมงก็เสร็จเรียบร้อยไม่มีผิดพลาดเหมือนเดิมทุกอย่าง ต่อจากนั้นมาผู้คนจึงได้เลื่อมใสในสามเณรน้อยและมีผู้เกรงขามเลื่องลือในตัวท่าน

ต่อมา จ.ศ. 1012 (พ.ศ. 2193) ท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุนามฉายาว่า “มหาเกสรปัญโญภิกษุ” และได้ตำแหน่งเจ้าอาวาส ทำให้ไหล่หินเจริญรุ่งโรจน์ ซึ่งมีผู้เลื่อมใสกันมาดังนี้

ท่านพระมหาเกสรปัญโญ เป็นพระนักปฏิบัติ ศึกษาพระธรรมคำสอนโดยมีความรู้อย่างแตกฉาน สามารถแต่งและเขียนธรรม (จาร) ได้วันละมาก เล่ากันว่าท่านเขียนอักขระพื้นเมืองเหนือลงในใบลานด้วยเหล็กจารวันหนึ่งๆ ได้มูลเหล็กเต็มกะลามะพร้าว (มะพร้าวเต่า) ซึ่งหาใครเสมอเหมือนมิได้เลย นอกจากนี้ท่านยังได้ประพฤติปฏิบัติสมณธรรมอย่างจริงจัง โดยปฏิบัติอยู่ที่ถ้ำสูง (ถ้ำสูงควา) ซึ่งอยู่ใกล้บ้านทุ่งขาม หมู่ที่ 5 ต.ไหล่หิน (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น ต.ใหม่พัฒนา)

จนจิตเป็นสมาธิได้ฌานสมาบัติมือกนิหาร เป็นอัจฉริยะ สามารถเหาะเบี่ยงบนอากาศได้ ด้วยเหตุ เพราะท่านมือกนิหารดังกล่าวนี้เอง จึงเลื่องลือว่าท่านไปบิณฑบาตโปรดสัตว์ให้ศรัทธาสาธุชนถึง ที่ไกลๆ ได้เล่ากันว่าท่านจำวัดที่วัดไหล่หินต้นเข้าไปบิณฑบาตศรัทธาถึงหมู่บ้านไทยใหญ่แคว้น เชียงตุง (ในเขตสหภาพพม่าปัจจุบัน) ทุกเช้า จนวันหนึ่งอุบาสกไทยใหญ่ (เงี้ยว) ผู้มีจิตศรัทธา เลื่อมใสในตัวท่านได้นมัสการถามท่านว่า “ท่านพระคุณเจ้าจำพรรษาอยู่วัดใดพระคุณเจ้า” ฝ่ายท่านพระมหาเกสรปัญโญ จึงตอบเป็นปริศนาว่า “เจริญพรอาตมาอยู่วัดกัฒไม่แตก” (ขบไม่แตก) เจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงได้ฟังดังนั้นได้สั่งให้เสนาอำมาตย์เที่ยวค้นหาชื่อวัดดังกล่าวจนทั่วเมือง เชียงตุง ก็ไม่พบชื่อวัดดังกล่าว ด้วยแรงศรัทธาเลื่อมใสในตัวท่านเป็นล้นพ้น ต่อมาเจ้าฟ้าเมือง เชียงตุงก็สั่งให้เสนาอำมาตย์เอามะพร้าวลูกหนึ่งมาปลอกเปลือกออกแล้วขูดให้เกลี้ยง แล้วผ่ากะลา ออกเป็นสองซีกแล้วให้เก็บรักษาไว้ซีกหนึ่ง อีกซีกหนึ่งเอาใส่บาตรพระเถระเจ้า ขณะเมื่อ บิณฑบาตในตอนเช้าพร้อมกับนมัสการว่า “ขออาราธนาพระคุณเจ้าฉันเนื้อมะพร้าวแล้วเก็บกะลา ไว้ด้วย ข้าพเจ้าจะได้มาเอา ภายหลัง”

จากนั้นอุบาสกไทยใหญ่ได้สั่งให้บริวารออกติดตามหาวัดของพระเถระเจ้า และกะลา มะพร้าวดังกล่าว อีก 7 เดือนต่อมา เสนาอำมาตย์พวกหนึ่งได้เดินทางมาเขลางค์นครและได้ถาม สืบๆ กันมาก็ได้พบวัดไหล่หินแห่งนี้ จึงได้เฝ้านมัสการพระเถระก็เกิดความปริดาปราโมทย์ยิ่งนัก พวกเสนาอำมาตย์จึงนมัสการถามท่านว่า “กะลามะพร้าวที่ท่านเจ้าฟ้าเชียงตุงได้ถวายพระคุณเจ้าอยู่ หรือเปล่า” พระมหาเกสรปัญโญเจริญพรตอบว่า ยังมีอยู่พร้อมกับหยิบกะลามะพร้าวออกมาจาก ใต้เตียงนอน ยื่นให้เสนาอำมาตย์ของเจ้าฟ้าเชียงตุงที่ได้ตามหามาเป็นเวลาแรมปี และได้เฝ้าถวาย กะลา มะพร้าวของพระมหาเกสรปัญโญกับของตนมาประกบคู่กันก็ใช่คู่กันจริง จึงกราบลาท่านพระ มหาเกสรปัญโญกลับไปแจ้งความให้พระเจ้าฟ้าเชียงตุงได้รับทราบ แล้วจึงได้พาข้าทาสบริวาร มาทางจังหวัดเชียงรายได้ผ่านคอยมันหมูมา จึงได้ให้เสนาอำมาตย์ตัดไม้มันหมูมาเป็นเสาพระ วิหารที่นำมาจากคอยมันหมูนั่น มีอยู่ตรงหน้าพระประธานทางทิศใต้ต้นที่หนึ่ง ปัจจุบันได้เอาปูน หล่อครอบเสาต้นนี้ปรากฏว่าเมื่อฝนตกน้ำจะท่วมบ้าน จะปรากฏว่ามีน้ำมันซึมออกมาให้เห็นเป็น ข้อสังเกตซึ่งเป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง

รายนามเจ้าอาวาสวัดไหล่หิน

รายนามเจ้าอาวาสวัดไหล่หิน ซึ่งคิดว่าคงมีอีกมากองค์ เท่าที่จำกันได้มีดังนี้

1. พระมหาเถระเจ้า (ไม่ทราบชื่อนายาที่แน่นอน)
2. พระอุตตะมะ
3. ครูบากันธวงศา
4. พระสุนันต์
5. พระสินชัย
6. พระสังฆะราชกุติ
7. พระมหาป่าเกสระปัญโญ ชำรงพระไตรปิฎก (องค์ที่เป็นอาจารย์ของท่านไม่ทราบชื่อนายา)
8. ครูบากาวิ แดกฉานทางศัพทศาสตร์ (องค์ใหญ่)
9. ครูบาคำ
10. ครูบาอุตตะมะ (องค์กลาง)
11. ครูบากาวิ (องค์สุดท้าย)
12. ครูบาอุตตะมะ (องค์เล็ก)
13. ครูบาปวงคำ
14. ครูบากาวิ (องค์สุดท้าย)
15. พระอินตา ถาวโร
16. เจ้าอธิการแก้ว สุทฺธสีโล
17. พระคำป้อ พลธัมโม (รก.)
18. เจ้าอธิการจันทร์ตา จันทรังสี
19. เจ้าอธิการศรีวรรณ จักกวโร
20. พระสมพร เขมะธัมโม (รก.)
21. พระอธิการทอง อนามโย เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2509 ทางสยามสมาคมประเทศไทยได้ขอสำรวจค้นคว้าโบราณวัตถุของวัดไหล่หิน โดยมีองคมนตรีกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรประธานองคมนตรีได้เสด็จมาชมวัดไหล่หินในระหว่างเดือน กรกฎาคม – สิงหาคม 2509 และในปี พ.ศ. 2512 ทาง

คณะกรรมการวัดได้ก่อสร้างน้ำประปาถวายไว้เป็นสาธารณะ พร้อมด้วยคณะศรัทธาประชาชน ทั้งใกล้และไกลร่วมมือกันบริจาคโดยความร่วมมือจากกรมอนามัยช่วยเหลือติดตั้ง โดยตั้งชื่อว่า “ประปาเกษตรปัญญานุสรณ์อมรจักรวรอุปลัมภ์” เพื่อให้สมกับนามของผู้สร้างความเจริญรุ่งเรือง มาก่อนและในปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 เจ้าอธิการศรีวรรณ จักกวโร (ตาวิ) เป็น ประธานสร้างศาลาการเปรียญขึ้นอีกอีกหลังหนึ่งกว้างประมาณ 5 เมตรยาวประมาณ 24 เมตร เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาในงานทำบุญต่างๆ เพราะว่าพระวิหารหลังเดิมคับแคบ มาก อีกอย่างหนึ่งคณะศรัทธาก็มาร่วมทำบุญกันในวันพระและวันธรรมดานับเป็นร้อยๆ คน สำหรับประธานที่นำมาประดิษฐานไว้ในศาลาการเปรียญหน้าตักกว้างประมาณ 40 นิ้ว โดยอาราธนามาจากมูลนิธิพระอภิธรรมวัดมหาธาตุวิทยาลัย กรุงเทพฯ ได้ประกอบพิธีอบรม สมโภชน์พระประธานในวันเพ็ญเดือน 12 ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนยี่เหือน วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2519 เพื่อเป็นสิริมงคลแก่คณะศรัทธาสาธุชนที่มาร่วมทำบุญได้นมัสการกันต่อไป

หมายเหตุ สามเณรดวงจันทร์ ครูขยัน (ปัจจุบันนายดวงจันทร์ ครูขยัน) ได้อาศัย บทความของท่านผู้รู้ทั้งหลาย เช่น พระจอม นนทธรรม, เจ้าอธิการ ศรีวรรณ จักกวโร, อาจารย์สิงห์มะ วรรณสัย, อาจารย์วิเชียร, คุณครูสม กันตะศีล นายผจญ เชียงพรหม และ ท่านผู้เฒ่าผู้แก่ ครูบาอาจารย์ และตามที่ได้ยินได้ฟังมา

ประวัติพระเจดีย์วัดไผ่หินหลวง (ฉบับโบราณ)

สามเณรไพรินทร์ ศรีวรรณ

นี่จักกล่าวยังตำนานแห่งเจดีย์เจ้าปู่พระตะศิลา ก่อนแลพุทธรณ์ อันว่าเหตุอันมีใน
ก่อนปางเมื่อพระพุทธเจ้า ยังทรงพระชนม์อยู่ในเจตวันวิหารก็เล็งเห็นยังอาการอันจำเริญแห่งเมือง
กุกกุตตะนครอันจักเป็นตี่จำเริญแห่งศาสนา จึงได้เสด็จไปโดยอากาศจักไปสู่ชุมต่อหลวง ผ่าน
มายังม่อนหินแห่งหนึ่ง ก็เล็งเห็นยังความอุดมสมบูรณ์แห่งดงไม้ยาง แล้วเสด็จไปรับเอาขี้ผึ้ง
อันลัวะผู้หนึ่งมาถวายซึ่งนี้กว่าเป็นเตวดาจะเยน ด้วยกาลอันล่วงไปแล้ว ในเมื่อพระพุทธเจ้ายัง
จักนิพพาน ก็ได้อธิษฐานอธิษฐานหื้อเป็นอัสสรย์ในจุมปูทวีป และในตี่อันได้เสด็จไปแล้วนั้น
ในกาลอันพระพุทธเจ้านิพพานได้ 218 ปี เจ้าโศกมหาราชมีปิณดีจักสร้างยังวิหารและ
พระธาตุหื้อเป็นตาน ก็เล็งถามยังพระมหานุรุทธเถระเจ้า ว่ารศมีแห่งพระธาตุมีอยู่ในตี่ใด
พองจาตี่นั้นพระอนุรุทธเถระเจ้าก็บอกด้วยอาการต่างๆ ตี่นั้นพระเจ้าโศกมหาราชก็อาราธนา
พระเถระเจ้าทั้งหลาย หื้ออันเชิญยังพระธาตุเจ้าไปตี่นั้นแล ในส่วนแห่งเมืองกุกกุตตะนครมีพระ
กุมารกัสสะปะและพระเมฆิยะเถระเจ้าเป็นประธานอันเชิญพระธาตุเจ้ามายังเมืองกุกกุตตะนคร
ก็ผ่านมายังม่อนหินแห่งหนึ่งอันว่ามหคซสารตี่กัลลอันมีพระธาตุเจ้ามาแต่บนหลังก็เกิดอาการ
สะดุ้งแล้วยืนอยู่ในตี่นั้น พระเถระเจ้าตี่สองหันอาการตี่นี้รู้ด้วยญาณวิธิ จำเพราะเหตุพระพุทธ
เจ้ากัมมแลดูยังตี่นี้ ก็อันเชิญยังพระธาตุส่วนหนึ่งลงแล้วเนรมิตยังพระเจดีย์หื้อเป็นตี่ประดิษฐานยัง
พระธาตุเจ้าแล้วก็หนีไปเสียแล ในกาลอันล่วงไปแล้วนั้นพุทธศกได้ 916 ยังมีพระเถระเจ้าตี่
หนึ่งธุดงค์มาจากลังการทวีป ได้หันยังเจดีย์เจ้าก็มีความเลื่อมใสศรัทธาเล็งเห็นด้วยอาการอันเกิด
แล้วในก่อน ได้สร้างยังอาศรมอยู่ปฏิบัติยังพระเจดีย์เจ้าแล้วปลูกยังไม้ศรีมหาโพธิไว้ในทิศอีสาน
(ตะวันออกเฉียงเหนือ) และปลูกยังคันถาณไว้ในทิศอุดร (ทิศเหนือ) หื้อเป็นพุทธบูชาในกาลนั้น
อันว่าชาวเมืองมาหันยังพระเถระเจ้าก็ปากันไหว่นบคบยังพระเถระเจ้า เจ้าหื้อในที่นั้นแล้วพากัน
สร้างยังอารามถวายแก่พระเถระเจ้าในปีเล่าพุทธศกได้ 917 ไว้ในทิศทักษิณ (ทิศใต้) แห่งพระ
เจดีย์เจ้า ต่อมาบ่นานก็เป็นที่จำเริญแห่งศาสนาแล ในกาลอันล่วงไปแล้วเมื่อนานพุทธศกได้
1163 ปีจั่วตัว พระยารัชมารักก็ได้ก่อสร้างยังพระเจดีย์เจ้าหื้อสูงขึ้นเป็น 15 สอก ในพุทธศก
1166 เกิดปฐวิห่วนไหวเจดีย์ก็ได้หล่มลงมาพระยารัชมารักตายในปีนั้นแล ในเดือน 8 ขึ้น 1 ค่ำ

หมื่นสิงขรได้ก่อพระเจดีย์ขึ้นเป็น 10 สอก แล้วสำเร็จในเดือน 12 หมื่นสิงขรได้ตายในเดือนนี้แล เมื่อพุทธศกได้ 1349 อัสสุนิบาดผ่าลงมายังเจดีย์เจ้าปายหัก ตั้งแต่นั้นไปวัดก็ห่างบ่มีภิกษุ สามเณรอาศัย ล่วงได้พุทธศก 1930 เจ้าจุฑะวงศได้สร้างยังเจดีย์เจ้า

ข้าพเจ้า สามเณรไพรินทร์ ศรีวรรณ ได้ถอดความจากฉบับโบราณซึ่งจารเป็นภาษาพื้นเมืองเหนือ ซึ่งพระญาณรังสีได้เขียนไว้เมื่อ จ.ศ. 1135 (พ.ศ. 2316)

วัดไหล่หินในอดีตจากคำบอกเล่า

สุดา แผ่นคำ

วัดไหล่หินหลวง เดิมมีชื่อที่เรียกกันว่า “วัดป่าหิน” เนื่องจากเป็นวัดที่มีความเก่าแก่หลายร้อยปี ชื่อของวัดในบางยุคบางสมัยก็เรียกขานกันตามนิมโวนาร เช่น วัดป่าหิน วัดท่าซ้อย วัดละหิน วัดป่าหินไชยแก้วกว้างริมยาว วัดไหล่หินแก้วช่างยืน เป็นลำดับจนมาถึงปี พ.ศ. 2524 ในสมัยที่เจ้าอธิการจันทร์ตา จันทรังสี (ปัจจุบันพ่อหนานตา อูรา) เป็นเจ้าอาวาสซึ่งท่านได้ศึกษาบาลีไวยากรณ์มาบ้างจึงเปลี่ยนชื่อเป็นภาษาบาลีว่า “วัดเสถารัตนปัพพะตาราม” แปลเป็นไทยว่า วัดม่อนหินแก้ว ต่อมาภายหลังใช้ชื่อว่า “วัดไหล่หิน” ตามภาษาราชการ

สภาพแวดล้อม

ประวัติความเป็นมาของวัดไหล่หินนั้น ได้เรียบเรียงจากหลักฐานต่าง ๆ ที่พบในคัมภีร์ใบลานและเก็บข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่าน บางท่านที่เคยบวชเรียนในวัดนี้มาก่อน เช่น พ่อหนานเกษม ภักตรา เคยบวชเรียนเป็นสามเณรอยู่วัดไหล่หินเมื่อประมาณ 70 ปีก่อน ซึ่งท่านก็ได้กรุณาเล่าให้ฟังว่า กำแพงของวัดไหล่หินมี 7 จ็อก (มุม) ได้สร้างตามรอยเย็บ (ปัสสาวะ) ของวัวป่า ชื่อว่าวัวอุสุภราช เป็นวัวหัวหน้าฝูง พ่อหนานเกษมเล่าต่อว่าในสมัยที่เป็นสามเณรนั้นสภาพโดยรอบของวัดเป็นป่าทั้งนั้น พอจะสรุปอาณาเขตได้ดังนี้

ทิศตะวันออก	เป็นป่าไม้เต็ง ไม้รัง ต้นนมวัว ต้นนมควาย ต้นนมกรด ต้นนมแมว และมีลานกว้างที่เรียกว่า เค้นกุ่มข้าว (ลานบิณฑบาตร) หนองหมูและป่าช้าฝั่งศพของเด็ก
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	เป็นภูหรือป่าช้าเผาศพของพระสงฆ์ สามเณร
ทิศเหนือ	เป็นป่าไผ่ ต้นมะขาม ต้นลาน
ทิศใต้	เป็นป่าหญ้าสั้มกึ่ง เปลาปุธร และเส้นทางเดินสำหรับทางเดินที่อยู่ทางทิศใต้ของวัดในสมัยนั้น จะใช้เป็นทางเดินติดต่อกับหมู่บ้านมะกอกนาบัว หุ้งขาม ฯลฯ ซึ่งปรากฏหลักฐานในปัจจุบันคือบันไดนาค เรียกว่า หางวัน (เป็นหน้าวัด)

สภาพป่า

เนื่องจากสภาพแวดล้อมเป็นป่าไม้เนื้อแข็งจึงทำให้มีสัตว์ป่ามากมายอาศัยอยู่ที่สำคัญก็คือ เสือ ซึ่งมักจะมาลักลอบกินสุนัขในวัดเป็นประจำ

เขตพุทธาวาส สังฆาวาสและธรณีสงฆ์

ในบริเวณวัดนั้นมีอาคารเสนาสนะประมาณ 7 – 8 หลัง คือ วิหาร อุโบสถ ทางทิศใต้ของพระวิหาร คือ กุฏิเจ้าอาวาส (โรงธรรม) อารามเก่า 3 หลัง สำหรับพระบารเกา (รองเจ้าอาวาส) ตลอดจนพระภิกษุ – สามเณรอาศัย ทิศตะวันตกมีกุฏิเก่าหลังหนึ่งซึ่งมีประวัติบอกเล่าว่าเป็นกุฏิของพระมหาป่าเจ้าเกษรปัญญา ต่อมาภายหลังได้บูรณะซ่อมแซมใหม่จึงเรียกว่า “ตึกใหม่” ทิศเหนือมีโรงแขวนหรืออาคารใต้ถุนโล่ง (ศาลาการเปรียญในปัจจุบัน) และป่าลานน้อย ในสมัยนั้นมีครูบาอุดมตะเป็นเจ้าอาวาสมีพระปวงคำเป็นพระบารเกา

ในเขตพุทธาวาสมีกำแพงแก้วล้อมรอบสูงประมาณ 1 เมตรเศษ สำหรับศาลาบาตรที่เห็นในปัจจุบันนี้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2474 โดยมีครูบาอุดมตะเป็นประธาน การก่อสร้างยังไม่ทันแล้วเสร็จก็ปรากฏว่าครูบาอุดมตะได้มรณภาพเสียก่อน เมื่อ พ.ศ. 2475 มีครูบาควงคำ เป็นพระบารเกาอยู่แล้วจึงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสสืบมาและสร้างศาลาบาตรต่อจนเสร็จได้สมโภชน์เมื่อ พ.ศ. 2477 ต่อมาไม่นานครูบาควงคำและศรัทธาชาวบ้านก็ได้บูรณะซุ้มประตูโขงร่วมกัน

ต่อมาครูบาควงคำได้มรณภาพแล้ว มีครูบาคำวิไล พระอินตา ถาวโร เจ้าอธิการแก้ว สุทธสีโร ตามลำดับ ในสมัยของเจ้าอธิการแก้ว สุทธสีโรนี้เองที่ได้ปฏิสังขรณ์วิหารขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2495 และรื้ออารามทั้ง 3 หลังออก สร้างกุฏิใหม่เมื่อ พ.ศ. 2499 เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2500 ต่อมาในสมัยพระคำป้อ พลธมโม ทำหน้าที่รักษาการเจ้าอาวาสได้ทำการรื้อหอธรรมเก่าออกอีก (ปัจจุบันยังมีร่องรอยของฐานหอธรรมให้เป็นผู้) หลังจากพระคำป้อ พลธมโม ได้กลับไปจำพรรษาที่วัดบ้านสัน ประมาณ พ.ศ. 2504 เป็นเหตุให้วัดไหล่หินขาดเจ้าอาวาส ดังนั้นคณะศรัทธามีพ่อกำนันสม วรรณณี พ่อน้อยดุ่ม ครูชยัน พร้อมคณะศรัทธาอีกหลายคนได้เดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่ ไปขอนิมนต์พระจันทร์ตา จันทรงสี ซึ่งจำพรรษาที่วัดสำเภามรักษาการเจ้าอาวาสและเลื่อนเป็นเจ้าอาวาส จนถึงได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลไหล่หิน ในช่วงที่เจ้าอธิการจันทร์ตา (ปัจจุบันพ่อนานตา อูรา) เป็นเจ้าอาวาสนั้นได้ปรับปรุงระเบียบการปกครอง การศึกษา ของพระเณรให้ทันสมัยขึ้น มีการเรียนสวดมนต์ท่องสวดด้วยทำนองสังโยคและได้เปลี่ยนชื่อของวัดเป็นภาษาบาลีว่า “วัดเสถารตนปีพพะคาราม”

ตลอดจนสลักแผ่นไม้จารึกข้อความอักษรธรรมล้านนาว่า “จุลศักราชได้ 1045 ตัวปีกัณฑ์ เดือน 4 เป้า เมื่อด 4 ไตยเต้าเจ้า พระมหาปาเจ้าเกรสปัญโญ เป็นเจ้ามูลประธานกับตังศิยานุศิษย์ ตังหลาย ได้ชักเชิญพระสังฆะเจ้าตังหลายมาแปลงยังเสลารัตนปีพะดรามหลังนี้และศรัทธา นานบุญตังหลายตังมวลฐคน มุ่งอนุโมทนาเต๊อะ” ติดไว้ที่ชื่อของวิหารจนถึงทุกวันนี้ เมื่อ เจ้าอริการจันทร์ตา จันทรงสีได้ลาสิกขาไปแล้ว พระศรีวรรณ จักกวโร เป็นเจ้าอาวาส ต่อมา ภายหลังเลื่อนเป็นเจ้าอริการศรีวรรณ จักกวโรเจ้าคณะตำบลไหล่หิน ในสมัยเจ้าอริการศรีวรรณ (ปัจจุบันคือก้านันศรีวรรณ ตาวี) เป็นอีกช่วงหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอาคารเสนาสนะต่างๆ เช่น รื้อโรงแขวนด้านตะวันออกเฉียงเหนือ และก่อสร้างศาลาการเปรียญขึ้นแทน รื้อศาลาก้อมและ กำแพงออก ทำการปรับพื้นที่หน้าวัดใหม่ ก่อกำแพงใหม่ สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม สร้าง แทงค์น้ำ ย้ายเสาหงส์ ไปไว้หน้าวิหาร และสร้างศาลาหอพระแก้วและปรับปรุงการศึกษาของ พระสงฆ์ สามเณรให้เป็นไปตามระเบียบของทางราชการและบัญญัติคณะสงฆ์ เมื่อเจ้าอริการ ศรีวรรณ จักกวโร ลาสิกขาไปแล้วมีพระสมพร อยู่รักษาการแทน แต่ก็ไม่นานนัก พระสมพร ก็ได้มรณภาพไปเสียก่อน ก่อนหน้าที่จะอาพาธนั้น พระสมพรได้รื้อกำแพงเก่า (บริเวณหลังหอ พิพิธภัณฑในปัจจุบัน) ออก จากนั้นก็เริ่มอาพาธจึงถึงมรณภาพในที่สุด การรื้อกำแพงนั้นถือว่า สำคัญมาก มีคติบอกว่า “ขุดเข้าแผ่นดิน ขุดออกแผ่นดิน” ยิ่งเป็นวัดไหล่หินแล้ว เรื่องของ อาคารต่างๆ มีมากมาย ใครก็ตามที่ละเมิดการกระทำปลูกสร้างหรือรื้อถอนเสนาสนะของเดิม ก็จะมีอันเป็นไปต่าง ๆ ตามแต่การกระทำ ว่ากันว่าพื้นที่บริเวณนี้ “จืดนัก” (แปลมาก) แม้แต่ ตอนที่สร้างกำแพงรอบวัดในสมัยโบราณ เจ้าศรัทธาผู้สร้างยังต้องแก้เคล็ดด้วยการตั้ง สัจจอธิษฐานให้โคอุสุภราชเสี่ยงทายก็ปรากฏว่าโคอุสุภราชได้เดินปัสสาวะล้อมรอบบริเวณนี้ แทนที่จะเป็นรูปวงกลม หรือสี่เหลี่ยม แต่กลับเป็นหักมุมเหลี่ยมถึง 7 มุมด้วยกัน ฉะนั้นท่านจึง ได้สร้างกำแพงเป็นรูปหักมุม 7 เหลี่ยมตามรอยปัสสาวะของโคอุสุภราช ในยุคหลัง ๆ หากจะมี สร้างเสนาสนะในวัดไหล่หินก็ต้องเสี่ยงทาย (บนบาน) กันก่อนโดยใช้ไม้ควาส่วนการรื้อถอน นั้นยังไม่มีผู้ใดค้นหาวิธีแก้เคล็ดได้เลยมาจนถึงบัดนี้ วันเวลาผ่านมามากหลายยุคหลายสมัยปรากฏเหตุ การณ์ของ “แก้จืด” ใช้เป็นอุทาหรณ์แก่อนุชนรุ่นหลังได้อย่างดี แม้ในปัจจุบันนี้หากจะสร้างหรือ ซ่อมแซมอาคารเสนาสนะต่าง ๆ นั้นจะไม่ค่อยมีช่างในหมู่บ้านรับทำงานในวัดนี้เลย เพราะทุกคน รู้ดีว่าอะไรจะเกิดขึ้นหากไปทำแล้วผลเป็นอย่างไรนั้นไม่ต้องบอกก็รู้กันดี อีกนัยหนึ่งเพราะ ความเชื่อในองค์รูปากาวิคิณธรรมเจ้า ที่คอยปกป้องรักษาไว้ความอารามที่ท่านได้ตั้งสัจจอธิษฐาน เอาไว้ก่อนมรณภาพว่า “ถ้ากูตายแล้ว กูจะบ่อไปไหน กูจะอยู่รักษาไว้วัดเรานักว่าเจ้าของเดิมจะ

มาอยู่” หลังจากท่านมรณะภาพแล้ว ก็เป็นจริงตามนั้น มีพระเณรและชาวบ้านมากมายทั้งที่ได้เห็นในฝันก็มีมารายหรือเจอแบบจิ้งจกก็มีบ่อยครั้ง

ฉะนั้นการที่เข้ามาในวัดไหล่หิน อนุชนทั้งหลายพึงระลึกถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นอุทาหรณ์สอนให้รู้ว่า “คิดมีจริง ไม่เชื่ออย่าลบหลู่”

ตัววิหาร

พระวิหารก่อนที่จะบูรณะนั้น หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอทั้งหลาย มีปีแหลมเป็นไม้แบบล้านนาทั่วไป มีพิเศษกว่าที่อื่นก็คือหลังคาวิหารจะเต็มไปด้วยนกนานาชนิด เช่น หงส์ นกมะแอ นกกอแก้ว นกเค้า นกป้อเฮย นกปู้ตัน นกหัสดีลิงค์ นกทั้งหมดเป็นเครื่องปั้นดินเผาอบคราม ติดอยู่บนป้านลมเรียงขึ้นไปทุกชั้น ชั้นบนสุดก็มีหงส์เรียงกับหันหน้าเข้าหาจุดศูนย์กลาง ตัวช่อฟ้าเป็นเครื่องปั้นดินเผาหล่อตัวลงหันหน้าเข้าหาทางขึ้นเป็นช่อฟ้า ภายในวิหารนั้นไม้ทุกชิ้นมีลายคำเป็นรูปดอกไม้ พระพุทธรูป สัตว์ต่าง ๆ เทวดา ด้านหลังของรูปปั้นครุฑมาหาป่าเจ้าจิตรกรรมฝาผนังเรื่องกำเนิดเหล่า หลังพระประธานและพุทธรูปองค์เล็กสององค์เป็นรูปต้นโพธิ์ มีตุ๊กกระด้าง 1 คู่ อยู่เสาน้ำพระประธาน มีพระพิมพ์ติดในช่องทุกช่องทั้งด้านหน้าและหลัง

เจดีย์

ส่วนองค์พระเจดีย์นั้นก็เป็นลักษณะเดิมเป็นก้อนผา เรียงกันเป็นแนวเขต 4 เหลี่ยม รั้วที่เห็นในปัจจุบันนี้กรุบาคงคำและพ้อแก้วป้อ คงขยับเป็นประธานในการสร้างเมื่อ พ.ศ. 2475 ในตอนสร้างนั้นช่างได้ขุดฐานด้านตะวันตกลึกประมาณ 50 เซนติเมตร ได้พบไหอบดาบ 1 ใบ การที่พบไหใบนี้ ทำให้ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน ตามที่เล่าสืบกันมาว่า สมัยที่สร้างพระเจดีย์ก่อนจะทำลานโดยรอบเจดีย์ ได้มีเจ้าศรัทธาได้นำไหบรรจุแก้วแหวนเงินทอง ฝังไว้ในหลุมทั้งสี่ด้านแล้วกลบหน้าดิน จากนั้นก็นำก้อนผามาเรียงปึกไว้เป็นแนวเขตเสร็จแล้วก็ก่อก่ออิฐ ด้านในของแนวก่อผาเป็นพระเจดีย์หลังจากที่ทำรั้วล้อมรอบพระเจดีย์เสร็จแล้ว ก็ทดลองสมโภชน์ตามประเพณีนิยมในสมัยนั้น

กิจวัตรพระสงฆ์

สำหรับกิจวัตรประจำวันของพระสามเณรในวัดนั้นไม่มีอะไรมากนักก็คือเข้าก็กวาดลานวัด จัดสำรับอาหาร ตักน้ำ ต้องเดินลงไปหาบน้ำจากท่าน้ำ (แม่ยาว) หาบน้ำมาแล้วก็ต้องรินใส่น้ำตื้น (คนโท) ไว้สำหรับพระ ก็มาประมาณ 5 ใบต่อพระ 1 รูป ตอนนั้นมีพระ 7 – 8 รูป

ต้องรินน้ำใส่ขัน 50 กว่าใบ เพื่อหล่อเพื่อขาด กิจวัตรประจำวันนั้นมีเนรประจำเวรเป็นธุระจัดการทั้งหมด พอถึงตอนเย็นก็ทำวัตรสวดมนต์ สวดเจ็ดตำนาน – สิบสองตำนาน การสวดมนต์นี้พระเนรทุกองค์จะต้องสวดให้ได้ปากเปล่า เพราะไม่มีหนังสือเรียนเหมือนสมัยนี้ วิธีเรียนก็คือพระที่นั่งสอนจะเขียนบทสวดลงบนกระดานหิน จะเรียนกันละทีละ 2 – 3 บรรค เมื่อจำได้แล้วก็ลบทิ้ง เขียนลบ ๆ อยู่อย่างนี้จนกว่าจะจบหมดทุกบท หากสวดมนต์ในวิหารพระผู้ใหญ่มัคงอยฟังเสียงว่าเนรองค์ไหนคล่องไม่คล่อง ถ้าไม่คล่องหรือเสียงสวดไม่ดีก็ต้องลงโทษตามระเบียบ ถ้าไม่เอาจริงต่อไปเนรรูปอื่นก็จะเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ยังมีเนรมาที่ประจำเวรจะออกตั้งแถวที่ช่วงแก้วเนรที่อยู่หัวแถวจะถือขันข้าวตอกดอกไม้้นำเนรที่อยู่ถัดไปก็ประนมมือเดินตาม เนรที่อยู่ท้ายแถวจะถือกังสะดลเมื่อเดินรอบช่วงแก้วไปแล้วก็จะหยุดเอาดอกไม้รูปเทียนวางบนแท่นบูชาท้ายแถวก็จะตีกังสะดล 1 ครั้ง แล้วเดินต่อไปจนครบ 3 รอบ เสร็จแล้วก็มานั่งคุกเข่าประนมมือกล่าววันทาตามด้วยหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ก็เป็นเสร็จกิจวัตรประจำเวรเพียงเท่านี้ หลังจากนั้นใครมีอะไรก็ไปทำ ในยามค่ำคืนก็อาศัยเทียนไขผึ้งหรือไม้จันทน์ให้แสงสว่าง เพราะไฟฟ้าหรือน้ำมันไม่มีเหมือนสมัยนี้รวมถึงเครื่องนุ่งห่มเช่นจีวร สบง ก็เป็นผ้าทอมือย้อมขมิ้น เวลาซักหรือเปียกน้ำจะหนักมากนานกว่าจะแห้ง จะมีผ้าชุดใหม่ใช้ก็ต้องรอศรัทธาเอามาถวายในวันสงกรานต์บ้าง วันเข้าพรรษาบ้าง หากชุดเก่าขาดก็ต้องเย็บปะเอา

เมื่อมีงานประเพณีประจำปี เช่น เข้าพรรษาก็ต้องแบ่งคัมภีร์ชาดกกันอ่าน ผูกหนึ่ง 2 – 3 คน แม้พระคัมภีร์ใบลานแต่ละผูกนั้นหนามากถึงวันพระก็เทศน์ให้ศรัทธาฟัง หลังจากฟังเทศน์เสร็จแล้ว ชาดกเรื่องใดสนุกอุบาสกอุบาสิกาที่นอนวัดก็จะเอามาสนทนากัน บ้างก็สอนคำสวดมนต์ บทภาวนาแก่ผู้ที่ยังไม่รู้

ผู้เฒ่าผู้แก่ท่านใดเป็นน้อยเป็นหนานถึงแก่เป็นพิเศษ คนสมัยก่อนจะอ่านออกเขียนได้นั้นจะเป็นพระ, เนร, น้อยและหนานเป็นส่วนมาก ไม่มีโรงเรียนสอนกัน เอาในวันนี้แหละจะนั้นแต่ละวัดจึงมีพระเนรเป็น 10 – 20 รูป ผู้หญิงนั้นไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเพราะต้องเรียนรู้งานบ้านงานเรือน หากจะเลือกใครเป็นสามี พ่อแม่ก็จะให้เลือกเอาน้อยหรือหนานไว้ก่อน ทั้งนี้ก็เพราะว่าน้อยและหนานมีความรู้ความสามารถหลาย ๆ ด้านจึงมีคำกล่าวที่ว่าน้อยและหนานลึกใหม่เนื้อหอม

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดไหล่หินกับชุมชน

วัดไหล่หินเป็นวัดเก่าแก่ที่มีประวัติสัมพันธ์กับชุมชนมาเนิ่นนาน สรุปได้ดังนี้

เป็นวัดที่วัดน้อง

- วัดไหล่หินหลวง เป็นวัดพี่
- วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นวัดน้อง

วัดเดียวกัน ในที่นี้หมายถึงเฉพาะเวลาที่มิจานบุญสำคัญ ๆ เช่น งานปอยหลวง เป็นงานบุญที่ใหญ่พอสมควร ในงานนี้จะนิมนต์หัววัดประมาณ 80 กว่าวัดใน 3 อำเภอ คือ อ. เกาะคา อ. ห้างฉัตร อ. เสริมงาม

อีกงานหนึ่งก็คือ งานสลากภัต งานนี้จะนิมนต์หัววัดลดลงมาหน่อยหนึ่ง คือ ประมาณ 30 วัด เฉพาะในอำเภอเกาะคา

วัดครูเดียว หมายถึง วัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นศิษย์ร่วมสำนักเดียวกัน เช่น วัดไหล่หินหลวง – วัดลำปางหลวง – วัดปางยางคก – วัดเวียง อ. เถิน เพราะเมื่อ 300 ปีก่อน เจ้าอาวาสของวัดเหล่านี้เป็นศิษย์ของพระมหาเถรเจ้าสังฆะทิพ วัดลำปางหลวง หนึ่งในศิษย์ของท่านก็คือพระมหาเถรปัญโญ อีกนัยหนึ่งพระมหาเถรสังฆะทิพเป็นศิษย์ของพระมหาปาเจ้าอัญญาธิบดีชาดก อีกวัดหนึ่งคือวัดสูงเม่น จ. แพร่ อดีตเจ้าอาวาสคือพระมหาปาเจ้ากาญจนะธรรมาวาส เป็นศิษย์ของพระมหาปาเจ้าเถรปัญโญ ศิษย์ร่วมสมัยก็คือครูบากาวีเจ้า

วิชาที่สำคัญในครูนี้คือ สัททาปรมัตต์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยการเสียงอันยิ่งยวด เรียนถึงต้นกำเนิดของเสียง ความหมายของเสียงที่ออกมาจากฐานต่าง ๆ เมื่อเรียนจบ 8 มัด 9 มัด หรือจบหลักสูตรก็สามารถฟังเสียงสัตว์ได้ และอีกวิชาหนึ่งก็คือ คาถาศัพท์ต่าง ๆ หลังจากครูบากาวีมรณะภาพไป ในวัดไหล่หินก็ไม่มีผู้ใดสืบทอดต่อ

คนเฒ่าคนแก่กับวัดไหล่หิน

วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล คนเฒ่าคนแก่ตลอดจนอุบาสกอุบาสิกาจะมาทำบุญรับศีล 5 และศีล 8 กันในวันพระ โดยการแต่งตัวนุ่งขาวห่มขาว ไหว้พระ สวดมนต์ ฟังเทศน์ นั่งสมาธิแผ่เมตตาให้สัตว์ทั้งหลายพ้นความทุกข์และตัวเองมีความสุข

พ่อหนานเกษม ภักตรา ได้เล่าว่า พอถึงวันพระ (วันธรรมสวนะ) วันโกน หรือในวัน ประเพณีสำคัญต่างๆ คนเฒ่าคนแก่และคนหนุ่มสาวก็พากันเข้าวัดตลอดมา ส่วนวันโกนคือวัน ก่อนวันพระ 1 วัน ได้แก่วันขึ้นหรือแรม 7 ค่ำและ 15 ค่ำ คนเฒ่าคนแก่ทั้งหญิงและชายจะเอาผ้าปก (ผ้าห่ม มุ้ง หมอน) น้ำดื่มไปนอนที่วัด เพื่อจะรอรับศีล 8 (อุโบสถศีล) โดยจะรับตั้งแต่เช้าประมาณ ติ 5 พอสายลูกหลานก็นำเอาข้าวปลาอาหารไปส่ง พอทานข้าวเสร็จ ก็ทำวัตร สวดมนต์ เจริญ ภาวนาพอตอนบ่ายก็รอฟังเทศน์ฟังธรรม และพอชาวบ้านหนุ่มสาวก็พากันมาฟังด้วย พอฟังธรรมเสร็จชาวบ้านก็กลับบ้านเหลือแต่เพียงคนเฒ่าคนแก่ ส่วนคนเฒ่าคนแก่ที่ถือศีล 8 ก็พักผ่อน พอถึงประมาณ 2 ทุ่ม ก็ทำวัตรสวดมนต์ เจริญภาวนา พอเที่ยงคืนก็ทำความเพียรกัน อีกครั้ง พอติ 4, 5 ก็พากันทำวัตร เจริญภาวนากัน จนสว่างพอเห็นเส้นลายมือเส้นใหญ่แล้ว ก็พากันเลิก ก่อนจะกลับบ้านก็ทำบุญตักบาตร รับศีล 5 รับพรแล้วก็พากันกลับบ้าน ถือปฏิบัติ กันมาแบบนี้จนถึงปัจจุบัน

นอกจากวันธรรมสวนะแล้วในวันประเพณีต่างๆคนเฒ่าคนแก่ก็มาช่วยกันตกแต่งสถานที่ เช่น ทางวัดจะมีการฉลองศาลา กุฏิศาลา วิหาร ก็จะช่วยกันต้อนรับภิกษุสามเณรที่นิมนต์มารับ เครื่องไทยทาน และจะเป็นผู้นำคนหนุ่ม ลูกหลานประกอบพิธีต่างๆทางศาสนาและรับศีลรับพร

วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม

พระอุโบสถ เป็นสถานที่ทำสังฆกรรม คือพระสงฆ์ ต้องลงทำสังฆกรรมทุกวันขึ้นหรือ แรม 15 ค่ำ ทุกๆเดือนตลอดปี พระสงฆ์จะพร้อมกันลงมืออุโบสถฟังพระปาฏิโมกข์ เป็นสถานที่ อุปสมบทพระภิกษุ (ตุ) และเป็นสถานที่ประกอบพิธีสวดกฐินด้วย พระวิหารใช้เป็นสถานที่ฟัง เทศน์ฟังธรรม ประกอบกิจกรรมการทำบุญต่างๆ และเป็นที่สำหรับพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่มา พักจำศีลภาวนาด้วยกัน เป็นสถานที่สามัคคีธรรมพระเจดีย์ มีไว้สำหรับให้ศาสนิกชนมาทำบุญ กราบไหว้บูชา เดินเวียนเทียนเพื่อรำลึกถึงองค์สัมมาพระพุทธรเจ้า

ศาลาบาตรหรือศาลาคด สำหรับไว้เป็นที่พักของผู้คนที่มาจากชุมชนต่างๆ มาพักอาศัยอยู่ เมื่อมาทำบุญ เวลาวัดมีงานพิธีต่างๆในการทำบุญ

วัดเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน

วัดไหล่หินได้เป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านไหล่หินเมื่อมีภัยธรรมชาติเกิดขึ้น เช่น เมื่อมีน้ำท่วม ชาวบ้านจะอพยพมาอาศัยอยู่ที่วัด เพราะวัดเป็นที่สูง เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย พระและชุมชนสมัยก่อนได้มีเรื่องเชื่อกันว่า ถ้ามีการเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวบ้านที่เรียกว่ามีห้าเข้าบ้าน (อหิวาตกโรค) ชาวบ้านจะนิมนต์พระไปสืบทา ปูจาเคราะห์บ้าน มีการสวดมนต์ ส่งเคราะห์บ้าน สวดเบิกกลางบ้าน และฟังธรรมสังคหโรค ถ้าเป็นเด็กไม่ว่าหญิงหรือชาย ถ้าเจ็บไข้ได้ป่วยจะต้องนิมนต์พระมากุมเกิด (พิธีกุมเกิด) และมัดยันต์คอ เป็นต้น ชาวบ้านจะเชื่อทางไสยศาสตร์ พิธีกุมเกิด คือ พ่อแม่ของเด็กที่ป่วยจะไปนิมนต์พระที่วัดมาทำพิธีที่บ้าน พระจะเตรียมบาตรและร่มมาจากวัด ขณะที่เดินจากวัดไปที่บ้านพระเจอใครจะไม่พูด ทางบ้านผู้ป่วยจะเตรียมของใส่บาตรไว้ คือ ห่อพริก ห่อเกลือ อาหารต่างๆ มีหอย เนื้อ พอพระมาถึงเริ่มพิธีใส่บาตร แล้วพระจะกางร่มเดินรอบเด็กที่ป่วย 3 รอบ เสร็จแล้วก็จะตักน้ำตั้น (คนโท) ที่ถือไว้ แล้วก็เอาฝ้ายน้ำดิบ (ด้าย) ผูกข้อมือเด็กเป็นสร้อยพิธี

นอกจากนี้ในกรณีที่ชุมชนมีปัญหา เช่น ชุมชนแตกแยก ทางพระก็จะช่วยไกล่เกลี่ย เพราะชาวบ้านศรัทธาต่อพระสงฆ์จึงได้ยอมเชื่อฟัง ปัญหาการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การขยายถนน ในหมู่บ้านในอดีตพระก็ไปช่วยไกล่เกลี่ยหรือชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจจึงตกลงกันได้ดี เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในสมัยพ่อกำนันสม วรรณนิเป็นกำนัน ซึ่งจะขยายถนนของหมู่บ้านจาก 4 เมตรให้เป็น 6 เมตร

ในสมัยก่อนเมื่อบ้านเมืองยังไม่เจริญ โรงเรียนก็ไม่มีก็ได้อาศัยวัดเป็นที่จัดการศึกษา ส่วนใหญ่จะใช้เป็นที่บวชเรียนของผู้ชาย ส่วนผู้หญิงก็ไม่ได้เรียน ภาษาที่ใช้สอนก็เป็นภาษาพื้นเมือง (คำเมือง) หรือภาษาล้านนา ในอดีตผู้ที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือมีตำแหน่งหน้าที่การงานได้เรียนหนังสือจากวัดทั้งนั้น ส่วนในด้านการฝึกอาชีพในอดีตฝึกอาชีพกันที่วัดเป็นส่วนใหญ่ เช่น การฝึกทำระนาด ซอ กลองวง สะล้อ ซอ ซึง ซึ่งก็จะมาฝึกซ้อมกันที่วัดและร่วมวงกันเล่นดนตรี ถ้าทางบ้านมีงานก็จะไปช่วยเล่นดนตรี

วัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

จากคำบอกเล่าของหนานเกษม ภักตรา วัดไหล่หินยังเป็นสถานที่พึ่งทางใจแก่บุคคลในชุมชนเพราะที่วัดไหล่หินมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือได้แก่ พระแก้วมรกต พระแก้วมหานิล

คำ มหานิลน้ำผึ้ง และแก้วไข่มุก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่เห็นและรู้มา ถ้าปีไหนฝนไม่ตก แล้งมาก ไม่ได้ทำอะไรทำกัน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ออกไปแห่ตามหมู่บ้านต่างๆ ในตำบล ไหล่หิน

ทางบริเวณนอกวัดทิศเหนือก็มีคูของครูบาเจ้าทั้งหลายมีครูบามหาป่าเจ้าเป็นประธาน กูครูบากาวี ครูบาเจ้าทั้งสององค์ชาวบ้านยึดเป็นที่พึ่งทางใจไม่ว่าจะไปทางไหน ไปเมืองนอก ไปทำงาน ไปค้าขาย ไปศึกษาหาความรู้ต่างบ้านต่างถิ่น ก็จะมาบนบานศาลกล่าว ขอให้รักษา ปกป้อง คุ้มครองไม่ให้เป็นอันตรายใดๆ

ทางด้านตะวันตกเป็นป่าต้นยาง ไม้ช้างคำ ทางด้านตะวันออกก็มีเด่นกุ่มข้าวหรือเด่น ฆะสาต ส่วนทางด้านใต้ก็มีเหล่าปู่ทอน หนองหมู และเหล่าปู่ยักษ์ สิ่งเหล่านี้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมด เป็นของหมู่บ้านคูเมืองมาแต่เดิม

จากคำบอกเล่าของพ่อกุ่ม วรรณมณี มีสถานที่ที่ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกแห่งหนึ่งก็คือ ป่าลานน้อย เพราะเป็นสถานที่เอาข้าวและเนื้อไปให้หมาป่ากิน ชาวบ้านมีความเชื่อ ว่า ในสมัยก่อนถ้าชาวบ้านจะไปล่าสัตว์ป่า ก็จะมาบนบานศาลกล่าว ขอให้ได้สัตว์ป่า พบไปล่าสัตว์ ได้มา ก็จะนำเนื้อสัตว์นั้นมาลาบหรือแกงแล้วก็มาแก้บนที่ป่าลานน้อย

วัดเป็นสถานศึกษาและโรงเรียนฝีกอาชีพ

การศึกษาสมัยก่อนเมื่อบ้านเมืองไม่เจริญ ไม่มีโรงเรียน ก็ได้อาศัยวัดเป็นที่ศึกษา มีแต่ เด็กผู้ชายเท่านั้นที่ไปเรียนกัน บางคนก็บวชเรียนอยู่ในวัด เมื่อแรกสร้างโรงเรียนไหล่หินนั้น หลังจากเรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 แล้วนักเรียนชายก็มักจะไปบวชเรียนกันที่วัดไหล่หิน ภาษาที่ เรียน ก็เรียนเป็นภาษาพื้นเมือง (คำเมือง) เรียนตัวเมือง จะได้อ่านพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ ได้ ในอดีตผู้ที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือมีตำแหน่งหน้าที่การงานทำส่วนใหญ่จะต้องเรียนหนังสือ ที่วัดทั้งสิ้น

ส่วนการฝึกงานอาชีพในอดีตจะฝึกกันที่วัดและสอนกันที่วัดเหมือนกัน เช่น ฝีกกระนาบ ฆ้อง กลองวง สะล้อ ซอ ซึ่ง จะมาฝึกซ้อมกันที่วัดและรวมวงเล่นดนตรีกัน ถ้าทางบ้านมีงาน เช่นงานศพ ก็จะไปช่วยเหลือในงานให้มันสนุกสนาน และเช่นเดียวกัน งานช่างไม้ งานแกะสลัก งานกระดาษ (งานต้องดอกต้องลาย) ก็เรียนรู้จากพระและช่างที่วัดจากการช่วยงานวัดเมื่อครั้งที่ บวชเณรอยู่ในสมัยนั้น

วัดเป็นแหล่งเก็บคัมภีร์โบราณและหอพิพิธภัณฑ

หอธรรมหรือโรงธรรมเป็นสถานที่เก็บพระธรรมคัมภีร์ทุกเรื่อง ดังที่พระสุภาพ อุตตสาโร ได้เล่าว่ามี เรื่องหงส์เหิน เรื่องเต้าน้อยของคัดำ เรื่องจำปาสี่ต้น เรื่องบัวระวงค์หงส์ อำมาตย์ เรื่องเวสสันดรตะระ เรื่องมหาเสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ เป็นภาษาบาลี นอกจากนี้ หนานเกษม ภักตรา อธิบายว่า คัมภีร์จะเก็บไว้ในหีด (หีบ) เรียกว่าหีดธรรมจะเก็บไว้เป็นกับ กับหนึ่งๆมีหลายผูกแล้วแต่เรื่องบางเรื่องมีมากบางเรื่องมีน้อย บางเรื่องก็มี 4, 5, 6, 7, 8, 10, 15, 20 ผูก เช่น พระเวสสันดรชาดกมี 13 ผูก ทั้ง 13 ผูกเอามารวมกันได้มัดหนึ่งเรียกว่า 1 กับ ธรรมหลายๆ กับร่วมกันใส่หีด หลายๆสิบหีด ได้เอามารวมลงในหอพิพิธภัณฑ ถ้าใครอยากจะ ศึกษาไม่ว่าคนในหรือคนนอกชุมชนมีสิทธิ์ไปศึกษาได้ทุกคน เป็นคัมภีร์เมืองเหนือทั้งหมดเป็น ฉบับล้านนา แต่ส่วนมากผู้ที่ได้ศึกษามักเป็นพระเถรเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นเพราะคนสมัยนั้นไม่ สนใจการศึกษาเท่าไรนัก เพราะบ้านเมืองยังไม่เจริญ แหล่งเก็บคัมภีร์ในสมัยก่อนก็เอาเก็บใน หอธรรม ที่เรียกว่าโรงธรรม แต่เดี๋ยวนี้ได้รื้อถอนไปแล้วได้สร้างหอพิพิธภัณฑเป็นแหล่งเก็บ พระคัมภีร์

หอพิพิธภัณฑนอกจากใช้เก็บพระคัมภีร์แล้วยังใช้เก็บของโบราณต่างๆที่อยู่ในวัดซึ่งอยู่ อย่างกระจัดกระจาย ไม่เป็นเก็บไว้เป็นที่เป็นทาง เมื่อประมาณ พ.ศ. 2525 - 2526 ทางวัดได้ จัดแยกหีบธรรมและของที่สำคัญเก็บไว้ในที่กุฏิโบราณ (โรงธรรม) พอปี 2530 วันที่ 24 พ.ค. 2530 ทางวัดพร้อมด้วยศรัทธาได้ช่วยกันสร้างหอพิพิธภัณฑขึ้นมาด้วยความศรัทธาของชาวบ้านมี พ่อเลี้ยงประจวบ แม่เลี้ยงจันทร์ฟอง สุวันณกิจฐะ เป็นประธานอุปถัมภ์การก่อสร้าง สร้างเสร็จ สมโภชน์เมื่อวันที่ 19 ม.ค. 2533 สิ้นค่าก่อสร้างทั้งหมด 342,264 บาท ในหอพิพิธภัณฑเป็น สถานที่เก็บของโบราณต่างๆ เช่น พระ เครื่องลงของขลัง คนโท ดาบ หอก หมวก ถ้วยโถ โอชาม หม้อน้ำ เตียงโบราณ พระแก้ว ขอมือ กำไลแขน แหวน จานกระเบื้อง และเครื่องใช้ ต่างๆที่หาได้ยาก

วัดเป็นที่จัดงานเฉลิมฉลองของชุมชน

สถานที่จัดงานเฉลิมฉลอง เพื่อให้ชาวบ้านสนุกสนานนั้นมีหลายอย่าง เช่น งานฉลอง พระวิหาร งานฉลองกุฏิ ศาลาบาตร ศาลาการเปรียญ หรือกำแพง เป็นต้น ส่วนมากวัดจะจัดกัน

ทางหน้าวัด ที่ช่วงไม้ศรีมหาโพธิ์เพราะที่อื่นไม่มีให้จัด ส่วนการละเล่นในงานก็มีมหรสพต่างๆ เช่น ลิเก มวย รำวง ซอ ภาพยนตร์

เมื่อครั้งก่อนแต่เดิมงานฉลองต่าง ๆ การละเล่นต่างๆ ไม่มี มีแต่แห่ครัวทาง มีอ่าบอไฟ ฟ้อนรำ เป็นต้น สำหรับแห่ครัวทางนั้นจะแห่ขึ้นทางประตูทางวัน เพราะทางหน้าวัดในปัจจุบันเป็นป่าไม้ ถนนหนทางไม่มี เป็นป่า เป็นนาม ป่าทึบ มีเสือเผ่นที่คอยมากัดกินสุนัขที่วัดอยู่เป็นประจำ พอค่ำมีพระเณรก็ไม่ออกไปไหนทางด้านนี้ เพราะฉะนั้นจึงมีประตูทางวันไว้เป็นทางเดินและใช้แห่ครัวทางขึ้นทางด้านนี้ คำว่าประตูทางวันคงหมายถึงประตูที่อยู่ทางทิศตะวันออก (หรืออาจหมายถึงประตูที่มีหลายทางวัน)

นอกจากนี้วัดไหล่หินเป็นสถานที่จัดงานประเพณีในรอบปี ซึ่งมีประเพณีอยู่หลายอย่าง ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์จัดในเดือนเมษายน (เดือน 7) มีการเตรียมการหลายอย่าง อันดับแรกก็คือจัดทำความสะอาด มี 2 อย่างคือความสะอาดภายนอกตั้งแต่ร่างกาย เครื่องอุปโภคบริโภค เตรียมเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้เหมาะสมสำหรับงานต้อนรับปีใหม่ เครื่องอุปโภคสำหรับกินวันต้อนรับสงกรานต์ และต้องทำความสะอาดใจอีกอย่างหนึ่งเพื่อให้มีความสุข ในวันสังขารล่องโบราณท่านห้ามเด็ดผักหักหน่อ ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต วันเนาห้ามพูดเท็จพูดต่อเสียด เพื่อเจือ ส่อเสียด คำที่ไม่เป็นมงคล มีการขนทรายเข้าวัด ทำความสะอาดบ้านเรือน ชักมุ้ง หมอน นำออกตากแดด กำจัดขยะมูลฝอยทั้งภายในและภายนอกบ้าน ทำขนม ของหวาน เตรียมไปถวายพระที่วัด วันพญาวันก็ทานขันข้าวผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ ครูอาจารย์ อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ถวายไม้คำศรีไม้โพธิ์ ทานตุ๋นไยตุ๋นขาว สรงน้ำพระประธาน สรงน้ำพระภิกษุ คำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้เป็นญาติบ้านใกล้บ้านไกล มีน้ำขมิ้นส้มป่อย ดอกไม้ ธูปเทียน น้ำอบน้ำหอม และฟุ้งเทศน์ฟังธรรม เสร็จแล้วก็ลาพระกลับบ้าน มีการสาดน้ำรื่นเริงกันทั้งวัน

นอกจากนี้ยังมีประเพณีสรงน้ำพระพุทธบาทเจดีย์ พระวิหาร บางครั้งก็มีการประกวดประชันต่างๆ เช่น บอไฟ ครัวทาง และเวียนเทียน ส่วนในวันเข้าพรรษา (เดือน 10) มีการถวายผ้าอาบน้าฝน ถวายเทียนพรรษาและมีการเวียนเทียนระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ในวันออกพรรษาก็มีการทอดกฐิน ในเดือนธันวาคม (เดือน 12) ก็มีประเพณีกินข้าวจืดข้าวหลาม ถวายข้าวคอดย ซึ่งชาวบ้านก็จะตื่นแต่เช้าเผาข้าวหลาม พร้อมกับขันข้าวต่างๆ ขนมหองหวาน ไปถวายภิกษุเจ้าอาวาส ครูบาอาจารย์ ผู้เฒ่าผู้แก่อุทิศให้ผู้ตาย และถวายข้าวคอดยที่จะนำมารวมกันเป็น กองใหญ่ทั้งข้าวเปลือกข้าวสาร ฟุ้งเทศน์อาสนิสัยของการให้ทานข้าวของนางมัยยะทาสี

ประเพณีที่วัดไหล่หิน

พระไพรินทร์ จีรสีโร

ประเพณีสำคัญในรอบ 1 ปีที่วัดไหล่หิน มีดังนี้

1. เดือนมกราคม	ประเพณีถวายข้าวใหม่
2. เดือนเมษายน	ประเพณีสงกรานต์
3. เดือนพฤษภาคม	ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ
4. เดือนกรกฎาคม	ประเพณีเข้าพรรษา
5. เดือนกันยายน	ประเพณีถวายสลากภัต
6. เดือนตุลาคม	ประเพณีออกพรรษา
7. เดือนพฤศจิกายน	ประเพณียี่เป็ง – ตามประทีป – โคมไฟ

ประเพณีถวายข้าวใหม่ – ข้าวจี – ข้าวหลาม

การเก็บเกี่ยวข้าวในนาเริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคมจนถึงเดือนมกราคม การเก็บเกี่ยวข้าวก็เสร็จสิ้นหมดเรียบร้อยแล้ว แต่ก่อนที่จะนำข้าวนั้นมาบริโภคนั้น ก็มีประเพณีที่นิยมมาแต่โบราณว่าต้องนำข้าวมาถวายวัดเสียก่อน เพื่ออุทิศผลบุญให้แก่บรรพบุรุษผู้เป็นเจ้าของผืนนา เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลของลูกหลานพึงกระทำ การนำข้าวใหม่มาถวายวัดนั้น เป็นไปตามความเชื่อถือในหลักพระพุทธศาสนา มีชาดกเรื่องเจ้าสุริยกุมารเป็นมูลเหตุในการถวายข้าวใหม่และนิทานเรื่องนางมัยยะทาสีเป็นมูลเหตุในการถวายข้าวจี – ข้าวหลาม

การถวายข้าวใหม่ – ข้าวจี – ข้าวหลาม จะจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือเดือนยี่ได้ของทุกปี เริ่มกันตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ เรียกว่าวันตัดต๋อง

ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะทำขนมทำห่อนึ่งเผ้าข้าวหลามเตรียมไว้ พอรุ่งขึ้นเป็นวันขึ้น 15 ค่ำ ชาวบ้านก็จะนำอาหารคาวหวาน-ข้าวจี-ข้าวหลามที่จัดเตรียมไว้มาถวายกันแต่เช้าตรู่ พอตอนสาย ๆ ชาวบ้านก็จะนำข้าเปลือก – ข้าวสารมากบ้าง น้อยบ้าง ตามกำลังศรัทธา โดยจะนำมากองรวมกันในศาลาการเปรียญ เมื่อข้าวมีมาก ๆ เขาก็จะเป็นลักษณะคล้ายคอย ซึ่งเรียกกันว่าข้าวคอยบนยอดกองข้าเปลือก-ข้าวสารจะปักบัตรและธนบัตรเอาไว้หากไม่มีข้าก็จะนำเงินมาถวายแทน

หรือใครมีจิตศรัทธาทำส้มดอกไม้วาดถวายพระพุทธรูปบ้าง หรือไม่ก็เป็นของขบเคี้ยว เช่น เมี่ยง ลูกอม มาถวายพระสงฆ์

นอกจากนั้นก็ยังต้องใส่กันเค็ม (ต้นกับปี : จันทรดา อูรา) และธางข้าว เมื่อได้เวลาจะเริ่มพิธีด้วยการไหว้พระรับศีล ฟังธรรมอันสงฆ์ทานข้าวใหม่ เมื่อฟังธรรมอันสงฆ์ทานข้าวใหม่ จบแล้ว มรรคนายกก็จะกล่าวคำสวดเครื่องไทยทานต่าง ๆ และก็มีโอกาสเวียนทาน ประกาศขมุนม เทวดากฎหมายฎีการายชื่อของผู้ถวาย และผู้ที่ล่วงลับไปนอกจากญาติพี่น้องแล้ว ก็ยังมีพระมหา ป่าเจ้าเศรษฐีบุญ ครอบากวี แม่ธรณี เจ้ากรรมนายเวร เมื่อจบการเวียนทานแล้ว ก็นำจุฬามณี ไทยทานและข้าวใหม่มาถวายพระสงฆ์อนุโมทนาเสร็จ มรรคนายกก็จะกล่าวนำแผ่กุศล จบแล้ว ก็เป็นอันเสร็จพิธี

ประเพณีสงกรานต์

สงกรานต์ แปลว่า การกระทำที่พร้อม ๆ กันในที่นี้หมายถึงการเปลี่ยนตำแหน่งของดาว นพเคราะห์ที่พร้อมกันในวันเดียวกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นประมาณกลาง ๆ เดือนเมษายนของทุกปี ดังนั้นโบราณจารย์จึงกำหนดให้วันสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้ วันที่ 13 เมษายน เป็นวันสงกรานต์ วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา วันที่ 15 เมษายน เป็น วันพญาวัน วันที่ 16 เมษายน เป็นวันปากปี วันที่ 17 เมษายน เป็นวันปากเดือน

ประเพณีสงกรานต์นี้ ถือว่าเป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่อดีตกาลในชุมชนบ้าน ไหล่หินก็ยังยึดถืออยู่และปฏิบัติกันมานานนับสมัย วัดไหล่หินจะประกอบพิธีกัน 2 วัน คือ ในวันที่ 15 และ 17 เมษายน ของทุกปี เริ่มต้นจากวันที่ 14 เมษายน ชาวบ้านหญิงชาย หนุ่ม ๆ สาว ๆ และเด็ก ๆ พากันมาขนทรายเข้าวัด เพื่อก่อเป็นพระเจดีย์ทราย วันที่ 15 เมษายน ชาวบ้าน ก็จะนำข้าวปลาอาหารมาถวายพระสงฆ์ตั้งแต่เช้าตรู่ โดยการไปใส่เข้าพระเจ้า ในวิหารเสียก่อน แล้วจึงมาถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนาแต่คณะศรัทธาเป็นชุด ๆ ชุดประมาณ 10 กว่าชุด ก็จะหมดทุกครอบครัว พอสาย ๆ ชาวบ้านก็จะนำเครื่องไทยทานต่าง ๆ หรือจะเป็นไม้ค้ำดันโพธิ์ บ้าง ตุงฟ้าหลากสีบ้าง ก็มีช่อน้อย ตุงตัวเป้งมาด้วย

เมื่อมาถึงก็จะเข้าไปไหว้พระประธานในวิหารมีการจุดเทียนบูชา เพื่อสะเดาะเคราะห์ แล้วก็เข้าไปในศาลาการเปรียญใส่ขันแก้ว – ขันศีล และใส่กันเค็ม การใส่กันเค็มนี้ถือว่าเป็นการทำบุญให้วิญญาณทั่วไปของที่นำมาห้อยกันเค็มก็ประกอบด้วยห่อข้าว – อาหาร – ห่อพริก – ห่อ

เกลือ – หอมกระเทียม โดยนำมาร้อยเป็นพวง เมื่อห้อยจนเต็มหมดแล้วดูคล้ายว่าเป็นต้นกล้วยพฤษ์นั่นเอง

การประกอบพิธีกรรมเริ่มจากการถวายไม้ค้ำต้นโพธิ์ก่อนโดยมรรคนายกจะโอกาสเวรทานถวายเมื่อจบแล้วก็นำไปค้ำยันตามกิ่งก้านสาขาของต้นโพธิ์ทุกต้น ตามแต่เห็นสมควร หลังจากนั้นก็ไว้พระรับศีล ฟังธรรมอนิสงส์ปีใหม่ เมื่อธรรมจบแล้วมรรคนายกก็โอกาสเวรทานขมุนมเทศาขอเชิญลงมาเป็นสักขีพยานในการทำบุญ และในวันนี้ก็จะนิยมนถวายพระคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น ธรรมประจำวันเกิด ประจำปีเกิด ตลอดจนเครื่องครุภัณฑ์ต่าง ๆ เมื่อมรรคนายกเวรทานจบแล้วก็นำเครื่องไทยทานถวายพระสงฆ์อนุโมทนา มรรคนายกก็โอกาสเวรน้ำขมิ้นส้มป่อย พระเจดีย์ พระเจ้าแก้วในหอสงฆ์และต้นโพธิ์ ต่อจากนั้นก็ออกไปที่สุสานพระซึ่งมีกุ่มบรรจุอัฐิของพระมหาปาเจ้าเกษตรปัญญา ครูบาแก้ว และครูบาอาจารย์ทั้งหลายในบริเวณสุสานพระ

สำหรับในวันที่ 17 เมษายน นั้น จัดให้มีงานมหรสพต่างๆ และก็เพื่อให้ผู้คนจากหมู่บ้านใกล้เคียงหรือต่างอำเภอได้มาทำบุญสงฆ์น้ำพระเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ บางหมู่บ้านก็ได้จัดขบวนควัทานมาร่วมทำบุญด้วย ในงานวันที่ 17 นี้ ครึกครื้นสนุกสนานกว่า เพราะมีผู้คนมาจากทุกสารทิศ คับคั่งไปด้วยร้านขายของ – อาหาร – ของเล่นต่าง ๆ

ในวันสงกรานต์นี้ โดยมากแล้วนิยมนถวายไม้ค้ำศรีและตุ้ง เพราะมีความเชื่อมาแต่โบราณ ดังปรากฏในครั้งพุทธกาลเรื่องสามเณรตัสสะชะตาขาด ระหว่างเดินทางกลับบ้านนั้นได้ต้นโพธิ์ต้นหนึ่ง กิ่งก้านยาวเลื้อยดิน สามเณรตัสสะก็หาไม้มาค้ำยกกิ่งก้านโพธิ์ขึ้น เมื่อถึงกำหนด 7 วันปรากฏว่าสามเณรตัสสะไม่เป็นอะไร ก็ด้วยอนิสงส์ของไม้ค้ำศรี อีกอย่างหนึ่งคือตุ้งผ้า เมื่อถวายตุ้งผ้าแล้วตุ้งจะไปปรากฏในยมโลก เพื่อให้ผู้ล่วงลับไปที่ยังไม่ได้ไปสุคติไปเกิดจับทางตุ้งนั้นไปบนสวรรค์

ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ

ในวันวิสาขบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเหนือ เดือน 6 ได้ เดือน 8 เหนือ วัดไหล่หินก็มีประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุอีกครั้ง มีการถวายไทยทานมาถวายพระสงฆ์ในภาคเช้าและสงฆ์น้ำในภาคบ่าย พิธีในวันนี้จะมีการจุดบั้งไฟเป็นพุทธบูชา สืบเนื่องจากการถวายพระเพลิงพระบรมสรีระของพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาลสืบมากระทั่งปัจจุบัน

ประเพณีเข้าพรรษา

มีการประกอบพิธีกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เหนือ เดือน 8 ได้ ปฏิบัติเช่นเดียวกับในวันสงกรานต์ คือ “พิธีตานขันข้าว” ในตอนเช้าตรู่รวมทั้งพิธีในตอนสาย แต่มีแตกต่างคือการถวายผ้าอาบน้ำฝนในตอนสายธรรมที่แสดงเป็นธรรมอันสงฆ์วันเข้าพรรษาและธรรมที่ชาวบ้านนำมาถวาย

ประเพณีออกพรรษา

ส่วนพิธีกรรมทางศาสนาในวันออกพรรษาซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนเกียงเหนือ เดือน 11 ได้ พิธีกรรมต่าง ๆ คล้ายกับวันเข้าพรรษาต่างกันที่มีการเทศนาอันสงฆ์วันออกพรรษาและถวายผ้าจำนำพรรษาในตอนท้ายของพิธีกรรมมีการทำบุญผ้าขาวในคนเฒ่าคนแก่ที่มารักษาศีลอุโบสถที่วัด

ประเพณีทานสลากภัต

ประเพณีทานสลากภัตหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ประเพณีตานข้าวสลาก” หรือ “ตานกัวยสลาก” การทานสลากภัตนี้จัดกันในวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 12 เหนือ 10 ได้ หากปีใดจัดตรงกับวันหยุดราชการก็จะมีผู้คนมาร่วมงานกันมาก งานนี้เป็นงานที่ครึกครื้น พระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีนิมนต์มาจากหลายหมู่บ้าน จึงมีคนต่างหมู่บ้านมาร่วมทำบุญด้วย ซึ่งเดินทางมาถึงบ้านเจ้าภาพจะต้องต้อนรับด้วยการฟ้อนรับครัวทาน เชิญเข้าสู่บริเวณพิธีเริ่มขึ้นในตอนสายหลังจากชาวบ้านมาพร้อมกันแล้ว

เครื่องไทยทานที่แตกต่างกันกันอย่างสวยงาม สมัยโบราณนิยมใช้ “กัวย” (ตระกร้า หรือชะลอม) ที่สานด้วยไม้ไผ่สีสุกเป็นภาชนะบรรจุข้าว ขนม หอหนึ่ง หรือสิ่งของที่ญาติผู้ล่วงลับชอบ ปัจจุบันนิยมใช้ภาชนะประเภทถังน้ำ และกระตักน้ำพลาสติกกันมา สิ่งของที่นำมาทำบุญเหล่านี้อาจจัดแขวนไว้บนโครงที่ทำจากไม้ไผ่หรือหรือที่เรียกกันว่า “ค้ำ” นอกจากนี้ยังนำเอาสิ่งของเครื่องใช้ที่ผู้ตายชอบมาถวาย อุทิศส่วนกุศลไปให้ด้วย เช่น เสื้อผ้า โพรทซ์ วิทยุ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีสิ่งของที่นำอุทิศถวายอื่น ๆ อันได้แก่ ฉางข้าว บ้านเรือนน้อยใหญ่ ปราสาทจำลอง หงส์ใบลาน หงส์ไม้ไผ่ และหงส์โพน หงส์ที่ทำจากโพนนี้เริ่มนิยมกันมากขึ้น เพราะสามารถทำหงส์ตัวใหญ่และแต่งสีสันทันได้ตามความต้องการในขณะที่หงส์ใบลานจะมีขนาดเล็ก

ใหญ่ ขึ้นอยู่กับขนาดของใบลานไม่สามารถตกแต่งด้วยสีได้คงทำได้แต่เพียงตัดแต่งส่วนหางเป็นลายกุดหรือลายกระหนกเท่านั้น การตกแต่งองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นการอวดฝีมือกันนี้จะทำรูปแบบใดมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับแรงศรัทธาของแต่ละคน

สิ่งที่ขาดไม่ได้ในการถวายสลากภัต คือ “เส้นสลาก” ซึ่งทำจากใบตาล นำมาเขียนชื่อและเลขที่ตำแหน่งที่นั่งถวายพระเณรจะได้ตามหาเจ้าของสลาคนั้นได้ถูกต้องจากนี้ในการเขียนยังมีการระบุชื่อผู้ที่อุทิศส่วนกุศลลงไปด้วย หากถวายสลากภัตโดยมีหนังสือหรือมีสิ่งของอื่น ๆ เป็นองค์ประกอบก็นิยมเขียนภาษาบาลีนำตามชนิดขององค์ประกอบนั้น เช่น หนังสือจะเขียนว่า “สุตินิกขณิ วตเมตานิ นินาณัง ปรมังสุขัง” ตามด้วยชื่อการเปรียญ เมื่อถึงเวลาประมาณ 10 นาฬิกา จึงเริ่มด้วยการไหว้พระรับศีลฟังธรรม อานิสงส์ทานสลากภัตหลังจากฟังธรรมจบ มรรคนายก็จะเคล้าปะปนกันเมื่อเห็นว่าทั่วถึงแล้วจึงนับจำนวนเส้นสลากทั้งหมดและแบ่งหารตามจำนวนพระภิกษุสามเณรที่ได้นิมนต์มา เพื่อหารแบ่งลงตัว แล้วก็นำเส้นสลากจำนวนหนึ่งถวายให้พระสงฆ์ 4 รูป อุบัติโลกให้เป็นมหาสงฆ์ จากนั้นมรรคนายกนำกล่าว คำถวายพระภิกษุสามเณรอนุโมทนา เสร็จแล้วจึงออกไปรับสลากภัตตามชื่อและตำแหน่งที่ระบุไว้ บางครั้งชาวบ้านจะให้ลูกหลานออกตามหาเส้นสลากของตน ตอนนี้เป็นตอนที่ค่อนข้างซุญมน แต่ก็กันไปอย่างสนุกสนานเมื่อพบแล้วจะกล่าวอนุโมทนาทาน อุทิศส่วนกุศลเมื่อครบทุกเส้นก็แยกย้ายกันกลับบ้านด้วยความปีติยินดี

ความเชื่อในการถวายสลากภัต เชื่อกันว่า ตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ ถึงแรม 15 ค่ำ เดือน 12 เหนือ เดือน 10 ได้ พญายมราชจะปล่อยวิญญาณทั้งหลายออกมาบนโลกมนุษย์ เป็นเวลา 16 วัน ดังนั้นโบราณจารย์จึงได้กำหนดให้มีการถวายสลากภัตขึ้นเป็นการถวายทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับ ถือเป็นการอุทิศที่ได้านิสงส์มากที่สุด เพราะเป็นการถวายทานที่ไม่เจาะจงถวายพระสงฆ์รูปใด เป็นการถวายทานโดยไม่เน้นบุคคลาธิฐานที่ถือเป็นบุคคลเป็นที่ตั้ง

ประเพณีเป็ง

ประเพณีเป็งจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่เหนือ เดือน 12 ได้ ของทุกปี ในตอนกลางวันคณะกรรมการวัดและศรัทธาชาวบ้านจัดให้มีการทอดกระฐินสามัคคี ส่วนกลางคืนก็จะมีการ “สวดเบิก” (พุทธาภิเษก) และปล่อย “ว่าวไฟ” (โคมลอยไฟ) ว่าวไฟนี้ทำจากกระดาษว่าว โดยปกติจะใช้ประมาณ 50 – 100 แผ่นนำมาประดิษฐ์กันเป็นรูปทรงกลม บางครั้งเป็นรูปทรง

กระบอก หรือเป็นรูปวงกลม สอดลงด้านล่างเวลาปล่อยจะใช้ “น้ำมันยาง” จุดไฟเพื่อให้เกิดแรงดันทำให้วาล์วลอยขึ้นสูงขึ้นไปบนท้องฟ้า การทำวาล์วไฟนี้มักจะทำกันเป็นกลุ่มพระเณรที่วัด การที่วาล์วไฟนี้จะขึ้นได้คือนั้นต้องทำให้ถูกต้องตามกติกา รวมทั้งการคำนวณน้ำหนักของสิ่งของที่นำมาขึ้นไปด้วย เช่น เครื่องบูชา ไฟสีต่าง ๆ ฯลฯ สิ่งของทั้งหมดต้องสมดุลกับแรงดันภายใน มิฉะนั้นวาล์วจะปล่อยไม่ขึ้น หรือขึ้นไม่สูงและบางครั้งอาจเกิดไฟลุกไหม้ได้ นอกจากวาล์วไฟแล้วยังมี “วาล์วลม” วิธีการเช่นเดียวกับวาล์วไฟ ต่างกันที่ไม่ต้องใส่น้ำมันยาง เพราะอาศัยแรงดันจากควันไฟและมีขนาดใหญ่กว่าวาล์วไฟ

การปล่อยวาล์วลมและวาล์วไฟทำขึ้นด้วยความเชื่อว่าเป็นการปล่อยเคราะห์และเพื่อบูชาพระเกษตรเจ้าจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งพระเกษตรเจ้าจุฬามณีนี้มีที่มาจากเมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทโธตตะออกผนวช พระองค์ได้ใช้พระขรรค์ตัดพระเมาลีแล้วโยนขึ้นไปบนอากาศ พร้อมกับพระจุฬามณี (ปิ่นแก้ว) พระอินทร์ได้เอापานมารองรับไว้แล้วอัญเชิญขึ้นบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เนมิตพระเจดีย์ไว้เป็นที่ประดิษฐานและถวายพระนามว่า “พระเกษตรเจ้าจุฬามณีมหาเจดีย์” เป็นคนที่เคารพบูชาของเหล่าเทวดา เมื่อมนุษย์โลกต้องการบูชาบ้างก็ไม่สามารถขึ้นไปได้ จึงต้องนำเครื่องสักการะบูชาพร้อมคำอธิษฐานปล่อยลอยขึ้นกับวาล์วลมและวาล์วไฟเพื่อบูชา พระมหาเจดีย์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เครื่องสักการะต่าง ๆ นอกจากดอกไม้ธูปเทียนแล้วบางครั้งจะมีการนำข้าวปลาอาหารแห้งและเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นไปด้วย นอกจากจะเป็นการบูชาพระเกษตรเจ้าจุฬามณีแล้วยังเป็นการให้ทานแก่ผู้ที่เก็บได้นำไปใช้หรือบริโภคน ปัจจุบันได้เพิ่มไฟพะเนียงและไฟสีต่าง ๆ เพื่อความสวยงามและประกวดประชันกัน

ตำนานเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน

ตำนานสิงห์

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วในเมืองพาราณสี มีการประกาศให้ชายหนุ่มจากแคว้นต่าง ๆ เข้ามาให้พระราชธิดาเลือกคู่ แต่เจ้าหญิงก็มีได้เลือกเอาใครเลย เพราะว่าเจ้าหญิงนั้นมีชายในดวงใจแล้ว

สืบเนื่องมาจากพระบิดาได้สร้างปราสาท 7 ชั้น ให้เป็นที่ประทับพระบิดาห้ามมิให้ออกนอกปราสาทโดยเด็ดขาด ทั้งในเขตที่ประทับที่มีแต่นางกำนัลคอยรับใช้ ดังนั้นเจ้าหญิงจึงมิได้รู้จักกับชายใดเลยนอกจากชายไบบ่คนหนึ่งซึ่งมีหน้าที่ตักน้ำขึ้นไปบนปราสาท เจ้าหญิงได้เห็นเพียงชายคนเดียวเท่านั้น พอวันเข้าก็บังเกิดสงสารที่ต้องทำงานหนักทุกวัน ๆ และแล้วก็กลายเป็นความรักขึ้นมา ทั้งเจ้าหญิงและชายไบบ่แอบพบกันในยามดึกของทุกคืน ด้วยเหตุนี้เองเจ้าหญิงจึงมิได้ทรงเลือกคู่ตามที่พระบิดาประกาศไว้

ความสัมพันธ์ของเจ้าหญิงและชายไบบ่แน่นแฟ้นกว่าจะมีอะไรมาขวางกั้น ไม่นานเจ้าหญิงก็ทรงพระครรภ์อ่อน ๆ ความนี้ทราบถึงพระบิดา พระบิดาทรงโกรธกริ้วยิ่งนัก จะให้ประหารเสียก็ทำไม่ลง ดังนั้นพระราชจึงได้สาปให้ชายไบบ่กลายเป็นสิงห์ แล้วเนรเทศทั้งคู่ให้ไปอยู่ในป่า

ทั้งเจ้าหญิงและสิงห์อาศัยอยู่ร่วมกันในป่าสนกระทั่งคลอดบุตรออกมา ในขณะที่เจ้าชายน้อยประสูตินั้น เป็นเวลารุ่งอรุณ จึงมีพระนามว่าสุริยะกุมาร พระมารดาและสิงห์ช่วยกันเลี้ยงดูจนเติบโตเป็นเด็กหนุ่มและได้ร่ำเรียนวิชากับพระฤาษีตนหนึ่ง จวบจนวันแห่งความเศร้ามาถึง ทั้ง 3 ออกไปหาของป่าหาฟัน ในระหว่างนั่งพักเจ้าสุริยะก็ไปตักน้ำมาให้พระมารดาและสิงห์ดื่ม ขณะนั้นบังเอิญว่ามีงูเลื้อยลงจากต้นไม้มาพันตัวของเจ้าหญิง เมื่อสิงห์เห็นเข้าก็รีบใช้ปากคาบงูออก ขณะเดียวกันเจ้าสุริยะกุมารก็กลับมาพอดี ได้เห็นภาพสิงห์ที่กำลังอ้าปากและยินเสียงพระมารดาร้องก็เข้าใจว่าสิงห์กำลังทำร้ายพระมารดาอยู่ จึงได้ใช้ธนูยิงสิงห์ถูกหน้าอก ล้มลงขาดใจตายทันที และก็กลับกลายเป็นคนตามเดิม เมื่อได้รู้ความจริงต่าง ๆ ก็เสียใจยิ่งนัก

ต่อมาภายหลังได้รับราชบัลลังก์จากพระอัยกาแล้ว ได้สร้างวัดถวายให้พระบิดา และปั้นรูปสิงห์ไว้หน้าวัด ดังนั้นจึงเป็นคตินิยมในการปั้นรูปสิงห์ประดับหน้าวัดเป็นต้นมา

ตำนานกำแพง

สอบถามจากผู้รู้ก็ทำให้ทราบว่ากำแพงนี้สร้างตามรอยเยี่ยวของวัวสุกราช เจ้าศรัทธา ผู้สร้างยังต้องแก้เคล็ดด้วยการตั้งสัจจอธิษฐานให้โคสุกราชเสี่ยงทายก็ปรากฏว่าโคสุกราชได้เดินปัสสาวะล้อมรอบบริเวณนี้ แทนที่จะเป็นรูปวงกลม หรือสี่เหลี่ยม แต่กลับเป็นหักมุมเหลี่ยมถึง 7 มุมด้วยกัน ฉะนั้นท่านจึงได้สร้างกำแพงเป็นรูปหักมุม 7 เหลี่ยมตามรอยปัสสาวะของโคสุกราช ในยุคหลัง ๆ หากจะมีสร้างเสนาสนะในวัดไหนก็ต้องเสี่ยงทาย (บนบาน) กันก่อน ส่วนจะสร้างในปีใดนั้นไม่สามารถสืบทราบได้ อาจเป็นคราวที่พระนางจามเทวีสร้างอารามถวายประมาณพ.ศ. 1330 หรือสร้างในสมัยของครูบามหาปาเกสรปัญญา ก็เป็นไปได้

โบราณสถานวัดไหล่หิน

ชุดิมา เวทการ

วัดไหล่หินเป็นโบราณสถานทางศาสนาที่ยังคงใช้กันอยู่ในปัจจุบันประกอบด้วยกลุ่มอาคารและสิ่งก่อสร้างใหญ่น้อย ตั้งอยู่บนเนินทางทิศเหนือของหมู่บ้าน บริเวณวัดมีกำแพง 2 ชั้นในเป็นเขตพุทธาวาสแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบด้วยกำแพงเตี้ย ๆ มีประตูทางออกทั้งสี่ทิศ พื้นที่ภายในมีเจดีย์ วิหารและซุ้มโขงตั้งเรียงกันในแนวตะวันตก-ตะวันออก วิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีทางเดินเชื่อมต่อกับซุ้มประตูโขงด้านหน้า ที่มุมด้านตะวันออกเฉียงเหนือของกำแพงเป็นที่ตั้งของโบสถ์ขนาดเล็กที่หันหน้าออกไปทางด้านทิศตะวันตก ในส่วนของกำแพงด้านในทางทิศเหนือบางส่วน ทิศใต้และทิศตะวันตกทำเป็นศาลาบาตรขนานติดกับตัวกำแพง ส่วนบริเวณรอบนอกเขตพุทธาวาสเป็นเขตสังฆาวาสล้อมรอบด้วยกำแพง แผนผังโดยรวมเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีบางส่วนโค้งมนและหักมุมตามสภาพภูมิประเทศที่เป็นเนินสูงและลาดชัน ภายในเป็นที่ตั้งของโรงธรรม กุฏิ ศาลา ศาลาการเปรียญ หอระฆัง หอกลองและพิพิธภัณฑ (แผนผังที่ 1)

แผนผังที่ 1 : แผนผังวัดไหล่หิน

ที่มา : สามารถ สิริเวชพันธ์, **วิหารโถง ชุ่มโขง สกุลช่างลำปาง**

(เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2524 , ไม่มีเลขหน้า.

วิหารโถง โปสถ์ เจดีย์ ชุ่มโขงและโรงธรรมที่วัดไหล่หินเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญทั้งในด้านความเก่าแก่ การเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และมีคุณค่าทางทางด้านศิลปะที่แสดงออกถึงความสามารถในเชิงช่าง การสร้างสรรค์ความงามในด้านโครงสร้างสถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งตามคติความเชื่อและการใช้ประโยชน์ของชุมชน มีรูปแบบดังนี้

วิหารโถง เป็นวิหารแบบล้านนาขนาดเล็กเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส เนื่องจากมีพื้นที่แคบไม่เพียงพอกับจำนวนคนที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน ดังนั้นจึงใช้ศาลาการเปรียญหลังใหม่ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆแทน แต่ก็มีธรรมเนียมว่าเมื่อมาถึงวัดแล้วจะต้องเข้าไปกราบไหว้บูชาของค์พระประธานและรูปปั้นพระมหาปาเกสรปัญญาในวิหารนี้ก่อน

ลักษณะวิหารเป็นวิหารแบบเปิดโล่ง มีผนังทึบก่ออิฐถือปูนเฉพาะด้านข้างทั้งสองด้านและด้านหลังของห้องทำวิหาร โครงสร้างเครื่องบนหลังคาวิหารเป็นแบบ “ **ซุ้มม้าย่างไหม** ” ส่วนของหลังคามีการลดระดับลงมาด้านหน้า 2 ชด และลดชั้นหลังคาปีกนกด้านข้างลงมาข้างละ 1 ดับ ที่ส่วนกลางของแนวสันหลังคามี “ **ปราสาทเพ็ช** ” ด้านล่างของ “ **หน้าแหบ** ” (หน้าบัน) เป็นแผ่นไม้แกะสลักรูปโค้งเรียก “ **โก่งคิ้ว** ” ส่วนบนของหน้าแหบซึ่งเป็นส่วนทำขึ้นภายหลังเป็นป้านลมทำด้วยปูนซีเมนต์ปิดทับหัวแปทั้งด้านหน้าและด้านหลังมีลักษณะเป็นลายองศาสะดู้ง มีใบระกาและหางหงส์ ส่วนช่อฟ้าทำเป็นปูนปั้นรูปปากนก

การประดับตกแต่งวิหารมีการประดับทั้งภายในและภายนอกเป็นภาพและลวดลายด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

- **ภาพเขียนสี** เป็นภาพเขียนด้วยสีฝุ่นบนแผ่นไม้ที่บริเวณส่วนบนของโครงสร้างหลังคาเป็นรูปพระพุทธรูปประทับยืน

- **ภาพลายคำ** เป็นภาพที่ทำด้วยเทคนิคการพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์ลายจลุเป็นลวดลายบนพื้นทอง ลายประดับบนวิหารนี้ทำเป็นลายพันธุ์พฤกษา เช่น ลายเครือเถา ลายช่อดอกไม้ ลายดอกบัวและกลีบบัว รูปต้นศรีมหาโพธิ์ ฯลฯ ภาพบุคคล เช่น ภาพอดีตพระพุทธเจ้า ภาพเทวดา นางฟ้า บุรุษ ฯลฯ ภาพสัตว์ เช่น ภาพกวาง นกยูง นก ฯลฯ ภาพสัตว์หิมพานต์ เช่น หงส์

ราชสีห์ คชสีห์ กิณนร กิณรี ฯลฯ ลวดลายที่เป็นลักษณะเฉพาะคือลายรูปสัตว์ท่ามกลางลายพันธุ์พฤกษา

- **รูปปูนปั้น** เป็นรูปหรือลวดลายที่ทำด้วยเทคนิคปูนปั้นแบบก่อรูปบนโครงปูนที่ยึดบนก้อนอิฐที่ยื่นออกมาจากผนังทำเป็นลายปูนปั้น ลักษณะเป็นประติมากรรมแบบนูนต่ำและนูนสูงเป็นรูปสัตว์และรูปบุคคลประดับตามชั้นหลังคาวิหาร ส่วนลวดลายปูนปั้นที่หน้าเพดานนั้นเป็นลายปูนปั้นรูปสัตว์และลายพันธุ์พฤกษา

- **เครื่องปั้นดินเผา** ทำด้วยวิธีการปั้นดินก่อนแล้วนำไปเผาเคลือบ มีรูปหงส์ นก และตัวมอมประดับตามชั้นหลังคาวิหาร

- **ภาพแกะสลักบนแผ่นไม้** ได้แก่ รูปเทวดายืนประนมมือประดับบริเวณ “ ปากแผล ” และลวดลายประดับส่วนโค้งคิ้วหน้าเพดานและโค้งคิ้วปีกนก

ประวัติการสร้างวิหารมีปรากฏในจารึกบนแผ่นไม้ที่ท้องข้อในวิหารกล่าวว่า ในปี พ.ศ. 2226 (จ.ศ. 1045) พระมหาปาเกสรปัญโญเป็นประธานพร้อมด้วยศิษยานุศิษย์ได้สร้างวิหารนี้ขึ้นวิหารหลังนี้คงมีการบูรณปฏิสังขรณ์เพื่อให้คงสภาพเดิมตลอดมาแต่ก็ยังคงรูปแบบเดิมไว้เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามในการรื้อถอนอาคารสิ่งก่อสร้างทางศาสนาหากผู้ใดละเมิดก็จะพบความหายนะจึงทำให้วิหารได้รับการอนุรักษ์ตลอดมา ปัจจุบันได้มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานแห่งนี้ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 97 ตอนที่ 159/2523 หน้า 3517 เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2523 การบูรณะปฏิสังขรณ์ใดๆจึงอยู่ในความควบคุมของกรมศิลปากรตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เจดีย์ ที่วัดไหล่หินตั้งอยู่ภายในกำแพงชั้นในด้านหลังของวิหาร เชื่อกันว่าเป็นสถานที่บรรจุพระบรมอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า เจดีย์ที่วัดไหล่หินเป็นเจดีย์แบบล้านนาฐานกว้าง 4.50 เมตร สูง 7.72 เมตรประกอบด้วยฐานเชิงสี่เหลี่ยมสูง 1 เมตร ประดับฐานด้วยประติมากรรมแบบนูนต่ำเป็นรูป 12 นักษัตร เหนือฐานเชิงขึ้นไปเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ที่ท้องไม้กระดานมีอกไก่ 2 เส้น และทำฐานลดหลั่นขึ้นไปอีก 2 ชั้น มีอกไก่ชั้นละ 2 เส้น ฐานชั้นบนเตี้ยกว่าชั้นล่าง ฐานบนสุดรองรับองค์ระฆังขนาดเล็ก เหนือองค์ระฆังขึ้นไปเป็นปล้องโถงปัลลียอดและมีฉัตรกั้นอยู่ส่วนบนสุด รอบองค์เจดีย์มีรั้วปูนเตี้ย ๆ กั้นเป็นขอบเขตรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีประตูทางเข้า - ออก 1 ประตูทางด้านทิศใต้และมีแท่นบูชาทั้งสี่ทิศ

ซุ้มโขง เป็นซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าวิหาร ลักษณะเป็นซุ้มประตูทรงปราสาทสกุลช่างลำปาง ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นที่ตัวอาคารเป็นลายบัวคอเสื้อ ลายประจายามและลายบัวเชิงล่าง

และชั้นหลังคาตกแต่งด้วยปูนปั้นรูปพญานาค รูปหงส์ รูปตัวหงา ลายพันธุ์พฤกษา ด้านข้างประตูทั้งสองมีรูปกนิษฐาแบบปูนปั้นประดับอยู่ ส่วนหน้าบันทำเป็นลายปูนปั้นแบบปูนปั้นและตกแต่งด้วยภาพเขียนสี ลักษณะเด่นของซุ้มโง่งที่วัดไพล่หินที่แปลกกว่าซุ้มโง่งที่วัดอื่นคือการประดับชั้นหลังคาด้วยรูปสัตว์ที่ทำด้วยดินเผาเคลือบ

โบสถ์ ตั้งอยู่ภายในเขตพุทธาวาสที่มุมกำแพงด้านตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นโบสถ์ขนาดเล็กแบบเปิดโล่ง กว้าง 3 เมตร ยาว 5 เมตรเศษ หันด้านหน้าออกไปทางทิศตะวันตก พระอุทตมะอารามะธิบตีและเจ้าหลวงบุญวาทย์วงศ์มานิตย์ เจ้าผู้ครองเมืองลำปางองค์สุดท้ายเป็นประธานสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2459 (จ.ศ. 1278) รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบยุคหลังสร้างเป็นอาคารโถงมีผนังกันด้านหลัง มีราวลูกกรงไม้กันเสีย ๆ ล้อมรอบ ส่วนพื้นยกสูงขึ้นเล็กน้อย หน้าบันเป็นลายไม้แกะสลักประดับกระจกสีสภาพชำรุด ส่วนของค้ำยันทำเป็น “ นาคตัน ” หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบชยาคาประดับด้วยไม้ฉลุลายซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมกันทั่วไปในเมืองลำปางขณะนั้น

โรงธรรม เป็นอาคารที่อยู่ในเขตสังฆาวาส ใกล้กับประตูทางเข้าด้านทิศใต้ ขนาดตัวอาคารกว้าง 4 เมตร ยาว 10 เมตร พระอุทตมะอารามะธิบตี พร้อมด้วยหนานมณีวรรณ หนานวงศ์ พญาศรีวิเลิศและพญาแสนคำ ร่วมกันสร้างในปี พ.ศ. 2462 (จ.ศ. 1281) เดิมใช้เป็นกุฏิ ปัจจุบันเป็นที่เก็บรักษาคัมภีร์โบราณ โรงธรรมหลังนี้สร้างขึ้นตามแบบแผนกุฏิเก่าที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีจารึกบนแผ่นไม่ว่าสร้างในปี พ.ศ. 2027 จึงเป็นอาคารที่สร้างตามแบบอย่างกุฏิโบราณล้านนา ประดับตกแต่งข้างใต้หน้าบันด้วยแผ่นไม้แกะสลักทำเป็นโค้งคิ้วเป็นลายพันธุ์พฤกษาคงแต่ที่ส่วนกลางและด้านข้างทั้งสองด้าน นอกจากนี้ยังประดับด้วยไม้แกะสลักที่ส่วนนอกตัวอาคารเป็นค้ำยันรองรับชยาคาที่เสานอกอาคารเป็นรูปนาค สิงห์ ม้าประกอบกับลายพันธุ์พฤกษา

โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑวัดไหล่หิน

(ประวัติความเป็นมา การก่อตั้งพิพิธภัณฑและโบราณวัตถุชิ้นสำคัญ)

คณะผู้จัดทำ

พระอธิการทอง อนามโย

พระชัยพร อุตสาโร

พระไพรินทร์ จิรสีโล

นายเกษม ภักตรา

นายกุ่ม วรรณมณี

นายปิ่น ตาวะกะ

นายอินตา อูรา

นายศรีวรรณ ตาวี

นายเมืองแก้ว ครูขยัน

นายมงคล แผ่นคำ

นางสุดา แผ่นคำ

นายไพฑูรย์ เวทการ

นางชุติมา เวทการ

จิรสีโล ภิกขุ

เรียบเรียง

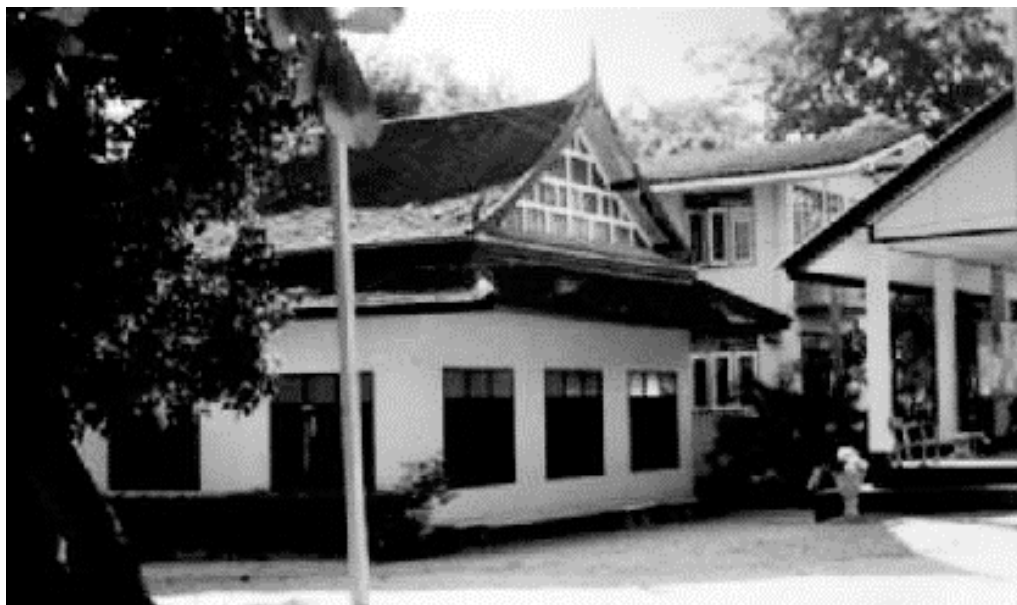
การศึกษาครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ในโครงการวิจัยเรื่อง “ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน ”

มกราคม 2544

โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวง

จิรสีโล ภิกขุ : เรียบเรียง

ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

วัดไหล่หินหลวงเป็นวัดที่มีประวัติความเป็นมาหลายร้อยปี จึงมีอาคารเสนาสนะเก่าแก่หลายยุคสมัยซึ่งยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ไม่มีการซ่อมเปลี่ยนแปลงมากนัก นอกจากจะมีวิหารและซุ้มโจงแบบล้านนาซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวแล้วยังมีพิพิธภัณฑ์ซึ่งเก็บรักษาโบราณวัตถุของมีค่าไว้เป็นจำนวนมากปรากฏเป็นที่อศรรักษ์แก่ผู้ที่ได้มาชื่นชมและยังเป็นที่สนใจของกลุ่มนักวิชาการหลายหน่วยงานที่ได้พากันมาเยี่ยมชมศึกษากันเป็นประจำ

การเก็บรวบรวมสิ่งของที่เป็โบราณวัตถุต่างๆในระยะแรกๆนั้นได้เก็บรวบรวมสิ่งของที่เป็นโบราณวัตถุภายในวัดก่อนเป็นอันดับแรก โดยการริเริ่มของเจ้าอธิการจันทร์ตา จันทรังสี (ปัจจุบันพ่อนานจันทร์ตา อูรา) เป็นผู้นำพระภิกษุสามเณร

เก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่กระจัดกระจายตามกุฏิสงฆ์และศาลาบาตรมารวมไว้เป็นหมวดหมู่ จากนั้นจึงจัดหาตู้มาใส่ของที่เป็ฯนชิ้นเล็กชิ้นน้อย โดยขอบริจาคตู้กระจกจากเจ้าภาพงานศพเพื่อนำมาเก็บโบราณวัตถุที่ได้อรวบรวมไว้

เมื่อได้สนทนากับพ่อหนานจันทร์ตา อูรา ถึงเรื่องการเก็บโบราณวัตถุในสมัยแรกๆที่ท่านได้อรวบรวมเอาไว้และแรงบันดาลใจที่มีในขณะนั้น พ่อหนานจันทร์ตา อูรา ได้กรุณาเล่าให้ฟังว่า เมื่อปี พ.ศ. 2503 ได้ไปศึกษาบาลีไวยากรณ์ ณ วัดสำเภา จังหวัดเชียงใหม่ ในขณะนั้นได้มีโอกาไปทัศนศึกษาที่วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ได้เข้าเยี่ยมชมหอพิพิธภัณฑ์ของวัดซึ่งจัดเก็บโบราณวัตถุไว้มากมาย รู้สึกดีใจที่ได้เห็นของเก่าแก่เหล่านั้น ครั้นเมื่อได้กลับมาจำพรรษาในวัดไหล่หินหลวง ซึ่งขณะนั้นมีเจ้าอธิการแก้ว สุทฺธสโร เป็นเจ้าอาวาส ก็ได้เห็นสิ่งของต่างๆที่เป็นของเก่าๆกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณวัด ยังไม่มีการเก็บรักษาและดูแลเท่าที่ควร บางชิ้นมีพระเณรนำไปใช้หรือไม่กี่นำมาทำเป็นฟืนบ้าง หากเป็นอยู่อย่างนี้สักวันของเก่าๆเหล่านี้ก็จะสูญหายไปจากวัดเป็นแน่ ก็มีความคิดที่จะเก็บรวบรวมไว้เหมือนดังที่ได้เห็นมาเมื่อยังเรียนบาลีอยู่ที่เชียงใหม่ ดังนั้นจึงได้เก็บรวบรวมของเก่าๆมาไว้ในกุฏิด้านหลังของวิหาร จากนั้นก็จัดหาตู้กระจกมาใส่สิ่งของที่รวบรวมได้ ในขณะนั้นก็ยังบังเอิญว่ามีญาติผู้ใหญ่ซึ่งเป็นคุณทวดของท่านเองได้เสียชีวิตลง ท่านเองในฐานะที่เป็นหลานได้ปรึกษากับบรรดาญาติพี่น้องว่าควรทำตู้ไม้ใส่กระจกทั้งสี่ด้านมาใส่โลงศพและทำยอดปราสาทตั้งบนตู้กระจกนั้นเมื่อเสร็จพิธีศพก็นำมาถวายวัดเพื่อจะนำไปใส่ของโบราณที่มีอยู่ เพื่อไม่ให้เสียเวลานำไปเผาทั้ง อีกนัยหนึ่งเพื่อเป็นประโยชน์กับวัดวาสนาก็ออมเป็นผลบุญแก่ผู้วายชนม์ ด้วยเหตุผลดังที่แจ้งให้ทราบแล้วนั้นก็ปรากฏว่าได้ตู้กระจกมาใส่ของเก่าแล้ว 1 ใบ ต่อมาเมื่อมีงานศพอีกก็ได้ขอบริจาคตู้จากเจ้าภาพ ซึ่งก็ได้รับการเห็นชอบจากลูกหลานของผู้ตายเป็นอย่างดี ทำให้มีตู้กระจกเพิ่มขึ้นอีกหลายใบนอกจากนี้ยังได้รับคำแนะนำจากพระมหายมณี พยอมยงค์ (ปัจจุบันคือ ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์) ได้กรุณาให้การชี้แนะทางด้านวิชาการในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ให้เหมาะสมและเป็นที่น่าทศนอย่างยิ่ง และยังได้นำไปคูตัวอย่างการจัดแสดงโบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑ์วัดอื่นๆอีกด้วย

หลังจากที่เจ้าอธิการจันทรธา จันทรังสี ได้ลาสิกขาออกไปแล้ว เจ้าอาวาสองค์ต่อมาเป็นพระศรีวรรณ ตาวิ ก็ได้สืบทอดเจตนารมณ์ของพ่อหนานจันทรธา อูราเพื่อมิให้ของเก่าเหล่านั้นสูญหายไป ทั้งยังได้ขนขวายหาของเก่าจากชาวบ้านนำมาเก็บรักษาไว้ โดยตั้งขบวนแห่เดินทางไปขอบริจาคสิ่งของจากชาวบ้านในหมู่บ้านไหล่หินและหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อวันที่ 13 เม.ย พ.ศ. 2512 พอถึงวันที่ 15-17 เม.ย ซึ่งเป็นวันสงกรานต์ก็ได้จัดแสดงสิ่งของโบราณต่างๆ ที่ได้รับบริจาคมา มีการเขียนชื่อของผู้บริจาคจัดแสดงไว้กับของชิ้นนั้นๆ ด้วย เมื่อชาวบ้านเห็นว่าเป็นประโยชน์กับชุมชนจึงได้บริจาคของเก่าให้แก่ทางวัดเรื่อยมา จนกระทั่งมีพ่อค้าของเก่าจากจังหวัดแพร่มารับซื้อแลกเปลี่ยนของเก่ากับชาวบ้านโดยเสนอราคาที่นับว่าสูงในสมัยนั้นหรือใช้ของใหม่มาแลกเปลี่ยนเอาบ้างแถมเงินใช้อีกก็มี เมื่อมีคนนำเงินมาให้อย่างนี้ก็มีชาวบ้านหลายคนนำเอาของเก่าที่ตนมีอยู่ออกมาขายและแลกเปลี่ยนกับพ่อค้าชาวจังหวัดแพร่ซึ่งตนเองเห็นว่าไม่มีประโยชน์อะไรที่จะถวายเป็นบุญกุศล เงินก็ไม่ได้สูญชาติกว่าได้เงินเยอะดี

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทำให้ข้าวของเครื่องใช้ต่างที่เป็นของเก่า เช่น เครื่องเงิน-เครื่องเงิน-ดาบฝักเงิน-ดาบฝักไม้-เครื่องโลหะต่างๆ ถูกกว้านซื้อไปเป็นจำนวนมาก แต่ก็มีบ้างที่ไม่ได้ขายและไม่ได้บริจาคให้ทางวัด ยังคงเก็บรักษาไว้เป็นมรดกตกทอดให้ ลูกหลานได้เก็บรักษาต่อไป เมื่อมีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นทางวัดจึงได้หยุดขอรับบริจาคของเก่า แต่ถ้าผู้ใดมีจิตศรัทธาจะบริจาคให้กับทางวัดทางวัดก็ได้รับไว้ไม่ขัดข้องประการใด

หลังจากที่เก็บรวบรวมของเก่ามาหลายปีจึงมีของเก่าจำนวนมากที่เก็บรักษาไว้ในกุฏิเก่าด้านหลังวิหาร จนกระทั่งปี พ.ศ. 2515 เกิดเหตุเพลิงไหม้กุฏิดังกล่าว ทั้งพระเถระได้ช่วยกันขนของออกและดับไฟได้ทันเวลาก่อนที่จะถูกเผาผลาญไปกับเหตุอัคคีภัยเมื่อไม่มีที่เก็บรักษา ดังนั้นเพื่อความปลอดภัยจึงได้นำของเก่าทั้งหมดนำไปเก็บรักษาไว้ในกุฏิเก่าทางทิศใต้ซึ่งในขณะนั้นใช้เป็นที่พักอาศัยของภิกษุสามเณร ได้ทำการจัดเก็บสิ่งของต่างๆ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและง่ายแก่การดูแลรักษา ของเก่าเก่าที่มีคุณค่าได้จัดแสดงอยู่ในกุฏิเก่าหรือโรงธรรมในปัจจุบันเป็นเวลาเกือบ 10 ปี ในระยะเวลาที่ผ่านมาก็ได้

รับบริจาคของเก่าเพิ่มเติมอีกเป็นจำนวนมากจนพื้นที่ในกุฏิไม่พอแก่การจัดเก็บอีกต่อไป

ดังนั้นทางวัดโดยการนำของพระอธิการทอง อนามัยและพระชัยพร อัครธรรมาจารย์ ได้ประชุมปรึกษาหารือกับคณะกรรมการ โดยมีมติในที่ประชุมว่าควรสร้าง หอพิพิธภัณฑสถานขึ้นอีกหลังหนึ่ง เพื่อจัดเก็บโบราณวัตถุต่างๆให้เป็นเอกเทศและสะดวกแก่เข้าชมของผู้คนที่สนใจ ด้วยเหตุนี้หอพิพิธภัณฑสถานหลังใหม่จึงได้สร้างขึ้นในทางทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ของเขตพุทธาวาสหรือทิศตะวันออกของกุฏิเก่าที่จัดแสดงอยู่เดิม ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 พระอธิการทอง อนามัยและพระชัยพร อัครธรรมาจารย์เป็น ประธานฝ่ายสงฆ์ นายศรีวรรณ ตาวิ อดีตเจ้าอธิการศรีวรรณผู้ใหญ่น้ำโหล่นและ คณะกรรมการเป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ โดยมีคุณพ่อประจวบ คุณแม่จันทร์ฟอง สุวัณณะภิกษุ เป็นประธานอุปถัมภ์ในการก่อสร้างหอพิพิธภัณฑสถานเสร็จสมบูรณ์และได้ นรอนสมโภชเมื่อ พ.ศ. 2532 ใช้ชื่อว่า “ หอพิพิธภัณฑสถานด้านนาสุวัณณะภิกษุศรัทธา สามัคคี ”

หลังเสร็จงานฉลองสมโภชแล้วก็ทำการขนย้ายตู้และของเก่ามาจัดแสดงในหอ พิพิธภัณฑสถานหลังใหม่ ทำการจัดวางให้เป็นระเบียบเรียบร้อยง่ายแก่การดูแลรักษาและ การเข้าชม สิ่งของต่างๆที่มีผู้บริจาคในเวลาต่อมาก็ได้เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีและก็เป็น ที่น่ายินดีอย่างยิ่งที่พิพิธภัณฑสถานวัดโหล่นได้เป็นที่สนใจและชื่นชมกับความวิริยะ อุตสาหะของผู้มีคุณูปการในการเก็บรักษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการที่ได้รับความสนใจจากกลุ่มคนต่างๆนี้ทางเจ้าอาวาสและคณะกรรมการจึงได้ปรึกษากันอีกครั้ง เพื่อขอความเห็นจากที่ประชุมว่าควรที่จะนำเอาพระเจ้าแก้ว-พระทองคำ-เงิน ตลอดจน พระพุทธรูปเก่าแก่ต่างๆและของมีค่าอีกหลายชิ้นที่เก็บไว้นั้นนำเอาออกมาจัดไว้ใน หอพิพิธภัณฑสถานหรือไม่และควรทำอย่างไรเพื่อให้ปลอดภัยมากที่สุด มติในที่ประชุมก็ ลงความเห็นให้นำของมีค่าต่างๆนั้นมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานได้แต่ต้องทำกรงเหล็ก ล้อมรอบทั้งสี่ทิศเพื่อความปลอดภัยและในขณะนั้น ได้มีผู้มีจิตศรัทธาจะบริจาคในการ ทำกรงเหล็กโดยจัดเป็นคณะผ้าป่าสามัคคีรวมญาติมิตร มีนายสนั่น เค้นแก้วพร้อมด้วย ญาติๆ บริจาคทรัพย์เป็นผ้าป่าสามัคคีนำมาถวายเพื่อทำกรงเหล็กในหอพิพิธภัณฑ

เมื่อได้ทุนทรัพย์และได้ทำกรงเหล็กขึ้น 2 ชั้น จัดซื้อตู้กระจกอีก 4 หลัง เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้วก็ทำการตรวจเช็คของมีค่าต่างๆที่จะนำมาจัดไว้ในกรงเหล็กเพื่อความแน่นอนและโปร่งใสต่อคณะกรรมการและผู้นำหมู่บ้านที่มาร่วมประชุมเป็นสักขีพยาน เมื่อวันที่ 10 เม.ย พ.ศ.2537 เสร็จสิ้นการสำรวจและทำเครื่องหมายแล้วก็นำไปจัดใส่ตู้กระจกซึ่งล้อมรอบด้วยลูกกรงเหล็ก 1 ชั้น ดังปรากฏแก่ผู้ที่ได้มาเยี่ยมชมจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันทางวัดได้เก็บรักษาโบราณวัตถุไว้ในพิพิธภัณฑสถานเป็นจำนวนมากมายนับพันชิ้นมีทั้งเครื่องเงิน-เครื่องมือเครื่องใช้-เครื่องประดับ-เครื่องราง-เครื่องดนตรี รวมทั้งพระพุทธรูปเก่าแก่ เช่น พระเจ้าแก้วมหาลิล-พระพุทธรูปยรัตน-พระพุทธรูปวิฑูรไอศวร-พระพุทธรูปทองคำ-เงินและพระพุทธรูปต่างยุคสมัยอีกมากมาย

โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานวัดไหล่หินหลวง

ที่วัดไหล่หินได้มีการเก็บรักษาโบราณวัตถุไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นสมบัติของวัดที่เป็นมรดกตกทอดมาและที่เป็นสิ่งของของชาวบ้านที่ได้นำมาบริจาคให้วัด ชาวบ้านผู้มีความรักและหวงแหนสมบัติอันมีค่าของชุมชนที่เกรงว่าจะเกิดการสูญหาย จึงได้ร่วมกันสร้างพิพิธภัณฑสถานและรวบรวมสิ่งของมาจัดเก็บรักษาไว้ โบราณวัตถุดังกล่าวมีทั้งที่เป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรม เครื่องใช้ของชาวบ้าน เครื่องรางของขลัง เครื่องดนตรีและชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมต่าง ๆ โบราณวัตถุเหล่านี้นอกจากเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมของชุมชนแห่งนี้ในอดีตแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงชาติพันธุ์ ความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา ตลอดจนความสามารถของช่างในการสร้างสรรค์สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ได้อย่างงดงามและเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย

พระพุทธรูปและเครื่องรางของขลัง ได้แก่ พระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปเงิน ผ้ายันต์ใช้เป็นผ้าพันศีรษะ เสื้อ ผ้าคาดเอว มีการลงอักขระเลขยันต์ เพื่อให้อยู่ยงคงกระพันคุ้มครองผู้สวมใส่ให้พ้นภัยต่างๆและยังมีตะกรุด ลูกประคำ พระเครื่อง ฯลฯ ทั้งหมดเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน

เครื่องใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ เครื่องสักการะหรือสิ่งที่ใช้ประกอบกับเครื่องบูชาต่าง ๆ จุดประสงค์เพื่อบูชาพระรัตนตรัย เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่เราและญาติพี่น้องที่เสียชีวิต สิ่งของบางอย่างยังคงใช้กันอยู่ในพิธีกรรมต่างๆ ในปัจจุบัน แต่บางอย่างก็ได้เลิกใช้กันแล้ว สิ่งของเหล่านี้ส่วนมากเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานของวัดและมีบางส่วนที่เก็บรักษาไว้ในที่โรงธรรม ศาลาการเปรียญและวิหาร เครื่องใช้ในพิธีกรรมที่พบมีทองคำ ขันแก้วทั้งสาม ขันดอก ธรรมาสันโบราณ ค้างธรรม พระธรรม คัมภีร์ หีบธรรม บัญชักรธรรม พระเจ้าแก้ว ชุ่มพระเจ้าแก้ว เสาเตียงงง ตาลปัตร หอสร่งน้ำ กันเค็ม พระแสง ฯลฯ

เครื่องใช้พระสงฆ์ ได้แก่ เสาเตียงงง และกระปุกน้ำชา

เครื่องใช้ทั่วไป ได้แก่ สิ่งของที่ชาวบ้านในอดีตใช้ในชีวิตประจำวัน มีทั้งที่เป็นของใช้ในงานอาชีพ การค้าขาย เครื่องประดับ เป็นต้น สิ่งของที่อยู่ในวัดเป็นของที่ได้จากการบริจาค ทั้งที่ขอรับบริจาคและชาวบ้านนำมาบริจาคเอง เครื่องใช้ในครัวเรือนที่เก็บรักษาไว้ทั้งหมดอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน ได้แก่ มะหิ้ง จาม สอก เคงปิ่นมา กระบอก เครื่องมือ เปียฝ้าย โคมไฟ เสียม ปุง ครก ค้างชะง้า ขันโตก แฉ็บ เอ็บ อุบ อับ เส้า หมวกจิก มูยาคง บอกล่า บักหมาก มีดยับ ออมปุ่น ตัวเป้ง เงินลาดฮ้อย เงินท็อก เงินท็อกหลังโล่ กำไล สร้อยคอ ฯลฯ

เครื่องดนตรี ในพิพิธภัณฑสถานของวัดมีเครื่องดนตรีประเภทกลอง ฆ้อง และฉาบ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ กลองแหว ” “ กลองอ้อย ” “ กลองปะหลดปัด ” “ ก้อง ” และ “ ลั่ว ” เครื่องดนตรีเหล่านี้จะนำออกไปเล่นกันในพิธีสงกรานต์ในวันสงกรานต์

พระพุทธรูปและเครื่องรางของขลัง

พระพุทธรูปทองคำ

พระพุทธรูปด้วยแผ่นทองคำ หน้าตักกว้าง 4.3 ซม. สูงจากฐานถึงเศียร 9.1 ซม. ศิลปะล้านนาผสมผสานกับศิลปะอยุธยา มีจารึกอักษรล้านนาระบุ ปี ศักราช ในการสร้างว่า จุลศักราชได้ 1286 ตัว ปี กาบใจ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2467 ปีชวด สัมฤทธิศก

พระพุทธรูปด้วยแผ่นทองคำ หน้าตักกว้าง 4.2 ซม. ศิลปะล้านนาอยุธยา มี
อักษรล้านนาจ๋ริก ปีศักราช ในการสร้างว่า จุลศักราชได้ 1239 ตั้ว ปีเรวายยี ซึ่งตรง
กับ พ.ศ. ปีขาล อัฐศก

พระพุทธรูปด้วยแผ่นทองคำ หน้าตักกว้าง 2.5 ซม. สูง 8.5 ซม. ศิลปะช่างพื้นบ้าน สันนิษฐานว่า พระพุทธรูปองค์นี้คงเป็นฝีมือของผู้ถวายเองหรืออาจเป็นช่างในหมู่บ้าน ไม่ใช่ช่างพระพุทธรูปทองโดยตรง ไม่ปรากฏ ปีศักราช ในการสร้างว่า มีเพียงข้อความว่า “คำชูศาสนา ครุบาทำวี่ตีนธรรมเจ้า” จารึกอยู่ด้านหลัง คงจะก่อน พ.ศ. 2390 เนื่องจากครุบาทำวี่ตีนธรรมองค์วิเศษ ได้มรณภาพในปี 2390 ตามข้อความจารึกบนฐานพระซึ่งหมายถึง การนำมาถวายไว้กับวัดในสมัยที่ครุบาทำวี่ตีนธรรมเจ้าเป็นเจ้าอาวาสนั่นเอง

รูปแกะสลักครุฑามหาป้า

แกะสลักจากหินรัตนชาติสีน้ำผึ้ง ศิลปะล้านนาอายุประมาณ 300 ปี ในสมัยที่เจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงมีความเลื่อมใสศรัทธาในจริยวัตรปฏิบัติของครุฑามหาป้าเกสรปัญญา ได้เสด็จมาสร้างวิหารถวาย ณ วัดไหล่หิน และได้ถวายรูปแกะสลักองค์นี้พร้อมกับพระพุทธรูป ซึ่งแกะสลักจากหินรัตนชาติ คือ มหานิล บุษราคัม ไพฑูรย์ และเพชรดาแมว 2 เม็ด ลูกแก้วกลมใส 1 ลูก เงินทองและของมีค่าอื่นอีกมากมายถวายเป็นเครื่องสักการะบูชา

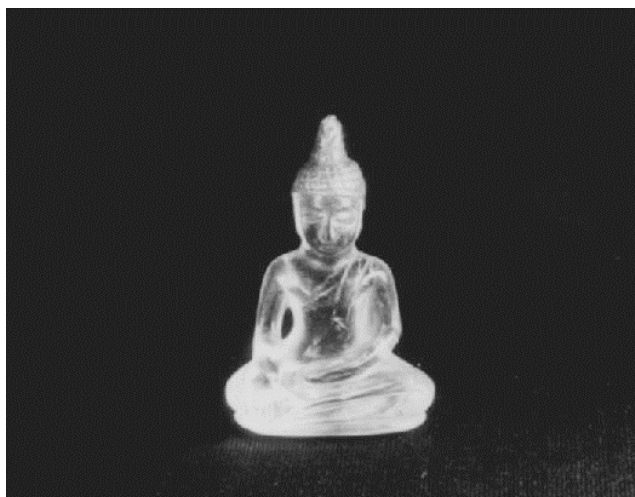
พระเจ้าแก้วมหานิล

พระพุทธรูปปางสมาธิ หน้าตักกว้าง 3.2 ซม. สูง 5.5 ซม. 1 องค์ หน้าตักกว้าง 2 ซม. สูง 3.1 ซม. 1 องค์ แกะสลักจากหินรัตนชาติ สีดำนิล ศิลปะล้านนา เชียงแสน ปางสมาธิขัดราบ พระพักตร์รูปไข่ พระเนตรปิด พระขนงเป็นเส้นหนาโค้ง พระนาสิกใหญ่ ไม่ปรากฏเส้นไรพระสก ขมวดเกสาเล็ก รูปบัวตูม พระวรกายเพรียวบาง มีชฎาทองคำสำหรับสวมพระเศียร 1 ใบ เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านนาเชียงแสนที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะสุโขทัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21

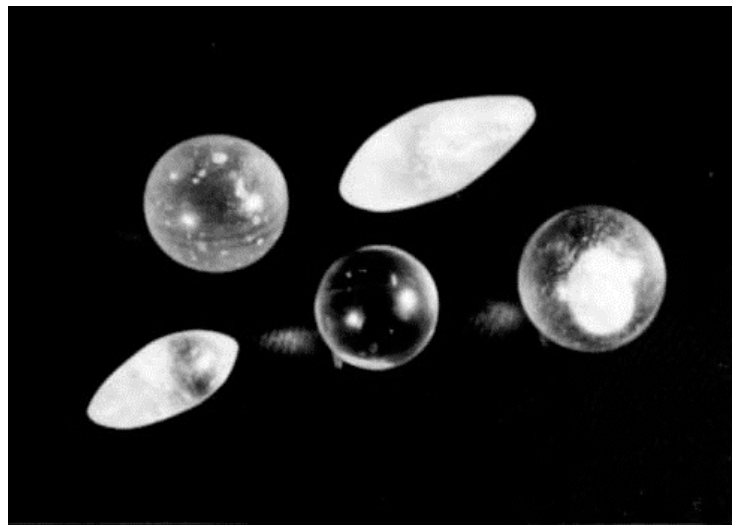
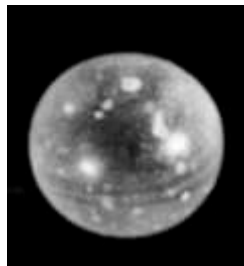
พระเจ้าแก้วเสด็จมณิ

พระรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 4 ซม. สูง 5.8 ซม. แกะสลักจากหินรัตนชาติ แก้วพลีกลีไสแจ้ว ศิลปะล้านนาเชียงแสน ประทับนั่งขัดราบ พระพักตร์รูปไข่ก่อนข้างกลมเล็กน้อย พระเนตรเปิด พระขนงเป็นเส้นบางโค้ง พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์แย้ม ไม่ปรากฏแนวเส้นพระนาสิก ขมวดพระเกศาเล็กรูปบัวตูม มีชฎาทองคำสำหรับสวมพระเศียร 1 ใบ พระวรกายอวบอ้วน เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านนาเชียงแสนที่ได้รับอิทธิพลของสุโขทัย ฝีมือแกะสลักคนละช่าง กับ 3 องค์ข้างต้นแต่ในยุคสมัยเดียวกัน ราวพุทธศตวรรษที่ 20-22 การแกะสลักหินรัตนชาติที่เป็นนิยมากในล้านนา เชียงแสน พุกาม เนื่องจากเป็นของมีค่า มีสีอันสวยงาม หากเป็นพระพุทธรูปที่แกะสลักจากหินสีเขียวหรือมรกตก็ยังเป็นของสำคัญที่ประมาณค่าไม่ได้ เพราะหินสีเขียวขนาดใหญ่พอที่แกะสลักพระพุทธรูปหน้าตักกว้างตั้งแต่ 1 นิ้วขึ้นไปนับว่าหายากที่สุด อย่างไรก็ตามก็ดีพระเจ้าแก้วยังเป็นพระพุทธรูปที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าในอดีต

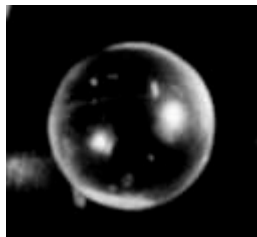
แก้วไขว้

เป็นรูปแก้วกลมใสขนาดเส้นรอบวง 9.5 ซม. ตามตำนานกล่าวว่า ท่านครูบาทนมหาปาเจ้าเกษรปัญญาได้มาจากในรังของนกเหยี่ยวร้าง เมื่อครั้งปฏิบัติธรรมกรรมฐานเจริญสมาธิภาวนาในถ้ำบนดอยฮางฮ้าง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือไป 3 ก.ม. ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลบ้านใหม่พัฒนา

ลูกแก้วกลมใส

ลูกแก้วขนาดเส้นรอบวง 11 ซม. สันนิษฐานว่า เป็นลูกแก้วที่เจ้าเมืองเชียงตุง นำมาถวายแด่ครูบามหาป่าเจ้าเกสรปัญญา เมื่อ 300 กว่าปีที่แล้ว ซึ่งอาจเป็นคราวเดียวกันกับการสร้างวิหารถวายใน พ.ศ. 2226 ก็เป็นไปได้ (ข้อมูลนี้ยังไม่ปรากฏแน่ชัด)

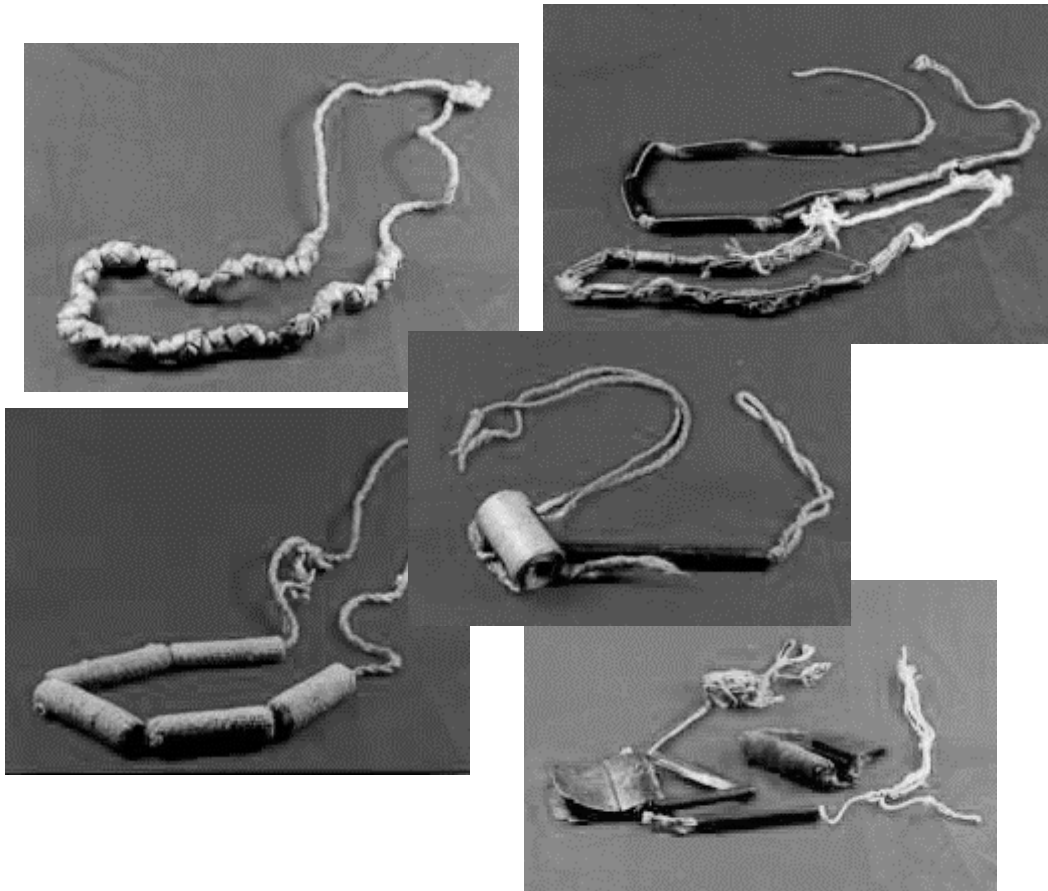
เพชรตาแมว

แก้วหัวแหวนกลมแบน กลางนูนหลังเบี้ย วรรณะสีแดงเมื่อดู มีประกายใส สะท้อนพาดเป็นเส้นอยู่ตรงกลางเม็ดทั้ง 2 ด้าน ความกว้าง 1 ซม. เรียกตามท้องถิ่นว่า “แก้วก้อ” (เมล็ดในผลทับทิม) จัดอยู่ในประเภทอัญมณีที่หายากและมีราคาแพง เนื่องจากมีประกายใสสะท้อนแสง สามารถกลิ้งกลอกไปมาได้ตามจังหวะการเคลื่อนไหว และหายากกว่าอัญมณีชนิดอื่นนอกจากเพชร

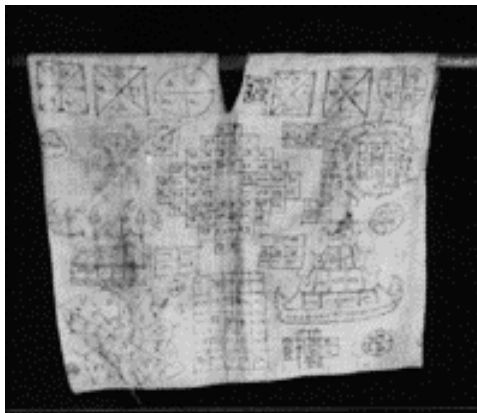
ยันต์ (ตะกรุด)

ยันต์หรือตะกรุด มีหลายประเภท คือ *ยันต์ข่วยปู* *ยันต์พะหุงโดน* *ยันต์อ้อม* *ยันต์หนีบ* สำหรับใช้ป้องกันตัวและเมตตามหานิยม ทำด้วยแผ่นทองแดง เมื่อจารอักษรเลขยันต์ แล้วม้วนแผ่นทองแดงใช้เป็นแท่งกลมให้ด้ายฝั้นเป็นสายและขอดสายเชือกเป็นปมๆ เรียกว่า *ขอดสมอ* ยันต์บางเส้นนิยมถักด้วยเส้นลาย หรือลาย 1 บ้าง ลาย 2 บ้าง บางทีอาจใช้รักลงทับด้ายถักเพื่อยึดเส้นด้ายหรือไม่ก็ใช้ครึ่งหุ้มหลอดยันต์แทนการถักด้าย

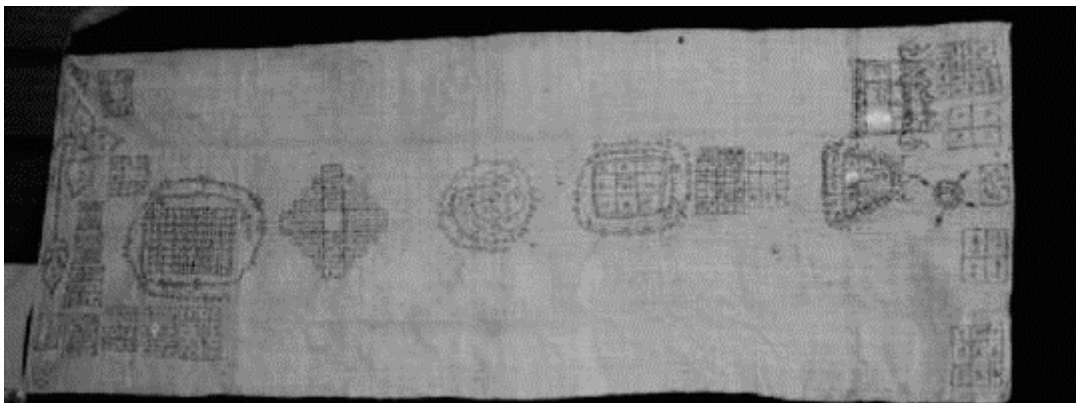

เสื้อยันต์และผ้าโพกหัว

เสื้อยันต์และผ้าโพกหัวทำด้วยผ้าทอพื้นเมืองตัดเป็นเสื้อลงอักขระด้วยน้ำหมึกสีดำ ส่วนมากเป็นยันต์ขำม-กง เช่น พะหุง– ผาลาเหล็ก - เวียงเสนเหล็ก – กระตู้ 7 แบก สำหรับสวมใส่เพื่อป้องกันตัว ส่วนผ้าโพกหัวนั้นใช้อักขระเลขยันต์ชนิดเดียวกัน เพียงแต่ผ้าโพกหัวนั้นทำเป็นผืนยาวประมาณ 1 เมตรครึ่ง กว้าง 15 นิ้ว

เสื้อยันต์

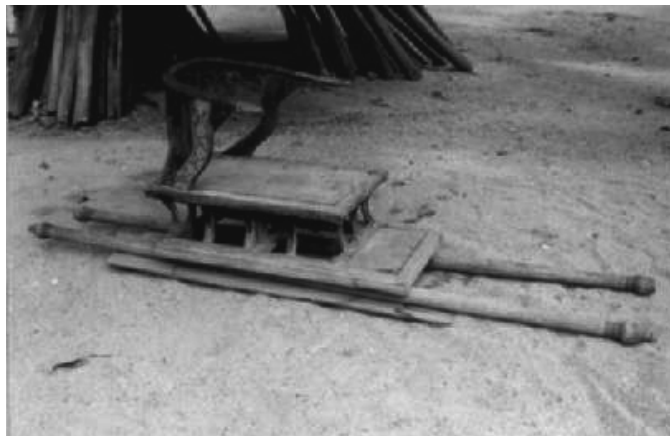

ผ้าโพกหัว

เครื่องใช้พระสงฆ์

เสลี่ยงกง

เสลี่ยงกงของครูบามหาป่าเจ้าเกษรปัญญา เพราะสังเกตได้จากด้านหลังมีการแกะสลักรูปตัวมอม 3 ตัว ทำอุตรวัตรรอบคอกจันทร์ รูปทรงศิลปะแบบล้านนาผสมจีน คือช่วงฐานที่นั้งเป็นล้านนา ส่วนที่พนักพิงรูปวงรีเรียกว่ากงเป็นศิลปะของจีนและเนื่องจากเป็นอาสนะเฉพาะของครูบามหาป่าจึงไม่มีใครนำมาใช้งาน แต่ได้ทำขึ้นอีกหนึ่งหลังลักษณะคล้ายกัน ต่างแต่ลายแกะด้านหลังเท่านั้น ทั้งสองชิ้นไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง

กระปุกน้ำชา

กระปุกพักน้ำชาทำด้วยโลหะเงิน ศิลปะจีน ใช้สำหรับพักน้ำชา อายุประมาณ 80 ปี

เครื่องใช้ในพิธีกรรม

หอสงฆ์พระพุทธรูป

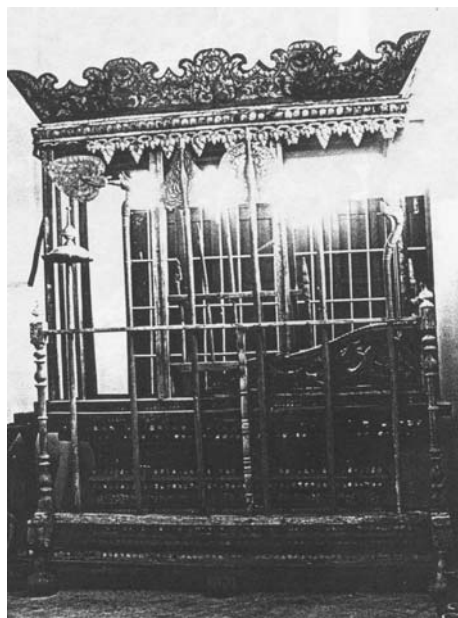
หอสงฆ์พระพุทธรูปสร้างด้วยไม้สักลงรักปิดทอง หลังคาทำด้วยไม้ไผ่สานลงรัก มีรูปลายกนกสีแดง รูปแบบศิลปะล้านนา ขนาดความกว้าง 77 ซม. ยาว 115 ซม. ความสูง 224 ซม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2366 มีแผ่นไม้จารึกข้อความความว่า “ โภคสนำ กัมโพชชะขรอมภิไธย ไทยภาษาว่าปีกาบสันตักกะได้ 1185 ตัว มหามูลศรัทธาผู้ข้าตั้งหลายผาณา ขอเป็นอรหันตาเอตธคา ตนอันประเสริฐ อย่าคลาดคลา แม้นบได้เถิงเถิงยังได้ถ้วนเดียวไปมา ขอหื้อเตวดานำเอาผู้ข้าตั้งหลายไปเกิดในตระกูลอันประเสริฐล้ำเลิศราชพราหมณา จบไอรเพทร์เป็นที่สักเสขแก่คนตั้งหลาย หอพระเจ้าหลันี้เลี้ยงนํ้ารัก 4 บอ กหาง 7 เล่ม ค่า 1200 ปลาย 15 บาท สัพพะจุดเป็นเงิน 900 บาท แล ”

อาสนะไม้

อาสนะเป็นชนิดไม้ลงรักปิดทองมีลายชุดเป็นรูปนางนกหรือกนิษฐางส่วนที่เรียกว่า “ **ปากกระบาน** ” รูปทรงศิลปะแบบล้านนา อาจใช้รูปทรงธรรมมาสน์ในวิหารมาเป็นแม่แบบในการสร้างอาสนะขึ้นนี้ก็ว่าได้ เพราะมีโครงสร้างเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานเป็นเอวชัน ด้านบนผายออก ขนาดความกว้าง 120 ซม. ยาว 212 ซม. สูง 274 ซม. ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง สันนิษฐานว่าอาจอยู่ในช่วง พ.ศ.2226 เมื่อคราวสร้างวิหารเพราะการฉลองสมโภชพระพุทธรูปใหม่นั้นต้องมีอาสนะสำหรับวางเครื่องอัฐบริขารและข้าวมธุปายาสเป็นเครื่องประกอบในพิธีและไว้สำหรับเครื่องสักการะในโอกาสที่วัดมีงานประเพณีประจำปี

ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าเป็นปากกระบานที่ใช้บรรจุศพพระมหาเถรปัญญาญ เนื่องจากในชุมชนแถบนี้ปากกระบานจะทำขึ้นเพื่อเก็บศพเท่านั้น บางทีจะใส่ยอดซึ่งเรียกกันว่า ปราสาท ส่วนจะมีอยู่กี่ยอดก็ขึ้นนั้นก็ขึ้นอยู่กับสมณศักดิ์หรือสถานะของผู้ตาย การเผาศพจะเผาแต่ยอดส่วนปากกระบานจะเก็บไว้ใช้ต่อไป

ตุงกระด้าง

ตุงกระด้าง มีความหมายถึง ธง สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา ทำด้วยไม้สักแกะสลักรูปนาคเป็นเครื่องประกอบการตกแต่งช่วงบน มีการเจาะพื้นไม้แบ่งเป็นช่องซ้อนกันเป็นชั้นเพื่อติดพระพิมพ์ คำว่าตุงกระด้างมีความหมายว่าตุงที่แข็ง ไม้พลั่วไหวเคลื่อนที่ไม่ได้ หรืออยู่กับที่ เมื่อก่อนคงประดับในวิหาร มีขนาดความสูง 250 ซม. กว้าง 64 ซม. ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง

ซุ้มพระพิมพ์ (แฉกพระพิมพ์)

ซุ้มพระพิมพ์สำหรับติดพระพิมพ์ปางต่างๆ ทำด้วยไม้ลงรักปิดทอง ศิลปะแบบล้านนา ทำเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลายแหลม ขนาดความกว้าง 43 ซม สูง 96 ซม ไม่จัดเข้าในพิธีกรรมใด คงทำขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา

วิหารพระอุปคุต

วิหารอุปคุตเป็นวิหารขนาดเล็กมีเสาเดียวรองรับตัวโครงสร้าง รูปทรงศิลปะแบบล้านนา มีเครื่องประกอบหลังคาตามรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนา คือ ช่อฟ้า-กาบจั่ว-ของปี-หางหงส์ หลังคาทำด้วยไม้เป็นเล็กๆเรียกว่า “ *แป้นเก็ด* ” เมื่อก่อนอยู่ในวิหารด้านข้างรูปปั้นครูบามหาป่าสำหรับประดิษฐานพระอุปคุต ซึ่งเปรียบเสมือนห่อพระภูมิของวัด ดังนั้นวัดเก่าๆที่ไม่มีศาลเสี้ยววัดก็เนื่องด้วยว่ามีห่อพระอุปคุตรักษาอยู่แล้ว ห่ออุปคุตหลังนี้มีขนาดความกว้าง 27 ซม สูง 170 ซม

ทองคำ

ทองคำเป็นอาสนะชนิดหนึ่ง ศิลปะแบบล้านนา กว้าง 103 ซม. ยาว 220 ซม. สูง 256 ซม. สร้างด้วยไม้ลงรักปิดทองเป็นลวดลายกนกในส่วนปากกระบาน มีน้ำย้อยรอบเชิงหัว-เสาทำด้วยไม้ปิดทอง ฐานเป็นรูปแอวขัน มีห่วงสำหรับสอดคานหาม ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นคราวเดียวกับวิหารคือ พ.ศ. 2226 เพราะการฉลองสมโภชพระพุทธรูปใหม่นั้นต้องมีทองคำสำหรับวางเครื่องสูงคำ ปัดป้าว-จ้าวมอญหรือเครื่องทรงกษัตริย์ประกอบด้วยปัดป้าว-จ้าวมอญ-ละแ-บังวัน-กระบอง

มณฑปพระเจ้าแก้ว

มณฑปรูปทรงปราสาทขอมแหลมมีฉัตร 3 ชั้น ประดับบนยอดช่ม สร้างด้วยไม้ลงรักปิดทองพื้นชาดทึบ สามารถยกช่วงบนคือส่วนที่มีรูปเทพนมออกได้เพื่อลั่นदानประตูละมีสลักทั้ง 4 ด้าน เพื่อยึดมิให้ยกส่วนยอดออกได้ รูปทรงศิลปะแบบล้านนา กว้าง 66 ซม สูง 286 ซม มีจารึกเป็นอักษรล้านนาข้อความว่า สร้างปีกาบสัน จศ. 1246 ตานปีดับเล่า จ.ศ 1247 แล เมื่อก่อนใช้สำหรับเก็บรักษาพระเจ้าแก้ว-พระทองคำ-เงิน

วิหารไม้จำลอง

วิหารไม้จำลอง ศิลปะพื้นบ้านล้านนา มีองค์ประกอบของเครื่องไม้ประดับตามแบบโครงสร้างวิหารล้านนา คือ ชุ่มประตู่ หน้าบ้าน ป้านลม กาบจว้าย ของปี่ช่อฟ้า อายุประมาณ 100 - 150 ปี

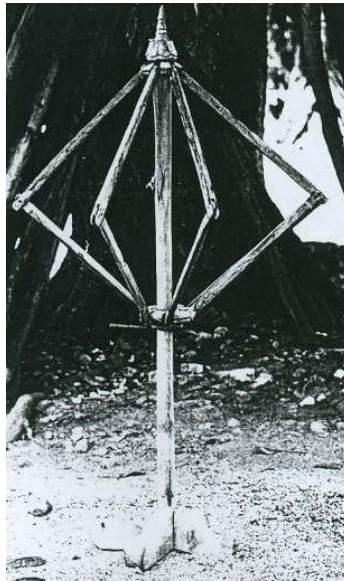
ซุ้มพระเจ้าชีวิต

ซุ้มพระเจ้าชีวิต ศิลปะล้านนา รูปทรงมณฑปสี่เหลี่ยม ใช้สำหรับประดิษฐาน
พระพุทธรูปขนาดเล็ก อายุประมาณ 80 – 100 ปี

* ก้นเดิม

ก้นเดิมคือโครงไม้ลักษณะคล้ายร่มมีเชือกสอดเป็นชั้นๆ โดยรอบสำหรับห้อย พวงห่อพริก-เกลือ-กระเทียม บางแห่งเรียกว่าต้นกบปีหรือกัลปพฤกษ์ จะใช้ในงาน ประเพณีประจำปี คือ การถวายข้าวใหม่-สงกรานต์-ประเพณีเดือน8-เข้า-ออกพรรษา ในงานดังกล่าวชาวบ้านจะนำพริก-เกลือ-กระเทียมหรือของแห้งต่างๆร้อยเป็นพวง มาผูกติดกับเชือกของก้นเดิม จะผูกกันจนเต็มคูสวงาม ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นการถวายอุทิศ ให้บรรพบุรุษผู้สร้างวัด และมีคตินิยมว่าเมื่อเสร็จพิธีทางศาสนาแล้วหากนำเอาพวงพริก ฯลฯ ไปห้อยติดต้นผลไม้จะทำให้ออกลูกดก อีกประการหนึ่ง คือ ในสมัยก่อน เมื่อใดมีคนตายเมาก็ฝังในวันนั้นเลยแล้วค่อยทำบุญที่หลังและนิยมนำมาทำบุญที่วัด โดยทำในวิหาร เจ้าภาพจะนำก้นเดิมมาตั้งหน้าพระประธานแล้วนำพริก ฯลฯ มาผูกติดก้นเดิมจำนวนเท่าอายุของผู้ตาย แล้วถวายพร้อมเครื่องไทยทานอื่นๆ

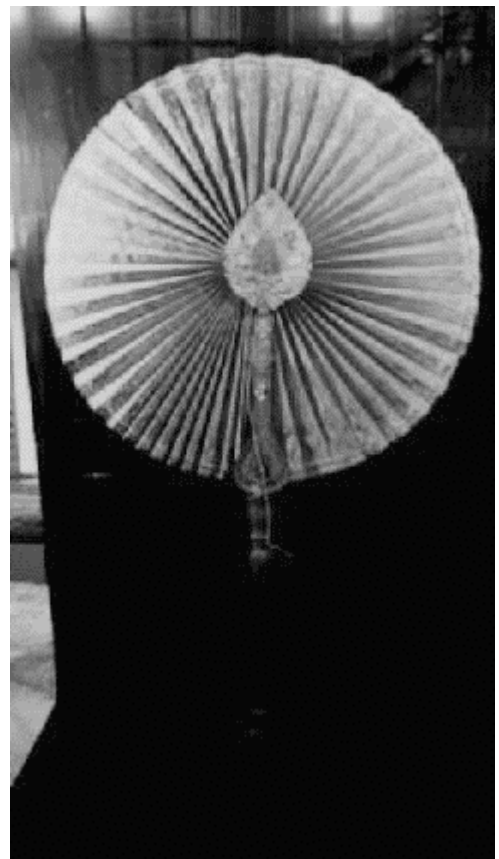
คัมภีร์ใบลาน

คัมภีร์ใบลานมีอายุเก่าแก่ 529 ปีกับปี่นี้ประกอบด้วย 3 เรื่องคือ ดึงสนิบาท-กุส
 ราช-โสมขันทชาดก ทั้ง 3 เรื่องพระญาณรังษีจารเมื่อ พ.ศ 2014 จ.ศ 833 เป็นคัมภีร์ใบ
 ลานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย เป็นอันดับ 2 ของโลก คัมภีร์ดึงสนิบาท มีอยู่ 30
 เรื่องเพราะ **ดึงส** แปลว่า **30 นิบาต** แปลว่า **เรื่อง** ดึงสนิบาทจัดอยู่ในพระสุตันตปิฎก
 ขุททกนิกาย ขนาดหน้าลาน 5 บรรทัด ความยาว 48 ซม. สรรดละในคัมภีร์จะเน้นเรื่อง
 การรักษาอุโบสถศีล อานิสงส์ของการรักษาศีลและอุโบสถศีล ซึ่งพระพุทธรองค์ทรงยก
 พระเจ้าพรหมทัตเป็นปฐมเหตุตั้งข้อความในบางตอนว่า “ **อดีตกาลพาราณสียัง**
พรหมะทัตโต รัมเมนรัชชัง กาโรน โต สัทธโ อโหสิ ” แปลว่า ในอดีตกาลพระเจ้าพรหมทัตต์
 ทรงครองราช ณ เมืองพาราณสี ทรงเป็นพระราชผู้ตั้งมั่นในธรรม ลงท้ายหน้าลาน
 ตอนจบว่า **สตัสสะตินิปาตัญญัสสะวันณะนานิฏฐิตา** แปลว่า การพรรณนาเนื้อความแห่ง
 อรรถคาถาชาดก 30 เรื่องจบแล้ว เมื่อศักราชได้ 833

ตาลปัตร

เครื่องบริวารชนิดหนึ่ง ภาษาถิ่นล้านนาเรียกว่า “วี” ด้ามตาลปัตรทำด้วยไม้ แกะสลักเป็นลวดลายต่างๆติดกระจังทั้งสองด้านๆละสองใบ สำหรับโบวี หรือ ตาลปัตร ใช้กระดาสาแผ่นหนายาวประมาณ 1 เมตร กว้าง 20 นิ้ว นำมาพับพลิกกลับไปกลับมาเหมือนพับพัดกระดาส เจาะรูสำหรับร้อยเชือกทั้งสองด้าน ส่วนด้านบนผูกด้วยเชือกติดกับปลายด้ามให้แน่น ด้านล่างใช้เชือกเส้นยาวๆร้อยไว้ เมื่อเวลาจะใช้ก็จับแผ่นไม้ดึงออกเป็นรูปวงกลมมาทาบอีกด้านของด้ามเป็นอันใช้ได้ ตาลปัตร หรือ วี นิยมใช้ในพิธีสวดพุทธาภิเษกหรือสวดเบิกตามประทีป ในประเพณีเดือนยี่เป็ง โดยจะตั้งไว้รอบๆอาสนะเบิก เมื่อพระสงฆ์ตั้งนะโมตัสสะ อุบาสกด้านล่างก็ดึงเชือกกางโบวีออกพร้อมๆกัน จนทึบเพื่อบังสายตาพระสงฆ์ มิให้เกิดความประหม่าตื่นเต้น และสะดวกแก่การนั่งสวดตามถนัด

โอ่งใส่พระเจ้าแก้ว

(ผอบไม้ลังรัก ชาติ ทอง) สำหรับบรรจุพระเจ้าแก้ว พระพุทธรูปองค์สำคัญอีกหลายองค์ด้วยกัน เพื่ออัญเชิญลงหอสงฆ์ในประเพณีสงกรานต์เดือนเมษายนของทุกปี ตัวโอ่ง ใช้ไม้สักกลึงตามรูปทรงที่ต้องการ แล้วคว้านเนื้อไม้ด้านในออกจนบางพอเหมาะ เสร็จแล้วลังรัก ชาติ ทอง หรือเขียนลวดลายเครือเถาร ลายกุศ ลายรดน้ำ ตามความสามารถของช่างฝีมือ โอ่งไม้ลังรักทาชาดในลักษณะนี้เป็นเครื่องเงินของชาวล้านนาโดยเฉพาะ กล่าวคือ มีลักษณะเรียบง่าย ไม้ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นและประดับกระจกหรือแก้วจิ้งโก และส่วนใหญ่ใช้ไม้สักมากลึงมากกว่าที่จะทำด้วยตอกไม้ไผ่ อีกทั้งยังแข็งแรงทนถาวรกว่าเครื่องจักสาน เป็นสำคัญ

ขันแก้วทั้งสาม

พานสำหรับใส่ดอกไม้รูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ในโอกาสที่มีพิธีกรรมทางศาสนาในวัด ยกเว้นงานอวมงคล การใส่ขันแก้วทั้งสามนี้ถือว่าเป็นวัฒนธรรมชาวล้านนาโดยเฉพาะ ไม่ปรากฏว่ามีการใส่ขันแก้วทั้งสามในภูมิภาคอื่น เมื่อชาวบ้านเดินทางมาถึงในศาลาการเปรียญแล้วจะเข้าไปกราบพระประธานในวิหารก่อน จากนั้นก็เข้ามาในศาลาการเปรียญนำดอกไม้รูปเทียนที่เตรียมมาใส่ในขันแก้วทั้งสาม โดยวางดอกไม้รูปเทียนลงที่มุมสามเหลี่ยมของขันซึ่งมีด้วยกันสามมุม แล้วตั้งจิตอธิษฐานให้ได้รับผลานิสงฆ์อันเกิดแต่การบูชาพระรัตนตรัยด้วยดอกไม้รูปเทียนของหอมและมีจิตศรัทธา ยิ่งในพระพุทธศาสนา

ขันเชิง ขันดอก

พานใส่ดอกไม้และเครื่องเซ่นไหว้ของชาวล้านนา เรียกว่า “ขันดอก” มีลักษณะคล้ายจานที่มีฐานสูงขึ้นไป โดยนำท่อนไม้สักมากลึงด้วย “เคียน” โดยจะกลึงสองหรือสามท่อนมาสวมต่อเป็นรูปพาน ทาด้วยยางรักสีดำลงด้วยน้ำหาง (ชาด สีแดง) และตกแต่งด้วยการเขียนลวดลายต่างๆ อาจใช้ทองคำเปลวปิดทับอีกครั้งเพื่อความสวยงามยิ่งขึ้น ลักษณะของขันดอกล้านนานี้ได้รับอิทธิพลมาจาก “จานเชิง” ของจีนและเครื่องเงินของชาวไทยจีน เชียงตุง ขนาดทั่วไปของขันดอกจะสูงประมาณ 10-20 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 นิ้ว ใช้สำหรับใส่ดอกไม้รูปเทียนไปวัดหรือในพิธีกรรมต่างๆ

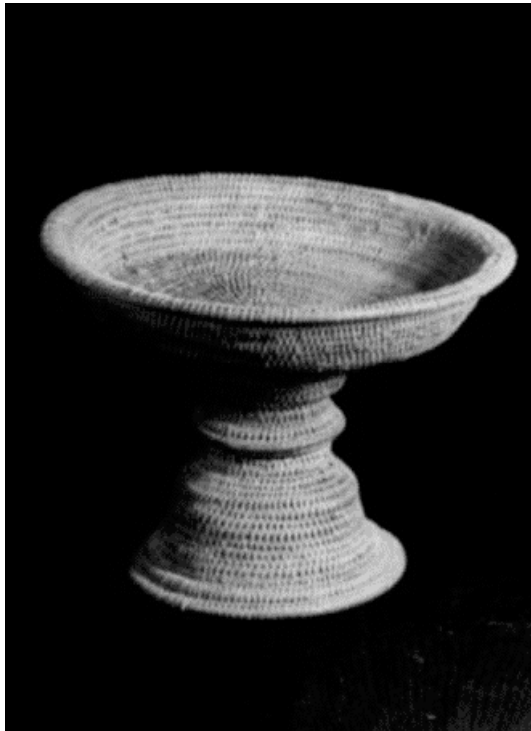
ขันชี่ ขันตื้นถี

ขันดอกของชาวล้านนาชนิดนี้ได้รับรูปแบบและอิทธิพลมาจากขันดอกของชาวไทยจีน เรียกว่า ขันตื้นถี ซึ่งจะมีลักษณะที่เด่นมาก คือ ช่วงที่เชื่อมต่อระหว่างตัวพานกับส่วนฐานนั้นแทนที่จะเป็นไม้กลึงทรงบัวลูกแก้วกลับเป็นไม้กลึงซี่เล็กๆเรียงชิดกันเป็นแถวรอบฐาน และโดยมากแล้วจะทาสีแดงชาดเท่านั้น ไม่นิยมตกแต่งลวดลายประดับเหมือนขันพื้นเมือง ขันชนิดนี้มีความสูงตั้งแต่ 10-15 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10-15 นิ้ว ใช้สำหรับใส่ดอกไม้ธูปเทียนไปวัดหรือในพิธีกรรมต่างๆ

ขันหวาย

พานใส่ดอกไม้รูปเทียนและเครื่องเซ่นไหว้ของชาวล้านนา ขันดอกชนิดนี้จัดว่าเป็นงานศิลปะหัตถกรรมพื้นเมืองโดยแท้ และมีใช้กันก่อนที่จะขันดอกของชาวไทยเงินจะได้รับค่านิยมแพร่หลายในล้านนา การทำขันดอกชนิดนี้จะใช้หวายเส้นเล็กมาขด ชัด ถักเป็นรูปทรงที่ต้องการ ความสวยงามนั้นจะอยู่ที่การถักเส้นหวายเป็นลวดลายต่างๆ เนื่องจากขันประเภทนี้ไม่นิยมตกแต่งด้วยการเขียนสีด้วยรักและชาด หากแต่เป็นความสวยงามที่เกิดจากการถักเส้นหวายเป็นลวดลายต่างๆ แล้วแต่ความชำนาญและรูปทรงปัจจุบันขันหวาย ไม่เป็นที่นิยมและไม่มีให้เห็นมากนัก เพราะขันดอกประเภทเครื่องเงินได้รับความนิยมมากกว่า

เครื่องดนตรี

กลองบูชา

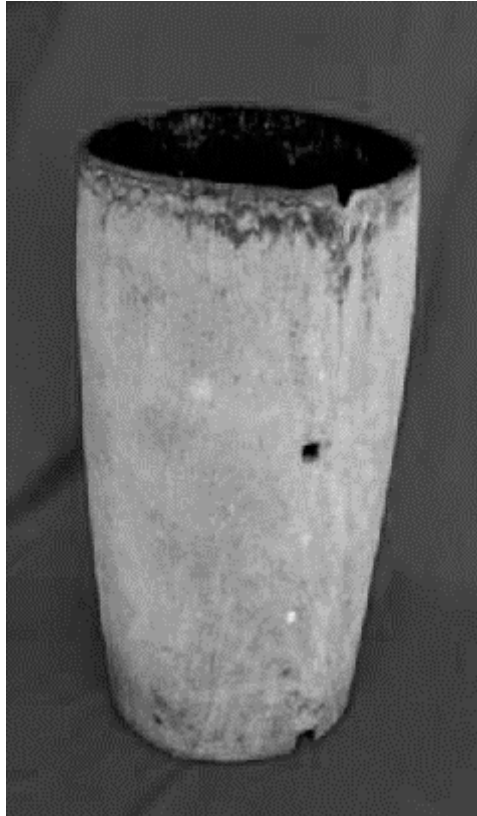
กลองบูชา มีกลอง 4 ลูก คือ กลองใบใหญ่ 1 ลูก ใบเล็ก 3 ลูก การตีกลองนั้น มี 2 แบบ คือ กลองบูชาจะตีในตอนค่ำของวันขึ้น-แรม 7 ค่ำ เพื่อเป็นสัญญาณบอกให้ชาวบ้านรู้ว่าพรุ่งนี้เป็นวันพระ การตีนั้นจะมีเครื่องดนตรีประกอบคือฆ้องใหญ่ 1 ใบ ฆ้องเล็ก 1 ใบ ฉาบ-ฉิ่ง จะตีเป็นทำนอง ต๊ะ ตูบ ต๊ะ ต๊ะ ตูบ ต่าง ๆ และฆ้องใหญ่-เล็ก-ฉาบ-ฉิ่งจะรับเป็นจังหวะ สำหรับการตีในงานประเพณีของวัดนั้นจะตีในทำนองเดียวกันแต่จะไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ เพียงแต่ตีกลองเป็นทำนองไล่ลูกต๊ะ ตูบ ต๊ะ ต๊ะ ตูบ ต่าง ไปเรื่อยๆ จังหวะตีกลองนี้เรียกว่า **กลองบูชา**

กลองนอกจากจะใช้เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ตีเพื่อการบันเทิงและเป็นพุทธบูชาแล้ว ยังใช้เป็นสัญญาณบอกเหตุภายในหมู่บ้านอีกด้วย คือ *กลองบอกเวลา* จะตีตอนค่ำอาจเป็น 6 โมงเย็นหรือ 1 ทุ่ม ตามแต่วัดนั้นจะกำหนดเอา หากเป็นกลางวันเรียกว่า *กลองเพล* บางครั้งเมื่อใดมีการก่อสร้างเสนาสนะก็จะตีเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านนำอาหารขึ้นไปเลี้ยงคนงาน การตีแบบนี้จะตี 3 รอบ มีจังหวะ คือ ตีเว้นระยะ 3 ครั้ง ๆ ที่ 4 เรื่อยไปจะเร็วและตีเสียงเบาลงๆ ส่วน *กลองขึ้นบอกเหตุ* จะตีในยามที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นในวัด เช่น ไฟไหม้ ขโมยเข้าวัดหรือมีพระภิกษุ-สามเณรในวัดมรณะภาพลง การตีก็จะตีเสียงดังไปเรื่อยๆจนกว่าจะมีคนขึ้นมา

กลองผึ่ง

กลองผึ่งเป็นกลอง 2 หน้า หน้าหนึ่งใหญ่ อีกหน้าหนึ่งเล็กกลดเล็กน้อย มีขนาดความยาวประมาณ 1 เมตร มีลักษณะคล้ายรวงผึ้งจึงเรียกว่ากลองผึ่งนิยมใช้ไม้ประดู่-ไม้รักมาทำตัวกลอง หน้ากลองใช้หนังวัวหุ้ม กลองผึ่งเป็นกลองที่ใช้แข่งขันกันตามงานต่างๆหรือกำหนดกันเอง ไม่มีจังหวะในการตีเพียงแค่ตีให้มีเสียงดังกว่ากลองลูกอื่นๆเท่านั้น คือ ตีพร้อมกันทั้งหมดกลองลูกไหนดังกว่าสามารถกลบเสียงกลองลูกอื่นๆได้ก็เป็นผู้ชนะ

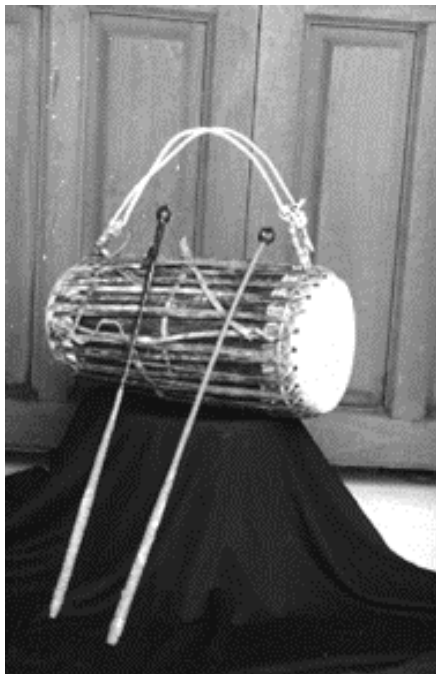
กลองแอ่ว

กลองแอ่ว คือ กลองหน้าเดียวแต่มีความยาวมากกว่ากลองชนิดอื่น ช่วงกลางจะเล็กจึงเรียกว่า “กลองแอ่ว” ใช้ตีประกอบในเพลงพื้นเมืองเรียกว่า “กลองอี๊ด” เป็นเพลงที่ใช้ในการฟ้อนเล็บ-ฟ้อนเทียนหรือบรรเลงในงานประเพณีประจำปี-งานบวชพระนาค-ปอยหลวง

กลองปะหลดปด

กลองปะหลดปด เป็นกลองขนาดเล็กความยาว 39 ซม. มี 2 หน้ากว้าง 18 ซม. หน้าเล็กกว้าง 15 ซม. เป็นกลองที่ใช้ในการบรรเลงเพลงพื้นเมืองคู่กับกลองแอ่ว การบรรเลงเพลงฟ้อนเล็บ ฯลฯ จะขาดกลองปะหลดปดไม่ได้เพราะเสียงของกลองปะหลดปดจะเป็นตัวบอกจังหวะของเครื่องดนตรีอื่นๆ อันประกอบด้วย กลองแอ่ว-ฆ้องอู๋หรือฆ้อง9-ฆ้อง-แนหลวง-แนน้อย-สั่ว-แส-ลั้ง

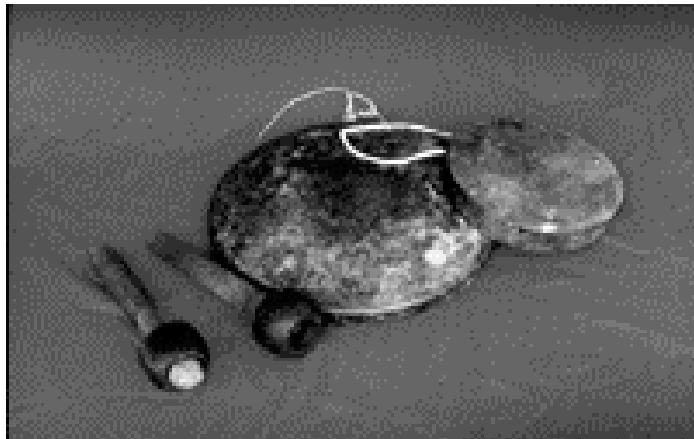
ฆ้องอ้อยหรือฆ้อง 9

ฆ้องอ้อยหรือฆ้อง 9 เป็นฆ้องที่มีขนาดใหญ่มีท่อนดั่งกังวานที่เรียกว่า ฆ้อง9 ก็ เพราะมีหน้าฆ้องกว้าง 9 กำ คือ ใช้เชือกมัดจากขอบด้านหนึ่งผ่านจุดศูนย์กลางไปอีก ด้านหนึ่งได้ขนานแล้วใช้มือกำมัดเชือกไปจนถึงที่มัดไว้จะได้ 9 กำ พอดีดงั้นจึงเรียกว่า ฆ้อง9

ป่าน

ป่าน คือฆ้องหน้าเรียบคล้ายกับกระโถงมีเสียงดัง ต้าง ๆ ๆ นิยมใช้ตีนำหน้า ขบวนแห่พระเจ้าแก้วออกไปสรงน้ำในวันสงกรานต์

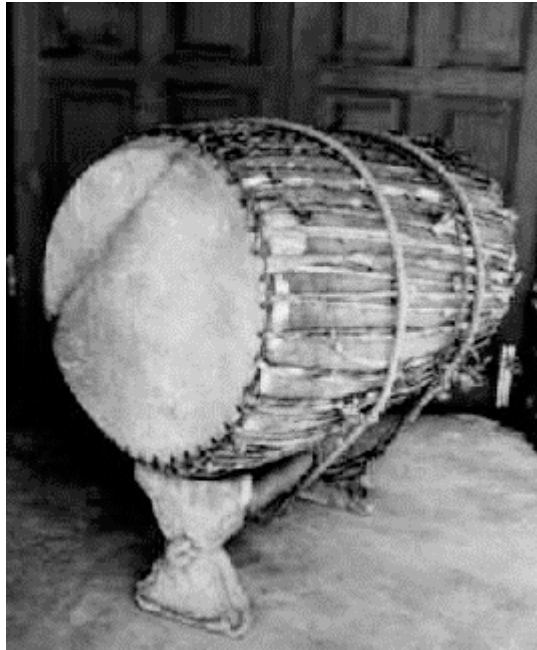
เป็ยะ (พิณเป็ยะ)

เป็ยะ หรือ พิณเป็ยะ เป็นเครื่องดนตรีโบราณประเภท สาย มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์สามารถนับอายุได้พันกว่าปี ดังปรากฏที่รูปจำหลักหินที่บรมพุทโธของอินโดนีเซียและรูปปั้นนูนต่ำสมัยทวารวดีที่อำเภอคูบัว จังหวัดราชบุรี ลักษณะดั้งเดิมนั้นเป็ยะอาจจะมีสายเดียวเหมือนพิณน้ำเต้า ภายหลังได้มีการพัฒนาเป็น 2-3-7 สาย เป็ยะมีเสียงคล้ายเสียงของระฆังหรือห้องขนาดเล็ก ซึ่งเกิดจากการ “ป็อก”สายพิณ เสียงจะสดใสและดังกังวาลตามด้วยเสียง “ตง-วาว” ซึ่งเกิดจากการเหยือกกะลามะพร้าวที่รอบอยู่บนหน้าอกให้ปิด-เปิด สลับกันไปมา ส่วนหัวของพิณเป็ยะนิยมหล่อด้วยโลหะทำเป็นรูปสัตว์ต่างเช่น ช้าง-หงส์-หัตถิลิงค์-นาค3-5 เศียร และ คชสีห์ เป็นต้น ที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หินคงพบหลักฐานส่วนที่เป็นหัวพิณและยังพบว่าภาพเขียนลายคำหลังพระประธานในวิหารก็มีรูปนางฟ้าคืดพิณเป็ยะนี้ด้วย

กลองคุ่ม

เครื่องดนตรีล้านนาไทยใช้ตีประกอบจังหวะในการบรรเลง “วงปี่ด” (ปี่พาทย์) กลองคุ่มมีลักษณะอ้วนๆ ป้อมๆ และป่องออกทางด้านข้าง หน้ากลองกว้างเสมอกันจึงด้วยหนังวัว มีเชือกดึงหน้ากลองทั้งสองข้างให้ตึง หน้ากลองมักใช้ขนนกจีนผสมขี้เถ้าคลุกเคล้ากันจนเหนียวนำมาติดหน้ากลองเพื่อให้มีเสียงนุ่ม ตัวกลองจะตั้งอยู่บนขาตั้งซึ่งทำด้วยไม้เพื่อสะดวกในการตี

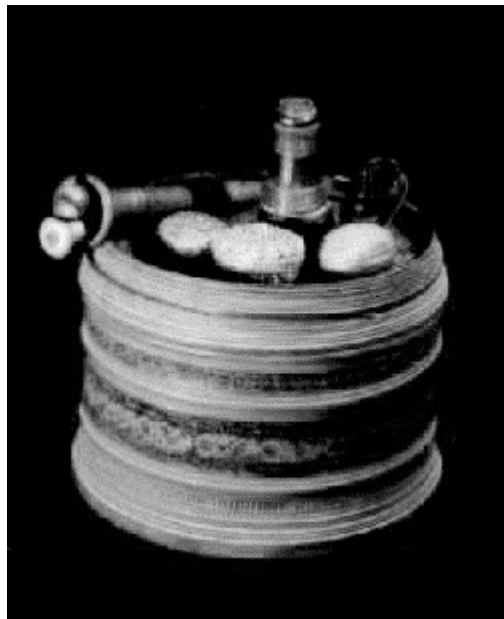
เครื่องใช้ทั่วไป

ขันโตก (สะโตก แบนโตก)

ขันโตก เป็นภาชนะที่โครงสร้างและวัสดุเดียวกับขันดอก แต่มีขนาดใหญ่กว่า การตกแต่งและประโยชน์ใช้สอยก็แตกต่างกันไป ทำจากไม้สักกลึงเป็นรูปทรงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 15-20 นิ้ว มีขาเป็นไม้กลึง เรียกว่า ลูกตั้ง (ลูกกง) 6 – 8 ขา เชื่อมต่อระหว่างตัวโตกและฐาน โดยมากทาสีแดงหรือดำเพียงสีเดียว หากใช้เป็นภาชนะรองถ้วยใส่อาหารสำหรับพระสงฆ์หรือชนชั้นสูงจะเรียก ขันโตก แต่ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดาจะเรียกว่า สะโตก (สำเนียงไหล่หินเรียกว่า แบนโตก) ขันโตกนอกจากจะใช้เป็นภาชนะรองถ้วยใส่อาหารแล้ว บางครั้งก็ใช้ในพิธีกรรม เช่น การจัดขันตั้ง (ขันไหว้ครู) ขันขวัญ (ขันบายศรี) และขันใส่เครื่องเซ่นไหว้ เป็นต้น

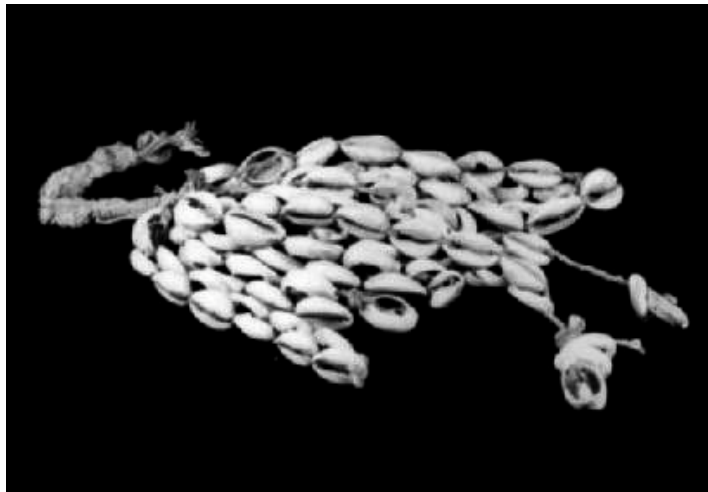
ขันหมาก เขียนหมาก

ภาชนะใส่ของประกอบการกินหมาก ภาษาไทยกลางเรียกว่า เขียนหมาก ชาวล้านนาเรียกว่า ขันหมาก ลักษณะขันหมากของชาวล้านนามีลักษณะค่อนข้างใหญ่ และหรูหรามากกว่าภูมิภาคอื่น ขันหมากล้านนามีโครงสร้างเป็นไม้ไผ่สานและขัดเป็นทรงกระบอกกลมหรือหักเหลี่ยมโค้งกว้างประมาณ 15 นิ้ว สูง 12 – 20 นิ้ว เป็นกล่องขนาดใหญ่ ชั้นบนเป็นฝาปิดเปิดสำหรับรองตลับใส่ของเคี้ยวอื่นๆ ชั้นล่างเป็นที่สำหรับเก็บตลับใส่ของเคี้ยวกับหมาก ขันหมากส่วนใหญ่จะตกแต่งด้วยการเขียนลวดลายสีชาดและทองคำเปลว เพื่อเพิ่มความสวยงามตามสมัยนิยม

เบี้ยสามพัน พวงหอยเบี้ย

เรียกกันในท้องถิ่นว่า เบี้ยสามพัน แต่ตัวเบี้ยมีเพียงแค่ 130 ตัว คือในพวงหนึ่งๆจะมีเบี้ย 13 แถวๆละ 10 ตัว เหตุที่เรียกเบี้ยสามพันเพราะหากใช้เบี้ยจำนวน 1300 ตัว มาร้อยเป็นพวงจะมีขนาดใหญ่เกินไปไม่สะดวกแก่การใช้สอย เบี้ยสามพันจะใช้สำหรับใส่ขันตั้ง (ขันครู) เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หอยเบี้ยเป็นหอยที่มีมากที่สุด ในมหาสมุทรอินเดีย สมัยโบราณได้นำมาใช้แทนแร่เงินสำหรับซื้อขายสินค้าในประเทศ

ตะเกียงน้ำมันงา (น้ำมันมะพร้าว น้ำมันละหุ่ง)

ตะเกียงหล่อด้วยโลหะสำริด ศิลปะคล้ายกับตะเกียงสังคโลกของสุโขทัย จากการตรวจดูตามผิวของตะเกียงแล้วไม่มีการจารึกข้อความใดๆที่จะทำให้ทราบถึงอายุและสมัยได้แน่นอน มีเพียงคำบอกเล่าของพ่อหน้อย พ่อหนาน ที่เคยบวชเรียนจำพรรษาในวัดไหล์หินนี้เมื่อประมาณ 50-60 ปีที่แล้วว่าตอนที่เป็นสามเณรใหม่ๆก็เห็นและยังได้จุดไฟใช้เป็นประจำ การใช้เทน้ำมันงาหรือน้ำมันมะพร้าวลงในจานของตะเกียงแล้วนำผ้าฝ้ายที่พันเป็นเกลียวเส้นเล็กๆมาวางพาดบนขอบตะเกียงแล้วจุดไฟตรงปลายเส้นฝ้าย ถ้าจะให้สว่างมากก็นำเส้นฝ้ายมาจุ่มพาดไว้บนขอบตะเกียง

รอกไม้แกะสลักรูปทรงนกยูง

รอกไม้สำหรับร้อยเชือกติดกับฟืมด้าย เพื่อความสะดวกในการเหยียบเปลี่ยนฟืมยกลเส้นด้ายในการทอหูกได้รวดเร็ว เมื่อเวลาห้อยรอกกับกึ่งและห้อยฟืมกับตัวรอกแล้ว จะเห็นเป็นรูปนกยูงชูหัวห้อยหาง แต่เมื่อเหยียบสับเปลี่ยนฟืมขึ้น-ลงตามจังหวะของกระสวยแล้ว จะเห็นว่านกยูงชูหัว-ห้วยหางและชูหาง-ห้อยหัว สลับกันไปเรื่อยๆ จนกว่าจะทอผ้าเสร็จเรียบร้อย

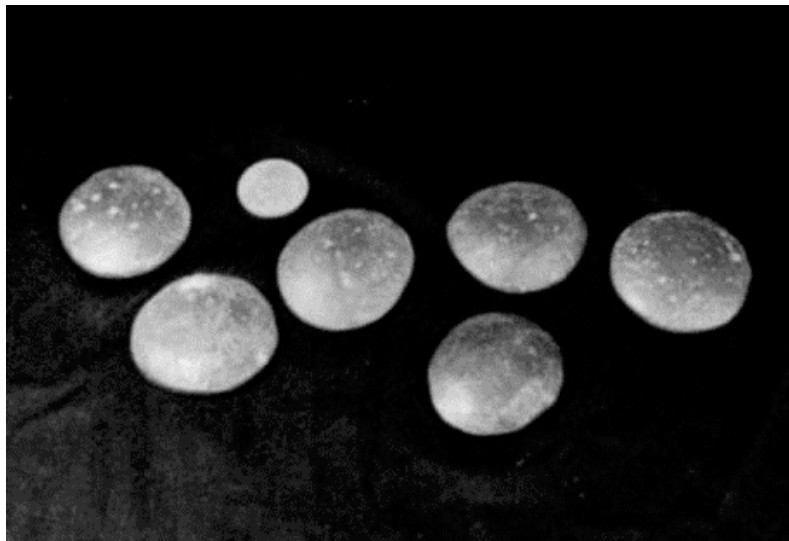
๕ ข้าว

เครื่องใช้ในครัวเรือน ทำจากไม้สัก ไม้ประดู่ มีลักษณะคล้ายถาดขนาดใหญ่ มีทั้งรูปทรงกลมและสี่เหลี่ยม มีไว้สำหรับเทข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วแล้วใช้ไม้พายคนให้คลุกเคล้ากันเพื่อระบายความร้อนและการระเหยของไอน้ำ ก่อนจะนำไปใส่ภาชนะบรรจุข้าวเหนียว

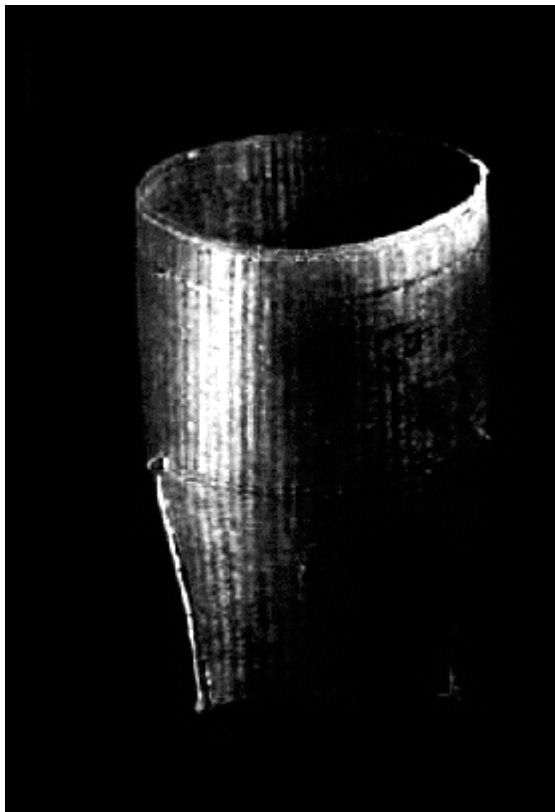
เงินทอก... เชียงใหม่, เมืองน่าน

เงินทอกเป็นเงินอีกชนิดหนึ่งของล้านนาไทย ทำด้วยเงินที่มีความบริสุทธิ์น้อย โดยทั่วไปแล้วมักใช้แต่ขนาดใหญ่ซึ่งมีพิศุทธราคา 5 บาทหรือหนึ่งตำลึง ลักษณะกลมแบนคล้ายหอยกาบ หน้านูน ด้านหลัง (เชียงใหม่ เป็นริ้วรอยย่น มีทั้งพื้นแบน และเป็นโพรงด้านใน ของน่าน ด้านหน้านูนเรียบด้านหลังโค้งเว้ามีผิวขรุขระเล็กน้อย) ทั้งสองชนิดนิยมใช้เป็นเงินสินสอดทองหมั้นให้ฝ่ายหญิง และใช้ในการค้าวัวต่าง (การไปค้าขายยังต่างบ้านต่างเมืองโดยใช้วัวบรรทุกทุกสินค้าในการเดินทาง)

แจ็ก

ภาชนะจักสานสำหรับใส่เสื้อผ้าสิ่งของมีค่าต่างๆ เวลาย้ายที่อยู่อาศัยหรือไปไหนนานๆ ตลอดจนภัยสงคราม ภัยธรรมชาติ มักใช้สะพายไหล่หรือสะพายหลัง สานด้วยไม้ไผ่ลงพื้นด้วยยางรักเพื่อความสวยงาม บ้างก็ขัดหูทั้งสี่ด้านสำหรับร้อยเชือกหาม

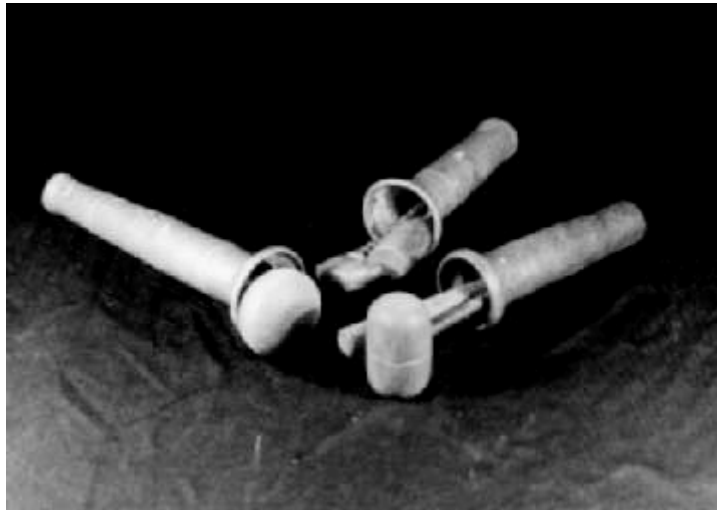
ฟ้างาง

เครื่องประดับหัวต่างซึ่งเป็นตัวจำฝูงและตัวเมียอีกหนึ่งตัวสำหรับนำหน้าฝูง วัว โดยเอาฟ้างางวางบนหลังของวัวจำฝูงตัวผู้-ตัวเมีย เพื่อให้เกิดเสียงสูง-ต่ำ ดังสลับ กันไปมา มิให้วัวถูกลูกฝูงหลงทางหรือแตกฝูง ฟ้าง้างเป็นโลหะหล่อรูปทรงคล้ายระฆัง แต่มีขนาดเล็กและไม่กลมก่อนข้างจะแบน ภายในมีแกนไม้สำหรับกระทบฟ้างาง เพื่อทำให้เกิดเสียงดัง ภายนอกเป็นโครงหวายขัดติดกับแผ่นไม้ใช้สำหรับห้อยฟ้างาง

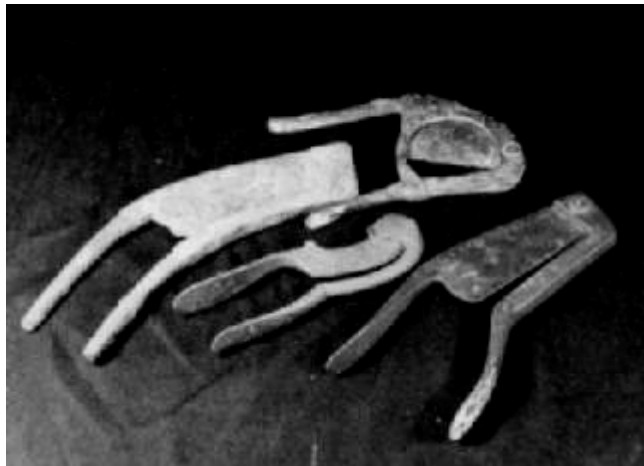
ตะบันหมาก

ใช้ตำหมาก เป็นสิลปะพื้นบ้านอายุประมาณ 80 - 100 ปี

กรรไกรหนีบมาก

ใช้สำหรับหนีบลูกหมากให้เป็นจิ้งเหลนเล็กๆ อายุประมาณ 30 - 100 ปี

เต้าปูน ใช้ใส่ปูนกินกับหมากพลู เป็นศิลปะพื้นบ้าน อายุประมาณ 80 - 100 ปี

มะขวก , หางเหิน

มะขวก คือ อุปกรณ์ในการทอผ้าซึ่งทำจากผิวไม้เหลาเป็นเส้นยาวๆ สานไขว่กันทรงเหมือนแปงตัดด้านล่างผายออก สานไขว่กันเป็นรูป 6 เหลี่ยมสำหรับสอดแกนหมุน อุปกรณ์ชนิดนี้ใช้สำหรับกรอเส้นด้ายเส้นยาวๆเพื่อสะดวกในการไว้นูก (ดึงเส้นด้ายออกมาเข้ากกว้าง) ซึ่งจะได้เส้นด้ายที่ยาวและมีจำนวนมากพอตามต้องการ

หางเหิน คือ อุปกรณ์สำหรับสอดในมะขวกเพื่อให้หมุนได้สะดวก ทำจากไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้แดง โดยใช้ไม้ยาว 1 เมตรครึ่งสลักเป็นรูปคล้ายกับสัตว์ชนิดหนึ่ง ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “เหิน” ทั้งนี้เพราะตัวเหินเป็นสัตว์ที่หางยาวกว่าสัตว์ชนิดอื่น ความสูงประมาณ 1 ศอก

เขนงไส่ดินปืน (บอกเผ่า)

กระบอกไส่ดินปืนสำหรับใช้กับปืนคาบศิลา โดยมากมักใช้เขาวัวกระทิงที่มีเขาใหญ่สวยงาม มาทำบอกเผ่าซึ่งมีด้วยกัน 2 ส่วนคือ ส่วนหัวเป็นไม้แกะสลักเป็นรูปทรงกรวย ตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆเจาะรูสำหรับไส่ดินปืนพร้อมฝาปิด ส่วนตัวกระบอก ใช้เขาของวัวกระทิง วัวเลี้ยงที่มีเขาสวยงาม นำมาขัดจนเกลี้ยงเกลาแล้วแกะสลักลวดลายต่างๆรอบกระบอก สำหรับปลายหางนิยมแกะเป็นดอกบัวตูมหรือเม็ดบัว และตกแต่งสีสันทันด้วยยางรัก-ชาด-ทอง เพื่อเพิ่มความสวยงามตามสมัยนิยม

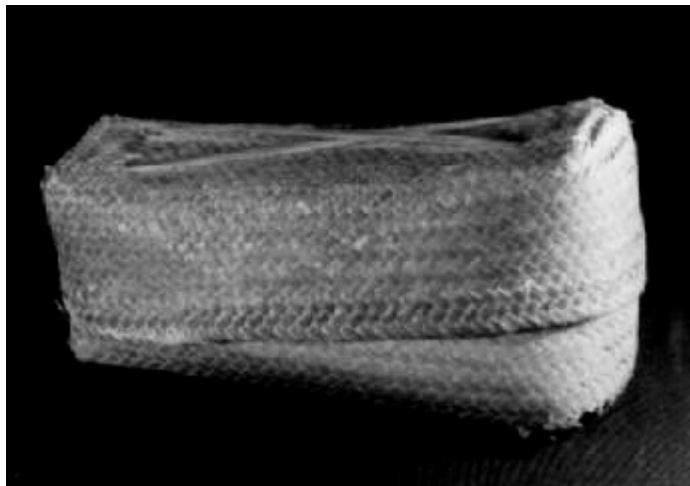
เอิบ⁺

เป็นภาชนะทรงกลมรี สานด้วยไม้ไผ่ หวาย เป็นลวดลายต่างๆ โดยมากนิยมสาน 2 ชั้นเพื่อความคงทนแน่นหนา ขอบใช้หวายขัดเป็นลายสันปลาช่อน โดยทำเป็นสองใบด้วยกัน คือฝาและท้อง ภายในใช้สำหรับใส่สิ่งของสำคัญต่างๆ เช่น ใบนาค ใบเกิด ใบตายน ใบมรดก ป้ายคาถาใบลาน เครื่องรางของขลัง เป็นต้น

เอิบ⁺จะ⁺เลิ⁺บ

มีรูปร่างคล้ายเอิบ ประโยชน์ใช้สอยเหมือนกัน เพียงแต่เอิบจะเลิ⁺บมีขนาดใหญ่กว่า ยาวประมาณ 15-20 นิ้ว ส่วนเอิบยาวประมาณ 8-10 นิ้ว ผู้ที่เป็นหมอยา หนานหลวง มรรคทายก จะใช้เอิบจะเลิ⁺บสำหรับเก็บเอกสารสำคัญที่มีอยู่มาก

แอ็บเงิน-ออมปุน

เครื่องใช้ประกอบการกินหมากของชาวล้านนาไทย ในชั้นหมากชุดหนึ่ง ประกอบด้วย ตะบันหมาก (บีกหมาก) กรรไกรหนีบหมาก ชองใส่พลู และแอ็บเงินอีก 4 ใบ ใส่ปูนขาว ใส่ยาเส้น ใส่หมาก ใส่สีเสียด รวมชุดบนชั้นหมากจะดูหรูกว่าคนทั่วไป ตัวแอ็บทำด้วยเงินแท้ มีการฉลุลายดอกลายดวงต่างๆ ตามที่ช่างฉลุหรือทำตามที่ผู้อื่นสั่งทำ แอ็บเงินมีอยู่หลายขนาดด้วยกัน ทั้งใบใหญ่ตั้งแต่ 10 นิ้ว จนถึง 1 นิ้ว แล้วแต่ฐานะของผู้เป็นเจ้าของ

ปุง

ตั้งแต่โบราณมาแทบทุกครัวเรือนของชาวล้านนา จะมีภาชนะประเภทนี้ไว้ใช้ อย่างน้อยเรือนละ 2-3 ใบ ปุงมีโครงสร้างสานด้วยไม้ไผ่เหลาเป็นตอกสานคล้ายกลองข้าวเหนียว มีก้นสี่เหลี่ยม ส่วนใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 12 นิ้ว สูงประมาณ 18 นิ้ว ฐานของปุงทำด้วยไม้เป็นกรอบสี่เหลี่ยมจตุรัสสูงประมาณ 2-3 นิ้ว คาดรัดติดกับปุงด้วยเส้นหวายถักยึดติดกับตัวปุง ตัวของปุงมีลักษณะอ้วนป่องทาด้วยยางรักหนา เพื่อป้องกันการกระทบกระเทือนได้ดี ปกติจะมีรูร้อยเชือกจากฐานโยงผ่านหูปลอกหวายที่คอปุง สำหรับหิ้วหรือหาบ แต่เดิมใช้ปุงเพื่อเก็บเมล็ดพืชและของใช้ส่วนตัว เช่น เสื้อผ้าของประดับ เครื่องรางของขลัง ใบเกิด ฯลฯ

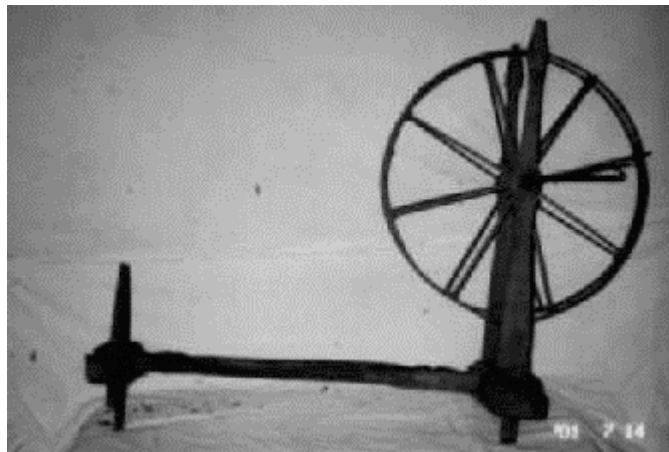

เต็งป้านเมา กระจดิ่งห้อยคอช้าง ทำจากโลหะสำริด มีเสียงดังกังวาล เสียงใส อายุ
ประมาณ 100 - 150 ปี

ฝ้ายน

เครื่องมือสำหรับปั่นฝ้ายให้เป็นเส้น ใช้หลอดไม้ไผ่เสียบตรงเหล็กแหลมด้านข้างเพื่อม้วนเป็นฝ้าย ศิลปะพื้นบ้านล้านนา อายุประมาณ 80 – 90 ปี

เปียฝ้าย เครื่องมือสำหรับม้วนเป็นเส้นฝ้ายเพื่อให้เป็นวงคล้ายวงล้อ เรียกว่า ปัด ซึ่งต้องเตรียมไว้สำหรับการทอผ้าทุกครั้ง

